

פרשת ויקרא

א וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד לֵאמֹר:
ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אָדָם כִּי־יִקְרִיב מִמֶּנּוּ
קָרְבָן לַיהוָה מִן־הַבְּהֵמָה מִן־הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן תִּקְרִיבוּ

הוא הקול המפרש בתהלים (כט, ד-ה): "קול-ה' רש"י בכח, קול ה' בהדר, קול ה' שבר ארזים". אם-כן, למה נאמר "מאהל מועד"? מלמד שהיה הקול נפסק. כיוצא בו (יחזקאל י, ה): "וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצנה". יכול, מפני שהקול נמוך? תלמוד לומר (שם): "כקול אל-שדי בדברו". אם-כן, למה נאמר: "עד-החצר החיצנה"? שכיון שמגיע שם, היה נפסק: **מאהל מועד לאמר**. יכול, מכל-הבית? תלמוד לומר: "מעל הכפרת". יכול, מעל הכפרת כלה? תלמוד לומר: "מבין שני הכרבים": **לאמר**. צא ואמר להם דברי כבושים: בשבילכם הוא נדבר עמי. שכן מצינו, שכל-שלשים ושמונה שנה שהיו ישראל במדבר כמנדים, מן המרגלים ואילך, לא נתיחד הדבור עם משה, שנאמר (דברים ב, טז-יז): "ויהי כאשר-תמו כל-אנשי המלחמה למות... וידבר ה' אלי לאמר" - אלי היה הדבור. דבר אחר: צא ואמר להן דברי, והשיבני אם יקבלום, כמו שנאמר (שמות יט, ח): "וישב משה את-דברי העם" וגו': (ב) **אדם כייקריב מכס**. כשיקריב. בקרבנות נדבה דבר הענין: **אדם**. למה נאמר? מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל, שהכל היה שלו, אף אתם לא תקריבו מן הגזל: **הבהמה**. יכול, אף חיה בכלל? תלמוד לומר: "בקר וצאן": **מן הבהמה**. ולא כולה, להוציא את הרובע ואת

(א) **ויקרא אל-משה**. לכל-דברות' ולכל-אמירות' ולכל-צווים', קדמה 'קריאה' - לשון חיבה, לשון שמלאכי השרת משתמשין בו, שנאמר (ישעיה ו, א): "ויקרא זה אל-זה". אבל לנביאי אמות העולם נגלה עליהן בלשון עראי וטמאה, שנאמר (במדבר כג, ד): "ויקר אלהים אל-בלעם": **ויקרא אל-משה**. הקול הולך ומגיע לאזניו, וכל-ישראל לא שומעין. יכול, אף להפסקות היתה קריאה? תלמוד לומר: "וידבר" - לדבור היתה קריאה ולא להפסקות. ומה היו הפסקות משמשות? לתן רווח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין. קל וחומר להדיוט הלומד מן ההדיוט: **אלי**. למעט את אהרן. רבי יהודה בן בתירא אומר: שלש עשרה דברות נאמרו בתורה למשה ולא-הרן, וכנגדן נאמרו שלשה עשר מעוטין, ללמדך, שלא לאהרן נאמרו, אלא למשה שיאמר לאהרן. ואלו הן שלשה עשר מעוטין: "לדבר אתנו" (במדבר ז, פט), "מדבר אליו" (שם), "וידבר אליו" (שם), "ונועדתי לך" (שמות כה, כב). כולן בתורת כהנים. יכול, שמעו את קול הקריאה? תלמוד לומר: "קול לו", "קול אליו", משה שמע וכל-ישראל לא שמעו: **מאהל מועד**. מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל. יכול, מפני שהקול נמוך? תלמוד לומר (במדבר ז, פט): "את-הקול". מהו ה"קול"?

(א) **ויקרא**: לענין א' זעירא עיין מה שכתבתי על 'קצתי בחיי' (בראשית כ"ז מ"ו).

(ב) **מן הבהמה** וגו': הוא מאמר מוסגר, ו'אדם' כי יקריב' מוסב למטה 'אם עלה קרבנו'. והמאמר מוסגר הוא לנוכח ולשון רבים, ושאר הפרשה ('אדם' כי יקריב', 'אם עולה קרבנו')

שד"ל
 וכו') כולה לנסתר יחיד. וכאן ראיתי לחוות דעתי בקצרה על עניני הקרבנות. הקרבנות לא היתה תחילתם בצווי אלהי אלא ברצון אנושי, כי התנדבו בני אדם לתת תודה לאל על חסדיו עמהם, או להביא לפניו מנחה לשכך חמתו ולרצותו למען ימלא שאלותם, כי לא ייתכן לאדם להתנהג עם אלהיו כי אם על דרך שהוא מתנהג עם מלך בשר ודם. והנה בבואם להביא מנחה לאלהים לא מצאו תחבולה אלא שישרפוה באש, כי בשרפתה היו מוציאים אותה מרשותם ומרשות שאר בני אדם, ומרשות הבהמות והחיות והעופות, וגם בהיותה נשרפת ועשנה עולה למרום, היה נראה להם כאילו עולה אל האלהים. והדבר הנשרף לכבוד האל קראו לו קִדְשׁ, מן יְקוֹד אֵשׁ, ואחר כך הושאל לשון קדושה לענינים אחרים: התורה האלהית אשר אין מגמתה ללמד את העם חכמה ודעת, אלא להדריכם במעגלי צדק, לא ביטלה מנהג הקרבנות. לא שלא היה זה בכוחה, אלא מפני שאין המנהג הזה רע מצד עצמו, ולא מזיק לבני אדם ולתיקון מדותם, אבל הוא מועיל להם, שאם היתה התורה מודיעה את העם שאין חפץ לה' בעולות וזבחים, מחר יאמרו: מה חפץ לה' כי נצדק ומה בצע כי נתם דרכינו? ולהיות אחד מיסודות התורה האמונה שהאל משגיח על מעשי בני אדם ואוהב עושי הטוב ושונא את הרעים, היה מן ההכרח שלא יצוייר האל בתכלית הרוממות כפי מדרגתו האמיתית, אלא כביכול תושפל מעלתו מעט, ויצוייר במחשבת בני אדם כמלך גדול המבין אל כל מעשיהם ושומע צעקתם ומקבל מנחותם. וההכרח הזה לא היה בדור ההוא בלבד, אבל הוא בכל דור ודור בשווה. ואם במקום הקרבנות היה האל מצווה על התפילה והזמירות וקריאת התורה והשמעת דברי מוסר, ולא היה מצווה על הקרבנות, לא היתה גדולת האל ויראתו נרשמת בלב ההמון, כי היה נראה להם שאלהי העמים, שעובדיהם מקריבים לפנייהם כמה זבחים, הם גדולים ונכבדים מאלהינו שאין עבודתו אלא בדברים בעלמא. כי כן היא מידת ההמון בכל דור ודור, ולא המון העם בלבד, אלא רוב בני אדם כך היא מידתם, איזהו מכובד אצלם? המכבד את עצמו ומגדיל מעלתו; ואמנם מי שהוא מעביר על מידותיו ואינו מבקש גדולה לעצמו איננו חשוב בעיניהם. ואלהי האמת אף על פי שאינו צריך לכבוד בשר ודם, הנה לתועלתנו ולטובתנו הוצרך להביא יראתו בלבנו לבלתי נחטא; ואחר שבימים ההם לא היה אפשר שתבוא יראתו בלב העם בזולת קרבנות, ציווה עליהם. והנה פרי הקרבנות שהיה הציבור מקריב במקדש היה זה, שהיה מתרשם בלב ההמון כי אלוה ומלך גדול שוכן בקרבם, ושהם חביבים אליו, וציווה להם עבודות הרצויות לפניו. ושהם בעשותם העבודות ההן במצוותו, הם מתרצים אליו יום יום, וממשיכים עליהם תמיד אהבתו: וציוותה התורה שלא יהיה כל אחד בונה במה לעצמו, אך כל העדה יקריבו את קרביהם במקום מיוחד אשר יבחר בו ה'; ולא היה זה חלילה כדי למעט מעשה הקרבנות (כדעת הרמב"ם במורה חלק ג' פ' ל"ב), אך היה לטובת האומה והצלחתה, ולתיקון המידות ולשמירת הדת, כי בהיות לכל העם מקדש אחד, יתקבצו כולם למקום אחד ויתקשרו ליבותם בקשר האחוה, ויהיו תמיד לאגודה אחת, ולא יהיה כל שבט וכל משפחה לעם בפני עצמו. ואם היה כל אחד בונה במה לעצמו, היה מספיק לכל אחד שיהיה האל מרוצה לו ומקבל זבחיו, ולא היה לבו דואג כלל לשאר בני אומתו, תחת שרצון התורה הוא שיהיה הגמול כללי לאומה, וכל ישראל ערבים זה לזה. גם היה אפשר

שדתקלקל העבודה אצל משפחה או שבט, וימירו את חוקותיה, ומעט מעט ילכו בחוקות שד"ל הגויים ויקבעו להם מנהגים נתעבים לפניו יתברך, וגם את בניהם ואת בנותיהם יזכחו; ובהיות העבודה רק במקום אחד, הקלקול יותר רחוק, כי תצטרך לזה הסכמת האומה כולה (ועיין מה שכתבתי במדבר ט"ו ט"ז). והנה קרבנות הציבור הם כדי שיהיה לישראל משכן ומקדש לעבודת האל, כדי שיתרשם בלבם כי ה' בקרבם, והוא מלכם ומנהיגם המשגיח על מעשיהם והגומל אותם כדרכם וכעלילותם, ולא יתרשם זה בלב ההמון בלי ענין מוחש שירמוז אליו. ולפיכך הוצרך שיהיה המקדש כתבנית היכל מלך, והוצרך שיהיה בו שולחן ומנורה, ועל השולחן מערכת לחם והכלים השייכים לשולחן, קערותיו וכפותיו. ואחר שהיה המנהג להקריב לאלהים מנחה מן הדברים הנאכלים, היה מן הראוי שנביא לפני מלכנו מיני אכילה ושתייה, והנה הזבחים כנגד האכילה, והנסכים כנגד השתייה. והוצרך שיהיו למלך משרתים העובדים בביתו ועומדים לפניו, והם הכהנים. ואחד מהם רואה פני המלך היושב ראשונה במלכות, והוא הכהן הגדול. והוצרך שיהיו המקדש וכליו והכהנים ובגדיהם מפוארים בהוד והדר לכבוד, למען תתרשם בלב העם גדולת המלך השוכן בבית, ותהיה יראתו על פניהם לבלתי יחטאו. ואם בתחילה כשהיה כל אחד בונה במה לעצמו היתה העבודה מסורה לכל אדם או לבכורות, עכשיו שאין מקריבים רק במקום אחד, הוצרך שתהיה העבודה ביד משפחה אחת המשרתת בשם האומה כולה. והמשפחה הזאת המקודשת לעבודת האל ראוי שתהיה פנויה משאר מלאכות ועבודות; ולהיות עבודתה בבית ה' בשם האומה כולה ראוי שתהיה פרנסתה מזומנת לה מאת העם. ואמנם לא היה ראוי שיהיה כל כהן וכל לוי מקבל פרנסה קבועה, והיה כצדיק כרשע; אבל הניחה התורה ברשות כל איש ואיש מישראל לתת מתנותיו לכל כהן ולכל לוי שירצה, ומתוך כך ישתדלו הכהנים והלויים להיות מרוצים לקהל בכישרון דרכיהם וביושר מעלליהם. ואמנם קרבנות היחיד כולם לתועלת היחיד בכל העתים אשר יעברו עליו. אם תבואה טובה, יתן תודה לה' ויקריב קרבנו, ובזה יתרשם בלבו כי מאת ה' היתה לו הטובה, ויבטח בו ויתקן מעשיו, כדי להמשיך עליו תמיד אהבתו וחמלתו. ואם יהיה בצרה, יתפלל לאל וידור נדר שאם יחלצהו יקריב לפניו קרבן, וכאשר רווח והצלה יעמוד לו ישלם נדרו, ויתרשם בלבו כי ה' הצילו. ואם חטא בשגגה יביא קרבן, ויתרשם בלבו כי אלהיו סלח לו והוא רצוי לפניו כבתחילה. ואם לא היתה כפרה לשוגג, היה החוטא אומר בלבו מי יצילני מיד האל הקשה הזה? כי הנה עתה בבלי דעת חטאתי, וחרה אפו בי וישליכני מלפניו, ואין לי תקוה להשיב חמתו; אם כן למה אשתמר עוד מחטוא מהיום והלאה? ואמנם החוטא בזדון לא היה מביא קרבן, כדי שלא יתרשם בלבו כמחשבת הגויים הקדמונים שהאל לוקח שוחד מן החוטאים וסולח להם על פשעיהם. ועוד תועלת אחרת היתה בקרבנות היחיד, והוא כי מלבד החלק המגיע מהם לכהנים, הנה גם מה שנשאר לבעלים היו הבעלים מוכרחים לאכלו בחברה עם זולתם, כי לא היו רשאים להשאיר ממנו עד המחרת או עד היום השלישי ואף לא למלוח בשר הזבח ולהביאו לביתם חוץ לירושלם ולאכלו עם בני ביתם; והנה המשלם נדרו לה' על חסד אשר עשה לו היה מוכרח לשמח עמו גם אחרים, ועל ידי זה היה מתקשר בקשר האהבה עם אנשים אשר לא ידע מתמול שלשום, או לפחות היה מהנה מסעודתו העניים והאביונים, ועיין למטה י"ט ט'.

אֶת־קִרְבָּנְכֶם: ^ג אִם־עֲלֶה קִרְבָּנוּ מִן־הַבֶּקֶר זָכַר תָּמִים
 יִקְרִיבֶנּוּ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יִקְרִיב אֹתוֹ לְרֹצְנוֹ לִפְנֵי
 יְהוָה: ^ד וְסַמֵּךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֵלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו:
^ה וְשַחֲט אֶת־בֶּן הַבֶּקֶר לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיבוּ בְנֵי אֹהֶל־
 הַכֹּהֲנִים אֶת־הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב

או בשאינו מינו? תלמוד לומר: "יקריבנו": יקריב אתו. מלמד שכופין אותו. יכול בעל-כרחו? תלמוד לומר: "לרצנו", הא כיצד? כופין אותו עד שיאמר 'רוצה אני': לפני ה' וסמך. אין סמיכה בבמה: (ד) על ראש העלה. להביא עולת חובה לסמיכה, ולהביא עולת הצאן: העלה. פרט לעולת העוף: ונרצה לו. על מה-הוא מרצה לו? אם תאמר: על כריתות ומיתות בית-דין, או מיתה בידי שמים, או מלקות? הרי ענשן אמור. הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה: (ה) ושחט והקריבו הכהנים. מקבלה ואילך מצות כהנה. למד על השחיטה, שכשרה בזר: לפני ה'. בעזרה: והקריבו. זו קבלה שהיא הראשונה. וממשמעה לשון "הולכה", למדנו ששתיהן בבני אהרן: בני אהרן. יכול חללים? תלמוד לומר: "הכהנים": את-הדם וזרקו את-הדם. מה-

רש"י הנרבע: מן-הבקר. להוציא את הנעבד: מן-הצאן. להוציא את המקצה: ומן-הצאן. להוציא את הנוגח שהמית. כשהוא אומר למטה מן הענין (פסוק ג): "מן-הבקר" - שאין תלמוד לומר - להוציא את הטרפה: תקריבו. מלמד ששנים מתנדבים עולה בשותפות: קרבנכם. מלמד שהיא באה נדבת צבור, היא עולת קיץ-המזבח הבאה מן המותרות: (ג) זכר. ולא נקבה. כשהוא אומר "זכר" למטה (פסוק י) - שאין תלמוד לומר - "זכר", ולא טמטום ואנדרוגינוס: תמים. בלא מום: אל-פתח אהל מועד. מטפל בהבאתו עד העזרה. מהו אומר: "יקריב" "יקריב"? אפילו נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון, יקריב כל-אחד לשם מי שהוא. וכן עולה בחולין, ימכרו החולין לצרכי עולות, והרי הן כולן עולות, ותקרב כל-אחת לשם מי שהוא. יכול, אפילו נתערבה בפסולין,

(א) לרצונו: כתרגומו 'לרעוא ליה' שיהיה הקרבן נרצה לפני ה' לטובה לו לאיש המביאו. 'רצון' בתורה ושאר הספרים הקדמונים אין ענינו voluntas ולא רצה velle, וכן כתב גם רמבמ"ן כאן.

(ד) ונרצה לו לכפר עליו: אין קרבן מכפר על עוון, אלא על שגגה (חוץ ממקצת אשמות), והעולה אינה על חטא רק כמִתְנָה להתרצות לאדון, לכפר עליו, לכסות על מומיו אשר לא ידע בהם, או לבקש ממנו חסד, וירא שמא יגרום החטא הבלתי ידוע למנוע שאלתו.

(ה) ושחט: וכן 'והפשיט' ונתח', חוזר לבעל הקרבן, והוא יעשה בידי או על ידי מי שירצה. וכן 'וקרבו וקרעו ירחץ במים' (למטה פסוק ט') נאמר על בעל הקרבן (עיין בנתיבות השלום שם), וכל מה שצריך שיעשהו הכהן נזכר בפירוש בכתוב.

אֲשֶׁר־פָּתַח אֶהָל מוֹעֵד: וְהִפְשִׁיט אֶת־הָעֵלָה וְנָתַח אֹתָהּ
 לְנִתְחֶיהָ: ז' וְנָתַנוּ בְּנֵי אֶהָרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ
 עֵצִים עַל־הָאֵשׁ: ח וְעָרְכוּ בְּנֵי אֶהָרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת הַנִּתְחִים
 אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַפְּדֵר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר
 עַל־הַמִּזְבֵּחַ: ט וְקָרְבוּ וּכְרַעְיוּ יָרַחַץ בַּמַּיִם וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן
 אֶת־הַכֹּל הַמִּזְבֵּחַה עֲלֶיהָ אִשָּׁה רִיח־נִיחֹחַ לַיהוָה: י וְאִם־
 מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן־הַכְּשָׁבִים אוֹ מִן־הָעֵזִים לְעֹלָה זָכָר
 תָּמִים יִקְרִיבוּ: יא וְשַׁחַט אֹתוֹ עַל יַרְדֵּי הַמִּזְבֵּחַ צַפְנָה לְפָנָי
 יְהוָה וְזָרְקוּ בְּנֵי אֶהָרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמֹו עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

אם עבד בבגדי כהן הדיוט, עבודתו פסולה: רש"י
 (ח) בני אהרן הכהנים. כשהם בכהונם. הא,
 כהן הדיוט שעבד בשמונה בגדים, עבודתו
 פסולה: את הנתחים את־הראש. לפי שאין
 הראש בכלל הפשט, שכבר התיז בשחיטה,
 לפיכך הוצרך למנותו לעצמו: ואת־הפדר. למה
 נאמר? ללמדך, שמעלהו עם הראש ומכסה בו
 את בית השחיטה. וזהו דרך כבוד של מעלה:
 אשר על־המזבח. שלא יהיו הגזירין יוצאין
 חוץ למערכה: (ט) עלה. לשם עולה יקטירנו:
 אשה. כשישחטנו, יהא שוחטו לשם האש.
 וכל־"אשה", לשון אש פואיד"א בלעז: ניחות.
 נחת רוח לפני, שאמרתי ונעשה רצוני: (י) ואם
 מן הצאן. וי"ו מוסיף על ענין ראשון. ולמה
 הפסיק? ליתן רוח למשה להתבונן בין פרשה
 לפרשה: מן־הצאן מן־הכשבים או מן־העזים.
 הרי אלו שלשה מעוטין - פרט לזקן, לחולה
 ולמזוהם: (יא) על ירך המזבח. על צד המזבח:

תלמוד לומר: "דם" "דם", שתי פעמים? להביא
 את שנתערב במינו, או בשאינו מינו. יכול אף
 בפסולים, או בחטאות הפנימיות, או בחטאות
 החיצוניות, שאלו למעלה והיא למטה? תלמוד
 לומר במקום אחר (פסוק יא): "את־דמו": וזרקו.
 עומד למטה וזרק מן הכלי לכתל המזבח
 למטה מחוט הסקרא, כנגד הזויות, לכך נאמר:
 "סביב", שיהא הדם נתן בארבע רוחות המזבח.
 או יכול יקיפנו כחוט? תלמוד לומר: "וזרקו",
 ואי אפשר להקיף בזריקה. אי "וזרקו", יכול
 בזריקה אחת? תלמוד לומר: "סביב", הא
 כיצד? נותן שתי מתנות שהן ארבע: אשר־פתח
 אהל מועד. ולא בזמן שהוא מפרק: (י) והפשיט
 את־העלה. מה־תלמוד לומר: "העלה"? לרבות
 את כל־העולות להפשט ונתוח: אתה לנתחיה.
 ולא נתחיה לנתחים: (י) ונתנו אש. אף־על־פי
 שהאש יורדת מן השמים, מצוה להביא מן
 ההדיוט: בני אהרן הכהן. כשהוא בכהונו, הא

(ט) וקרבו וכרעיו ירחץ במים: להסיר לכלוכם לכבוד גבוה (דון יצחק).

שד"ל

יב וְנִתַּח אֹתוֹ לְנִתְחָיו וְאֶת־רֵאשׁוֹ וְאֶת־פְּדָרוֹ וְעַרְךָ הִכְהִין
 אֹתָם עַל־הַעֲצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ:
 יג וְהִקְרַב וְהִפְרָעִים יִרְחֹץ בַּמַּיִם וְהִקְרִיב הִכְהִין אֶת־הַכֹּהֵן
 וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַה עֲלֶיהָ הוּא אִשָּׁה רֵיחַ נִיחַח לַיהוָה: שני
 יד וְאִם מִן־הָעוֹף עֲלֶיהָ קָרְבָּנוֹ לַיהוָה וְהִקְרִיב מִן־הַתְּרִים
 אוֹ מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה אֶת־קָרְבָּנוֹ: טו וְהִקְרִיבוּ הִכְהִין אֶל־הַמִּזְבֵּחַ
 וּמֶלֶק אֶת־רֵאשׁוֹ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַה וְנִמְצָה דָּמוֹ עַל קִיר

ומלק. אין מליקה בכלי, אלא בעצמו של כהן - קוצץ בצפרנו ממול הערף וחותר המפרקת עד שמגיע לסימנין וקוצצן: ונמצה דמו. לשון "מיץ אפים" (משלי ל, לג), "כי-אפס המיץ" (ישעיה טז, ד). כובש בית השחיטה על קיר המזבח והדם מתמצה ויורד: ומלק והקטיר ונמצה. אפשר לומר כן? מאחר שהוא מקטיר, הוא מוצה?! אלא, מה-הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו, אף מליקה כן. ופשוטו של מקרא מסורס הוא: ומלק והקטיר, וקדם הקטרה -

צפנה לפני ה'. ואין צפון בבמה: (יד) מן-העוף. ולא כל-העוף. לפי שנאמר (ויקרא כב, יט): "תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים" - תמות וזכרות בבהמה, ואין תמות וזכרות בעופות; יכול אף מחוסר אבר? תלמוד לומר: "מן העוף": התרים. גדולים ולא קטנים: בני היונה. קטנים ולא גדולים: מן-התרים או מן-בני היונה. פרט לתחילת הציהוב שבוה ושבוה, שהוא פסול, שגדול הוא אצל בני יונה וקטן אצל תורים: (טו) והקריבו. אפילו פרידה אחת יביא: הכהן

רש"י

(יב) את ראשו: לא היה מנתח הראש ולא החלבים, אבל היה כורת הראש (כי בשחיטה אין הראש מתפרד מן הגוף) והיה חותר החלבים בסכין, ושתי הפעולות האלה אע"פ שאינן ניתוח ממש, הרי הן כריתה וחתיכה בסכין, ונכללו במילת 'ונתח'.

שד"ל

(טו) ומלק את ראשו: חתוך מן העורף, וכאן היה מתיז את הראש בהחלט ומקטירו לעצמו, ולמטה בחטאת (ה' ח) לא היה מבדיל, לפי שדם העוף הוא מועט ואין בו די לקבלו בכלי ולזרוקו על המזבח סביב, לכן ציווה 'ונמצה דמו על קיר המזבח', וגם בחטאת העוף שנאמר (למטה ה' ט') 'הזה מדם החטאת' לא היה מקבלו בכלי, ומזה הטעם לא היתה המליקה אלא בראש המזבח, כדי שלא יאבד מהדם כלל (דון יצחק).

ונמצה: קודם שיקטיר, ואין צורך לפרש 'וכבר נמצה', אלא שתחילה הזכיר ההקטרה שהיא העיקר, ואח"כ חזר להזהיר שבשעת המליקה ימצה הדם על קיר המזבח. ורנ"ה ויזל כתב שאין הוי"ו להפך העבר לעתיד, והוא טעות.

הַמִּזְבֵּחַ: טז וְהִסִּיר אֶת־מִרְאָתוֹ בְּנֻצָּתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֶתָּהּ אֶצְלַ
הַמִּזְבֵּחַ קֹדְמָה אֶל־מְקוֹם הַדָּשָׁן: יז וְשִׁפֵּעַ אֶתּוֹ בְּכִנְפָיו לֹא
יִבְדִּיל וְהִקְטִיר אֶתּוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחַהּ עַל־הַעֵצִים אֲשֶׁר
עַל־הָאֵשׁ עֲלָהּ הוּא אִשָּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: ב א וְנִפְשׁ
כִּי־תִקְרִיב קָרְבָן מִנְחָה לַיהוָה סֶלֶת יִהְיֶה קָרְבָּנוֹ וַיִּצַק

קורעו מגבו. נאמר בעוף: "ריח ניחוח", ונאמר רש"י
בבהמה (פסוק ט): "ריח-ניחוח". לומר לך: אחד
המרבה ואחד הממעט, ובלבד שיכון את לבו
לשמים: (א) ונפש כי תקריב. לא נאמר "נפש"
בכל-קרבנות נדבה, אלא במנחה; מי דרכו
להתנדב מנחה? עני. אמר הקדוש-ברוך-הוא:
מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו: סלת
יהיה קרבנו. האומר: "הרי עלי מנחה" סתם -
מביא מנחת סלת, שהיא הראשונה שבמנחות
ונקמצת כשהיא סלת, כמו שמפרש בענין. לפי
שנאמרו כאן חמשה מיני מנחות, וכלן באות
אפיוות קודם קמיצה חוץ מזו, לכך קרויה
"מנחת סלת": סלת. אין "סלת" אלא מן החטין,
שנאמר (שמות כט, ב): "סלת חטים". ואין מנחה
פחותה מעשרון, שנאמר (ויקרא יד, כא): "ועשרון
סלת... למנחה", עשרון לכל-מנחה: ויצק עליה
שמן. על כלה: ונתן עליה לבנה. על מקצתה;
מניח קומץ לבונה עליה לצד אחד. ומה ראית
לומר כן? שאין רבוי אחר רבוי בתורה, אלא
למעט. דבר אחר: שמן על כלה, מפני שהוא
נבלל עמה ונקמץ עמה, כמו שנאמר: "מסלתה
ומשמנה". ולבונה על מקצתה שאינה נבללת
עמה ולא נקמצת עמה, שנאמר: "על כל-
לבנתה", שלאחר שקמץ מלקט את הלבונה

"ונמצה דמו" כבר: (טז) מראתו. מקום הרעי,
זה הזפק; בנצתה. עם בני מעיה. ו"נוצה" לשון
דבר המאוס, כמו (איכה ד, טו): "כי נצו גם-נעו".
וזהו שתרגם אנקלוס: "באכלה". וזהו מדרשו
של אבא יוסי בן חנן (בתורת כהנים), שאמר: נוטל
את הקרבן עמה. ורבותינו זכרונם לברכה
(זבחים סה ע"א) אמרו: קודר סביב הזפק בסכין
כעין ארבה, ונוטלו עם הנוצה שעל העור.
בעולת בהמה, שאינה אוכלת אלא באבוס
בעליה, נאמר (פסוק יג): "והקרב והכרעים ירחץ
במים... והקטיר", בעוף, שנוזן מן הגזל, נאמר:
"והשליך" את המעים, שאכל מן הגזל: אצל
המזבח קדמה. במזרחו של כבש: אל-מקום
הדשן. מקום שנותנין שם תרומת הדשן בכל-
בקר, ודשון מזבח הפנימי והמנורה, וכלם
נבלעים שם במקומן: (יז) ושסע. אין שסוע
אלא ביד. וכן הוא אומר בשמשון (שופטים
יד, ו): "וישסעהו כשסע הגדי": בכנפיו. עם
כנפיו, אינו צריך למרוט כנפי נוצתו: בכנפיו.
נוצה ממש. והלא אין לך הדיוט, שמריח ריח
רע של כנפים נשרפים ואין נפשו קצה עליו,
ולמה אמר הכתוב: "והקטיר"? כדי שיהא
המזבח שבע ומהודר בקרבנו של עני: לא
יבדיל. אינו מפרקו לגמרי לשתי חתיכות, אלא

(טז) מִרְאָתוֹ: מראה לשון מריא, מקום שמלעיטין ומכניסים שם המאכל.

(א) מִנְחָה: עיקרו שורש נוח, כטעם ריח ניחוח, אע"פ שאח"כ נתקבלה המ"ם כאילו שרשית,
ואמרו מנחה בנו"ן נחה, גם אמרו מנחות בפלס שפחות.

עֲלֶיהָ שֶׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לְבַנָּה: ב וַהֲבִיֵּאתָ אֶל־בְּנֵי אֶהֱרֹן
הַכֹּהֲנִים וְקִמְצָה מִשֶּׁם מְלֹא קִמְצוֹ מִסֻּלְתָּהּ וּמִשְׁמֶנֶה עַל
כָּל־לִבְנֹתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אֲזִכָּרְתָּהּ הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁה
רִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: ג וְהִנּוֹתָרְתָּ מִן־הַמִּנְחָה לְאֶהֱרֹן וּלְבָנָיו
קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים מֵאֲשֵׁי יְהוָה: ד וְכִי תִקְרַב קִרְבָּן מִנְחָה

פסולה: אזכרתה. הקומץ העולה לגבה הוא זכרון המנחה, שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח: (א) לאהרן ולבניו. כהן גדול נוטל חלק בראש, שלא במחלוקת, וההדיוט במחלוקת: קדש קדשים. היא להם: מאשי ה'. אין להם חלק בה, אלא לאחר מתנות האשים: (ד) וכי תקריב וגו'. שאמר: הרי עלי מנחת מאפה תנור. ולימד הכתוב, שיביא או חלות, או ריקין, החלות בלולות והריקין משוחין. ונחלקו רבותינו (מנחות עה ע"א) במשיחתן: יש אומרים: מושחן וחוזר ומושחן עד שיכלה כל־השמן שבלוג, שכל־המנחות טעונות לוג שמן. ויש אומרים: מושחן כמין "כ"י יוונית, ושאר השמן נאכל בפני עצמו לכהנים. מה־תלמוד לומר "בשמן" "בשמן", שתי פעמים? להכשיר שמן שני ושלישי היוצא מן הזיתים,

כלה מעליה ומקטירה: ויצק, ונתן, והביאה. מלמד שיציקה ובלילה כשרים בור: (ב) הכהנים וקמץ. מקמיצה ואילך מצות כהונה: וקמץ משם. ממקום שרגלי הזר עומדות. ללמדך, שהקמיצה כשרה בכל־מקום בעזרה, אף באחת עשרה אמה של מקום דריסת רגלי ישראל: מלא קמצו. יכול, מברץ, מבצבץ ויוצא לכל־צד? תלמוד לומר במקום אחר (ויקרא ו, ח): "והרים ממנו בקמצו" - אין לך כשר אלא מה־שבתוך הקומץ. אי "בקמצו", יכול חסר? תלמוד לומר: "מלא". הא כיצד? חופה שלש אצבעותיו על פס ידו, וזהו "קמץ" (במשמע לשון העברית): על כל־לבנתה. לבד כל־הלבונה יהא הקומץ מלא: לבנתה והקטיר. אף הלבונה בהקטרה: מלא קמצו מסלתה ומשמנה. הא אם קמץ ועלה בידו גרגר מלח או קרט לבונה,

רש"י

(ב) וקמץ משם מלא קמצו: אין ספק שהכהן הוא הקומץ, שאם לא כן, היה צריך שיוסיף הכתוב ונתן על כפי הכהן; ומה שלא נכתב 'וקמץ הכהן', הוא מפני סמיכות מילת הכהנים, והנה אמר וקמץ והקטיר הכהן, כאילו שני הדברים דבר אחד הם, כי מיד אחר שהיה קומץ היה מקטיר.

שד"ל

אזכרתה: מעניין ריח, כמו (הושע י"ד ח') זכרו כיון לבנון, וכל לשון זכירה תחילת הוראתו הריח ריח, והושאל על הזכירה, כי זכירת מה שהיה הוא כאדם המרגיש ריח הדבר אחרי עָבְרוּ מנגד עיניו; והרמב"ם כתב בהפך, כי הריח נקרא זָכַר מפני שהוא דומה לזיכרון השומר רשמי הדברים אחר העלמם מן החושים; והוא לא זכר כי כל המילות המורות על פעולות הנפש ועל כל מה שאינו מורגש בחוש, כולן מילות מושאלות, והונחו מתחילתן על ענינים מורגשים, והמילה המורה על הריח קדמה בהכרח למילה המורה על הזיכרון.

מֵאִפֶּה תִנּוֹר סֹלֶת חֲלֹזֹת מִצֵּת בְּלוּלֹת בְּשֶׁמֶן וְרִקְיָקִי מִצֹּת
 מִשְׁחִים בְּשֶׁמֶן: ה וְאִם־מִנְחָה עַל־הַמִּחְבֵּת קִרְבָּנָךְ סֹלֶת
 בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן מִצָּה תִהְיֶה: ו פִּתּוֹת אֶתָּה פִּתִּים וַיִּצְקֶתָ
 עָלֶיהָ שֶׁמֶן מִנְחָה הוּא: שְׁלִישִׁי ז וְאִם־מִנְחַת מִרְחֻשֶׁת קִרְבָּנָךְ
 סֹלֶת בְּשֶׁמֶן תַּעֲשֶׂה: ח וְהִבֵּאתָ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
 מֵאֲלֶה לִיהוָה וְהִקְרִיבָהּ אֶל־הַכֹּהֵן וְהִגִּישָׁה אֶל־הַמִּזְבֵּחַ:
 ט וְהָרִים הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אֲזִכְרֹתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ
 אֲשֶׁה רִיחַ נִיחֹחַ לִיהוָה: י וְהִנּוֹתֶרְתָּ מִן־הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן
 וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים מֵאֲשֵׁי יְהוָה: יא כָּל־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר

קודם קמיצה, לפתיתה: ויצקת עליה שמן רש"י
 מנחה הוא. לרבות כל-המנחות, ליציקה. יכול,
 אף מנחת מאפה תנור כן? תלמוד לומר:
 "עליה". אוציא את החלות ולא אוציא את
 הרקיקין? תלמוד לומר "היא": (ז) מרחשת.
 כלי הוא שהיה במקדש, עמוק, ומתוך שהיא
 עמקה, שמנה צבור ואין האור שורפו, לפיכך
 מעשי מנחה העשויין לתוכה רוחשין. כל-
 דבר רך עלידי משקה נראה כרוחש ומנענע:
 (ח) אשר יעשה מאלה. מאחד מן המינים הללו:
 והקריבה. בעליה אל הכהן: והגישה. הכהן:
 אל-המזבח. מגישה לקרן דרומית מערבית
 של מזבח: (ט) את-אזכרתה. היא הקומץ:
 (יא) וכל-דבש. כל-מתיקת פרי קרויה "דבש":

ואין צריך שמן ראשון אלא למנורה, שנאמר
 בו (שמות כז, כ): "זך". ושנינו במנחות (עו ע"א):
 כל-המנחות האפויות לפני קמיצתן ונקמצות
 על ידי פתיתה, כלן באות עשר עשר חלות,
 והאמור בה "רקיקין", באה עשר רקיקין:
 (ה) ואם-מנחה על-המחבת. שאמר: הרי עלי
 מנחת מחבת. וכלי הוא שהיה במקדש,
 שאופין בו מנחה על האור בשמן, והכלי
 אינו עמוק, אלא צף, ומעשי המנחה שבתוכו
 קשין, שמתוך שהיא צפה, האור שורף את
 השמן. וכלן טעונות שלש מתנות שמן: יציקה,
 ובליה, ומתן שמן בכלי קדם לעשיתן: סלת
 בלולה בשמן. מלמד שבוללן בעודן סלת: (ו)
 פתות אתה פתים. לרבות כל-המנחות הנאפות

(ז) מרחשת: עמוקה, לא כן מחבת. ע' רש"י, וראיה לזה: וכל נעשה במרחשת (בתוכה) ועל שד"ל
 המחבת (עליה) (למטה ז' ט') (רנה"ו).

(ח) אשר יעשה מאלה: אולי ראוי לקרוא יעשה בקל, כלומר העושה, והוא הנזכר אח"כ
 'והקריבה אל הכהן'.

תִּקְרִיבוּ לַיהוָה לֹא תַעֲשֶׂה חֲמִץ כִּי כָל־שֶׂאֵר וְכָל־דְּבַשׁ
 לֹא־תִקְטְרוּ מִמֶּנּוּ אֲשֶׁה לַיהוָה: יב קָרְבַּן רֵאשִׁית תִּקְרִיבוּ
 אֹתָם לַיהוָה וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא־יֵעָלוּ לְרִיחַ נִיחֹחַ: יג וְכָל־
 קָרְבַּן מִנְחַתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלַח וְלֹא תִשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית
 אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחַתְךָ עַל כָּל־קָרְבָנְךָ תִּקְרִיב מֶלַח: יד וְאִם־
 תִּקְרִיב מִנְחָת בַּכּוֹרִים לַיהוָה אֲבִיב קָלוּי בָאֵשׁ גֵּרֶשׁ
 כְּרֶמֶל תִּקְרִיב אֶת מִנְחַת בַּכּוֹרִיךָ: טו וְנָתַתָּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן
 וְשִׁמְתָה עָלֶיהָ לְבִנְהָ מִנְחָה הִוא: טז וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־
 אֲזִכְרֹתָהּ מִגֵּרְשָׁהּ וּמִשְׁמֶנָּה עַל כָּל־לְבִנְתָּהּ אֲשֶׁה לַיהוָה:

"ואם־יהיה היובל" וגו': מנחת בכורים. במנחת העומר הכתוב מדבר, שהיא באה אביב, בשעת בישול התבואה. ומן השעורים היא באה, נאמר כאן: "אביב", ונאמר להלן (שמות ט, לא): "כי השערה אביב": קלוי באש. שמיבשין אותה על האור באבוב של קלאים, שאלולי כן אינה נטחנת בריחים, לפי שהיא לחה: גרש כרמל. גרושה בעודה לחה: גרש. לשון שבירה וטחינה, גורסה בריחים של גרוסות, כמו (איכה ג, טז): "ויגרס בחצץ". וכן (תהלים קיט, כ): "גרסה נפשי": כרמל. בעוד הכר מלא, שהתבואה לחה ומלאה בקשין שלה, ועליכן נקראים המלילות

רש"י (יב) קרבן ראשית תקריבו. מה־יש לך להביא מן השאור ומן הדבש? "קרבן ראשית" - שתי הלחם של עצרת, הבאים מן השאור, שנאמר (ויקרא כג, יז): "חמץ תאפינה", ובכורים מן הדבש, כמו בכורי תאנים ותמרים: (יג) מלח ברית. שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית, שהובטחו המים התחתונים לקרב במזבח במלח ונסוך המים בחג: על כל־קרבנך. על עולת בהמה ועוף ואמורי כל־הקדשים כלן: (יד) ואם־תקריב. הרי "אם" משמש בלשון "כי", שהרי אין זה רשות, שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר, שהיא חובה. וכן (במדבר לו, ד):

שד"ל (יג) מלח ברית אלהיך: עד היום הזה נשיאי הערביים כשכורתים ברית מביאים כלי של מלח ואוכלים יחד פת במלח (רוח), והנה זה היה מנהג ידוע בימי קדם בארצות המזרח שהברית נכרת במלח, ואמנם כל קרבן הוא לרצות ולפייס האל ולהביאו עמנו בברית, לפיכך ציווה לתת מלח בכל קרבן וקרא לאותו מלח 'מלח ברית אלהיך', כי בו אתה כורת ברית עם אלהיך. (יד) מנחת בכורים: לפי הפשט הוא של יחיד הבאה בנדבה (כדברי ראב"ע), ואיננה של ציבור; ומילת אם כמשמעה. ברש"י כ"י לשון שבירה וטחינה גסה (לא גורסה) וכן צ"ל.

רביעי ג א וְאִם־זָבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ אִם מִן־הַבָּקָר הוּא מִקְרִיב
 אִם־זָכָר אִם־נִקְבָּה תָּמִים יִקְרִיבֵנוּ לִפְנֵי יְהוָה: ב וְסִמֶּךְ יָדוֹ
 עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ וּשְׁחֹטֵוּ פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּזְרָקוּ בְּיַד אֹהֶל־
 הַפְּהִינִים אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: ג וְהַקְרִיב מִזְבַּח
 הַשְּׁלָמִים אִשָּׁה לַיהוָה אֶת־הַחֹלֶב הַמְּכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב
 וְאֵת כָּל־הַחֹלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב: ד וְאֵת שְׁתֵּי הַכִּלְיֹת
 וְאֶת־הַחֹלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיִּתְּרֹת
 עַל־הַכֶּבֶד עַל־הַכִּלְיֹת יְסִירָנָה: ה וְהִקְטִירוּ אֹתוֹ בְּנֵי־
 אֹהֶל־הַמִּזְבֵּחַ עַל־הָעֹלָה אֲשֶׁר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־
 הָאֵשׁ אִשָּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: ו וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ
 לְזָבַח שְׁלָמִים לַיהוָה זָכָר אֹו נִקְבָּה תָּמִים יִקְרִיבֵנוּ: ז אִם־
 כֶּשֶׁב הוּא־מִקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ וְהַקְרִיב אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה:

רש"י למעלה, בגובה הכסלים, ובתחתיתו, הבשר חופהו: היתרת. הוא דפן המסך, שקורין איברי"ש, ובלשון ארמי: "חצרא דכבדא": על הכבד. שיטל מן הכבד עמה מעט, ובמקום אחר (ויקרא ט, י) הוא אומר: "ואת־היתרת מן הכבד": על־הכבד על־הכליות. לבד מן הכבד ולבד מן הכליות, יסירנה לזו: (ה) על־העלה. מלבד העולה. למדנו, שתקדים עולת תמיד לכל־קרבן, על המערכה: (ו) אִם־כֶּשֶׁב. לפי שיש באמורי הכשב מה־שאינ באמורי העז,

"כרמל", וכן (מלכים־ב ד, מב): "וכרמל בצקלנו": (א) שלמים. שמטילים שלום בעולם. דבר אחר: "שלמים", שיש בהם שלום למזבח, ולכהנים ולבעלים: (ג) ואת כל־החלב וגו'. להביא חלב שעל הקבה, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: להביא חלב שעל הדקין: (ד) הכסלים. פלנק"ש בלעז, שהחלב שעל הכליות - כשהבהמה חיה, הוא בגובה הכסלים, והם מלמטה. וזהו החלב שתחת המתנים שקורין בלעז לונביל"ש - לבן הנראה

(א) זבח שלמים: כמו (משלי ז' י"ד) 'זבחי שלמים עלי היום שלמתי נדרי על כן' וגו, הוא זבח של שמחה ונאכל בחברה להרבות השמחה והשלום בעולם, ואולי נקרא כן מפני שנשלמה התאוה והתוחלת.

ח וְסַמְדָּ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ וְשַׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל
 מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְנֵי אֹהֶל־אֶת־דָּמֹו עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:
 ט וְהִקְרִיב מִזְבַּח הַשְּׁלָמִים אִשָּׁה לַיהוָה חֻלְבּוֹ הָאֲלִיָּה
 תְּמִימָה לְעֻמַּת הָעֶצֶה יְסִירָנָה וְאֶת־הַחֹלֶב הַמְּכַסֶּה אֶת־
 הַקָּרֵב וְאֶת כָּל־הַחֹלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקָּרֵב: י וְאֵת שְׁתֵּי
 הַכִּלְיֹת וְאֶת־הַחֹלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכִּסְלִים וְאֶת־
 הַיִּתְרֹת עַל־הַכֶּבֶד עַל־הַכִּלְיֹת יְסִירָנָה: יא וְהִקְטִירוּ הַכֹּהֵן
 הַמִּזְבֵּחַ לַחֵם אִשָּׁה לַיהוָה: יב וְאִם־עֲזוּ קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיבוּ
 לִפְנֵי יְהוָה: יג וְסַמְדָּ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְשַׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי
 אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְנֵי אֹהֶל־אֶת־דָּמֹו עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:
 יד וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ קָרְבָּנוֹ אִשָּׁה לַיהוָה אֶת־הַחֹלֶב הַמְּכַסֶּה
 אֶת־הַקָּרֵב וְאֵת כָּל־הַחֹלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקָּרֵב: טו וְאֵת שְׁתֵּי
 הַכִּלְיֹת וְאֶת־הַחֹלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכִּסְלִים וְאֶת־
 הַיִּתְרֹת עַל־הַכֶּבֶד עַל־הַכִּלְיֹת יְסִירָנָה: טז וְהִקְטִירֶם הַכֹּהֵן
 הַמִּזְבֵּחַ לַחֵם אִשָּׁה לְרִיחַ נִיחֹחַ כָּל־חֹלֶב לַיהוָה: יז חֲקַת

הכליות היועצות: (יא) לחם אשה לה'. לחמו של אש לשם גבוה: לחם. לשון מאכל, וכן: "נשחיתה עץ בלחמו" (ירמיה יא, ט), "עבד לחם רב" (דניאל ה, א), "לשחוק עשים לחם" (קהלת י, ט): (יז) חקת עולם. יפה מפרש בתורת

רש"י שהכשב אליתו קרבה, לכך נחלקו לשתי פרשיות: (ח) וזרקו. שתי מתנות שהן ארבע. ועל־ידי הכלי הוא זורק, ואינו נותן באצבע אלא חטאת: (ט) חלבו. המבחר שבו, ומהו זה? האליה תמימה: לעמת העצה. למעלה מן

שד"ל (ט) העצה: כי דומה לעץ שיוצאים ממנו ענפים (רנ"ה ויזל).

(יד) ממנו קרבנו: רמבמ"ן תירגם 'ממנו קרבנו', מאותו קרבן, ואיננו נכון.

עוֹלָם לְדַרְתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֵיכֶם כָּל־חֶלֶב וְכֹל־דָּם לֹא
 תֹאכְלוּ: חמישי ד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נִפְשׁ כִּי־תַחַטָּא בְשִׁגְגָה מְכֹל מִצְוֹת
 יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָה וְעֵשָׂה מֵאֲחַת מֵהֵנָּה: ג אִם הִכְהִין
 הַמְשִׁיחַ יַחַטָּא לְאֲשַׁמַּת הָעַם וְהִקְרִיב עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר
 חָטָא פֶּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים לַיהוָה לְחַטָּאת: ד וְהֵבִיא אֶת־
 הַפֶּר אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה וְסִמַּךְ אֶת־יָדוֹ עַל־
 רֹאשׁ הַפֶּר וְשָׁחַט אֶת־הַפֶּר לִפְנֵי יְהוָה: ה וְלָקַח הַכֹּהֵן

דבר עם שגגת מעשה, כמו שנאמר: "לאשמת העם" - "ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו" (פסוק ג). ופשוטו, לפי אגדה: כשהכהן גדול חוטא, אשמת העם הוא זה, שהן תלוין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם, ונעשה מקלקל: פר. יכול זקן? תלמוד לומר: "בן". אי "בן", יכול, קטן? תלמוד לומר: "פר". הא כיצד? זה פר

כהנים כלהפסוק הזה: (ב) מכל מצות ה'. פרשו רבותינו (תורת כהנים): אין חטאת באה אלא על דבר שזדונו לאו וזכרת ושגגתו חטאת: מאחת מהנה. ממקצת אחת מהן, כגון: הכותב בשבת "שם" משמעון, "נח" מנחור, "דן" מדינאל: (ג) אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם. מדרשו (תורת כהנים): אינו חייב אלא בהעלם

(ב) מכל מצות... ועשה מאחת: נגד אחת, כמו (ש"ב כ"ב כ"ב) 'לא רשעתי מאלהי', וכן (למטה ה' ט"ו) 'וחטאה בשגגה מקדשי ה'', וכן (שם, שם, ט"ז) 'ואת אשר חטא מן הקדש ישלם'.

(ג) לאשמת העם: שהעם נושא עוון מנהיגיו ונענש על ידם, כענין (בראשית כ' ד') 'הגוי גם צדיק תהרג'; וכן באמת השחתת המנהיג גורמת תקלות רבות לעמו; אבל הקדמונים היו מאמינים שהעם נענש ממש על חטאת המנהיג, גם ייתכן כדברי רש"י שהם תלוין בו לכפר עליהם, וצ"ע.

חטאת: היא היא אשם, אך נקרא חטאת כשעושיין בו חיטוי על קרנות המזבח, ומפני שקוראים להזהה חיטוי כד"א (תהלים נ"א ט') 'תחטאני באזוב', ע"כ נקרא הקרבן הזה חטאת, לא מפני שבא על חטא. וכן אנקלוס (למטה ו' י"ט) תירגם 'הכהן המחטא אתה', כהנא דמכפר בדמה, הזכיר הדם שבו היו ההזיות. ורק בקרבן עולה ויורד כשהעני מביא 'עשירת האפה סלת לחטאת' (למטה ה' י"א) אין שם חיטוי כי אין שם דם. ומכל מקום נקראת חטאת מפני שהיא באה תמורת הכשבה או בני היונה.

הַמְשִׁיחַ מִדָּם הַפֶּה וְהֵבִיא אֹתוֹ אֶל-אֹהֶל מוֹעֵד: ו וְטָבַל
הַכֹּהֵן אֶת-אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם וְהִזָּה מִן-הַדָּם שִׁבְעַ פְּעָמִים לְפָנָי
יְהוָה אֶת-פָּנָי פְּרֻכַת הַקֹּדֶשׁ: ז וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן-הַדָּם עַל-
קַרְנֹת מִזְבַּח קְטֹרֶת הַסַּמִּים לְפָנָי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל מוֹעֵד
וְאֵת | כָּל-דָּם הַפֶּה יִשְׁפֹךְ אֶל-יִסּוּד מִזְבַּח הָעֹלָה אֲשֶׁר-
פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: ח וְאֶת-כָּל-חֵלֶב פֶּה הַחֲטָאֹת יָרִים מִמֶּנּוּ
אֶת-הַחֵלֶב הַמִּכְסָּה עַל-הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל-הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל-
הַקֶּרֶב: ט וְאֵת שְׁתֵּי הַכִּלְיֹת וְאֶת-הַחֵלֶב אֲשֶׁר עָלֵיהֶן אֲשֶׁר
עַל-הַכְּסָלִים וְאֶת-הֵיתָרָתָם עַל-הַכֶּבֶד עַל-הַכִּלְיֹת יְסִירָנָה:
י כַּאֲשֶׁר יוֹרֵם מִשׁוֹר זָבַח הַשְּׁלָמִים וְהַקְטִירָם הַכֹּהֵן עַל
מִזְבַּח הָעֹלָה: יא וְאֶת-עֹזֶר הַפֶּה וְאֶת-כָּל-בְּשׂוֹלוֹ עַל-רֵאשׁוֹ
וְעַל-כְּרַעְיוֹ וְקֶרְבּוֹ וּפְרָשׁוֹ: יב וְהוֹצִיא אֶת-כָּל-הַפֶּה אֶל-
מַחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל-מְקוֹם טְהוֹר אֶל-שֵׁפֶךְ הַדָּשָׁן וְשָׂרַף

זבח השלמים. וכי מה-פרש בזבח השלמים שלא פרש כאן? אלא, להקישו לשלמים: מה-שלמים לשמן, אף זה לשמו, ומה-שלמים שלום לעולם, אף זה שלום לעולם. ובשחיתת קדשים מצריכו ללמד הימנו, שאין למדין למד מן הלמד בקדשים, בפרק "איזהו מקומן" (זבחים מט ע"ב): **על-הכבד על-הכליות... על-ראשו ועל-כרעיו.** כלן לשון תוספת הן, כמו "מלבד": (יב) **אל-מקום טהור.** לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן לטמאה, להשליך אבנים מנוגעות ולבית הקברות, הוצרך לומר: "מחוץ למחנה",

רש"י בן שלש: (ה) **אל-אהל מועד.** למשכן. ובבית עולמים, להיכל: (ו) **את-פני פרכת הקדש.** כנגד מקום קדושתה - מכוון כנגד בין הבדים. ולא היו נוגעים דמים בפרכת, ואם נגעו, נגעו: (ז) **ואת כל-ידם.** שירי הדם: (ח) **ואת-כל-חלב פה.** 'חלב' היה לו לומר, מה-תלמוד לומר: "פר"? לרבות פר של יום-הכפורים לכליות ולחלבים וליתרת: **החטאת.** להביא שעירי עבודה זרה לכליות ולחלבים וליתרת: **ירים ממנו.** מן המחבר, שלא ינתחנו קדם הסרת חלבו: (י) **כאשר יורם.** מאותן אמורין המפורשין בשור

שד"ל (יא) **ואת עור הפר:** דבק למטה.

אֶתֹו עַל־עַיִים בָּאֵשׁ עַל־שִׁפְךָ הַדָּשֵׁן יִשְׂרָף: יג וְאִם כָּל־
 עֵדֶת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנִעְלַם דְּבַר מְעִינֵי הַקֹּהֵל וְעָשׂוּ אַחַת
 מִכָּל־מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־תַעֲשִׂינָהּ וְאָשְׁמוּ: יד וְנוֹדַעְהָ
 הַחֲטָאתָ אֲשֶׁר חָטְאוּ עָלֶיהָ וְהִקְרִיבוּ הַקֹּהֵל פֶּר בֶּן־בָּקָר
 לַחֲטָאתָ וְהֵבִיאוּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֱהֵל מוֹעֵד: טו וְסָמְכוּ זִקְנֵי
 הָעֵדָה אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפֶּר לִפְנֵי יְהוָה וְשַׁחֲטוּ אֶת־
 הַפֶּר לִפְנֵי יְהוָה: טז וְהֵבִיאוּ הַכֹּהֵן הַמְּשִׁיחַ מִדָּם הַפֶּר אֶל־
 אֱהֵל מוֹעֵד: יז וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶצְבָּעוֹ מִן־הַדָּם וְהִזָּה שִׁבְעַ
 פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה אֶת־פְּנֵי הַפָּרְכָת: יח וּמִן־הַדָּם יִתֵּן |
 עַל־קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֱהֵל מוֹעֵד
 וְאֶת כָּל־הַדָּם יִשְׁפֹךְ אֶל־יְסוּד מִזְבַּח הָעֹלָה אֲשֶׁר־פָּתַח

שבתורה, שהוא מותר: הקהל ועשו. שעשו רש"י
 צבור על פיהם: (יג) את פני הפרכת. ולמעלה
 (פסוק ו) הוא אומר: "את־פני פרכת הקדש".
 משל למלך שסרחה עליו מדינה, אם מעוטה
 סרחה - פמליא שלו מתקימת, ואם כולה
 סרחה - אין פמליא שלו מתקימת. אף כאן,
 כשחטא כהן משיח, עדיין שם קדושת המקום
 על המקדש, משחטאו כולם, חס ושלום,
 נסתלקה הקדושה: (יח) יסוד מזבח העלה אשר־
 פתח אהל מועד. זה יסוד מערבי, שהוא כנגד

זה שהוא חוץ לעיר, שיהא המקום טהור:
 מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות. ובבית
 עולמים - חוץ לעיר. כמו שפרשוהו רבותינו
 במסכת יומא (סח ע"א) ובסנהדרין (מב ע"ב): אל־
 שפך הדשן. מקום ששופכין בו הדשן המסולק
 מן המזבח, כמו שנאמר (ויקרא ו, ד): "והוציא
 את־הדשן אל־מחוץ למחנה": על־שפך הדשן
 ישרף. שאין תלמוד לומר, אלא ללמד שאפילו
 אין שם דשן: (יג) עדת ישראל. אלו סנהדרין:
 ונעלם דבר. טעו להורות באחת מכל־כריתות

(יג) כל עדת ישראל: כמשמעו, כל הקהל; וזה אמנם לא יהיה רק בשגגת המנהיגים והשופטים,
 אבל הכתוב לא הזכיר הסנהדרין ולא הזכיר כלל הוראת ב"ד, ולפי הפשט אחד הוא שתהיה
 השגגה בעבור הוראת ב"ד, או הוראת הכהן הגדול או המלך, או שתהיה ללא מורה.

(יז) וטבל מן הדם: ע' רנ"ה ויזל למטה י"ד ט"ז.

אֶהְיֶה מוֹעֵד: יט וְאֵת כָּל־חֲלָבֹו יָרִים מִמֶּנּוּ וְהִקְטִיר
הַמִּזְבֵּחַ: כ וְעָשָׂה לְפָר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְפָר הַחֲטָאת כֵּן
יַעֲשֶׂה־לּוֹ וְכִפֹּר עֲלֵהֶם הִפְהִן וְנִסְלַח לָהֶם: כא וְהוֹצִיא אֶת־
הַפָּר אֶל־מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרַף אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר שָׂרַף אֵת הַפָּר
הָרֵאשֹׁן חֲטָאת הַקֹּהֵל הוּא: כב אֲשֶׁר נָשִׂיא יִחְטָא וְעָשָׂה
אֶחָת מִכָּל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיו אֲשֶׁר לֹא־תַעֲשִׂינָהּ בְּשִׁגְגָה
וְאִשָּׁם: כג אֹו־הוֹדַע אֵלָיו חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חֲטָא בָּהּ וְהֵבִיא
אֶת־קֶרְבָּנוֹ שְׂעִיר עִזִּים זָכָר תָּמִים: כד וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־רֹאשׁ
הַשְּׂעִיר וְשָׁחַט אֹתוֹ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִשְׁחַט אֶת־הָעֵלָה לִפְנֵי

המזבח החיצון שנתנן במתנה אחת - כפר, הוצרך לומר כאן, שמתנה אחת מהן מעכבת: (כב) אשר נשיא יחטא. לשון 'אשרי' - אשרי הדור, שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו. קל וחומר שמתחרט על זדונותיו: (כג) אֹו־הוֹדַע. כמו "אם הודע". הרבה "או" יש שמשמשין בלשון "אם", ו"אם" במקום "או", וכן (שמות כא, לו): "או נודע כי שור נגח הוא": הודע אליו. כשחטא היה סבור שהוא היתר, ולאחר מכאן נודע לו שאסור היה: (כד) במקום אשר־ישחט את־העלה. בצפון, שהוא מפורש

הפתח: (יט) ואת כל־חלביו ירים. אף־על־פי שלא פרש כאן יותרת ושתי כליות, למדין הם מ"ועשה לפר כאשר עשה" וגו'. ומפני מה לא נתפרשו בו? תנא דבי רבי ישמעאל (זבחים מא ע"ב): משל למלך שזעם על אוהבו, ומעט בסרחונו מפני חיבתו: (כ) ועשה לפר. זה, כאשר עשה לפר החטאת, כמו שמפרש בפר כהן משיח: להביא יותרת ושתי כליות, שפרש שם מה־שלא פרש כאן, ולכפול במצות העבודות, ללמד, שאם חסר אחת מכל־המתנות - פסול. לפי שמצינו בנתנין על

רש"י

(כג) או הודע: ואשם (מעצמו) או הודע אליו ע"י אחרים (רשב"ם).

שד"ל

או הודע אליו: שלא נחשוב כי מי שלא הכיר חטאו אלא אחר שהודיעוהו אחרים יצטרך כפרה גדולה ממי שהכיר והודה מעצמו. לכך הוסיף 'או הודע אליו', לומר כי תורה אחת להם (אח"ם), ולא הזכיר זה בכהן גדול כי לרוב קדושתו אין לחשוך אותו שיעלים עיניו מחטאתו או שיחטא במזיד ויאמר שוגג הייתי (הנ"ל). ובקהל לא אמר 'או הודע', כי אי אפשר בלאו הכי, כי לא ייתכן שהעם כולו כל אחד ואחד בפני עצמו יכירו החטאת, ובהכרח קצת מהם יפקחו עיני חבריהם ויודיעום החטאת. ואמנם מה שאמר בחטאת הקהל 'ונודעה החטאת' (פסוק י"ד), הכוונה אז כאשר תהיה החטאת ידועה להם, יעשו כך וכך.

יְהוֹה חֲטָאת הוּא: כה וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדָּם הַחֲטָאת בְּאַצְבָּעוֹ
 וְנָתַן עַל-קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת-דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ אֶל-יִסּוּד
 מִזְבַּח הָעֹלָה: כו וְאֶת-כָּל-חֲלָבוֹ יִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ כַּחֲלָב
 זֶבַח הַשְּׁלָמִים וּכְפָר עָלָיו הַכֹּהֵן מִחֲטָאתוֹ וְנִסְלַח לוֹ: ששי
 כז וְאִם-נִפֵּשׁ אַחַת תִּחַטָּא בְשִׁגְגָה מֵעַם הָאָרֶץ בְּעִשְׂתָּהּ
 אַחַת מִמִּצְוֹת יְהוֹה אֲשֶׁר לֹא-תַעֲשִׂינָהּ וְאָשָׁם: כח אֹהֹת הוֹדַע
 אֵלָיו חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חֲטָא וְהֵבִיא קָרְבָּנוֹ שְׁעִירַת עֲזִים
 תְּמִימָה נִקְבָּה עַל-חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חֲטָא: כט וְסָמַךְ אֶת-יָדוֹ
 עַל רֹאשׁ הַחֲטָאת וְשַׁחַט אֶת-הַחֲטָאת בַּמָּקוֹם הָעֹלָה:
 ל וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאַצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל-קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה
 וְאֶת-כָּל-דָּמָהּ יִשְׁפֹּךְ אֶל-יִסּוּד הַמִּזְבֵּחַ: לא וְאֶת-כָּל-חֲלָבָהּ
 יִסִּיר בְּאֶשֶׁר הוֹסֵר חֲלֵב מֵעַל-זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִיר
 הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחַ לַרִיחַ נִיחַח לַיהוָה וּכְפָר עָלָיו הַכֹּהֵן וְנִסְלַח
 לוֹ: לב וְאִם-כֶּבֶשׂ יֵבֵיא קָרְבָּנוֹ לַחֲטָאת נִקְבָּה תְּמִימָה
 יֵבִיאָנָה: לג וְסָמַךְ אֶת-יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַחֲטָאת וְשַׁחַט אֶתָּהּ
 לַחֲטָאת בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת-הָעֹלָה: לד וְלָקַח הַכֹּהֵן

בעולה: חטאת הוא. לשמו - כשר, שלא לשמו - האמור אצל שלמים: (לא) כאשר הוסר חלב רש"י
 פסול: (כה) ואת דמו. שירי הדם: (כו) כחלב מעל זבח השלמים. כאמורי עז האמורים
 זבח השלמים. כאותן אמורין המפורשים בעז, בשלמים: (לג) ושחט אתה לחטאת. שתהא

(לא) לריח ניחח לה': להיות הקרבנות האלה באים על חטא, הוסיף המליצה הזאת להודיע שד"ל
 שהם חביבים ורצויים לפניו ועולים לפניו לריח ניחוח כשאר הקרבנות.

מִדָּם הַחֲטָאִת בְּאַצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל-קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה
 וְאֶת-כָּל-דָּמָה יִשְׁפֹךְ אֶל-יִסּוּד הַמִּזְבֵּחַ: ^{לה} וְאֶת-כָּל-חֶלְבֵהָ
 יִסִּיר כַּאֲשֶׁר יוֹסֵר חֶלְבֵה־הַכֶּשֶׁב מִזְבַּח הַשְּׁלָמִים וְהַקְטִיר
 הַכֹּהֵן אֹתָם הַמִּזְבֵּחַה עַל אֲשֵׁי יְהוָה וְכִפֹּר עָלָיו הַכֹּהֵן
 עַל-חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר-חֲטָא וְנִסְלַח לוֹ: ^ה וְנִפְשׁ כִּי-תַחֲטָא
 וְשָׁמְעָה קוֹל אֱלֹהִים וְהוּא יֵדַע אִם רָאָה אוֹ יָדַע אִם-לֹא
 יֵגִיד וְנִשְׂא עֹנּוֹ: ^ב אוֹ נִפְשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל-דְּבַר טְמֵאָה אוֹ
 בְּנִבְלַת חַיָּה טְמֵאָה אוֹ בְּנִבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בְּנִבְלַת

קול אלה. בדבר שהוא עד בו, שהשביעיהו
 שבועה שאם יודע לו עדות שיעיד לו: (ב) או
 נפש אשר תגע וגו'. ולאחר הטומאה הזו יאכל
 קדשים, או יכנס למקדש, שהוא דבר שזדונו
 כרת. במסכת שבועות (יד ע"ב) נדרש כן:

רש"י שחיטתה לשם חטאת: (לה) כאשר יוסר
 חלב הכשב. שנתרבו אמוריו באלהיה, אף
 חטאת, כשהיא באה כשבה, טעונה אליה
 עם האמורין: על אשי ה'. על מדורות האש
 העשויות לשם. פואייל"ש בלעז: (א) ושמעה

(לה) על אשי ה': יקטיר החלבים האלה על גבי עולת התמיד, ושאר אשי ה' הנמצאים על
 המזבח, לבלתי יחשוב הכהן שאין ראוי שיהיו חלבי החטאת עומדים על גבי העולה. ואמנם
 אמר שתי המליצות האלה (לריח ניחוח לה', ועל אשי ה') כאן ולא למעלה, לבלתי נחשוב
 שזה למעלת החוטא (הכהן הגדול, העדה או הנשיא), לפיכך לא הזכיר זה אלא כשהחוטא
 הוא נפש מעם הארץ.

(א) ושמעה קול אלה וגו': ענינו שנשבע לשקר, ואמר 'ושמעה' כי כן היה המנהג שלא לבטא
 האלה והקללה בפיו, רק אחרים היו משביעים אותו והוא עונה אמן כעניין הסוטה (במדבר ה'
 כ"ב), אבל שבועה שאין עמה אלה היה מוציאה מפיו ונקראת שבועת ביטוי, והיא להרע או
 להיטיב לעצמו (פסוק ד'). והנה זה לבדו הוא מזיד, ואותם שלמטה שוגגים, ונכלל זה עמהם
 כי שומע האלה מורה היתר לעצמו ואומר בלבד: למה אתחייב אני להתעבר על ריב לא לי
 ולהעיד עדות לזה? ולמה אגרום נזק לבעל ריבו? ולדעת רנ"ה ויזול מלבד הקרבן לא יכופר לו
 אם לא ירצה את חברו אם בהימנעו מהעיד לו גרם לו נזק.

(ב) ונעלם ממנו והוא טמא: אכל קודש או בא אל המקדש (רש"י) או שנגע באחרים ולא הזהירם
 שהוא טמא (אח"ס).

שָׂרָץ טָמֵא וְנֹעֲלִים מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא וְאֲשָׁם: ג אוּ כִי יִגַע
 בְּטִמְאַת אָדָם לְכָל טִמְאַתּוֹ אֲשֶׁר יִטְמָא בָּהּ וְנֹעֲלִים מִמֶּנּוּ
 וְהוּא יִדַע וְאֲשָׁם: ד אוּ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבִטָּא בְשִׁפְתֵי
 לְהִרְע | אוּ לְהִיטִיב לְכָל אֲשֶׁר יִבְטָא הָאָדָם בְּשִׁבְעָה
 וְנֹעֲלִים מִמֶּנּוּ וְהוּא יִדַע וְאֲשָׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה: ה וְהָיָה כִּי־
 יֵאָשֵׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה וְהִתְוֹדָה אֲשֶׁר חָטָא עָלָיָה: ו וְהֵבִיא
 אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא נִקְבָּה מִן־הַצֶּאֱזָן
 כְּשִׁבָּה אוֹ־שְׁעֵירַת עֲזִים לְחַטָּאת וְכִפֵּר עָלָיו הַכֹּהֵן
 מִחַטָּאתוֹ: ז וְאִם־לֹא תִגַּע יָדוֹ דֵּי שָׁהּ וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ
 אֲשֶׁר חָטָא שְׁתֵּי תָרִים אוֹ־שְׁנֵי בְנֵי־יוֹנָה לַיהוָה אֶחָד

ונעלם ממנו. הטמאה: ואשם. באכילת קדש, או בביאת מקדש: (ד) בשפתים. ולא רש"י בלב: להרע. לעצמו: או להיטיב. לעצמו, כגון: אוכל ולא אוכל, אישן ולא אישן: לכל אשר יבטא. לרבות לשעבר: ונעלם ממנו. ועבר על שבועתו, כל-אלה בקרבן עולה ויורד כמפורש כאן, אבל שבועה שיש בה כפירת ממון אינה

ונעלם ממנו. הטמאה: ואשם. באכילת קדש, או בביאת מקדש: (א) בטמאת אדם. זו טומאת מת: לכל טמאתו. לרבות טומאת מגע זבין וזבות: אשר יטמא. לרבות הנוגע בבעל נדה: בה. לרבות בולע נבלת עוף טהור: ונעלם. ולא ידע, ששכח הטומאה: ואשם. באכילת

(ג) ברש"י צ"ל ונעלם והוא ידע (לא: ולא ידע), כלומר רש"י מקשה אם נעלם איך ידע, ומתריך שד"ל תחילה ידע ואח"כ שכח, ועיין ספר הזכרון ושפתי חכמים.

(ד) לכל אשר יבטא האדם: כולל הכול אפי' דברים שאין בהן הרעה והטבה (רנ"ה ויזל), ואולי להוציא דברים שאין אדם רשאי לקבל עליו, כגון לחבול בעצמו וק"ו בחברו.
 ונעלם ממנו: שכח שבועתו ועל ידי כן עבר עליה.

(ה) והתודה: הוא וידוי בפה על הקרבן כשסומך ידו עליו, אם קרבנו בהמה, או בלא סמיכה אם יביא עוף או מנחה. לפיכך אמר תחילה שיתודה, ואח"כ פירש שהקרבן יהיה עולה ויורד.
 (ו) אחד לחטאת ואחד לעלה: כדי שיהיה בהם חלק לכהנים וחלק לגבוה כי מאותו שיהיה לחטאת יאכלו הכהנים, ואשר יהיה לעולה הוא כולו לגבוה (דון יצחק וכן נראה כונת ר"אב"ע).

לְחַטָּאת וְאָחַד לְעֹלָה: ^ה וְהֵבִיא אֹתְכֶם אֶל־הַכֹּהֵן וְהַקָּרִיב
 אֶת־אֲשֶׁר לְחַטָּאת רִאשׁוֹנָה וּמֶלֶךְ אֶת־רִאשׁוֹ מִמּוֹל עֶרְפוֹ
 וְלֹא יִבְדִּיל: ^ט וְהִזָּה מַדָּם הַחַטָּאת עַל־קִיר הַמִּזְבֵּחַ וְהִנְשָׂא
 בָּדָם יִמְצָה אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ חַטָּאת הוּא: ^י וְאֶת־הַשְּׂנִי
 יַעֲשֶׂה עֹלָה כַּמִּשְׁפֵּט וּכְפָר עָלָיו הַכֹּהֵן מִחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־
 חָטָא וְנִסְלַח לוֹ: ^{יא} שְׁבִיעִי יֵא וְאִם־לֹא תִשָּׂיג יָדוֹ לְשֵׁנֵי תָרִים
 אֹף לְשֵׁנֵי בְגֵי־זוֹנָה וְהֵבִיא אֶת־קֶרְבָּנוֹ אֲשֶׁר חָטָא עֲשִׂירַת
 הָאֵפֶה סֹלֶת לְחַטָּאת לֹא־יֵשִׂים עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלֶיהָ
 לְבֹנָה כִּי חַטָּאת הוּא: ^{יב} וְהֵבִיֵּאָהּ אֶל־הַכֹּהֵן וְקִמֵּץ הַכֹּהֵן |
 מִמָּנָה מְלֹא קִמְצוֹ אֶת־אֲזָכְרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַהּ עַל־
 אֲשֵׁי יְהוָה חַטָּאת הוּא: ^{יג} וּכְפָר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל־חַטָּאתוֹ
 אֲשֶׁר־חָטָא מֵאֶחָת מֵאֵלֶּה וְנִסְלַח לוֹ וְהִיתָה לְכֹהֵן כַּמִּנְחָה:

כשרה, שלא לשמה - פסולה: (י) כמשפט. כדת
 האמור בעולת העוף של נדבה בראש הפרשה:
 (יא) כי חטאת הוא. ואין בדין שיהא קרבנו
 מהדר: (יב) חטאת הוא. נקמצה ונקטרה לשמה -
 כשרה, שלא לשמה - פסולה: (יג) על־חטאתו
 אשר־חטא. כאן שנה הכתוב, שהרי בעשירות
 ובדלות נאמר (פסוק י): "מחטאתו", וכאן בדלי
 דלות, נאמר: "על־חטאתו". דקדקו רבותינו
 (כריתות כז ע"ב) מכאן, שאם חטא כשהוא
 עשיר, והפריש מעות לכשבה, או שעירה,

בקרבו זה, אלא באשם: (ה) והקריב את־אשר
 לחטאת ראשונה. חטאת קודמת לעולה. למה
 הדבר דומה? לפרקליט שנכנס לרצות, ריצה
 פרקליט, נכנס דורון אחריו: ולא יבדיל. אינו
 מולק אלא סימן אחד. "ערף" - הוא גובה
 הראש המשפע לצד הצואר. "מול ערף" - מול
 הרואה את הערף, והוא אורך כל־אחורי הצואר:
 (ט) והזה מדם החטאת. בעולה. לא הטעין אלא
 מצוי, ובחטאת הזאה ומצוי: אוחז בערף ומתניו,
 והדם נתן והולך למזבח: חטאת הוא. לשמה -

רש"י

(ח) והקריב את אשר לחטאת ראשונה: כדי שבתחילה יכופר חטאו, ואחרי כפרתו יקריב עולתו
 להתרצות אל אדוניו ולדבקה בו (דון יצחק, ולזה רמז גם רש"י).

שד"ל

ומלק: ע' למעלה א' ט"ו.

וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: ^{טו} נַפֵּשׁ כִּי־תִמְעַל מֵעַל
וַחֲטָאָה בְּשִׁגְגָה מִקְדָּשֵׁי יְהוָה וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה
אֵיל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכָּךְ כֶּסֶף־שֶׁקֶלִים בְּשֶׁקֶל־הַקֹּדֶשׁ
לְאֲשָׁם: ^{טז} וְאֵת אֲשֶׁר חָטָא מִן־הַקֹּדֶשׁ יִשְׁלַם וְאֶת־חֲמִישְׁתּוֹ
יוֹסֵף עָלָיו וְנָתַן אֹתוֹ לַכֹּהֵן וְהִכְהִין יִכְפֹּר עָלָיו בְּאֵיל הָאֲשָׁם

כהן, שהיא ב"כליל תהיה לא תאכל" (ויקרא ו, רש"י
טז): (טו) כִּי־תִמְעַל מֵעַל. אין "מעילה" בכל־
מקום, אלא שנוי, וכן הוא אומר (דבה"א ה, כה):
"וימעלו באלהי אבתיהם וזינו אחרי אלהי עמי־
הארץ". וכן הוא אומר בסוטה (במדבר ה, יב):
"ומעלה בו מעל": וחסאה בשגגה מקדשי ה'.
שנהנה מן ההקדש. והיכן הוזהר? נאמר כאן:
"חטא", ונאמר להלן "חטא" בתרומה (ויקרא כב,
ט): "ולא־ישאו עליו חטא", מה־להלן הוזהיר,
אף כאן הוזהיר. אי, מה־להלן לא הוזהיר אלא
על האוכל, אף כאן לא הוזהיר אלא על האוכל?
תלמוד לומר: "תמעל מעל", ריבה: מקדשי
ה'. המיוחדים לשם, יצאו קדשים קלים: איל.
לשון קשה, כמו (יחזקאל יז, ג): "ואת־אילי
הארץ לקח", אף כאן קשה - בן שתי שנים:
בערך כסף־שקלים. שיהא שוה שתי סלעים: קרן
(טז) ואת אשר חטא מן־הקדש ישלם. קרן

והעני, יביא ממקצתן שתי תורים. הפריש
מעות לשתי תורים והעני, יביא ממקצתן
עשירית האיפה [לכך נאמר: "מחטאתו"].
הפריש מעות לעשירית האיפה והעשיר, יוסיף
עליהן ויביא קרבן עשיר, לכך נאמר: "על־
חטאתו": מאחת מאלה. מאחת משלש כפרות
האמורות בענין: או בעשירות, או בדלות, או
בדלי דלות. ומה־תלמוד לומר? שיכול, החמורין
שבהם יהיו בכשבה, או שעירה, והקלין יהיו
בעוף, והקלין שבקלין יהיו בעשירית האיפה?
תלמוד לומר: "מאחת מאלה", להשוות קלין
לחמורין לכשבה ושעירה אם השיגה ידו, ואת
החמורין לקלין לעשירית האיפה בדלי דלות:
והיתה לכהן כמנחה. ללמד על מנחת חוטא
שהיו שיריה נאכלין. זהו לפי פשוטו. ורבותינו
(תורת כהנים) דרשו: "והיתה לכהן כמנחה", ואם
חוטא זה כהן הוא, תהא לו כשאר מנחת נדבת

(טו) בערך: אין הכ"ף לכינוי אלא כך הוא משקל השם הזה בלמ"ד הפועל כפולה, ולמטה (י"ח) שד"ל
וכ"ה) בערך לאשם כפירוש רש"י בערך האמור למעלה באשם. והנה בשלושה האשמות קבע
הערך לחומר העניין, כי הם ולזול כלפי מעלה, אם שאכל קודש, או שלא ידע אחת מתורות
ה' או שנשבע לשקר, לכך החמיר שיהיה שוויו שני שקלים (אח"ם) לא לבד שלא יהיה (כמו
הקודם) עולה ויורד לפי עשרו ועניו, אלא שיהיה תמיד איל גדול.

שקלים: אולי הקריאה שקלים (בלמ"ד פתוחה). מה שכתב רש"י אין מעילה אלא שינוי, והוא
מתורת כהנים (ויקרא פרשתא י"א), ענינו כמו שקור, וכן (יבמות ס"ה ע"ב) מותר לשנות מפני השלום,
ענינו לשקר, כי כל מְשַׁקֵּר מְשַׁנֵּה הדבר ממה שהוא, והאשה המועלת בבעלה (במדבר ה' י"ב)
היא משקרת ועושה עצמה כאוהבת אותו והיא אוהבת זולתו.

וְנִסְלַח לּוֹ: יז וְאִם־נִפְשׁ כִּי תַחֲטָא וְעָשְׂתָה אַחַת מִכָּל־
מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תַעֲשֶׂינָהּ וְלֹא־יָדַע וְאִשָּׁם וְנִשְׂא
עוֹנוֹ: יח וְהִבִּיא אֵיל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכָּךְ לְאִשָּׁם אֶל־
הַכֹּהֵן וּכְפָר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שְׂגֵגָתוֹ אֲשֶׁר־שָׂגָג וְהוּא לֹא־

שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל־הדורות. רבי עקיבא אומר: הרי הוא אומר (דברים יז, ו): "על־פי שנים עדים או שלשה עדים" וגו' - אם מתקימת העדות בשנים, למה פרט לך הכתוב שלשה? אלא, להביא שלישי להחמיר עליו, ולעשות דינו כיוצא באלו לענין ענש והזמה. אם כך ענש הכתוב לנטפל לעוברי עברה כעוברי עברה, על אחת כמה וכמה שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה. רבי אלעזר בן עזריה אומר (דברים כד, יט): "כי תקצר קצירך בשדך, ושכחת עמר בשדה". הרי הוא אומר (שם): "למען יברכך וגו' - קבע הכתוב ברכה למי שבאת על־ידו מצוה בלא ידע. אמור מעתה: היתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה הימנו, ומצאה העני ונתפרנס בה, הרי הקדוש־ברוך־הוא קובע לו ברכה: (יח) **בערך לאשם**. בערך האמור למעלה (פסוק טו): **אשר־שגג והוא לא־ידע**. הא, אם ידע לאחר זמן, לא נתכפר־לו באשם זה, עד שיביא חטאת. הא למה־זה דומה? לעגלה ערופה שנתערפה

רש"י וחומש להקדש: (יז) **ולא־ידע ואשם... והביא**. הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו, ולא ידע אם עבר עליו אם לאו, כגון: חלב ושומן לפניו, וכסבור ששתיהן התר, ואכל את האחת. אמרו לו: אחת של חלב היתה. ולא ידע אם זו של חלב אכל, הרי זה מביא אשם תלוי, ומגן עליו כל־זמן שלא נודע לו שודאי חטא, ואם נודע לו לאחר זמן, יביא חטאת: **ולא־ידע ואשם ונשא עונו**. רבי יוסי הגלילי אומר: הרי הכתוב ענש את מי שלא ידע, על אחת כמה וכמה שיעניש את שידע. רבי יוסי אומר: אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים - צא ולמד מאדם הראשון, שלא נצטוה אלא על מצות "לא תעשה" ועבר עליה, ראה כמה מיתות נקנסו עליו ולדורותיו! וכי איזו מדה מרובה, של טובה או של פורענות? הרי אומר: מדה טובה. אם מדת פורענות המעוטה, ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו, מדה טובה המרבה - היושב לו מן הפיגולין והנותרות, והמתענה ביום־הכפורים - על אחת כמה וכמה

שד"ל (יח) **לאשם**: לדעת רז"ל (כריתות פרק ד' משנה א') זה אשם תלוי שהוא מסופק ואינו יודע אם חטא או לא חטא, והקשה אח"ם כי אין זה משמעות מליצת כי נחטא ועשתה וגו', ומליצת 'על שגגתו אשר שגג והוא לא ידע'; והוא אומר כי למעלה (כל סימן ד') מדבר בשגגת מעשה (שלא ידע שזה חֵלֵב ושאשה זו נדה) (ignorantia facti), וכאן מדבר בהעלם האיטור (ignorantia juris), ומביא סיוע ממליצת 'על שגגתו אשר שגג והוא לא ידע'. ואולי לכך נתכוון ראב"ע באמרו: 'ולא ידע' - אם הוא אסור. אך יתר הדיבור הוא סתום ומבולבל, ואין לעמוד על אמיתת מחשבתו.

יִדַע וְנִסְלַח לוֹ: יט אֲשֶׁם הוּא אֲשֶׁם אֲשֶׁם לַיהוָה: כ וַיִּדְבֹר
 יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: כא נֶפֶשׁ כִּי תַחֲטָא וּמַעַלָּה מֵעַל
 בַּיהוָה וְכַחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בַּפִּקְדוֹן אוֹ־בַתְּשׁוּמַת יָד אוֹ בְּגִזְלָה
 אוֹ עֲשֶׂק אֶת־עַמִּיתוֹ: כב אוֹ־מִצָּא אַבְדָּה וְכַחֵשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע
 עַל־שֶׁקֶר עַל־אֲחַת מִכָּל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה הָאָדָם לַחֲטָא
 בַּהֲנָה: כג וְהָיָה כִּי־יַחֲטָא וְאֲשֶׁם וְהִשִּׁיב אֶת־הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר
 גָּזַל אוֹ אֶת־הָעֶשֶׂק אֲשֶׁר עֲשָׂה אוֹ אֶת־הַפִּקְדוֹן אֲשֶׁר
 הִפְקֵד אֹתוֹ אוֹ אֶת־הָאֲבָדָה אֲשֶׁר מִצָּא: מפטיר כד אוֹ מִכָּל
 אֲשֶׁר־יִשְׁבַּע עָלָיו לְשֶׁקֶר וְשָׁלַם אֹתוֹ בְּרֵאשׁוֹ וְחִמְשָׁתוֹ

שלישי שביניהם, לפיכך, כשהוא מכחש, רש"י
 מכחש בשלישי שביניהם: בתשומת יד. ששם
 בידו ממון להתעסק, או במלוה: או בגזל.
 שגזל מידו כלום: או עשק. הוא שכר שכיר:
 (כב) וכחש בה. שכפר על אחת מכל-אלה אשר
 יעשה האדם לחטא ולהשבע על שקר לכפירת
 ממון: (כג) כייחטא ואשם. כשיכיר בעצמו לשוב
 בתשובה ולדעת ולהודות כי חטא ואשם: (כד)
 בראשו. הוא הקרן - ראש הממון: וחמשתיו.
 ריבתה תורה חמשיות הרבה לקרן אחת,
 שאם כפר בחומש ונשבע והודה, חוזר ומביא
 חומש על אותו חומש. וכן מוסיף והולך, עד
 שיתמעט הקרן שנשבע עליו פחות משוה
 פרוטה: לאשר הוא לו. למי שהממון שלו:

ואחר-כך נמצא ההורג, הרי זה יהרג: (ט) אשם
 הוא אשם אשם. הראשון כלו קמץ, שהוא שם
 דבר. והאחרון חציו קמץ וחציו פתח, שהוא
 לשון פעל. ואם תאמר: מקרא שלא לצורך
 הוא. כבר נדרש הוא בתורת כהנים: אשם
 אשם. להביא אשם שפחה חרופה, שיהא איל
 (בן שתי שנים), שוה שתי סלעים. יכול, שאני
 מרבה אשם נזיר ואשם מצרע? תלמוד לומר:
 "הוא": (כא) נפש כי תחטא. אמר רבי עקיבא:
 מה-תלמוד לומר: "ומעלה מעל בה"? לפי
 שכל-המלוה והלווה והנושא והנותן, אינו
 עושה אלא בעדים ובשטר. לפיכך, בזמן שהוא
 מכחש - מכחש בעדים ובשטר, אבל המפקיד
 אצל חברו אינו רוצה שתדע בו נשמה, אלא

(כא) עשק: עיין למטה י"ט י"ג.

ומעלה מעל בה': הכוונה על הנשבע לשקר.

או בתשומת יד: דבק עם 'תחטא ומעלה מעל', לא עם 'וכחש', ותשומת יד כמו שליחות יד
 (שמות כ"ב י').

שד"ל

יִסַּף עָלָיו לְאַשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֵנוּ בְּיוֹם אֲשַׁמְתּוּ: כה וְאֶת־
 אֲשַׁמּוֹ יָבִיא לַיהוָה אֵיל תְּמִים מִן־הַצֵּאן בְּעֶרְכָּךְ לְאִשִּׁם
 אֶל־הַכֹּהֵן: כו וְכִפֹּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה וְנִסְּלַח לוֹ עַל־
 אַחַת מִכָּל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה לְאִשְׁמָה בָּהּ:

שד"ל (כה) ואת אשמו: הקרבן הוא מלבד השבת הגזלה, והנה איננו מכפר על חטא שבין אדם לחברו, אלא על מה שבין אדם למקום.

פרשת צו

וּ וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: בַּ צֹּ אֶת־אֶהְרֹן וְאֶת־
בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תִּזְרֹת הָעֵלָה הוּא הָעֵלָה עַל מוֹקְדָה
עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלֵּילָה עַד־הַבֶּקֶר וְאִשׁ הַמִּזְבֵּחַ תִּוקַד בּוֹ:
ג וּלְבֶשׂ הַכֹּהֵן מְדוּ בֶד וּמְכַנְסֵי־בֶד יִלְבֹּשׂ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהָרִים
אֶת־הַדָּשָׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאִשׁ אֶת־הָעֵלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוּ

(ב) צו את אהרן. אין "צו", אלא לשון זרוז, מיד ולדורות. אמר רבי שמעון: ביותר צריך הכתוב לזרוז במקום שיש בו חסרון כיס: זאת תורת העלה וגו'. הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואיברים, שיהא כשר כל-הלילה, וללמד על הפסולין, איזה אם עלה ירד, ואיזה אם עלה לא ירד; שכל-תורה' לרבות הוא בא, לומר: תורה אחת לכל-העולים, ואפילו

פסולין, שאם עלו לא ירדו: הוא העלה. למעט את הרובע ואת הנרבע, וכיוצא בהן, שלא היה פסולין בקדש, שנפסלו קודם שבאו לעזרה: (א) מדו בד. היא הכתנת. ומה-תלמוד לומר "מדו"? שתהא כמדתו: על-בשרו. שלא יהא דבר חוצץ בינתים: והרים את-הדשן. היה חותה מלוא מחתה מן המאוכלות הפנימיות, ונותן במזרחו של כבש: הדשן אשר תאכל האש

(ב) צו את אהרן ואת בניו: בתחילת הספר אמר 'דבר אל בני ישראל', וכאן אמר 'צו את אהרן ואת בניו', וכתב הרמב"ן כי שם יצווה בהבאת הקרבנות וישראל מביאים אותם, וכאן אמר צו את אהרן כי ידבר במעשה הקרבנות, והכהנים יעשו אותם. ותלמידי מוהר"ר י"א אוסימו מוסיף כי עיקר המכוון בפרשת ויקרא הוא להגיד מענייני הקרבנות מה שנוגע לבעלים, ודרך עראי מגיד קצת ממה שנוגע לכהנים; ובפרשת צו העיקר הוא להגיד מה שנוגע לכהנים, הן מה שמוטל עליהם לעשות, הן מה שהוא חוק להם לקבל חלף עבודתם, גם מה שמוטל עליהם להורות כגון לכמה זמן הזבחים נאכלים, ואיסור אכילתם בטומאה ואיסור החלב והדם.

הוא העלה: לשון דליקה ושריפה, וכמו (במדבר ח' ב') 'בהעלתך את הנרת', והכוונה לומר: הקרבן הזה, הנקרא עולה על שם שכולו נשרף, יהיה על מוקדה על המזבח כל הלילה, ובבוקר יוסר הדשן, וכן נראה דעת ראב"ע.

הוא העלה על מוקדה כל הלילה עד הבקר: עיקר הפרשה הזאת הוא לצוות על תרומת הדשן והוצאת הדשן, ולפיכך אמר שהעולה נשרפת והולכת (ביום וגם) בלילה עד הבוקר ולא אח"כ, כי בבוקר ירימו הדשן (מוהר"ר י"א אוסימו).

(א) מדו בד: הבא לתרום את הדשן ילבש בגדי כהונתו, מלמד שהיא עבודה וצריכה בגדי כהונה (ר"י ויזל), ורק הוצאת הדשן מחוץ למחנה אינה עבודה והכהן לובש בגדים אחרים. הדשן אשר תאכל האש: כאילו אמר אשר תדשן האש באכלה את העולה.

אָצֵל הַמִּזְבֵּחַ: ד וּפִשֵׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אַחֲרָיִם
וְהוֹצִיא אֶת־הַדָּשָׁן אֶל־מַחוּץ לְמַחֲנֶה אֶל־מְקוֹם טְהוֹר:
ה וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תִּקְדָּבוּ לֹא תִכְבֶּה וּבַעַר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן
עֹשִׂים בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר וְעָרָךְ עָלֶיהָ הָעֵלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ
חֲלָבֵי הַשְּׁלָמִים: ו אֵשׁ תָּמִיד תִּקְדַּד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה:
ז וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקֶּלֶב אֲתָהּ בְּנִי־אֶהְרֹן לִפְנֵי יְהוָה
אֶל־פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ: ח וְהָרִים מִמֶּנּוּ בְקַמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה
וּמִשְׁמְנָהּ וְאֵת כָּל־הַלֵּבָנָה אֲשֶׁר עַל־הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר

יביאו שם שלמים. ורבותינו (פסחים נח ע"ב) למדו מכאן: "עליה", על עולת הבקר השלם כל-הקרבנות כלם. מכאן, שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים: (ו) אש תמיד. אש שנאמר בה "תמיד", היא שמדליקין בה את הנרות, שנאמר בה (שמות כו, כ): "להעלת נר תמיד". אף היא מעל המזבח החיצון תוקד: לא תכבה. המכבה אש על המזבח, עובר בשני לאוין: (ז) וזאת תורת המנחה. תורה אחת לכלן, להטעינן שמן ולבונה האמורין בענין. שיכול, אין לי טעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישראל שהיא נקמצת, מנחת כהנים שהיא כליל, מניין? תלמוד לומר: "תורת": הקרב אתה. היא הגשה בקרן מערבית דרומית: לפני ה'. הוא מערב, שהוא לצד אהל מועד: אל פני המזבח. הוא הדרום, שהוא פניו של מזבח, שהכבש נתון לאותו הרוח: (ח) והרים ממנו. מהמחובר, שיהא עשרון שלם בבת אחת, בשעת קמיצה: בקמצו. שלא יעשה מידה לקמץ: מסלת המנחה ומשמנה. מכאן, שקומץ ממקום שנתרבה שמנה: המנחה. שלא תהא מעורבת באחרת: ואת כל-הלבנה אשר על-המנחה והקטיר

את-העלה. ועשאתה דשן, מאותו דשן ירים רש"י תרומה "ושמו אצל המזבח": על המזבח. מצא איברים שעדיין לא נתאכלו, מחזירין על המזבח, לאחר שחתה גחלים אילך ואילך ונטל מן הפנימיות, שנאמר: "את-העלה על-המזבח": (ד) ופשט את-בגדיו. אין זו חובה, אלא דרך-ארץ, שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד. בגדים שבישל בהן קדרה לרבו, אל ימזוג בהן כוס לרבו, לכך: "ולבש בגדים אחרים", פחותין מהן: והוציא את הדשן. הצבור בתפוח, כשהוא רבה ואין מקום למערכה, מוציאו משם. ואין זה חובה בכל-יום, אבל התרומה חובה בכל-יום: (ה) והאש על-המזבח תוקד-בו. ריבה כאן יקידות הרבה: "על מוקדה", "ואש המזבח תוקד בו", "והאש על-המזבח תוקד בו", "אש תמיד תוקד על-המזבח". כלן נדרשו במסכת יומא (מג ע"ב) שנחלקו רבותינו במנין המערכות שהיו שם: וערך עליה העלה. עולת תמיד היא תקדים. [מנין שלא יהא דבר קודם על המערכה, לתמיד של שחר? תלמוד לומר: "העלה" - עולה ראשונה]: חלבי השלמים. אם

הַמִּזְבֵּחַ רִיחַ נִיחֹחַ אֲזַכְּרֶתָהּ לַיהוָה: ט וְהִנּוּתַרְתָּ מִמִּנְחָה
 יֹאכְלוּ אֶהָרֵן וּבְנָיו מִצֹּת תֹּאכַל בְּמָקוֹם קֹדֶשׁ בְּחֶצֶר אֹהֶל-
 מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ: י לֹא תֹאפֶה חֲמִץ חֶלְקִים נִתַּתִּי אֵתְּהָ מֵאֲשֵׁי
 קֹדֶשׁ קִדְשִׁים הוּא כַחֲטָאת וְכֹאשִׁים: יא כָּל-זָכָר בְּבִנְיָ אֶהָרֵן
 יֹאכְלֶנָה חֶק־עוֹלָם לְדֹרֹתֶיכֶם מֵאֲשֵׁי יְהוָה כֹּל אֲשֶׁר-יִגַע
 בָּהֶם יִקְדָּשׁ: שני יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: יג זֶה קָרְבַּן
 אֶהָרֵן וּבְנָיו אֲשֶׁר-יִקְרִיבוּ לַיהוָה בַּיּוֹם הַמָּשָׁח אֹתוֹ עֲשִׂיתָ
 הָאֵפֶה סֹלֶת מִנְחָה תָמִיד מַחְצִיתָהּ בַּבֶּקֶר וּמַחְצִיתָהּ
 בַּעֲרֵב: יד עַל-מַחְבַּת בִּשְׁמֹן תַּעֲשֶׂה מֵרֵבֶכֶת תְּבִיאֶנָה

"לחם אלהיו מקדשי הקדשים" וגו'. אלא, רש"י לרבות בעלי מומין למחלוקת: כל אשר-יגע וגו'. קדשים קלים או חולין שיגעו בה ויבלעו ממנה: יקדש. להיות כמוה, שאם פסולה, יפסלו, ואם כשרה, יאכלו כחומר המנחה: (יג) זה קרבן אהרן ובניו. אף ההדיוטות מקריבין עשירית האיפה ביום שהן מתחנכין לעבודה, אבל כהן גדול בכל-יום, שנאמר (פסוקים יג-טו): "מנחה תמיד וגו', והכהן המשיח תחתיו מבניו וגו' חק-עולם" וגו': (יד) מרבכת. חלוטה ברותחין כל-צרכה: תפיני. אפוייה אפיות הרבה,

שמלקט את לבונתה לאחר קמיצה ומקטירו. ולפי שלא פרש כן, אלא באחת מן המנחות ב"ויקרא" (ב, א-ג), הוצרך לשנות פרשה זו, לכלל כל-המנחות כמשפטן: (ט) במקום קדש. ואיזהו? "בחצר אהל-מועד": (י) לא תאפה חמץ חלקם. אף השירים אסורים בחמץ: כחטאת וכאשם. מנחת חוטא הרי היא כחטאת. לפיכך, קמצה שלא לשמה - פסולה; מנחת נדבה הרי היא כאשם. לפיכך, קמצה שלא לשמה - כשרה: (יא) כל-זכר. אפילו בעל מום. למה נאמר? אם לאכילה, הרי כבר אמור (ויקרא כא, כב):

(יא) יקדש: עיין שמות כ"ט ל"ז.

שד"ל

(יג) אהרן ובניו: לפי הפשט אין הכוונה אלא על הכה"ג שהיה מקריב מנחת חביתין ביום משיחתו ומשם והלאה מנחה תמיד כל ימי חייו; וטעם 'ובניו' לדעת ראב"ע ורשב"ם מי שיהיה מבניו שיעמוד תחתיו לכה"ג, וכמפורש אח"כ בפסוק ט"ו, וחכמים דרשו (מנחות נ"א ע"ב) על כהן הדיוט כשעושה עבודה ראשונה צריך חנוך במנחה, ונראה שכן היה מנהג הכהנים, ואף על פי שאינו מצווה מן התורה.

(יד) מרבכת: ראב"ע כתב אין לו אח, ותפשו אותו ר' משה לנדא והמעמר, כי הנה עוד מרבכת

תִּפְיִל מִנְחַת פְּתִים תִּקְרִיב רִיח־נִיחַח לַיהוָה: טו וְהִפְהִן
הַמְּשִׁיחַ תַּחֲתֵיו מִבְּנֵי יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חֶק־עוֹלָם לַיהוָה כָּלִיל
תִּקְטֹר: טז וְכָל־מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לָּא תֹאכֵל: יז וַיִּדְבֹּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יח דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בְּנָיו לֵאמֹר
זֹאת תֹּזְרֹת הַחֲטָאת בְּמָקוֹם אֲשֶׁר תִּשְׁחֹט הָעֹלָה תִּשְׁחֹט
הַחֲטָאת לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים הוּא: יט הִכֵּהן הַמְּחַטָּא
אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קֹדֶשׁ תֹּאכֵל בַּחֲצֵר אֶהֱל מוֹעֵד:
כ כָּל אֲשֶׁר־יִגַע בַּבְּשָׂרָה יִקְדָּשׁ וְאֲשֶׁר יִזֶּה מִדְּמָה עַל־

העובד עבודותיה שהיא נעשית חטאת על
ידו: המחטא אתה יאכלנה. הראוי לעבודה,
יצא טמא בשעת זריקת דמים, שאינו חולק
בבשר. ואי אפשר לומר שאוסר שאר כהנים
באכילתה, חוץ מן הזורק דמה, שהרי נאמר
למטה (פסוק כב): "כל־זכר ככהנים יאכל אתה":
(כ) כל אשר־יגע בבשרה. כל־דבר אוכל אשר
יגע ויבלע ממנה: יקדש. להיות כמוה: אם
פסולה - תפסל, ואם היא כשרה - תאכל
כחומר שבה: ואשר יזה מדמה על־הבגד. ואם
הזה מדמה על הבגד - אותו מקום דם הבגד

רש"י שאחר חליטתה אופה בתנור וחוזר ומטגנה
במחבת: מנחת פתים. מלמד שטעונה פתיתה.
[ולא פתיתה ממש, בצויעין ופרורין, לפי
שאינה נקמצת, אלא כופלה לשנים, וחוזר
וכופלה לארבע שתיזוערב ואינו מבדיל. וכן
מקטיר לאשים, בתורת כהנים מפרש לה]:
(טו) המשיח תחתיו מבניו. המשיח מבניו,
תחתיו: כליל תקטור. אין נקמצת להיות
שיריה נאכלין אלא כולה כליל, וכן כל מנחת
כהן של נדבה כליל תהיה: (טז) כליל תהיה".
"כליל" - כלה שוה לגבוה: (יט) המחטא אתה.

למטה ז' י"ב וגם בד"ה א' כ"ג כ"ט, ותפישתם שווא והבל, כי משני המקומות ההם אין ללמוד
כלל מה ענין מרבכת, והוא באמת כמי שאין לו אח.

(יט) המחטא אתה יאכלנה: וכיוצא בזה למטה ז' פסוק ז' וחי' וט'; כך היה הענין מימות משה עד
דוד, ואז התקינו כ"ד משמרות כהונה (תענית כ"ז ע"א) וכל העובדים ביום אחד (והם הנקראים
בית אב) חולקים בבשר החטאת והאשם המובאים ביום ההוא, והוצרכו חז"ל (זבחים צ"ט ע"א)
לפרש 'הכהן המחטא אתה' להוציא את הטמא בשעת עבודה (עיין רש"י כאן ולמטה ז' וחי' וט').
ומתי יפקחו עיניהם של המחזיקים באיוולת ואומרים שהתורה נכתבה בזמן המלכים?

(כ) יזה: בנין הקל משורש נזה שענינו קפיצה, אם יקפוץ מדמה על הבגד, ובהפעיל ענינו זרק
המשקה באופן שיקפוץ ממקום למקום.

הַבָּגָד אֲשֶׁר יִזֶה עָלֶיהָ תִּכְבֵּס בְּמָקוֹם קֹדֶשׁ: כא וְכָל־
 תְּרֵשׁ אֲשֶׁר תִּבְשַׁלְּבוּ יִשְׁבֵּר וְאִם־בְּכָלִי נִחַשְׁתָּ בְּשַׁלָּה
 וּמִרְק וְשֵׁטֶף בַּמַּיִם: כב כָּל־זָכָר בַּבְּהֵימִים יֹאכַל אֹתָהּ קֹדֶשׁ
 קֹדְשִׁים הוּא: כג וְכָל־חַטָּאת אֲשֶׁר יוֹבֵא מִדְּמָה אֶל־אֹהֶל
 מוֹעֵד לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ לֹא תֹאכַל בְּאֵשׁ תִּשְׂרֹף: ז א וְזֹאת
 תּוֹרַת הָאֱשֶׁם קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים הוּא: ב בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ
 אֶת־הָעֶלָּה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָאֱשֶׁם וְאֶת־דָּמוֹ יִזְרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ
 סָבִיב: ג וְאֶת־כָּל־חֲלָבוֹ יִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶת הָאֵלֶּיָּהּ וְאֶת־
 הַחֶלֶב הַמִּכֶּסֶה אֶת־הַקָּרֶב: ד וְאֵת שְׁתֵּי הַכֶּלָּיִת וְאֶת־הַחֶלֶב
 אֲשֶׁר עָלֶיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכֶּסֶלִים וְאֶת־הִיתָרְתָּ עַל־הַכֶּבֶד

לחטוי: (כג) וכל־חטאת וגו'. שאם הכניס מדם רש"י
 חטאת החיצונה לפניו - פסולה: וכל. לרבות
 שאר קדשים: (א) קדש קדשים הוא. הוא קרב,
 ואין תמורתו קרבה: (ב) (ישחטו. ריבה לנו
 שחיתות הרבה, לפי שמצינו אשם בצבור,
 נאמר "ישחטו" רבים ותלאו בעולה, להביא
 עולת צבור לצפון): (ג) ואת כל־חלבו וגו'. עד
 כאן לא נתפרשו אמורין באשם, לכך הוצרך
 לפרשם כאן. אבל חטאת - כבר נתפרשו
 בה בפרשת "ויקרא" (פרק ב): את האליה. לפי
 שאשם אינו בא, אלא איל או כבש, ואיל

אשר יזה עליה, תכבס בתוך העזרה: אשר יזה.
 יהיה נזה, כמו (איוב טו, כט): "ולא־יטה לארץ
 מנלם" - יהא נטוי: (כא) ישבר. לפי שהבליעה
 שנבלעת בו נעשה נותר, והוא הדין לכל־
 הקדשים: ומרק. לשון "תמרוקי הנשים" (אסתר
 ב, יב). אישקורימיני"ט בלעז: ומרק ושטף. לפלט
 את בליעתו. אבל כלי חרס, למדך הכתוב
 כאן, שאינו יוצא מידי דפיו לעולם: (כב) כל־
 זכר בכהנים יאכל־אתה. הא למדת, ש"המחטא
 אתה", האמור למעלה (פסוק ט) - לא הוציא
 שאר הכהנים, אלא להוציא את שאינו ראוי

(כא) ומרק ושטף במים: נ"ל כי מילת ומורק צריכה טפחא, כי השטיפה היא במים, אבל המירוק
 איננו במים אלא בחול או בדבר אחר, ואף אם מערבין קצת מים בחול, אין המים עיקר, אלא
 החול, ועיין למטה י"ב ב'.

(כב) כל זכר בכהנים יאכל אתה: הכהן המחטא אותה רשאי לתת מבשרה למי שירצה, ובלבד
 שיהיה כהן וזכר (רנ"ה ויזל לפי הפשט למעלה י"ט).

עַל־הַכֹּלִית יִסְרְנָה: ה וְהַקְטִיר אֶתֶם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁה
 לִיהוָה אֲשֶׁם הוּא: ו בְּלִזְכֹּר בְּכַהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם קְדוֹשׁ
 יֹאכֵל קֹדֶשׁ קְדָשִׁים הוּא: ז בַּחֲטָאת כַּאֲשֶׁם תּוֹרָה אַחַת
 לָהֶם הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִכְפֹּרְבוּ לוֹ יִהְיֶה: ח וְהַכֹּהֵן הַמִּקְרִיב
 אֶת־עֹלֹת אִישׁ עֹזֵר הָעֹלָה אֲשֶׁר הַקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה:
 ט וְכַל־מִנְחָה אֲשֶׁר תֵּאָפֶה בַּתְּנוֹר וְכַל־נֶעֱשֶׂה בַּמִּרְחֶשֶׁת
 וְעַל־מַחְבֵּת לַכֹּהֵן הַמִּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִּהְיֶה: י וְכַל־מִנְחָה
 בַּלּוֹלֵה־בְּשֶׁמֶן וְחֶרְבֵה לְכָל־בְּנֵי אֶהֱרֹן תִּהְיֶה אִישׁ כְּאָחִיו:
 יא וְזֹאת תּוֹרַת זִבְחַת הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יִקְרִיב לִיהוָה:
 יב אִם עַל־תּוֹדָה יִקְרִיבֶנּוּ וְהַקְרִיב | עַל־זִבְחַת הַתּוֹדָה חֲלוֹת

יכפרינו. הראוי לכפרה חולק בו, פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן; עור העלה אשר הקריב לכהן לו יהיה. פרט לטבול יום ומחוסר כיפורים ואונן, שאינן חולקים בעורות: (ט) לכהן המקריב אתה וגו'. יכול לו לבדו? תלמוד לומר (פסוק י): "לכלבני אהרן תהיה". יכול לכלן? תלמוד לומר: "לכהן המקריב". הא כיצד? לבית אב של אותו יום שמקריבין אותה: (י) בלולה בשמן. זו מנחת נדבה: וחרבה. זו מנחת חוטא ומנחת קנאות, שאין בהן שמן: (יב) אם על־תודה יקריבנו. אם על דבר הודאה על נס

וכבש נתרבו באליה: (ה) אשם הוא. עד שינתק שמו ממנו. לימד על אשם שמתו בעליו, או שנתכפרו בעליו, אף־על־פי שעומד להיות דמיו עולה לקיץ המזבח, אם שחטו סתם, אינו כשר לעולה קודם שניתק לרעהיה. ואינו בא ללמד על האשם, שיהא פסול שלא לשמו, כמו שדרשו הכתוב בחטאת, לפי שאשם לא נאמר בו: "אשם הוא", אלא לאחר הקטרת אמורין. והוא עצמו, שלא הוקטרו אמוריו - כשר: (י) קדש קדשים הוא. בתורת כהנים הוא נדרש: (י) תורה אחת להם. בדבר זה: הכהן אשר

רש"י

(י) לכל בני אהרן תהיה: לכולם ממש כל זמן שיהיו מתי מספר כגון בימי משה, או כל הנמצאים בבית המקדש ביום ההוא כשיפרו ויתרבו; וצ"ע מה נשתנו אלו מאותן שבפסוק הקודם; ורמב"ן אמר כי באותן שלמעלה טרח הכהן באפייתן. ורנ"ה ויזל דחה דבריו והוא מפרש 'לכל בני אהרן תהיה' על פי דרכו (למעלה ו' כ"ב), שהמקריב רשאי לתת מחלקו לכל שאר הכהנים. ונ"ל שאין זה משמעות 'לכל בני אהרן תהיה', והיל"ל 'כל בני אהרן יאכלוה', כמו למעלה, אך 'לכל בני אהרן תהיה' היא מליצה שווה למליצת 'לכהן המקריב אתה לו תהיה'.

שד"ל

מִצֹּת בְּלוּלָת בִּשְׁמֵן וְרִקְיָי מִצֹּת מְשָׁחִים בִּשְׁמֵן וְסֹלֶת
 מִרְבֵּכַת חֶלֶת בְּלוּלָת בִּשְׁמֵן: יג עַל־חֶלֶת לֶחֶם חֲמֵץ יִקְרִיב
 קָרְבָּנוּ עַל־זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמִיו: יד וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכָּל־
 קָרְבָּן תְּרוּמָה לִיהוָה לִכְהֵן הַזֶּרֶק אֶת־דָּם הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה:
 טו וּבִשֶׁר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו בְּיוֹם קָרְבָּנוּ יֵאָכֵל לֹא־יֵנִיחַ מִמֶּנּוּ
 עַד־בֶּקֶר: טז וְאִם־נָדַד | אֹו נִדְבָה זֶבַח קָרְבָּנוּ בְּיוֹם הַקְּרִיבוֹ
 אֶת־זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמַּחֲרָת וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל: יז וְהַנּוֹתָר
 מִבִּשֶׁר הַזֶּבַח בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּאֵשׁ יִשָּׂרֶף: יח וְאִם הָאָכֵל

לכהן העובד עבודתו. והשאר נאכל לבעלים, רש"י
 ובשרה לבעלים, חוץ מחזה ושוק שבה, כמו
 שמפורש למטה (פסוקים כט–לב) תנופת חזה
 ושוק בשלמים, והתודה קרויה "שלמים": (טו)
ובשר זבח תודת שלמיו. יש כאן רבויין הרבה,
 לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת ארבעה
 עשר, שיהיו נאכלין ליום ולילה: **ביום קרבנו**
יאכל. וכזמן בשרה - זמן לחמה: **לא־יניח**
ממנו עד־בקר. אבל אוכל הוא כל־הלילה. אם־
 כן, למה אמרו (ברכות ב ע"א): עד חצות? כדי
 להרחיק האדם מן העברה: (טז) **ואם־נדר או**
נדבה. שלא הביאה על הודאה של נס, אינה
 טעונה לחם, ונאכלת לשני ימים, כמו שמפורש
 בענין: **וממחרת והנותר ממנו.** בראשון - "יאכל".
 וי"ו זו יתרה היא, ויש כמוה הרבה במקרא,
 כגון: "ואלה בני־צבעון ואיה וענה" (בראשית
 לו, כד), "נת וקדש וצבא מרמס" (דניאל ח, ג):
 (יח) **ואם האכל יאכל וגו'.** במחשב בשחיטה

שנעשה לו, כגון: יורדי הים, והולכי מדבריות,
 וחושי בית האסורים, וחולה שנתרפא - שהם
 צריכין להודות, שכתוב בהן (תהלים קז, כא־כב):
 "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם. ויזבחו
 זבחי תודה", אם על אחת מאלה נדר שלמים
 הללו, שלמי תודה הן, וטעונות לחם האמור
 בענין, ואינן נאכלין, אלא ליום ולילה, כמו
 שמפרש כאן: **והקריב על־זבח התודה.** ארבעה
 מיני לחם, חלות ורקיקין ורבוכה - שלשה מיני
 מצה, וכתיב (פסוק ג): "על־חלת לחם חמץ" וגו',
 וכל־מין ומין עשר חלות. כך מפורש במנחות
 (עו ע"א). ושיעורן חמש סאין ירושלמיות
 שהן שש מדבריות, עשרים עשרון: **מרבכת.**
 לחם חלוט ברותחין, כל־צרכו: (ג) **יקריב**
קרבנו על־זבח. מגיד, שאין הלחם קדוש
 קדושת הגוף ליפסל ביוצא וטבול־יום ומלצאת
 לחלין בפדיון, עד שישחט הזבח: (יד) **אחד מכל־**
קרבן. לחם אחד מכל־מין ומין, יטול תרומה

שד"ל

(טז) נדר: הרי עלי, נדבה הרי זו.

(יח) **ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי:** אם המקריב יותיר מבשר הזבח עד
 היום השלישי ולא ישרפנו, אבל יאכל ממנו או יאכיל לאחרים שיאכלו ממנו ביום השלישי,

יֵאָכֵל מִבֶּשֶׂר-זָבַח שְׁלָמִיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יִרְצֶה הַמִּקְרִיב
 אֹתוֹ לֹא יִחָשֵׁב לוֹ פְּגוּל יִהְיֶה וְהִנֵּפֶשׁ הָאֲכֵלֶת מִמֶּנּוּ עֹנָה
 תִּשָּׂא: יט וְהַבֶּשֶׂר אֲשֶׁר-יִגַע בְּכָל-טֶמֶא לֹא יֵאָכֵל בְּאֵשׁ יִשְׂרָף
 וְהַבֶּשֶׂר כָּל-טְהוֹר יֵאָכֵל בְּשֶׂר: כ וְהִנֵּפֶשׁ אֲשֶׁר-תֹּאכַל בְּשֶׂר
 מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָה וְטִמְאַתּוֹ עָלָיו וְנִכְרַתָּה הִנֵּפֶשׁ

בשר": והבשר כל-טהור יאכל בשר. כלומר: כל-
 מה-שאסרתי לך בחטאת ואשם, שאם יצאו
 חוץ לקלעים - אסורין, כמו שכתוב (ויקרא ו,
 ט): "בחצר אהל-מועד יאכלוה", בבשר זה אני
 אומר לך: "כל-טהור יאכל בשר", אפילו בכל-
 העיר: (כ) וטמאתו עליו. בטומאת הגוף הכתוב
 מדבר, אבל טהור שאכל את הטמא אינו ענוש
 כרת, אלא אזהרה: "והבשר אשר-יגע בכל-
 טמא" וגו' (פסוק יט). ואזהרת טמא שאכל את
 הטהור, אינה מפורשת בתורה, אלא חכמים
 למדוה בגזרה שוה: שלוש כרתות אמורות
 באוכלי קדשים בטומאת הגוף, ודרשוה
 רבותינו בשבועות (ז ע"א): אחת לכלל, ואחת

רש"י לאכלו בשלישי הכתוב מדבר. יכול, אם אכל
 ממנו בשלישי יפסל למפרע? תלמוד לומר:
 "המקריב אתו לא יחשב" - בשעת הקרבה
 הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי. וכן פרושו:
 בשעת הקרבתו לא תעלה זאת במחשבה, ואם
 חשב - פגול יהיה: והנפש האכלת ממנו. אפילו
 בתוך הזמן, "עונה תשא": (יט) והבשר. של
 קדש שלמים, "אשר יגע בכל-טמא לא יאכל":
 והבשר. לרבות אבר שיצא מקצתו, שהפנימי
 מותר: כל-טהור יאכל בשר. מה-תלמוד לומר?
 לפי שנאמר (דברים יב, כז): "ודם-זבחיך ישפך
 וגו' והבשר תאכל". יכול, לא יאכלו שלמים
 אלא הבעלים? לכך נאמר: "כל-טהור יאכל

שד"ל אז לא יהיה קרבנו נחשב לו, אך פיגול יהיה, וכל מי שיאכל מבשרו אפילו בתוך הזמן (ביום
 הראשון והשני) עונו ישא. זה הוא משמעות הכתוב, אבל זו באמת חומרא גדולה, שמי שאכל
 מבשר הזבח בתוך הזמן ישא עונו כאילו אכל פיגול, מפני שאחר כן לא נשרף הנותר יהיה
 כמי שאכל ממנו ביום השלישי; ועל זה תמה ר' אליעזר (זבחים כ"ט ע"א) אחר שהוא כשר יחזור
 ויפסל? לפיכך הוצרכו חכמים להוציא הכתוב מפשוטו, ולפרש שאין הקרבן נפסל באכילת
 יום שלישי, אלא אם כן בשעת הקרבתו הייתה כוונת הבעלים לאכלו בשלישי, ולכך דרשו
 'המקריב אתו לא יחשב לו', אזהרה לבעלים שלא יחשבו בשעת הקרבה לאכול מבשרו ביום
 השלישי, והנפש האוכלת ממנו (אם קודם אכילה ידעה מחשבת הבעלים) עוונה תשא. אחרי
 כמה שנים שהייתי מתמיה על רז"ל, למה (כדברי רשב"ם) עקרו הכתוב הזה מפשוטו, היום (פורים,
 תר"ז) זכיתי להבין מה ראו על ככה. וכן בכל מקום שנטו רז"ל מפשט הכתובים, כשאין הדבר
 דעת יחיד, אבל הוא דבר מוסכם בלי חולק, איננו טעות שטענו, אבל הוא תקנה שתיקנו, לפי
 צורך הדורות, ומי כמוהם ריפורמאטור? אבל תקנותיהם היו בחכמה עמוקה, וביראת ה' ואהבת
 האדם, לא להנאת עצמם או לכבודם, ולא למצוא חן בעיני בשר ודם.

ההוא מעמיה: כא ונפש כִּי־תִגַּע בְּכָל־טֵמָא בְּטִמְאַת אָדָם
או | בְּבִהְמָה טֵמְאָה או בְּכָל־שֶׁקֶץ טֵמָא וְאָכַל מִבֶּשֶׂר־
זָבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַמִּיה:
כב וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: כג דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר כָּל־חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וְעִז לֹא תֹאכְלוּ: כד וְחֵלֶב נְבִלָה
וְחֵלֶב טְרֵפָה יַעֲשֶׂה לְכָל־מִלְאכָה וְאָכַל לֹא תֹאכְלֶהוּ: כה כִּי
כָל־אֲכָל חֵלֶב מִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִקְרִיב מִמֶּנָּה אִשָּׁה לַיהוָה
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַאֲכָלָת מֵעַמִּיה: כו וְכָל־דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל
מוֹשְׁבֵיכֶם לְעוֹף וְלַבְּהֵמָה: כז כָּל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל כָּל־דָּם
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַמִּיה: כח וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה

לפרט, ואחת ללמד על קרבן עולה ויורד, על איסור חלב, שאם אכלו יתחייב אף על לאו רש"י
שלא נאמר אלא על טומאת מקדש וקדשיו: של נבלה, ולא תאמר: אין איסור חל על איסור:
(כד) יעשה לכל־מלאכה. בא ולימד על החלב, שאינו מטמא טמאת נבלות: ואכל לא תאכלהו.
אמרה תורה: יבוא איסור נבלה וטרפה ויחול

(כא) שקץ: ענינו שרץ או דג או עוף האסור באכילה, ושקץ טמא עניינו אחד מן השרצים
המטמאים במותם.

(כד) וחלב נבלה וחלב טרפה: זה נאמר כנגד דור המדבר שלא היו אוכלים בשר אלא שלמים,
ולא היה להם חלב מותר אלא חלב של נבלה וטרפה (ולפיכך אמר אח"כ בדם: בכל מושבותכם,
כלומר בין בדור זה ובין כשתהיו על ארצכם). והואיל והזכיר שהוא מותר למלאכה הזכיר
איסור אכילתו, אעפ"י שאינו צריך להיאמר (וכן דעת התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל, ע' נתיבות
השלום). ולדורות, המקרא הזה מלמד שאין החלב טמא טומאת נבלה, וגם המקרא הזה ראייה
שנכתבה התורה בדור המדבר.

(כה) מן הבהמה אשר יקריב ממנה: שמקריבין מאותו המין.

(כו) וכל דם וכו' לעוף ולבהמה: שלא נחשוב שאין איסור הדם אלא כאיסור החלב, שהוא
במינים הקרבים על המזבח, לכך הוסיף לעוף ולבהמה, וחייה בכלל בהמה (רנ"ה ויזל).

לְאמֹר: כַּסּ דְּבַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמִּקְרִיב אֶת־זֶבַח
 שְׁלָמָיו לַיהוָה יָבִיא אֶת־קֶרְבָּנוּ לַיהוָה מִזֶּבַח שְׁלָמָיו: ז יִדְּיוֹ
 תְּבִיאֶנָּה אֵת אֲשֵׁי יְהוָה אֶת־הַחֶלֶב עַל־הַחֹזֶה יְבִיאֵנוּ אֵת
 הַחֹזֶה לְהַנִּיף אֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה: זא וְהַקֵּטִיר הַכֹּהֵן אֶת־
 הַחֶלֶב הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה הַחֹזֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו: זב וְאֵת שׁוֹק
 הַיָּמִין תִּתְּנוּ תְּרוּמָה לַכֹּהֵן מִזִּבְחֵי שְׁלָמֵיכֶם: זג הַמִּקְרִיב אֶת־
 דָּם הַשְּׁלָמִים וְאֶת־הַחֶלֶב מִבְּנֵי אַהֲרֹן לוֹ תִּהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין
 לְמִנָּה: לד כִּי אֶת־חֹזֶה הַתְּנוּפָה וְאֵת | שׁוֹק הַתְּרוּמָה לְקַחְתִּי
 מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שְׁלָמֵיהֶם וְאֵתְּנֶן אֲתָם לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן
 וּלְבָנָיו לְחֶק־עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: לה זֹאת מִשְׁחַת אַהֲרֹן

את־החלב על־החזה יביאנו. ואת החזה למה
 מביא? להניף אותו הוא מביאו, ולא שיהא
 הוא מן האשים. לפי שנאמר: "את אשי ה'
 את־החלב על־החזה", יכול, שיהא אף החזה
 לאשים, לכך נאמר: "את החזה להניף" וגו':
 (לא) וְהַקֵּטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַחֶלֶב. ואחר כך: "והיה
 החזה לאהרן". למדנו, שאין הבשר נאכל
 בעוד שהאמורים למטה מן המזבח: (לב) שׁוֹק.
 מן הפרק של ארכובה הנמכרת עם הראש
 עד הפרק האמצעי, שהוא סובך של רגל:
 (לג) הַמִּקְרִיב אֶת־דָּם הַשְּׁלָמִים וגו'. מי שהוא
 ראוי לזריקתו ולהקטיר חלביו. יצא טמא
 בשעת זריקת דמים, או בשעת הקטר חלבים,
 שאינו חולק בבשר: (לד) הַתְּנוּפָה... הַתְּרוּמָה.

קדושין בפרק א' (לו ע"א) מפרש למה הוצרך
 לומר: (ז) יִדְּיוֹ תְּבִיאֶנָּה וגו'. שתהא יד הבעלים
 מלמעלה, והחלב והחזות נתונין בה, ויד כהן
 מלמטה, ומניפן: את אשי ה'. ומה־הן האשים?
 "את־החלב על־החזה": יביאנו. כשמביאו מבית
 המטבחים נותן החלב על החזה, וכשנותנו
 ליד הכהן המניף, נמצא החזה למעלה והחלב
 למטה. וזהו האמור במקום אחר (ויקרא י, טו):
 "שוק התרומה וחזה התנופה, על אשי החלבים
 יביאו להניף" וגו'. ולאחר התנופה נותנו לכהן
 המקטיר, ונמצא החזה למטה, וזהו שנאמר
 (ויקרא ט, כ): "וישימו את־החלבים על־החזות,
 ויקטר החלבים המזבחה". למדנו, ששלשה
 כהנים זקוקין לה. כך מפורש במנחות (סב ע"א):

רש"י

(לב) שׁוֹק: עיין סמ"ג עשין קפ"ג ותי"ט חולין סוף פרק י' משנה ד' וס' זכרון.

(לד) שׁוֹק: לא נקרא שוק התנופה כי לא היו עושים בו הנפה, ונקרא שוק התרומה כי היה מורם
 וניתן לגבוה, כלומר לכהן (עיין שמות כ"ט כ"ד).

שד"ל

וּמִשַּׁחַת בְּנֵי מֵאֲשֵׁי יְהוָה בְּיוֹם הַקָּרִיב אַתֶּם לִכְהֵן לַיהוָה:
 לו אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָתֵת לָהֶם בְּיוֹם מִשְׁחָו אַתֶּם מֵאֵת בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל חֲקַת עוֹלָם לְדֹרֹתֵם: לו זאת התורה לעלה למנחה
 ולחטאת ולאשם ולמלוואים ולזבח השלמים: לח אֲשֶׁר
 צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי בְּיוֹם צִוְתוֹ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 לְהַקְרִיב אֶת־קִרְבָּנֵיהֶם לַיהוָה בַּמִּדְבָּר סִינַי: רביעי ח א וַיִּדְבֹּר
 יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: ב קח אֶת־אֶהֱרֹן וְאֶת־בְּנָיו אִתּוֹ וְאֵת
 הַבְּגָדִים וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת | פֶּר הַחֹטָאֵת וְאֵת שְׁנֵי
 הָאֵילִים וְאֵת סֵל הַמִּצּוֹת: ג וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הַקְּהָל אֶל־פֶּתַח
 אֹהֶל מוֹעֵד: ד וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אִתּוֹ וַתִּקְהַל
 הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעֵדָה זֶה
 הַדְּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת: ו וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת־אֶהֱרֹן
 וְאֶת־בְּנָיו וַיִּרְחֹץ אֹתָם בַּמַּיִם: ז וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הַכֹּהֲנָת וַיַּחְגֵּר
 אֹתוֹ בַּאֲבִיט וַיַּלְבֵּשׂ אֹתוֹ אֶת־הַמְּעִיל וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הָאֶפֶד

תצוה". ועכשו ביום ראשון למלוואים חזר וזרוז בשעת מעשה: (א) הקהל אל־פתח אהל מועד. זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה: (ה) זה הדבר. דברים שתראו שאני עושה לפניכם - ציווי הקדוש־ברוך־הוא לעשות, ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני

מוליך ומביא, מעלה ומוריד: (לו) ולמלוואים. ליום חינוך הכהונה: (ב) קח את־אהרן. פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן, שאין מוקדם ומאוחר בתורה: קח את־אהרן. קחנו בדברים ומשכהו: ואת פר החטאת וגו'. אלו האמורים בענין צואת המלוואים ב"ואתה

(א) ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד: כתב רש"י (לפי חז"ל ויקרא רבה י ט) שהחזיק מועט את המרובה, וזה בחשבו כי העדה היא הקהל, ואינו כן.

וַיַּחְגְּר אֹתוֹ בְּחֹשֶׁב הָאֵפֶד וַיֹּאפֹד לוֹ בֹּוֹ: ^ה וַיִּשֶׂם עָלָיו אֶת-
הַחֹשֶׁן וַיִּתֵּן אֶל-הַחֹשֶׁן אֶת-הָאוּרִים וְאֶת-הַתְּמִים: ^ט וַיִּשֶׂם
אֶת-הַמְּצַנְפֹת עַל-רֹאשׁוֹ וַיִּשֶׂם עַל-הַמְּצַנְפֹת אֶל-מֹול פָּנָיו
אֶת צִיץ הַזָּהָב נֶזֶר הַקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה:
וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת-שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת-הַמִּשְׁכָּן וְאֶת-
כָּל-אֲשֶׁר-בּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם: ^{יא} וַיִּז מִמֶּנּוּ עַל-הַמִּזְבֵּחַ שִׁבְעַ
פָּעֻמִּים וַיִּמְשַׁח אֶת-הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת-כָּל-כֵּלָיו וְאֶת-הַכִּיֹּר
וְאֶת-כַּנּוֹ לְקֹדֶשִׁים: ^{יב} וַיִּצַק מִשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אֶהֱרֹן
וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ לְקֹדֶשׁוֹ: ^{יג} וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת-בְּנֵי אֶהֱרֹן וַיִּלְבָּשֵׂם
כִּתְנֹת וַיַּחְגְּר אֹתָם אַבְנֵט וַיַּחְבֵּשׁ לָהֶם מַגְבָּעוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה: ^{יד} חֲמִישֵׁי יָד וַיִּגֹּשׁ אֶת פֶּר הַחֲטָאת וַיִּסְמְךְ אֶהֱרֹן
וּבָנָיו אֶת-יְדֵיהֶם עַל-רֹאשׁ פֶּר הַחֲטָאת: ^{טו} וַיִּשְׁחֹט וַיִּקַּח
מִשֶׁה אֶת-הַדָּם וַיִּתֵּן עַל-קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב בְּאֲצָבָעוֹ
וַיַּחְטֵא אֶת-הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת-הַדָּם יָצַק אֶל-יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ

בהזאות הללו: (יב) ויצק... וימשת. בתחילה יוצק על ראשו, ואחר-כך נותן בין ריסי עיניו, ומושך באצבעו מזה לזה: (יג) ויחבש. לשון קשירה: (טו) ויחטא את-המזבח. חטאו וטהרו מזרות להכנס לקדושה: ויקדשוהו. בעבודה זו:

עושה. כל-הענין הזה פרשתי ב"ואתה תצוה": (ח) את-האורים. כתב של שם המפורש: (ט) וישם על-המצנפת. פתילי תכלת הקבועים בציץ נתן על המצנפת, נמצא הציץ תלוי במצנפת: (יא) ויז ממנו על-המזבח. לא ידעתי היכן נצטוה

רש"י

(ח) ויתן אל החשן את האורים ואת התמים: משה נתנם בחושן בשעת לבישה, אם כן לא היו קבועים בחושן, אם כן היה הכהן משתמש בהם לפרקים ומוציאם מתוך החושן, ואולי היו כ"ב אותיות חקוקות על כ"ב חתיכות קטנות של עץ או של מתכת, והיה הכהן מרים משם אות אחת ואחר כך אות אחרת, והשגחת ה' היתה מוזמנת לו תשובה נכונה לשאלתו; והיו

שד"ל

וַיִּקְדְּשֵׁהוּ לְכַפֵּר עָלָיו: טו וַיִּקַּח אֶת־כָּל־הַחֶלֶב אֲשֶׁר עַל־
הַקֶּרֶב וְאֵת יִתְרַת הַכֹּהֵן וְאֶת־שְׁתֵּי הַכֹּלִיֹּת וְאֶת־חֶלְבֵהֶן
וַיִּקְטֹר מִשֶּׁה הַמִּזְבֵּחַה: יז וְאֶת־הַפֶּר וְאֶת־עֶרְוֹ וְאֶת־בְּשָׂרוֹ
וְאֶת־פְּרִשׁוֹ שָׂרַף בְּאֵשׁ מְחוּץ לַמִּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה: יח וַיִּקְרָב אֶת אֵיל הָעֹלָה וַיִּסְמְכוּ אֶהָרֹן וּבְנָיו
אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאֵיל: יט וַיִּשְׁחַט וַיִּזְרַק מִשֶּׁה אֶת־
הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: כ וְאֶת־הָאֵיל נָתַח לְנִתְחָיו וַיִּקְטֹר
מִשֶּׁה אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַנְּתָחִים וְאֶת־הַפְּדֵר: כא וְאֶת־
הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכֹּרְעִים רָחַץ בַּמַּיִם וַיִּקְטֹר מִשֶּׁה אֶת־כָּל־
הָאֵיל הַמִּזְבֵּחַה עֹלָה הוּא לְרִיח־נִיחֹחַ אִשָּׁה הוּא לַיהוָה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ששי כב וַיִּקְרָב אֶת־הָאֵיל הַשְּׂנִי
אֵיל הַמְּלֵאִים וַיִּסְמְכוּ אֶהָרֹן וּבְנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ
הָאֵיל: כג וַיִּשְׁחָט | וַיִּקַּח מִשֶּׁה מִדָּמֹו וַיִּתֵּן עַל־תְּנוּךְ אֶזְרוֹ
אֶהָרֹן הַיְמָנִית וְעַל־בֶּהֶן יָדֹו הַיְמָנִית וְעַל־בֶּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית:
כד וַיִּקְרָב אֶת־בְּנֵי אֶהָרֹן וַיִּתֵּן מִן־הַדָּם עַל־תְּנוּךְ אֶזְרָם

לכפר עליו. מעתה, כל-הכפרות: (טו) ואת יתרת הכבד. "על-הכבד" (שמות כט, יג) - לבד הכבד, שהיה נוטל מעט מן הכבד עמה: (כב) איל המלאים. איל השלמים, שמלואים לשון

האותיות ההן נקראות כל אחת בשם מיוחד, האל"ף היתה נקראת אור, והת"ו היתה נקראת תם, וכללן מאל"ף ועד ת"ו נקרא אורים ותומים, ומזה נמשכת קבלת רז"ל (יומא עג:). שמאותיות שמות השבטים היו מבינים התשובה.
(כב) איל המלאים: ע' נתיבות השלום.

הַיְמָנִית וְעַל־בְּהֵן יָדָם הַיְמָנִית וְעַל־בְּהֵן רַגְלָם הַיְמָנִית וַיִּזְרַק
 מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: כה וַיִּקַּח אֶת־הַחֶלֶב
 וְאֶת־הָאֵלֶיָּה וְאֶת־כָּל־הַחֶלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת יִתְרַת
 הַכֹּהֵן וְאֶת־שְׁתֵּי הַכֹּלִיֹּת וְאֶת־חֶלְבֵהֶן וְאֵת שֹׁק הַיְמָיִן:
 כו וּמִסֵּל הַמִּצּוֹת אֲשֶׁר | לִפְנֵי יְהוָה לָקַח חֶלֶת מִצֶּה אַחַת
 וְחֶלֶת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרִקִּיק אֶחָד וַיִּשֶׂם עַל־הַחֲלָבִים וְעַל
 שֹׁק הַיְמָיִן: כז וַיִּתֵּן אֶת־הַכֹּל עַל כַּפֵּי אֹהֶרֶן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו
 וַיִּנָּף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה: כח וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֹתָם מֵעַל
 כַּפֵּיהֶם וַיִּקְטֹר הַמִּזְבֵּחַ עַל־הָעֹלָה מִלְּאִים הֵם לְרִיחַ נִיחֹחַ
 אִשָּׁה הוּא לִיהוָה: כט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַחֹזֶה וַיְנִיפֶהוּ תְנוּפָה
 לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵיל הַמִּלְּאִים לְמֹשֶׁה הִיָּה לְמִנְּה כַּאֲשֶׁר צִוָּה
 יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: שביעי ל וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִן־
 הַדָּם אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיִּזְזוּ עַל־אֹהֶרֶן עַל־בְּגָדָיו וְעַל־בְּנָיו
 וְעַל־בְּגָדֵי בָנָיו אֹתוֹ וַיִּקְדָּשׁ אֶת־אֹהֶרֶן אֶת־בְּגָדָיו וְאֶת־בְּנָיו
 וְאֶת־בְּגָדֵי בָנָיו אֹתוֹ: לא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶרֶן וְאֶל־בְּנָיו
 בַּשִּׁלּוֹ אֶת־הַבֶּשֶׂר פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְשֵׁם תֹּאכְלוּ אֹתוֹ
 וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בְּסֵל הַמִּלְּאִים כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי לֵאמֹר אֹהֶרֶן
 וּבָנָיו יֹאכְלֶהוּ: לב וְהַנּוֹתֵר בַּבֶּשֶׂר וּבַלֶּחֶם בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ:

כך מפורש במנחות (עח ע"א): (כח) ויקטר המזבחה. משה שימש כל־שבעת ימי המלוואים בחלוק לבן: על־העלה. אחר העלה. ולא מצינו

"שלמים", שממלאים ומשלימים את הכהנים בכהונתם: (כו) וחתל לחם שמן. היא רבוכה, שהיה מרבה בה שמן כנגד החלות והרקיקין.

מפסיר לג ומִפְתַּח אֱהֵל מוֹעֵד לֹא תִצְאוּ שִׁבְעַת יָמִים עַד יוֹם
מְלֵאת יְמֵי מְלֵאֵיכֶם כִּי שִׁבְעַת יָמִים יִמְלֵא אֶת־יְדֵיכֶם:
לד כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּיּוֹם הַזֶּה צֹוֹה יְהוָה לַעֲשׂוֹת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם:
לה וּפְתַח אֱהֵל מוֹעֵד תִּשְׁבּוּ יוֹמָם וּלְיָלַל שִׁבְעַת יָמִים
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמַרְת יְהוָה וְלֹא תָמוּתוּ כִּי־כֵן צִוִּיתִי:
לו וַיַּעַשׂ אֱהֲרֹן וּבְנָיו אֶת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה בְּיַד־
מֹשֶׁה:

קודם יום הכפורים שבעת ימים, וכן הכהן רש"י
השורף את הפרה: (לה) ולא תמותו. הא, אם לא
תעשו כן, הרי אתם חייבים מיתה: (לו) ויעש
אהרן ובניו. להגיד שבחן, שלא הטו ימין
ושמאל:

שוק של שלמים קרב בכל־מקום, חוץ מזה:
(לד) צוה ה' לעשות. כל־שבעת הימים. ורבותינו
זכרונום לברכה (יומא ג ע"ב), דרשו: "לעשת" -
זה מעשה פרה, "לכפר" - זה מעשה יום־
הכפורים. וללמד, שכהן גדול טעון פרישה

פרשת שמיני

ט א וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל: ב וַיֹּאמֶר אֶל-אַהֲרֹן קַח-לָךְ עֶגְלָה בֶן-בָּקָר לַחֲטָאת
וְאֵיל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהִקְרַב לִפְנֵי יְהוָה: ג וְאֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
תִּדְבֹר לֵאמֹר קָחוּ שְׂעִיר-עִזִּים לַחֲטָאת וְעֶגְלָה וְכֶבֶשׂ בְּנֵי-
שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה: ד וְשׂוֹר וְאֵיל לְשִׁלְמִים לְזִבְחֵ לִפְנֵי
יְהוָה וּמִנְחָה בָּלוּלָה בַשֶּׁמֶן כִּי הַיּוֹם יְהוָה נִרְאָה אֲלֵיכֶם:
ה וַיִּקְחוּ אֶת אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֶל-פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּקְרְבוּ
כָּל-הָעֵדָה וַיַּעֲמִדוּ לִפְנֵי יְהוָה: ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר
אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה תַּעֲשׂוּ וַיִּרְא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד יְהוָה: ז וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן קְרַב אֶל-הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת-חֲטָאתֶךָ

לו הקדוש-ברוך-הוא, על-ידי עגל זה, על מעשה העגל שעשה: (ד) כי היום ה' נראה אליכם. להשרות שכנתו במעשה ידיכם. לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה: (ז) קרב אל-הַמִּזְבֵּחַ. שהיה אהרן בוש וירא לגשת. אמר לו משה: למה אתה בוש? לכך נבחרת: את-

(א) ויהי ביום השמיני. שמיני למלואים, הוא ראש-חדש ניסן שהוקם המשכן בו ביום, ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם (פרק ז): ולזקני ישראל. להשמיעם שעל-פי הדבור אהרן נכנס ומשמש בכהנה גדולה, ולא יאמרו מאליו נכנס: (ב) קח-לך עגל. להודיע שמכפר

רש"י

(א) ויהי ביום השמיני: למילואים ולניסן, כראב"ע; ועיין נתיבות השלום שמות מ' ב' שמביא לשון ר' אליה מזרחי, שמביא מל' הספרי שכן דעת ר' עקיבא, אלא שלפי נוסח הדפוס אינו כן.

(ד) הקמץ במילת נראָה קשה, כי הוא בינוני זכר, והיה משפטו בסגול, וטעם 'כי היום ה' נראה אליכם' על ירידת האש מן השמים לאכול הקרבנות (רשב"ם וראב"ע), כי אמנם כל נס ניכר וגלוי הוא מראה כבוד ה', כמו (שמות ט"ז ז) 'ובקר וראיתם את כבוד ה'', שאין המכוון בו אלא ירידת המן. ואולי בכונה ניקדו נראה ל' נקבה כדי שיובן אש ה', לא האל עצמו.

(ה) אל פְּנֵי: מקרא קצר, 'ויקחו את אשר צוה משה' ויביאו 'אל פני' וגו', ע"ד (בראשית מ"ח ט') 'קחם נא אלי'.

שד"ל

וְאֶת־עֲלֹתָיִךְ וְכִפֹּר בַּעֲדָיִךְ וּבַעֲדֵי הָעַם וְעֲשֵׂה אֶת־קִרְבַּן
 הָעַם וְכִפֹּר בַּעֲדָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: ^ח וַיִּקְרַב אֶהֱרֹן אֶל־
 הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁחֹט אֶת־עֵגֶל הַחֲטָאֹת אֲשֶׁר־לוֹ: ^ט וַיִּקְרְבוּ
 בְנֵי אֶהֱרֹן אֶת־הַדָּם וַיִּטְבֹּל וַיִּטְבְּלוּ אֶצְבְּעוֹ בַדָּם וַיִּתֵּן עַל־
 קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־הַדָּם יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ: ^י וְאֶת־
 הַחֵלֶב וְאֶת־הַכֶּלֶיִת וְאֶת־הַיִּתְרֹת מִן־הַכֶּבֶד מִן־הַחֲטָאֹת
 הַקָּטִיר הַמִּזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ^{יא} וְאֶת־
 הַבֶּשֶׂר וְאֶת־הָעוֹר שָׂרָף בְּאֵשׁ מְחוּץ לַמִּחֲנֶה: ^{יב} וַיִּשְׁחֹט
 אֶת־הָעֵלָה וַיִּמְצְאוּ בְנֵי אֶהֱרֹן אֶלֹהֵי אֶת־הַדָּם וַיִּזְרְקוּהוּ
 עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: ^{יג} וְאֶת־הָעֵלָה הַמְצִיאוּ אֶלֹהֵי לְנִתְחִיָּה
 וְאֶת־הָרֹאשׁ וַיִּקְטֹר עַל־הַמִּזְבֵּחַ: ^{יד} וַיִּרְחֹץ אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־
 הַכֶּרְעִים וַיִּקְטֹר עַל־הָעֵלָה הַמִּזְבֵּחַ: ^{טו} וַיִּקְרַב אֶת קִרְבַּן
 הָעַם וַיִּקָּח אֶת־שְׁעִיר הַחֲטָאֹת אֲשֶׁר לָעַם וַיִּשְׁחֹטוּהוּ
 וַיַּחְטְאוּהוּ בְּרֹאשׁוֹן: ^{טז} וַיִּקְרַב אֶת־הָעֵלָה וַיַּעֲשֵׂה כַּמִּשְׁפָּט:
^{יז} וַיִּקְרַב אֶת־הַמִּנְחָה וַיִּמְלֵא כַּפּוֹ מִמֶּנָּה וַיִּקְטֹר עַל־
 הַמִּזְבֵּחַ מִלֶּבֶד עֲלֵת הַבֶּקֶר: ^{יח} וַיִּשְׁחֹט אֶת־הַשּׁוֹר וְאֶת־

חטאתך. עגל בן בקר: ואת־עלתך. איל: קרבן
 העם. שעיר עזים ועגל וכבש. כל־מקום שנאמר
 "עגל", בן שנה הוא, ומכאן אתה למד:
 (יא) ואת־הבשר ואת־העור וגו'. לא מצינו
 חטאת חיצונה נשרפת, אלא זו ושל מלואים,

וכלן על־פי הדבור: (יב) וימצאו. לשון הושטה רש"י
 והזמנה: (טו) ויחטאוהו. עשהו כמשפט חטאת:
 כראשון. כעגל שלו: (טז) ויעשה כמשפט.
 המפורש בעולת נדבה ב"ויקרא" (פרק א):
 (יז) וימלא כפו. היא קמיצה: מלבד עלת הבקר.

(י) הקטיר המזבחה: שם אותם על המזבח ובבוא האש של מעלה נקטרו (רשב"ם). שד"ל

הָאֵיל זָבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לָעֵם וַיִּמְצְאוּ בְנֵי אֶהֱרֹן אֶת־
הַדָּם אֵלָיו וַיִּזְרְקוּהוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: ^ט וְאֶת־הַחֲלָבִים
מִן־הַשֹּׁר וּמִן־הָאֵיל הָאֵלִיָּה וְהַמֶּכֶסֶה וְהַכֶּלִּיֹּת וַיִּתְּרֵת
הַכֶּבֶד: ^כ וַיִּשְׂימוּ אֶת־הַחֲלָבִים עַל־הַחֲזוֹת וַיִּקְטֹר הַחֲלָבִים
הַמִּזְבְּחָה: ^{כא} וְאֶת הַחֲזוֹת וְאֶת שׁוֹק הַיָּמִין הַנֶּיֶף אֶהֱרֹן
תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה: ^{כב} וַיִּשָּׂא אֶהֱרֹן
אֶת־יָדָיו יָדוֹ כְּתִיב אֶל־הָעֵם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֲשֶׂת הַחֲטָאֵת
וְהָעֵלָה וְהַשְּׁלָמִים: ^{כג} וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאֶהֱרֹן אֶל־אֱהֵל מוֹעֵד

לישראל, היה מצטער ואומר: יודע אני שכעס הקדוש-ברוך-הוא עלי, ובשבילי לא ירדה שכינה לישראל. אמר לו למשה: משה אחי, כך עשית לי, שנכנסתי ונתבשיתי?! מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים, וירדה שכינה לישראל: ויצאו ויברכו את-העם. אמרו: ויהי נעם אדני אלהינו עלינו, יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם. לפי שכל-שבעת ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושימש בו ופרקו בכל-יום, לא שרתה בו שכינה, והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה: משה רבנו, כל-הטורח שטרחנו, שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל! לכך אמר להם: "זה הדבר אשר-צוה ה' תעשו, וירא אליכם כבוד ה'", אהרן אחי כדאי וחשוב ממני, שעל-ידי קרבנותי ועבודתי תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו:

רש"י כל-אלה עשה אחר עולת התמיד: (ט) והמכסה. חלב המכסה את הקרב: (פ) וישומו את החלבים על-החזות. לאחר התנופה נתנן כהן המניף לכהן אחר להקטירם, נמצאו העליונים למטה: (כב) ויברכם. ברכת כהנים: יברכך, יאר, ישא: וירד. מעל המזבח. [מקרא מסורס: "וירד מעשת" וגו', שאם לא כן, הוה לה לומר 'וירד מעשת וגו' ומלברך]: (כג) ויבא משה ואהרן וגו'. למה נכנסו? מצאתי בפרשת מלואים בבריתא הנוספת על תורת כהנים שלנו: למה נכנס משה עם אהרן? ללמדו על מעשה הקטרת. או, לא נכנס אלא לדבר אחר? הריני דן: ירידה וביאה טעונות ברכה - מה-ירידה מעין עבודה, אף ביאה מעין עבודה. הא למדת, למה נכנס משה עם אהרן? ללמדו על מעשה הקטרת. דבר אחר: כיון שראה אהרן שקרבו כל-הקרבנות ונעשו כל-המעשים ולא ירדה שכינה

(כג) ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם: אחר שעבד אהרן עבודתו נכנס משה עמו, כביכול להעמידו לפני המלך ולבקש מלפניו שירצהו, או לשמוע אם הוא רצוי לפניו, ואז נתבשר היותו רצוי לפניו, והורשה לברך העם, ואז יצאו ויברכו את העם, מיד נראה כבוד ה'.

וַיִּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת־הָעַם וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֶל־כָּל־הָעַם:
 כד שלישי כד וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־
 הָעֹלָה וְאֶת־הַחֲלָבִים וַיֵּרָא כָּל־הָעַם וַיִּרְנוּ וַיִּפְּלוּ עַל־
 פְּנֵיהֶם: י^א וַיִּקְחוּ בְנֵי־אֱהֲרֹן נֹדָב וְאָבִיהוּא אִישׁ מִחֶתְתּוֹ
 וַיִּתְּנוּ בָהֶן אֵשׁ וַיִּשְׂימוּ עָלֶיהָ קֶטֶרֶת וַיִּקְרִיבוּ לִפְנֵי יְהוָה
 אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֲתֶם: ב וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה
 וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמָתוּ לִפְנֵי יְהוָה: ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אֱהֲרֹן
 הוּא אֲשֶׁר־דָּבַר יְהוָה | לֵאמֹר בְּקִרְבִּי אֶקְדֵּשׁ וְעַל־פְּנֵי

(כד) וירנו. כתרגומו: (ב) ותצא אש. רבי אליעזר אומר: לא מתו בני אהרן, אלא על־ידי שהורו הלכה בפני משה רבן. רבי ישמעאל אומר: שתויי יין נכנסו למקדש. תדע, שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא יכנסו שתויי יין למקדש. משל למלך שהיה לו בן בית (וכו') [נאמן, מצאו עומד על פתח חניות והתיז את ראשו בשתיקה, ומנה בן בית אחר תחתיו. ואין אנו יודעים מפני מה הרג את הראשון, אלא ממדה־שמצוה את השני]. כדאיתא ב"ויקרא רבה" (יב, א): (ג) הוא אשר־דבר וגו'. היכן דיבר? "ונעדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבדי"

(א) ויקריבו לפני ה' אש זרה: לא היתה כוונתם להקטיר קטורת של שחר (כדעת רשב"ם וכמו שהאמנתי גם אני זה עשרים שנה, עיין "בכורי העתים" תקפ"ח עמוד קמ"ה), שאם כן, מה מקום לשתי מחתות? (ועיין במבאר עוד ראיות אחרות). אבל הקריבו קטורת שלא ציווה ה', והיה חטאם מפני גאוה; כי לא הספיק להם להיות משרתים לאביהם, ככתוב (למעלה ט' י"ב) 'וימציאו בני אהרן את הדם אליו', וביקשו להראות שגם הם כהני ה' כאהרן, והואיל ומשה לא ציווה אותם לעשות שום עבודה פרטית, בחרו הם לעצמם עבודה יקרה, והקריבו לפני ה' אש זרה. ולא אמר קטורת זרה, כי באמת לא היתה הקטורת זרה (עיין במבאר), אבל האש היתה זרה. ואם היתה ההקטרה היא ממצוות משה, היה משה מודיעם שלא ייקחו אש, כי מאת ה' תבוא האש, כמו שבאה לאכול העולה; אבל הם עשו מדעת עצמם, ובהיותם בלתי בטוחים שתצא אש ה' לאכול את הקטורת אשר לא ציווה, הוצרכו להביא אש זרה.

(ב) ותצא אש: אש אחרת, לא האש שאכלה העולה (כדעת רשב"ם), שאם כדבריו 'ותצא האש' היה לו לומר. ועיין רנ"ה ויזל בפסוק הקודם.

(ג) הוא אשר דבר ה': אין צורך לבקש היכן דיבר, כי כמוהו 'ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר ה'' (בראשית כ"ד נ"א). והכוונה: דע כי כך גזרה חכמתו ית', להתקדש להראות קדושתו וגדולתו

כִּלְהֵעַם אֶכְבֵּד וַיִּדַּם אֱהָרֹן: ד וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־מִישָׁאֵל
וְאֵל אֶלְצָפָן בְּנֵי עֲזִיאֵל דָּד אֱהָרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם קִרְבוּ
שָׂאוּ אֶת־אֲחֵיכֶם מֵאֵת פְּנֵי־הַקֹּדֶשׁ אֶל־מַחוּץ לַמַּחֲנֶה:
ה וַיִּקְרְבוּ וַיִּשָּׂאֻם בְּכַתְנֹתָם אֶל־מַחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
מֹשֶׁה: ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אֱהָרֹן וְלֹאֲלֶעֱזֶר וְלֹאִיתָמָר |
בְּנֵי רֵאשִׁיכֶם אֶל־תִּפְרְעוּ | וּבְגֵדֵיכֶם לֹא־תִפְרְמוּ וְלֹא
תִמְתּוּ וְעַל כָּל־הָעֵדָה יִקְצֹף וְאֲחֵיכֶם כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל
יִבְכוּ אֶת־הַשְּׂרֵפָה אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוָה: ז וּמִפְּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
לֹא תִצְאוּ פֶן־תִּמְתּוּ כִּי־שָׁמֶן מִשְׁחַת יְהוָה עָלֵיכֶם וַיַּעֲשׂוּ
כַּדְבַר מֹשֶׁה: ח וַיִּדְבֶּר יְהוָה אֶל־אֱהָרֹן לֵאמֹר: ט יֵיזַן וְשִׁכָּר

עזיאל אחי עמרם היה, שנאמר (שמות ו, יח):
"ובני קהת" וגו': שאו את־אחֵיכֶם וגו'. כאדם
האומר לחברו העבר את המת מלפני הכלה,
שלא לערבב את השמחה: (ה) בכתנתם. של
מתים, מלמד שלא נשרפו בגדיהם, אלא
נשמתם - כמין שני חוטין של אש נכנסו לתוך
חוטמיהם: (ו) אל־תִּפְרְעוּ. אל תגדלו שער.
מכאן, שאבל אסור בתספורת. אבל אתם אל
תערבבו שמחתו של מקום: ולא תמתו. הא אם
תעשו כן, תמותו: ואחֵיכֶם כל־בית ישראל.
מכאן, שצרתן של תלמידי־חכמים מוטלת על
הכל להתאבל בה: (ז) יֵיזַן ושכר. יין דרך שכרותו:
בבאכם אלי־אהל מועד. אין לי אלא בבואם

(שמות כט, מג). אל תקרי "ככבדי", אלא
'במכבדי'. אמר לו משה לאהרן: אהרן אחי,
יודע הייתי שיתקדש הבית במידעיו של מקום,
והייתי סבור: או בי, או בכך. עכשיו, רואה אני
שהם גדולים ממני וממך: וידם אהרן. קבל שכר
על שתיקתו, ומה־שכר קבל? שנתיחד עמו
הדבור, שנאמרה לו לבדו פרשת שתוי יין:
בקובי. בבחירי: ועל־פני כלהעם אנכד.
כשהקדוש־ברוך־הוא עושה דין בצדיקים,
מתירא ומתעלה ומתקלס; אם־כן באלו, כל־
שכן ברשעים. וכן הוא אומר: "נורא אלהים
ממקדשיך" (תהלים סח, לו) - אל תקרי
"ממקדשיך", אלא 'ממקדשיך': (ח) דד אהרן.

שד"ל בהענישו את בחיריו הקרובים אליו, וזה למען כל העם ישמעו וייראו, וידינו ק"ו בעצמם (עין
רש"י); והנני מבטל מה שכתבתי על המקרא הזה ב"בכורי העתים" תקפ"ח עמוד קנ"ה.

(ט) יֵיזַן ושכר אל תשת: לא שנדב ואביהוא חטאו מפני שכרות, כי לא יאומן ששתו יין בבוקר

אֶל־תִּשְׁתֶּה | אֶתָּה | וּבִנְיָ אֶתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל־אֶהָל מוֹעֵד
 וְלֹא תִמְתּוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם: וְלֹהֲבַדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ
 וּבֵין הַחֵל וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין הַטְּהוֹר: י^א וְלִהְיוֹת אֶת־בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַחֻקִּים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיהֶם בְּיַד־
 מֹשֶׁה: רביעי יב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־אֶהָרֹן וְאֶל אֶלְעָזָר וְאֶל־
 אִיתָמָר | בְּנֵי הַנְּזוֹתָרִים קָחוּ אֶת־הַמִּנְחָה הַנְּזוֹתָרֶת מֵאִשֵּׁי

ואין חכמים בהוראתן במיתה: (יב) הנותרים. מן רש"י המיתה. מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה על עון העגל. הוא שנאמר (דברים ט, כ): "ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו", ואין 'השמדה' אלא כלוי בנים, שנאמר (עמוס ב, ט): "ואשמיד פריו ממעל". ותפלתו של משה בטלה מחצה, שנאמר (דברים ט, כ): "ואתפלל גם־בעד אהרן בעת ההוא": קחו את המנחה. אף־על־פי שאתם אוננין, וקודשים אסורים לאונן: את־המנחה. זו מנחת שמיני ומנחת נחשון: ואכלוה מצות.

להיכל, בגשתם למזבח מנין? נאמר כאן 'ביאת אהל־מועד', ונאמר בקדוש ידים ורגלים 'ביאת אהל מועד', מה־להלן עשה גישת מזבח כביאת אהל־מועד, אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל־מועד: (י) ולהבדיל. כדי שתבדילו בין עבודה קדושה למחוללת. הא למדת, שאם עבד - עבודתו פסולה: (יא) ולהיות. למד, שאסור שכור בהוראה. יכול, יהא חייב מיתה? תלמוד לומר: "אתה ובניך אתך... ולא תמתו" - כהנים בעבודתם במיתה

השכם ביום הנורא ההוא; אבל מפני שמתו על שהוסיפו דבר אשר לא ציווה אותם ה', רצה ה' שד"ל לזרז את אהרן ואת בניו שיהיו זהירים בענייני העבודה, שלא להחליף אפילו דבר קטון. והנה הוא כאילו אמר ידעתי כי מהיום והלאה לא תזידו עוד לעשות דבר מדעתכם, אך הנני מצווה אתכם שתזיהרו גם מן השגגה, ולפיכך לא תשתו יין ושכר בבואכם אל אוהל מועד, שמא תבואו לשנות שום דבר, ולא לבד תזיהרו בזה במעשה העבודה, אלא גם כשתורו הוראה לאחרים בענייני קודש וחול, טמא וטהור או בשאר חוקי ה', תזיהרו שלא לשתות פן תטעו בהוראה וחטאתם לה'.

(ט, י) (יא) בבאכם, ולהבדיל, ולהורות: השתיה אסורה לכהנים בכל הפעולות המיוחדות להם, והם שלושה מינים: האחד הוא מעשה העבודה במקדש, וזהו 'בבאכם אל אהל מועד', והשני ההוראה בענייני קודש וחול וטמא וטהור, בענייני העבודה ובית המקדש, כלומר לפסוק הדין כשיולד איזה ספק לכהנים עצמם, והשלישי הוא להורות את בני ישראל את כל החוקים, להודיעם מה יעשו מה אסור ומה מותר. ואולי גם ההוראה בענייני הצרעת נכללת בפסוק השני, כי היא להבדיל בין הטמא ובין הטהור.

יְהוָה וְאֹכְלוֹהָ מִצֹּת אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ כִּי קָדֵשׁ קָדָשִׁים הוּא:
 יג וְאֹכְלֹתֶם אֹתָהּ בְּמִקְוֹם קָדוֹשׁ כִּי חֻקְךָ וְחֻק־בְּנֵיךָ הוּא
 מֵאֲשֵׁי יְהוָה כִּי־כֵן צִוִּיתִי: יד וְאַתָּה חֲזָה הַתְּנוּפָה וְאַתָּה |
 שׁוֹק הַתְּרוּמָה תֹאכְלוּ בְּמִקְוֹם טְהוֹר אֲתָהּ וּבְנִיךָ וּבְנֹתֶיךָ
 אֲתָדְךָ כִּי־חֻקְךָ וְחֻק־בְּנֵיךָ נִתְּנוּ מִזִּבְחֵי שְׁלָמֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:
 טו שׁוֹק הַתְּרוּמָה וְחֲזָה הַתְּנוּפָה עַל אֲשֵׁי הַחֲלָבִים יָבִיאוּ
 לְהִנְיָף תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לְךָ וּלְבְנֵיךָ אֲתָדְךָ לְחֻק־עוֹלָם
 כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: חמישי טז וְאַתָּה | שְׁעִיר הַחֲטָאת דָּרֹשׁ

תתנו להן מתנות, רשאות הן לאכל בחזה ושוק. או אינו, אלא אף הבנות בחלק? תלמוד לומר: "כי-חקך וחק-בניך נתנו" - חק לבנים ואין חק לבנות: (טו) שוק התרומה וחזה התנופה. לשון "אשר הונף ואשר הורם" (שמות כט, כז). "תנופה" - מוליך ומביא. "תרומה" - מעלה ומוריד. ולמה חילקן הכתוב - תרומה בשוק, ותנופה בחזה - לא ידענו, ששניהם בהרמה והנפה: על אשי החלבים. מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה. וישוּב המקראות שלא יכחישו זה את זה, כבר פרשתי שלשתן ב"צו את אהרן" (ויקרא ז, ל): (טז) שְׁעִיר הַחֲטָאת. שְׁעִיר מוספי ראש-חדש. ושלושה שְׁעִירי חטאות

מה-תלמוד לומר? לפי שהיא מנחת צבור ומנחת שעה, ואין כיוצא בה לדורות, הוצרך לפרש בה דין שאר מנחות: (יג) וחק-בניך. אין לבנות חק בקדשים: כִּי־כֵן צִוִּיתִי. באנינות יאכלוה: (יד) ואת חזה התנופה. של שלמי צבור: תאכלו במקום טהור. וכי את הראשונים אכלו במקום טמא? אלא, הראשונים שהם קדשי קדשים הוזקקה אכילתם במקום קדוש, אבל אלו אין צריכים תוך הקלעים, אבל צריכים הם להאכל תוך מחנה ישראל, שהוא טהור מלהכנס שם מצרעים. מכאן, שקדשים קלים נאכלין בכל-העיר: אתה ובניך ובנותיך. אתה ובניך בחלק, אבל בנותיך לא בחלק, אלא אם

רש"י

(טז) ואת שְׁעִיר הַחֲטָאת: משמע שלא היה שם אלא שְׁעִיר אחד (והוא הנוכר למעלה פרק ט', ג). א"כ לא היה ראש חודש, ויום השמיני הוא שמיני בחודש, כי באחד לחודש הוקם המשכן וקודם יום השמיני ישבו שבעת ימים פתח אוהל מועד, א"כ היה המשכן על עמדו; וגם לא היה שם שְׁעִיר הנשיא, א"כ הנשיאים התחילו להקריב קרבנותיהם אחר יום השמיני, וביום כלות משה להקים את המשכן (במדבר ז' א') לאו דווקא באותו היום, אלא לאחר המילואים, וכן כתוב שם (שם שם י') 'חֲנַכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הַמִּשְׁחָ אֹתוֹ', ואח"כ כתוב (שם שם פ"ח) 'אֲחֵרֵי הַמִּשְׁחָ אֹתוֹ'. ורז"ל אמרו (זבחים ק"א ע"ב) (עיין רש"י) שהיו שם שלושה שְׁעִירִים, אבל שנים מהם אכלו אותם מפני

שד"ל

דַּרְשׁ מֹשֶׁה וְהִנֵּה שָׂרָף וַיִּקְצֹף עַל־אֲלֻעָזָר וְעַל־אֵיתָמָר בְּנֵי
 אֶהֱרֹן הַנּוֹתָרִים לֵאמֹר: ^{יז} מִדּוּעַ לֹא־אֲכַלְתֶּם אֶת־הַחֹטְאֹת
 בַּמָּקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים הוּא וְאַתֶּה | נָתַן לָכֶם
 לִשְׂאֵת אֶת־עֵזוֹן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי יְהוָה: ^{יח} הֵן לֹא־
 הוּבָא אֶת־דַּמָּה אֶל־הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה אָכּוֹל תֹּאכְלוּ אֹתָהּ
 בַּקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי: ^{יט} וַיִּדְבֹּר אֶהֱרֹן אֶל־מֹשֶׁה הֵן הֵיזִים

רש"י "במקום הקדוש?" אלא אמר להם: שמא חוץ רש"י
 לקלעים יצאה ונפסלה?: כי קדש קדשים הוא.
 ונפסלת ביוצא. והם אמרו לו: לאו. אמר להם:
 הואיל ובמקום הקדש היתה, מדוע לא אכלתם
 אותה: ואתה נתן לכם לשאת וגו'. שהכהנים
 אוכלים ובעלים מתכפרים: לשאת את־עֵזוֹן
 העדה. מכאן למדנו ששעיר ראש־חדש היה,
 שהוא מכפר על עון טמאת מקדש וקדשיו,
 שחטאת שמיני וחטאת נחשון לא לכפרה באו:
^(יח) הן לא־הובא וגו'. שאילו הובא היה לכם
 לשרפה, כמו שנאמר (ויקרא ו, כג): "וכל־חטאת
 אשר יובא מדמה" וגו': אכול תאכלו אתה. היה
 לכם לאכלה, אף־על־פי שאתם אוונים: כאשר
 צויתי. לכם במנחה: ^(יט) וידבר אהרן. אין לשון

קרבו בו ביום: שעיר עזים, ושעיר נחשון,
 ושעיר ראש־חדש. ומכלן לא נשרף אלא זה.
 ונחלקו בדבר חכמי ישראל (זבחים קא ע"א), יש
 אומרים: מפני הטומאה שנגעה בו נשרף. ויש
 אומרים: מפני אנינות נשרף, לפי שהוא קדשי
 דורות. אבל בקדשי שעה סמכו על משה,
 שאמר להם במנחה (פסוק יב): "ואכלוה מצות":
 דרש דרש. שתי דרישות הללו: מפני־מה נשרף
 זה, ומפני־מה נאכלו אלו? כך הוא בתורת
 כהנים: על־אלעזר ועל־איתמר. בשביל כבודו
 של אהרן הפך פניו כנגד הבנים וכעס: לאמר.
 אמר להם: השיבוני על דברי: ^(יז) מדוע לא־
 אכלתם את־החטאת במקום הקדש. וכי חוץ
 לקדש אכלוה, והלא שרפוה? ומהו אומר:

שהיו קדשי שעה, ורק שעיר ר"ח שרפו אותו מפני שהיה קדשי דורות; אך לפי הפשט נראה
 שהיה לו לפרש איזה שעיר דרש, ובאמרו סתם "ואת שעיר החטאת" משמע שלא היה שם
 אלא שעיר אחד. ומה שכתב רש"י בסוף פסוק שאחר זה שחטאת שמיני לא באה לכפרה,
 אין הדבר כן, שהרי למעלה ט' ז' כתוב 'ועשה את קרבן העם וכפר בעדם', וקרבן העם הוא
 שעיר עזים ועגל וכבש (שם פסוק ג').

^(יז) מדוע לא אכלתם: אעפ"י שאתם אוונים היה לכם לאכול החטאת, כי כבר אמרתי לכם
 (פסוק ו' ז') 'ראשכם אל תפרעו' וגו', 'ומפתח אהל מועד לא תצאו', כלומר שאין לכם לחוש
 כלל למה שאירע לכם.

^(יט) הן היום הקריבו: אני עם ארבעה בני הקרבנו את חטאתנו ואת עולותינו לכפר בעדנו,
 ואעפ"כ קרו אותי כאלה שמתו שני בני, א"כ הרי אין אנחנו רצויים לפני המקום, וא"כ אם

הַקְרִיבוּ אֶת־חֲטָאתָם וְאֶת־עֹלֹתָם לִפְנֵי יְהוָה וּתְקַרְבָּנָה
 אֹתִי כְּאֹלֶה וְאֶכְלָתִי חֲטָאת הַיּוֹם הַיֵּיטֵב בְּעֵינַי יְהוָה:
 כ וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיֵּיטֵב בְּעֵינָיו: ששי יא א וַיִּדְבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
 וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אֱלֹהִים: ב דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר

עליהם כאלו, כגון כל-האמורים בפרשת כהנים
 (ויקרא כא, ב-ג), שהכהן מטמא להם: ואכלתי
 חטאת. ואם אכלתי, "הייטב" וגו'?:! היום. אבל
 אנינות לילה מותר, שאין אונן, אלא יום קבורה:
 הייטב בעיני ה', אם שמעת בקדשי שעה, אין
 לך להקל בקדשי דורות: (ג) וייטב בעיני. הודה
 ולא בוש לומר: לא שמעתי: (א) אל משה ואל-
 אהרן. למשה אמר שיאמר לאהרן: לאמר
 אלהם. אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר. או אינו
 אלא לאמר לישראל? כשהוא אומר: "דברו
 אל-בני ישראל", הרי דבור אמור לישראל. הא,
 מה אני מקים: "לאמר אלהם"? לבני - לאלעזר
 ולאיתמר: (ב) דברו אל-בני ישראל. את כלם
 השווה להיות שלוחים בדבור זה, לפי שהשוו
 בדמימה וקבלו עליהם גזרת המקום מאהבה:
 זאת החיה. לשון 'חיים', לפי שישראל דבוקים

רש"י 'דבור' אלא לשון עז, שנאמר (במדבר כא, ה):
 "וידבר העם" וגו'. אפשר, משה קצף על אלעזר
 ועל איתמר, ואהרן מדבר? הא ידעת, שלא
 היתה אלא מדרך כבוד, אמרו: אינו בדין שיהא
 אבינו יושב ואנו מדברים לפניו, ואינו בדין
 שיהא תלמיד משיב את רבו. יכול, מפני שלא
 היה באלעזר להשיב? תלמוד לומר (במדבר לא,
 כא): "ויאמר אלעזר הכהן אל-אנשי הצבא" וגו'.
 הרי כשרצה, דיבר לפני משה ולפני הנשיאים.
 זו מצאתי בספרי, של פנים שני: הן היום
 הקריבו. מהו אומר? אלא, אמר להם משה:
 שמא זרקתם דמה אוננים, שאונן שעבד חילל.
 אמר לו אהרן: וכי הם הקריבו, שהם הדיוטות?
 אני הקרבתי, שאני כהן גדול, ומקריב אונן:
 ותקראנה אתי כאלה. אפילו לא היו המתים בני,
 אלא שאר קרובים, שאני חייב להיות אונן

אכילת החטאת היא כאשר אמרת לכפר על העדה, הייתכן שנכפר אנחנו על העדה בהיותנו
 אנחנו נזופים למקום? ואם בכל זאת היינו אוכלים אותה והיינו מתברכים בלבנו שעדיין הרי
 אנו רצויים לפניו והרי אנו כדאים לכפר על העם, הייטב בעיני ה'? הלא יותר תבער בנו חמתו
 על זדון לבנו זה. ולדעת הכורם (וקרובין לזה דברי הרשב"ם) הכוונה: אם כבשתי את צערי ולא
 בכיתי כדי להצדיק דין שמים ברבים, הייטב בעיני ה' לאכול את בשר החטאת מתוך שמחה
 ונחת ולבי מלא יגון ועצב, ובשר קדשים ראוי לאכלו בשמחה ולא כלחם העצבים. ואמנם
 לפירוש זה יקשה מה ענין 'הן היום הקריבו' וכו'. ואח"מ משיב שהכוונה 'הן היום' הוא היום
 הראשון שהקריבו, והיה ראוי שיהיה לנו יום שמחה גדולה, ובהפך קרו אותי כאלה, א"כ וכו',
 ועדיין קשה הכינוי 'את חטאתם ואת עולתם', אשר על כן מחזיק אני בפירושי.

(א) איסורי אכילה באו להבדיל מן העמים וגם לרומם הנפש, שאכילת הדברים המאוסים
 מביאה פחיתות נפש, ואין הטעם לשמירת הבריאות, כי אמנם בשר הגמל הוא טוב לבריאות,
 והוא חביב מאד לאנשי המזרח.

זֹאת הַחֵיָה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ:
 ג כָּל | מִפְּרֹסֶת פְּרֹסָה וְשִׁסְעַת שִׁסְעַת פְּרֹסֶת מַעֲלַת גְּרָה
 בַּבְּהֵמָה אֲתָה תֹאכְלוּ: ד אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי
 הַגְּרָה וּמִמִּפְּרֹסֵי הַפְּרֹסָה אֶת־הַגְּמֹל כִּי־מַעֲלָה גְרָה הוּא
 וּפְרֹסָה אֵינָנו מִפְּרִיס טָמֵא הוּא לָכֵם: ה וְאֶת־הַשֶּׁפֶן כִּי־
 מַעֲלָה גְרָה הוּא וּפְרֹסָה לֹא יִפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֵם:

הבהמה. מלמד שהבהמה בכלל חיה: רש"י
 (ג) מפרסת. כתרוממו: "סדיקא": פרסה. פלנט"ה
 בלעז: ושסעת שסע. שמבדלת מלמעלה
 ומלמטה בשתי צפרנין, כתרוממו: "ומטלפא
 טלפיין", שיש שפרסותיו סדוקות מלמעלה
 ואינן שסועות ומובדלות לגמרי, שמלמטה
 מחוברות: מעלת גרה. מעלה ומקיאה האוכל
 ממעיה, ומחזרת אותו לתוך פיה לכתשו
 ולטחנו הדק: גרה. כך שמו. ויתכן להיות
 מגזרת: "וכמים הנגרים" (שמואל-ב יד, יד), שהוא
 נגרר אחר הפה. ותרוממו: "פשרא", שעל-ידי
 הגרה, האוכל נפשו ונמוח: בהמה. תבה זו
 יתרה היא לדרשה - להתיר את השליל הנמצא
 במעי אמו: אתה תאכלו. ולא בהמה טמאה.

במקום וראויין להיות חיים, לפיכך, הבדלים מן
 הטמאה וגזר עליהם מצות, ולאמות העולם לא
 אסר כלום. משל לרופא שנכנס לבקר את
 החולה (וכו') [ראה אותו שהוא בסכנה, אמר
 לבני ביתו: תנו לו כל-מאכל שהוא מבקש.
 ראה חולה אחר שעתידי לחיות, אמר לבני
 ביתו: כך וכך מאכל יאכל, וכך וכך לא יאכל].
 כדאיתא במדרש רבי תנחומא: זאת החיה.
 מלמד, שהיה משה אוחז בחיה ומראה אותה
 לישראל: זאת תאכלו וזאת לא תאכלו! "את-
 זה תאכלו" וגו' (פסוק ט) - אף בשרצי המים אחז
 מכל-מין ומין והראה להם, וכן בעוף - "ואת-
 אלה תשקצו מן-העוף" (פסוק יג), וכן בשרצים -
 "וזה לכם הטמא" (פסוק כט): זאת החיה... מכל-

(ג) פרסה: ציפורן אחת כעין מנעל, לא ציפורנים בכל אצבע כארנבת ושפן (רשב"ם). שד"ל

ושסעת שסע: מובדלת הפרסה לשנים, ולא פרסה אחת שלמה כסוס וחמור. שם פרסה
 עיקר ענינו בקיעה, והונח מתחילתו על פרסות הבהמות השסועות ואח"כ הושאל על פרסת
 הסוסים שאיננה שסועה. לפיכך אחר שאמר 'כל מפרסת פרסה' הוצרך להוסיף 'ושסעת
 שסעי', להוציא הסוס והחמור, ועל כל זה אמר בפסוק ד' 'וממפרסי הפרסה' על השסועות
 לפי עיקר הוראת התיבה.

(ה) השפן: הוא coniglio, והוא שוכן בסלעים (תהלים ק"ד י"ח, משלי ל' כ"ו). וכן בלשון רומית,
 cuniculus שענינו שפן, ענינו ג"כ מחילות עפר. ואולי גם בלה"ק שפן, מעניין צפן על שם
 שהוא נצפן ונסתר בנקיקי הסלעים. ודע כי Scheuzer בספרו Physique sacree וכן

וְאֶת־הָאֲרָנָבֶת כִּי־מַעֲלַת גְּרָה הִוא וּפְרָסָה לֹא הִפְרִיסָה
 טְמֵאָה הִוא לָכֶם: ז וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־מִפְרִיס פְּרָסָה הִוא
 וְשִׁסַּע שִׁסַּע פְּרָסָה וְהִוא גְּרָה לֹא־יִגַּר טְמֵאָה הִוא לָכֶם:
 ח מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגְעוּ טְמֵאִים הֵם
 לָכֶם: ט אֶת־זֶה תֹאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמַּיִם כָּל אֲשֶׁר־לוֹ סִנְפִיר
 וְקִשְׁקֶשֶׁת בַּמַּיִם בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים אַתֶּם תֹּאכְלוּ: י וְכֹל אֲשֶׁר
 אֵין־לוֹ סִנְפִיר וְקִשְׁקֶשֶׁת בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים מִכֹּל שְׂרָץ הַמַּיִם
 וּמִכֹּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר בַּמַּיִם שִׁקָּץ הֵם לָכֶם: יא וְשִׁקָּץ יִהְיוּ

מזהרין ואין ישראל מזהרין. קל וחומר מעתה: ומה-טמאת מת חמורה, לא הזהיר בה אלא כהנים, טמאת נבלה קלה, לא כל-שכן, ומה-תלמוד לומר: "לא תגעו" ברגל. זהו שאמרו (ראש השנה טז ע"ב): חייב אדם לטהר עצמו ברגל: (ט) סנפיר. אלו ששט בהם: קשקשת. אלו קלפין הקבועים בו, כמו שנאמר (שמואל א יז, ה): "ושריון קשקשים הוא לבוש": (י) שרץ. בכל-מקום משמעו: דבר נמוך שרוחש ונע ונד על הארץ: (יא) ושקץ יהיו. לאסור את עירוביהן, אם

והלא באזהרה היא?! אלא לעבר עליה בעשה, ולא תעשה: (ח) מבשרם לא תאכלו. אין לי אלא אלו, שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה, מניין? אמרת קל וחומר: ומה אלו, שיש בהן קצת סימני טהרה אסורות, (וכי) [שאין בהם סימני טהרה, אינו דין שיהיו בלא תעשה על אכילתן]: מבשרם. על בשרם באזהרה, ולא על עצמות וגידין וקרניים וטלפים: ונבבלתם לא תגעו. יכול, יהיו ישראל מזהרים על מגע נבלה? תלמוד לומר: "אמר אל-הכהנים" וגו' - כהנים

רש"י

coniglio Valmont de Bomaf בספר Dictionnaire d'Histoire naturelle אומרים כי גם שד"ל מעלה גרה.

(ו) הארנבת: הוא lepre והוא מעלה גרה, וכן כתב Linnaeus ואחרים, אעפ"י שאין לו אסטומכא כפולה, כמו שאר מעלי הגרה.

(ח) ונבבלתם לא תגעו: כמו למטה פסוק י"א 'ואת נבלתם תשקצו', כשתרצו להיות טהורים לאכול קדשים או לבוא אל המקדש, לא תגעו בנבלתם.

(י) מכל שרץ המים: שאינם חיים אלא במים.

ומכל נפש החיה אשר במים: האמפיביים שהם חיים גם במים (רמב"ן).

(יא) ואת נבלתם תשקצו: לפי ההלכה (חולין ס"ז ע"ב) אין לו ענין, ולפי הפשט דגים טמאים מטמאים במותם.

שד"ל

לְכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וְאֶת־נִבְלָתָם תִּשְׁקְצוּ: יב כָּל
 אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סִנְפִיר וְקִשְׁקֶשֶׁת בַּמַּיִם שֶׁקֶץ הוּא לְכֶם:
 יג וְאֶת־אֵלֶּה תִּשְׁקְצוּ מִן־הָעוֹף לֹא יֹאכְלוּ שֶׁקֶץ הֵם אֶת־
 הַנְּשֹׁל וְאֶת־הַפֶּרֶס וְאֵת הָעֲזִינְיָה: יד וְאֶת־הַדָּאָה וְאֶת־הָאֵיָה
 לְמִינָהּ: טו אֵת כָּל־עֶרֶב לְמִינֹו: טז וְאֵת בֵּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־
 הַתַּחֲמָס וְאֶת־הַשְּׁחָף וְאֶת־הַנֶּץ לְמִינָהּ: יז וְאֶת־הַכּוֹס וְאֶת־
 הַשֶּׁלֶךְ וְאֶת־הַיִּנְשׁוּף: יח וְאֶת־הַתְּנַשְׁמַת וְאֶת־הַקָּאָת וְאֶת־
 הַרְחָם: יט וְאֵת הַחֲסִידָה הָאֲנַפָּה לְמִינָהּ וְאֶת־הַדּוֹכִיפֶת

בהנאה מותרין. כל-עוף שנאמר בו: "למינה", רש"י
 "למינו", למינהו", יש באותו המין שאין דומין
 זה לזה, לא במראיהם ולא בשמותם, וכלן מין
 אחד: (טז) הנץ. אישפרווי"ר: (יז) השלך. פרושו
 רבותינו (חולין סג ע"א): זה השולה דגים מן הים.
 וזהו שתרגם אנקלוס: "ושלינונא": כוס וינשוף.
 הם צואיטי"ש הצועקים בלילה ויש להם
 לסתות כאדם. ועוד אחר דומה לו, שקורין
 יב"ן: (יח) התנשמת. היא קלב"א שוריי"ץ, ודומה
 לעכבר ופורחת בלילה. ותנשמת האמורה
 בשרצים, היא דומה לה, ואין לה עינים, וקורין
 לה טלפ"א: (יט) החסידה. זו דיה לבנה ציגויני"א.

יש בו בנותן טעם: מבשרם. אינו מזהר על
 הסנפירים ועל העצמות: ואת נבלתם תשקצו.
 לרבות יבחושין סננו. יבחושין - מושקירוני"ש
 בלעז: (יב) כל אשר אין לו וגו'. מה-תלמוד
 לומר? שיכול, אין לי שיהא מותר אלא המעלה
 סימנין שלו ליבשה, השירן במים מנין? תלמוד
 לומר: "כל אשר אין-לו סנפיר וקשקשת
 במים", הא אם היו לו במים, אף-על-פי שהשירן
 בעליתו, מותר: (ג) לא יאכלו. לחייב את
 המאכילן לקטנים, שכך משמעו: לא יהיו
 נאכלין על ירך. או אינו אלא לאסרן בהנאה?
 תלמוד לומר: "לא תאכלו" - באכילה אסורין,

שד"ל

(יג) פרס: מן פרס שענינו בקיעה.

עזניה: לשון עז בתוספת נו"ן במקום אות הכפל, על דרך מעזניה (ישעיה כ"ג י"א).

(יד) איה: מין falcone המשמיע בקולו jaja.

(טז) נץ: sparviere מלשון ניצוץ, gli sparvieri di cui gli occhi sono scintillanti nel buio, Virey. II, 300. (עוף אשר עיניו נוצצות בחשכה).

(יז) כוס: שיש מתחת לפיו כמין שק או כוס שממלא מים ודגים.

(יח) קאת: cuculo שמשמיע קוקו.

(יט) עטלף: אינו עוף אבל הוא דומה לעוף, לפיכך נזכר באחרונה (וקרוב לזה רנ"ה וייזל).

וְאֶת־הָעֵטְלֹף: כ כל שרץ העוף ההלך על־ארבע שקץ
הוא לכם: כא אף את־זה תאכלו מכל שרץ העוף ההלך
על־ארבע אשר־לו לא כתיב כרעים ממעל לרגליו לנתר בהן
על־הארץ: כב את־אלה מהם תאכלו את־הארבה למינו
ואת־הסלעם למינהו ואת־החרגל למינהו ואת־החגב
למינהו: כג וכל שרץ העוף אשר־לו ארבע רגלים שקץ
הוא לכם: כד ולא־לה תטמאו כל־הנגע בנבלתם יטמא
עֲדָה־עָרֵב: כה וכל־הנשא מנבלתם יכבס בגדיו וטמא עֲדָ־
הָעָרֵב: כו לכל־הבהמה אשר הוא מפרסת פרסה ושסע |

הרבה מהם במקומנו בינותנו, כאותן שקורין
לנגושט"א. אבל אין אנו בקיאים בהן, שארבעה
סימני טהרה נאמרו בהם: ארבע רגלים, וארבע
כנפים, וקרסלין - אלו כרעים הכתובים כאן -
וכנפיו חופין את רובו. וכל־סימנים הללו מצויין
באותן שבינותינו, אבל יש שראשן אורך, ויש
שאינן להם זנב, וצריך שיהא שמו "חגב", ובזה
אין אנו יודעים להבדיל ביניהן: (כג) וכל שרץ
העוף וגו'. בא ללמד שאם יש לו חמש - טהור:
(כד) ולא־לה. העתידין להאמר למטה בענין:
תטמאו. כלומר, בנגיעתם יש טמאה: (כה) וכל־
הנשא מנבלתם. כל־מקום שנאמרה טמאת
משא, חמורה מטמאת מגע, שהיא טעונה
כבוס בגדים: (כו) מפרסת פרסה ושסע איננה

רש"י ולמה נקרא שמה "חסידה"? שעושה חסידות
עם חברותיה במזונות: האנפה. היא דיה
רגזנית. ונראה לי, שזו היא שקורין אותה
הירו"ן: הדוכיפת. תרנגול הבר וכרבלתו כפולה,
ובלעז הירופ"א. ולמה נקרא שמו "דוכיפת"?
שהודו כפות, וזו היא כרבלתו. ו"נגר טורא"
נקרא על שם מעשיו, כמו שפרשו רבותינו
במסכת גטין בפרק "מי שאחזו" (סח ע"ב):
(כ) שרץ העוף. הם הדקים הנמוכים הרוחשים
על הארץ, כגון: זבובים וצרעין, ויתושים,
וחגבים: (כא) על ארבע. על ארבע רגלים: ממעל
לרגליו. סמוך לצוארו יש לו כמין שתי רגלים
לבד ארבע רגליו, וכשרוצה לעוף ולקפץ מן
הארץ, מתחזק באותן שתי כרעים ופורח. ויש

(כו) לכל הבהמה אשר הוא מפרסת פרסה ושסע איננה שסעת: הם הסוס והחמור והזברה
(רנ"ה ויזל).

לכל הבהמה: הוא פירוש 'ולא־לה תטמאו' (פסוק כ"ד). ותשובת רמבמ"ן אינה כלום. 'כי טמאים
הם לכם' הוא כלל שאחר הפרט, וכאילו כתוב לכל הבהמה אשר היא וכו' תטמאו, כי

אִינְנָה שֹׁסַעַת וְגֵרָה אִינְנָה מְעֵלָה טְמֵאִים הֵם לָכֶם כָּל-
הַנִּגְעָה בָּהֶם יִטְמָא: כז וְכָל | הוֹלֵךְ עַל-כַּפָּיו בְּכָל-הַחִיָּה
הַהֹלֶכֶת עַל-אַרְבַּע טְמֵאִים הֵם לָכֶם כָּל-הַנִּגְעָה בְּנִבְלָתָם
יִטְמָא עַד-הָעֶרֶב: כח וְהַנֶּשֶׂא אֶת-נִבְלָתָם יִכַּבֵּס בְּגָדָיו
וְטָמֵא עַד-הָעֶרֶב טְמֵאִים הֵמָּה לָכֶם: כט וְזֶה לָכֶם הַטְּמֵא
בְּשָׂרָן הַשָּׂרֵץ עַל-הָאָרֶץ הַחֹלֵד וְהַעֲכָבֵר וְהַצֵּב לְמִינֵהוּ:
ל וְהָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְטָאָה וְהַחֲמָט וְהַתְּנַשְׁמָת: לא אֵלֶּה
הַטְּמֵאִים לָכֶם בְּכָל-הַשָּׂרֵץ כָּל-הַנִּגְעָה בָּהֶם בְּמָתָם יִטְמָא
עַד-הָעֶרֶב: לב וְכָל אֲשֶׁר-יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם | בְּמָתָם יִטְמָא
מִכָּל-כְּלִי-עֵץ אוֹ בַּגָּד אוֹ-עוֹר אוֹ שֶׁק כָּל-כְּלִי אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה
מִלְּאָכָה בָּהֶם בַּיּוֹם יוֹבֵא וְטָמֵא עַד-הָעֶרֶב וְטָהַר: שביעי

אכילה, אלא לטמאה ממש - להיות טמא רש"י
במגען, ונאסר לאכול תרומה וקדשים, ולכנס
במקדש: החלד. מושטויל"א: והצב. פרוי"ט,
שדומה לצפרדע: (ל) אנקה. היריצו"ן: הלטאה.
ליישירד"א: חמט. לימצ"א: והתנשמת. טלפ"א:
(לב) במים יובא. ואף לאחר טבילתו טמא הוא

שסעת. כגון גמל שפרסתו סדוקה למעלה,
אבל למטה היא מחוברת. כאן למדך, שנבלת
בהמה טמאה מטמאה. ובענין שבסוף הפרשה
פרש על בהמה טהורה: (כז) על-כפיו. כגון: כלב
ודב וחתול: טמאים הם לכם. למגע: (כט) וזה
לכם-הטמא. כל-טמאות הללו אינן לאיסור

טמאים הם לכם (וכיוצא בזה בפסוק כ"ז וכ"ח), כך נ"ל דקדוק לשון המקרא, אעפ"י שלא תרגמתי שד"ל
כן.

(כז) וכל הולך על כפיו: כל אותם שאין להם פרסה (ציפורן כמין מנעל), אך חלוקי אצבעות
ככלב ושאר חיות (רנ"ה וייל).

(ל) והכת: בתרגום סורי: חולדא, וחולדא בסורי הוא טלפא, ובלשון השיר נקרא חפרפרות, אבל
החולד הוא חולדה שבלשון חכמים והוא donnola.

והחמט: אומרים lumaca, אך זה איננו שרץ, כי אין לו רגלים, ואני אומר שהוא testudo
מלשון חומטנא בסורית שהוא pro-pugnaculum.

וְכָל-כְּלֵי-חָרֶשׁ אֲשֶׁר-יִפֹּל מֵהֶם אֶל-תּוֹכוֹ כָּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ
 יִטְמָא וְאֵתוֹ תִּשְׁבְּרוּ: ^{לג} מִכָּל-הָאֵכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יִבּוֹא
 עֲלָיו מִים יִטְמָא וְכָל-מִשְׁקָהּ אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה בְּכָל-כְּלֵי יִטְמָא:
 לה וְכָל אֲשֶׁר-יִפֹּל מִנְבִּלְתָּם | עָלָיו יִטְמָא תַנּוּר וְכִירִים יִתֵּן
 טַמְאִים הֵם וְטַמְאִים יִהְיוּ לָכֶם: ^{לו} אֲדָּ מַעֲיֵן וּבֹר מְקוּהָ-

הטמאה, לפיכך אינו חוזר ומטמא כלים שבתוכו. ולמדנו עוד (שם ע"א), שהשרץ שנפל לאויר תנור, והפת בתוכו, ולא נגע השרץ בפת - התנור ראשון, והפת שניה. ולא נאמר: רואין את התנור כאילו מלא טמאה, ותהא הפת תחילה. שאם אתה אומר כן, לא נתמעטו כל-הכלים מלטמא מאויר כלי חרס, שהרי טמאה עצמה נגעה בהן מגבן. ולמדנו עוד (חולין קיח ע"ב), על ביאת מים שאינה מכשרת זרעים, אלא אם-כן נפלו עליהן משנתלשו. שאם אתה אומר מקבלין הכשר במחובר, אין לך שלא באו עליו מים. ומהו אומר: "אשר יבוא עליו מים" -? שנתלשו. ולמדנו עוד (יומא פ ע"א), שאין אוכל מטמא אחרים אלא אם-כן יש בו כביצה, שנאמר: "אשר יאכל" - אוכל הנאכל בבת אחת. ושערו חכמים: אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת: (לה) תנור וכירים. כלים המטלטלים הם, והם של חרס ויש להם תוך, ושופת את הקדרה על נקב החלל, ושניהם פיהם למעלה: יתן. שאין לכלי חרס טהרה בטבילה: וטמאים יהיו לכם. שלא תאמר: מצוה אני לנתצם. תלמוד לומר: "וטמאים יהיו לכם" - אם רצה לקיימן בטמאתן, רשאי: (לה) אך מעין ובור מקוה-מים.

לתרומה "עד הערב", ואחר-כך "וטהר" בהערב השמש: (לב) אל-תוכו. אין כלי חרס מטמא אלא מאוירו: כל אשר בתוכו יטמא. הכלי חוזר ומטמא מה-שבאוירו: ואתו תשברו. למד, שאין לו טהרה במקוה: (לד) מכל-האכל אשר יאכל. מוסב על מקרא העליון: "כל-אשר בתוכו יטמא... מכל-האכל אשר יאכל", אשר יבוא עליו מים והוא בתוך כלי חרס הטמא - יטמא. וכן כל-משקה אשר ישתה בכל-כלי, והוא בתוך כלי חרס הטמא - יטמא. למדנו מכאן דברים הרבה: למדנו שאין אוכל מכשר ומתקן לקבל טמאה עד שיבואו עליו מים פעם אחת, ומשבאו עליו מים פעם אחת, מקבל טמאה לעולם, ואפילו נגוב. והיין והשמן וכל-הנקרא משקה, מכשיר זרעים לטמאה כמים, שכך יש לדרוש המקרא: אשר יבוא עליו מים, או כל-משקה אשר ישתה בכל-כלי - יטמא האכל. ועוד למדו רבותינו מכאן: שאין ולד הטמאה מטמא כלים, שכך שנינו (פסחים כ ע"א וע"ב): יכול, יהיו כל-הכלים מטמאין מאויר כלי חרס? תלמוד לומר: "כל אשר בתוכו יטמא... מכל-האכל" - אוכל מטמא מאויר כלי חרס, ואין כל-הכלים מטמאין מאויר כלי חרס, לפי שהשרץ אב הטמאה והכלי שנטמא ממנו ולד

רש"י

שד"ל (לה) תנור וכירים יתן: אעפ"י שקבועים בקרקע מקבלים טמאה, גם כי בעלמא אין טמאה במחובר, (עי רנ"ה ויזל).

מִים יְהִי־הָטָהוּר וְנִגְעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא: לוּ וְכִי יִפְלֵ מִנְּבִלָתָם
 עַל־כָּל־זָרַע זָרוּעַ אֲשֶׁר יִזְרַע טָהוּר הוּא: לח וְכִי יִתֵּן מַיִם
 עַל־זָרַע וְנִפְלֵ מִנְּבִלָתָם עָלָיו טְמֵא הוּא לָכֶם: לט וְכִי יָמוּת
 מִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־הִיא לָכֶם לֹא־כָלָה הַנֶּגַע בְּנִבְלָתָהּ
 יִטְמָא עַד־הָעֶרֶב: מ וְהֵאֱכַל מִנְּבִלָתָהּ יִכְבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא
 עַד־הָעֶרֶב וְהַנֶּשֶׂא אֶת־נִבְלָתָהּ יִכְבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־
 הָעֶרֶב: מא וְכָל־הַשָּׂרֵץ הַשָּׂרֵץ עַל־הָאָרֶץ שֶׁקָּץ הוּא לֹא

הימנו: (לט) **בנבלתה**. ולא בעצמות וגידים, ולא רש"י בקרנים וטלפים, ולא בעור: (מ) **והנשא את־נבלתה**. חמורה טמאת משא מטמאת מגע, שהנושא מטמא בגדים, והנוגע אין בגדיו טמאין, שלא נאמר בו: "יכבס בגדיו: **והאכל מנבלתה**. יכול, תטמאנו אכילתו? כשהוא אומר בנבלת עוף טהור: "נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה־בה" - אותה מטמאה בגדים באכילתה ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה בלא משא, כגון: אם תחבה לו חברו בבית הבליעה. אם־כן, מה־תלמוד לומר: "האכל?" לתן שעור לנושא ולנוגע כדי אכילה, והוא כזית: **וטמא עד־הערב**. אף־על־פי שטבל, צריך הערב שמש: (מא) **השרץ על־הארץ**. להוציא את היתושין שבכליסין ושבפולין, ואת הזיזין שבעדשים, שהרי לא שרצו על הארץ, אלא בתוך האוכל. אבל משיצאו לאויר ושרצו, הרי נאסרו: **לא יאכל**. לחייב על המאכיל כאוכל. ואין קרוי "שרץ", אלא דבר נמוך קצר רגלים

המחוברים לקרקע, אין מקבלין טמאה. ועוד יש לך ללמד: "יהיה טהור" הטובל בהם, מטמאתו: **ונגע בנבלתם יטמא**. אפילו הוא בתוך מעין ובור ונגע בנבלתם, יטמא. שלא תאמר קל וחומר: אם מטהר את הטמאים מטמאתם, קל וחומר, שיציל את הטהור מלטמא, לכך נאמר: "ונגע בנבלתם יטמא": (לו) **זרע זרוע**. זריעה של מיני זרעונין. "זרוע" שם דבר הוא, כמו (דניאל א, יב): "ויתנורו לנו מן־הזרעים": **טהור הוא**. למדך הכתוב, שלא הוכשר ונתקן לקרות "אכל" לקבל טמאה, עד שיבואו עליו מים: (לח) **וכי יתן־מים על־זרוע**. לאחר שנתלש. שאם תאמר: "יש הכשר במחובר", אין לך זרע שלא הוכשר: **מים על זרוע**. בין מים, בין שאר משקין, בין נפלו הם על הזרע, בין הזרע נפל לתוכן. הכל נדרש בתורת כהנים: **ונפל מנבלתם עליו**. אף משנגב מן המים, שלא הקפידה תורה אלא להיות עליו שם "אוכל", ומשירד עליו הכשר קבלת טמאה פעם אחת, שוב אינו נעקר

(לו) **ונגע בנבלתם**: מי שהוא בתוך המים (במעין ובור) ושם נגע בנבלה, ואפילו הנבלה היא שד"ל בתוך המים, אין לומר שהמקווה מציל מלקבל טמאה (הלל בת"כ, שמיני פרשתא ט'. עיין רנ"ה ויזל). (לז) **על כל זרע זרוע**: לטהר את המחובר לקרקע (רשב"ם ורנ"ה ויזל).

יֹאכֵל: מב כל הוֹלֵךְ עַל-גַּחֲזוֹן וְכָל | הוֹלֵךְ עַל-אַרְבַּע עַד כָּל-
 מִרְבֵּה רַגְלִים לְכָל-הַשָּׂרָץ הַשָּׂרָץ עַל-הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּם
 כִּי-שֶׁקֶץ הֵם: מג אֶל-תִּשְׁקְצוּ אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל-הַשָּׂרָץ
 הַשָּׂרָץ וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם וְנִטְמַתֶּם בָּם: מד כִּי אֲנִי יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם וְהִתְקַדַּשְׁתֶּם וְהֵייתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי וְלֹא
 תִטְמְאוּ אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל-הַשָּׂרָץ הָרָמֵשׂ עַל-הָאָרֶץ:
 מפטיר מה כִּי | אֲנִי יְהוָה הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיֵּת
 לָכֶם לֵאלֹהִים וְהֵייתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי: מו זֹאת תּוֹרַת
 הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְכָל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׁת בַּמַּיִם וְכָל-לִנְפֶשׁ
 הַשָּׂרָץ עַל-הָאָרֶץ: מז לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר וּבֵין

קדשו עצמכם למטה: והייתם קדשים. לפי שאני אקדש אתכם למעלה ובעולם הבא: ולא תטמאו וגו'. לעבר עליהם בלאוין הרבה, וכל-לאו - מלקות. וזהו שאמרו בתלמוד (מכות טז ע"ב): אכל פוטיתא - לוקה ארבע, נמלה - לוקה חמש, צרעה - לוקה שש: (מה) כי אני ה' המעלה אתכם. על מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכם. דבר אחר: "כי אני ה' המעלה אתכם", בכולן כתיב: "והוצאתי", וכאן כתיב: "המעלה". תנא דבי רבי ישמעאל: אלמלי לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שאין מטמאין בשרצים כשאר אומות - דיים, ומעליותא היא גביהו, זהו לשון "מעלה": (מז) להבדיל. לא בלבד השונה, אלא שתהא

רש"י שאינו נראה, אלא כרוחש ונד: (מב) הולך על-גחון. זה נחש. ולשון "גחון" - שחיה, שהולך שח ונופל על מעיו: כל הולך. להביא השלשולין, ואת הדומה לדומה: הולך על ארבע. זה עקרב: כל. להביא את החפושית אישקרבו"ט בלעז, ואת הדומה לדומה: מרבה רגלים. זה נדל, שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן, וקורין צינטפיד"ש: (מג) אל-תשקצו. באכילתן, שהרי כתיב: "נפשותיכם". ואין שקוץ נפש במגע. וכן "ולא תטמאו" - באכילתם: ונטמתם בם. אם אתם מטמאין בהם בארץ, אף אני מטמא אתכם בעולם הבא ובישיבת מעלה: (מד) כי אני ה' אלהיכם. כשם שאני קדוש, שאני ה' אלהיכם, כך: "והתקדשתם" -

(מג) ונטמתם בם: מן נְטַמְיָנו בעיניכם' (איוב י"ח ג'). (כפירוש י"א שהביא ראב"ע). הוא שאמרתי למעלה (פסוק א') שאכילת המאכלים המשוקצים מביאה פחיתות בנפש, וכאילו היא יורדת ממעלת האדם למדרגת הבהמה, וכמו שכתוב 'מדוע נחשבנו כבהמה נטמינו בעיניכם'.

הַחִיָּה הַנֶּאֱכָלֶת וּבֵין הַחִיָּה אֲשֶׁר לֹא תֵאָכֵל:

יודע ומכיר ובקי בהן: בין הטמא ובין הטהר. צריך לומר: בין חמור לפרה? והלא כבר מפורשים הם?! אלא בין טמאה לך לטהורה לך, בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו: ובין

החיה הנאכלת. צריך לומר: בין צבי לערוד? רש"י והלא כבר מפורשים הם?! אלא בין שנולדו בה סימני טרפה כשרה, לנולדו בה סימני טרפה פסולה:

פרשת תזריע

יב א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ וּלְדָהּ זָכָר וְטִמְאַה שְׁבַעַת יָמִים

זרע - אמו טמאה לידה: כימי נדת דותה תטמא. כסדר כל-טמאה האמורה בנדה, מטמאה בטמאת לידה, ואפילו נפתח הקבר בלא דם: דותה. לשון דבר הזב מגופה. לשון אחר: לשון מדוה וחלי, שאין אשה רואה דם שלא תהא

(ב) אשה כי תזריע. אמר רבי שמלאי: כשם שיצירתו של אדם אחר כל-בהמה חיה ועוף במעשה בראשית, כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף: כי תזריע. לרבות שאפילו ילדתו מחוי - שנמחה ונעשה כמין

רש"י

(ב) כי תזריע: מלשון זרע בהוראתו השניה שענינו פרי.

שד"ל

כימי נדת דותה תטמא: תהיה טמאה כחומר טמאה בימי נדתה.

כימי: כמו כבימי, ואין הכוונה על מספר ימי טומאתה שיהיו ז' כימי הנדות, כי למטה ביולדת נקבה שהיא טמאה י"ד אמר ג"כ וטמאה שבועים כנדתה, אבל הכוונה שהיא ג"כ אסורה לבעלה. מה שאין כן בימי דם טוהר.

וטמאה שבעת ימים: כאן ראיתי לחוות דעתי בקצרה על כל עניני טמאה וטהרה, ואומר כי עניני הטומאות נחלקים לשני מינים: טומאות שיש בטהרתן הבאת קרבן, וטומאות שאין בטהרתן הבאת קרבן. ונתחיל מטומאת הצרעת שהיא היותר חמורה בטומאות המין הראשון. והנה כבר חשבו רבים כי הרחקת המצורע היא מפני שהחולי הוא מתדבק במגע, ונראה לי שאם חששה התורה להידבקות החולי, כמה חוליים אחרים יש המתדבקים, ולא התקינה התורה בהם שום תקנה; ואיך לא ציותה דבר על דבר הדבך? ונראה לי כי שינוי מראה העור היה לפי מחשבת הקדמונים סימן גערת האל, והצורע היה לדעתם נגוע מוכה אלהים לעונש איזה עוון חמור שיש בו, ולפיכך היו בדלים ממנו כמו מאדם הנזוף למקום; וכן שינוי המראה בבגד ובבית היו אצלם סימן גערת האל, וכאילו הבגד והבית המנוגעים הם שנזואים למקום לסיבת איזה חטא גדול שנעשה בהם. ולהיות כל זה מסייע לאמונת ההשגחה והשכר והעונש מאת האלהים, קיימה התורה האמונה הזאת, וציוותה הרחקת המצורע ושריפת הבגד ונתיצת הבית אשר בהם הנגע, וההזאה וחיטוי הבית, וציוותה שיהיה הנרפא מן הצרעת מביא קרבן, כדי שמייד שתסור ממנו גערת האל ונזיפתו שהיתה מרחקת אותו מהתראות לפניו, יבוא לבית ה' ויכנע לפניו, ויודה לו על שחזר וקירב אותו, גם יבקש ממנו שלא ישוב עוד לגעור בו ולהרחיקו מעליו; וזה טעם 'זכפר הכהן על המטרה לפני ה'' (למטה י"ד ל"א), שעל ידי הקרבן האל מתפייס לו וימשוך עליו חסדו. ואמנם ענין שתי הצפרים ועץ הארז והאזוב ושני התולעת וההזיות נראה שהכל סימן ורמז לכפרת העוון, להודיע שאין המצורע נזוף עוד למקום. והנה תולעת השני הוא רמז לעוון, כי היו מציירים העוונות באדמיות, ככתוב (ישעיה א' י"ח) 'אם יהיו חטאיכם כשנים', על שם שפיכות דמים, שהוא עוון שאין למעלה ממנו. והארז והאזוב הם רמז לגדול ולקטון, על דרך (מלכים א' ה' י"ג) 'מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יצא בקיר'. והנה עץ ארז ואזוב ושני

תולעת רומזים לעון גדול וקטן, ואמנם דם הציפור השחוטה הוא רמז לניקוי גדול כלומר שד"ל לניקוי מחטא גדול, 'כי הדם הוא בנפש יכפר' (למטה י"ז א'); והמים החיים הם סימן לניקוי קטן כלומר לניקוי מחטא קל. והנה שתי הציפורים הן כפרת המצורע וחליפתו, ואחת מהן נשחטת ודמה בנפש יכפר, והאחרת חיה ומחברין אותה עם העוונות (עץ ארז ואזוב ושני תולעת) ומטבילין אותה בדם ובמים, ומזין בה על המצורע, וזה רמז שכבר נתכפרו עוונותיו וחזר לטהרתו; ואחר כן משלחין את הציפור החיה על פני השדה, וזה סימן שהמצורע איננו עוד מוסגר חוץ למחנה, אבל הוא יוצא מהסגרו ונכנס בכל מקום שירצה. וקרוב לענין המצורע ענין הנדה והזב והזבה והיולדת, כי כל אלה כנוזפים למקום, כי יציאת הדם או הזרע (שלא ברצון) היא התחלת מיתה, והוא רמז שהאיש או האשה ההיא בני מוות הם. ולפיכך נצטוונו להיבדל מהם ולהיזהר ממגעם, ולפיכך כשהם נטהרים מביאים קרבן, וכיפר עליהם הכהן כמו על המצורע. ואמנם הנדה לא נתחייבה בקרבן, כי חסה התורה על בנות ישראל, ולא הטריחה אותן לנסוע ממקומן ולבוא אל בית ה' בכל חודש. ואין לומר, כי לכך לא נתחייבה בקרבן, מפני שלא ייתכן שתבקש מהאל שלא תשוב עוד נדה; כי אמנם ייתכן שתבקש שבשובה לנדתה לא תימשך טומאתה יותר מהראוי ותהיה זבה. וכן היולדת היתה צריכה כפרה לא כדי לבקש שלא תלד עוד, אלא כדי לבקש שלא תמות בשעת לידתה, כי הדם היוצא מן היולדת סימן מיתה הוא, וכל יולדת בסכנה עומדת. ואמנם הטומאות שאין בטהרתן הבאת קרבן הן - טומאת מת וטומאת נבלה וטומאת שכבת זרע בלא חולי; ואלה אין בהם כפרה, מפני שאינן דבר היורד מן השמים, אך הם ענינים תלויים ברצון האדם, רצה מיטמא, לא רצה אינו מיטמא (ולמיעוטא לא חיישינן, לכך לא בא צווי פרטי לאיש אשר ימות מת עליו בפתע פתאום, וכיוצא בו), באופן שלא ייתכן לחשוב על הטמאים האלה היותם נזופים ממש למקום. ואמנם היו המת והנבלה מטמאים, כי המיתה היא גערת האל שאין למעלה ממנה, ואם המצורע והזב מטמאים את הנוגע בהם היותם נזופים למקום, כל שכן וקל וחומר המת. ולחומר טומאת המת היה אף הנוגע בו נזוף ז' ימים, וצריך הזאה במי חטאת. אבל הבהמה השחוטה איננה טמאה, כי לא היתה מיתתה בידי שמים ודרך גערה, אלא בידי אדם ולתועלת בני אדם, אבל החלל אעפ"י שהוא הרוג בידי אדם, הוא טמא, כי האדם מושגח ובעל שכר ועונש, לא הבהמה. לפיכך האדם המת, אף על פי שבידי אדם מת, ראוי לחשוב עליו שהיתה מיתתו בגזרת האל ובגערותו; ואין לחשוב כזאת על הבהמה השחוטה או ההרוגה. ואמנם טומאת שכבת זרע היא לכבוד בית המקדש, כדי שלא יבוא אדם לבית ה' ולא יאכל בשר קודש ביום שעסק בהנאה גופנית (בלתי הכרחית כאכילה ושתייה), והוא על דרך שציווה קודם מתן תורה (שמות י"ט ט"ו) 'היו נכנים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה'; והאיסור הזה ירומם וינשא במחשבת כל הקהל הדר כבוד המקדש וקדשיו, ירומם וינשא במחשבת הכהנים יקר תפארת העבודה אשר הם עובדים; וכל זה יועיל הרבה להגדיל יראת האל בלב הכהנים ובלב העם. ואמנם הזאת מי חטאת היא רמז להסרת החטא: הפרה האדומה היתה באדמימותה רמז לעוון, וכן עץ ארז ואזוב ושני תולעת הם רמז לעוון גדול וקטן, ובהישרפם יחדו כאילו העוון מתבטל, והאפר ההוא הוא סימן לביטול העוון; על כן הזאתו מטהרת מטומאת מת שהיא טומאה חמורה. ואמנם אף על פי שהעוון נשרף, לא נתבטל לגמרי, כי האפר הנשאר ממנו יש בו עדיין משהו מן העוון, לכך הוא מביא טומאה קלה על הנוגע בו, ואותה טומאה קלה עוברת בטבילה. והנה אין

כִּי־מִי נִדְתָּ דֹתָהּ תִּטְמֵא: ג וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשֹׁר
 עַרְלֹתָו: ד וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בְּדַמֵּי טְהָרָה
 בְּכָל־קֹדֶשׁ לֹא־תִגַּע וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד־מִלֹּאת
 יְמֵי טְהָרָה: ה וְאִם־נִקְבְּהָ תֵלֵד וְטִמְאַה שְׁבַע־יָמִים כְּנִדְתָּהּ
 וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל־דַּמֵּי טְהָרָה: ו וּבְמִלֹּאת |

ה"א, ימי טהר שלה: בכל־קדש וגו'. לרבות את התרומה, לפי שזו טבולת יום ארוך שטבלה לסוף שבעה, ואין שמשה מעריב לטהרה עד שקיעת החמה של יום ארבעים, שלמחר תביא את כפרת טהרתה: לא־תגע. אזוהרה לאוכל, כמו ששנויה ביבמות (עה ע"א):

תחילה ראשה ואבריה כבדין עליה: (ד) תשב. אין "תשב", אלא לשון עכבה, כמו: "ותשבו בקדש" (דברים א, מז), "וישב באלני ממרא" (בראשית יג, יח): בדמי טהרה. אף־על־פי שרואה דם - טהורה. "בדמי טהרה", לא מפיק ה"א, והוא שם דבר כמו "טהרה". "ימי טהרה", מפיק

רש"י

לתמוה איך הפרה מטהרת הטמאים, ומטמאת הטהורים, כי היא מעבירה טומאה חמורה, והיא מביאה טומאה קלה. משל למה הדבר דומה, לכלי נחושת שממרקין אותו תחילה בחול, והמירוק הוא מעביר מעליו מה שלא תספיק ההדחה במים להעביר מעליו; ולבסוף צריך להדיחו במים להעביר מעליו החול הנדבק בו, וכן בכתוב (ויקרא ו' כ"א) 'ומרק ושטף במים'; וגם הממרק אותו צריך לשטוף ידיו, מפני הזוהמא שנדבקה בהן. כך אפר הפרה עושה מירוק חזק ומעביר הטומאה החמורה, ואחר המירוק צריך עוד טבילה גם לעוסקים במי הנדה וגם למי שהזו עליו.

שד"ל

(ג) וביום השמיני ימול: המקרא הזה אשר בהשקפה ראשונה אין לו קשר עם מה שלפניו ושלאחרי, הוא מלמדנו למה היתה מצוות המילה דוקא ביום ח', לא ביום ז' או ביום י' שהם מספרים נהוגים במצוות התורה; כי אמנם לכך נקבעה המילה ביום ח', מפני שבשבעת הימים הראשונים האם טמאה טומאה חמורה כטומאת הנדה, ורצה נותן התורה ית' שלא יהיה הילד נימול עד שתהיה אמו טהורה. וזה אמנם לאחד משלושה טעמים: הראשון הוא דעת ר' שמעון בן יוחאי (נדה ל"א ע"ב) שלא יהו הכל שמחין ואביו ואמו עצבין, כי ביום השמיני היתה היולדת טהורה לבעלה. השני היא דעת ר' עובדיה ספורנו (בפירוש לויקרא י"ב ג'), כי הולד ניזון במעי אמו מדם הנדות, ובמשך ז' ימים יתעכל הדם ההוא, וביום השמיני הרי הילד טהור להיכנס בברית קודש. ועל אלה אני מוסיף טעם שלישי, והוא כי הערלה נחשבת בקרב ישראל כעין טומאה, כמה שכתוב (ישעיה נ"ב א') 'כי לא יוסיף יבא בכך עוד ערל וטמא', והנה ציוותה תורה שביום שתטהר היולדת מטומאתה יטהר גם הילד על ידי המילה.

יְמֵי טְהָרָה לְבִן אֹר לְבַת תָּבִיא כָּבֵשׁ בֵּין־שְׁנַתּוֹ לְעֹלָה וּבֶן־
 יוֹנָה אֶת־תֶּרֶם לְחַטָּאת אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד אֶל־הַפֶּה:
 וְהַקְרִיבֹו לִפְנֵי יְהוָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ וְטָהְרָה מִמָּקַר דְּמִיָּה
 זֹאת תּוֹרַת הַיִּלְדֹת לְזָכָר אֹו לְנִקְבָּה: ח וְאִם־לֹא תִמְצָא
 יָדָהּ דֵּי שֶׁהָ וְלִקְחָהּ שְׁתֵּי־תָרִים אֹו שְׁנֵי בָנֵי יוֹנָה אֶחָד
 לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַפֶּה וְטָהְרָה:
 יג וַיִּדְבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: ב אָדָם כִּי־
 יִהְיֶה בְּעוֹר־בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אֹו־סַפְּחַת אֹו בְּהֶרֶת וְהִיא בְּעוֹר־
 בְּשָׂרוֹ לְנִגַע צֶרַעַת וְהוּבָא אֶל־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֹו אֶל־אֶחָד
 מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים: ג וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנִּגַע בְּעוֹר־הַבְּשָׂר

לעולה, כך שנינו בזבחים בפרק "כל-התדיר" רש"י
 (צ ע"א): (ב) שאת אורספחת וגו'. שמות נגעים
 הם, ולבנות זו מזו: בהרת. חברבורות טי"א
 בלעז, וכן (איוב לו, כא): "בהיר הוא בשחקים":
 אל-אהרן וגו'. גזרת הכתוב היא שאין טמאת
 נגעים וטהרתן אלא על-פי כהן: (ג) ושער
 בנגע הפך לבן. מתחלה שחור והפך ללבן

(ז) והקריבו. למדך שאין מעכבה לאכול
 בקדשים אלא אחד מהם. ואי זה הוא? זה
 חטאת, שנאמר: "וכפר עליה וטהרה", מי
 שהוא בא לכפר, בו הטהרה תלויה: וטהרה.
 מכלל, שעד כאן קרויה טמאה: (ח) אחד
 לעלה ואחד לחטאת. לא הקדימה הכתוב
 אלא למקראה, אבל להקרבה - חטאת קודם

(ז) והקריבו: הכנוי חוזר למילת קרבן שהיא בכח פעל הקריב, ושיעורו והקריב הקרבן אשר
 הזכרנו שהוא עולה וחטאת (ועיין על 'לא תענה ברעך עד שקר', שמות כ" י"ג), וקרבן כולל גם בעלי
 חיים רבים וכל מה שאדם מקריב לאל בפעם אחת כאשר מצאנו (במדבר ז' י"ג) 'קרבנו קערת
 כסף אחת' וכו', פר אחד, איל אחד וכו'.

(ב) והובא אל אהרן: וכן למטה (י"ד ב') 'והובא אל הכהן', אין הכוונה שהאיש עצמו יבא אל
 הכהן, כי הכהן הוא ההולך אליו. אבל הכוונה, שיוגד הדבר אל הכהן, ע"ד (שמות י"ח ט"ז) 'כי
 יהיה להם דבר בא אלי', 'עד האלהים יבא דבר שניהם' (שם כ"ב ח') 'ורבי אלמנה לא יבא אליהם'
 (ישעיה א' כ"ג) (יש"ב).

(ג) וראה הכהן את הנגע בעור הבשר: לדעת אח"ם כאן מדובר בנגע שאינו לבן אלא ירקרק, או

וְשֹׁעַר בְּנִגְעַת הַפֶּדָּה | לָבֵן וּמִרְאָה הַנֶּגַע עִמָּק מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ
 נִגְעַת צָרְעַת הוּא וּרְאָהוּ הַכֹּהֵן וְטָמֵא אֹתוֹ: ד וְאִם־בִּהְרֹתָ
 לְבִנָּה הוּא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְעִמָּק אֵין־מִרְאָה מִן־הָעוֹר
 וְשֹׁעַר לֹא־הַפֶּדָּה לָבֵן וְהַסִּגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע שְׁבַעֲת
 יָמִים: ה וּרְאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהֵנָּה הַנֶּגַע עָמַד
 בְּעֵינָיו לֹא־פָּשָׂה הַנֶּגַע בְּעוֹר וְהַסִּגִּירוֹ הַכֹּהֵן שְׁבַעֲת יָמִים
 שְׁנִית: ו שְׁנִי וּרְאָה הַכֹּהֵן אֹתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שְׁנִית וְהֵנָּה
 כִּהְיָה הַנֶּגַע וְלֹא־פָּשָׂה הַנֶּגַע בְּעוֹר וְטָהֲרוּ הַכֹּהֵן מִסִּפְּחַת

סוף השבוע, ויזכירו סימנים עליו: (ה) בעיניו. במראהו ובשעורו הראשון: והסגירו... שנית. הא אם פשה בשבוע ראשון, טמא מוחלט: (ו) כהה. הכהה מראיתו. הא אם עמד במראיתו או פשה - טמא: מספחת. שם נגע טהור: וכבס בגדיו וטהר. הואיל ונזקק להסגר, נקרא טמא

בתוך הנגע. ומעוט שער שנים: עמק מעור בשרו. כל-מראה לבן עמוק הוא, כמראה חמה עמוקה מן הצל: וטמא אתו. יאמר לו: טמא אתה. ששער לבן סימן טמאה הוא, גזרת הכתוב: (ז) ועמק אין-מראה. לא ידעתי פרושו: והסגיר. יסגירו בבית אחד, ולא יראה עד

רש"י

אדמדם או מראה אחר, ולפיכך מראה הנגע עמוק מעור בשרו, וכן משמע בפסוק שאחר זה 'ואם בהרת לבנה הוא' וכו' 'ועמק אין מראה'. ולפיכך נבוך בו רש"י וכתב לא ידעתי פירושו, וראיה לזה למטה (י"ד ל"ז) 'ירקרקת או אדמדמת ומראיהן שפל מן הקיר', כי לדעת אח"ם הלבן נראה כגבוה ושאר מראות נראין כעמוקים, וזה אמנם בכתם גרידא שאיננו מצוייר בדמות איזה גוף. אבל אם הכתם מצוייר באופן שנראה כגוף מה, אז תמיד יראה לנו כאילו הוא גבוה, כי הדעת ממחרת לחשוב שהגוף הוא הוא נתון על השטח ההוא, ולפיכך מקום החמה נראה עמוק מן הצל, כי הצל הוא בצורת איזה גוף ומיד הדעת שופטת שהגוף ההוא הוא למעלה מן הקרקע או מן הקיר, וכן האותיות נראות לנו כגופות העומדים על הנייר, ודעת אחרת ע' בנתיבות השלום וי' ש' ריגיו.

שד"ל

(ד) והסגיר... את הנגע: יצווה לאיש אשר בו הנגע שישב בביתו ולא ייגע בזולתו עד שיתברר אם הוא טהור או טמא. ולדעת הרא"ש הכוונה לעשות רושם סביבות הנגע לסימן, כדי לראות אח"כ אם פשה או לא. לפי זה מילות 'שבעת ימים' אינם מתיישבות יפה (שש"ס).

(ה) בעיניו: ע' למטה פסוק ל"ז.

(ו) כהה: ל' חולשה וחסרון כח (רנ"ה ויזל).

הוא וכבס בגדיו וטהרו: ז ואם־פשה תפשה המספחת
 בעור אחרי הראתו אל־הכהן לטהרתו ונראה שנית
 אל־הכהן: ח וראה הלה והנה פשתה המספחת בעור
 וטמאו הלהן צרעת הוא: ט נגע צרעת כי תהיה באדם
 והובא אל־הכהן: י וראה הלה והנה שאת־לבנה בעור
 והיא הפכה שער לבן ומחית בשר חי בשאת: יא צרעת
 נושנת הוא בעור בשרו וטמאו הלהן לא יסגרונו כי
 טמא הוא: יב ואם־פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה
 הצרעת את כל־עור הנגע מראשו ועד־רגליו לכל־מראה
 עיני הלהן: יג וראה הלהן והנה כסתה הצרעת את־כל־

מחיה ומחיה בלא שער לבן. ואף־על־פי שלא נאמרה מחיה אלא בשאת, אף בכל־המראות ותולדותיהן הוא סימן טמאה: (א) צרעת נושנת היא. מכה ישנה היא תחת המחיה, וחבורה זו נראית בריאה מלמעלה, ותחתיה מלאה לחה. שלא תאמר: הואיל ועלתה מחיה - אטהרנה: (ב) מראשו. של אדם, ועד רגליו: לכל־מראה

וצריך טבילה: (ח) וטמאו הכהן. ומשטמאו הרי הוא מוחלט, וזקוק לצפרים ולתגלחת ולקרובן האמור בפרשת "זאת תהיה": צרעת הוא. המספחת הזאת: צרעת. לשון נקבה. "נגע" - לשון זכר: (י) ומחית. שיינימיני"ט בלעז, שנהפך מקצת הלבן שבתוך השאת למראה בשר, אף הוא סימן טמאה, שער לבן בלא

(י) הפכה: פעל עומד, כמו 'ושער בנגע הפך לבן' (פס' ג), 'כלו הפך לבן' (פס' י"ג), וטעמו השאת נהפכה, כלומר שערה הפך ונעשה לבן, ע"ד (ישעיה א' ל') 'כאלה נובלת עֶלְיָה'.

ומחית בשר חי: גוון בשר אדום, ואין הכוונה בריאות בשר בריא, כי בשר חולה הוא, וצרעת נושנת היא. וכך הביא ראו"כ כי בצרעת לפעמים העור לבן ותחתיו יצמח בשר אדום וספוגי.

(יב) עור הנגע: הגוף אשר בו הנגע (רנ"ה וי"ז), ואולי האיש הנגוע נקרא נגע.

(יג) והנה כסתה הצרעת את כל בשרו: בסוף החולי הצרעת יוצאה לחוץ ומתפשטת בכל הגוף, ובתוך עשרה או י"ב ימים הוא נרפא (ראו"ז), וכן בעל הטורים כתב כי כשהנגע מתפשט אז אינו נכנס בעומק הבשר והוא סימן שקרוב להתרפאות, אבל כשאינו מתפשט בכל הגוף, אז אוכל ויורד תחתיו.

בְּשָׂרוֹ וְטָהַר אֶת־הַנֶּגַע כִּלּוֹ הַפֶּדָּה לְבֵן טָהוֹר הוּא: יד וּבָלוֹם
הַרְאוֹת בּוֹ בֶּשֶׂר חַי יִטְמָא: טו וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַבֶּשֶׂר
הַחַי וְטִמְּאוּ הַבֶּשֶׂר הַחַי טִמְּא הוּא צָרַעַת הוּא: טז אוֹ כִּי
יָשׁוּב הַבֶּשֶׂר הַחַי וְנִהְפְּדָה לְלֵבָן וּבָא אֶל־הַכֹּהֵן: יז וְרָאָהּ
הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נִהְפְּדָה הַנֶּגַע לְלֵבָן וְטָהַר הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע
טָהוֹר הוּא: שליש יח וּבֶשֶׂר כִּי־יִהְיֶה בּוֹ־בְעֹרֹו שְׁחִין וְנִרְפָּא:
יט וְהָיָה בַּמָּקוֹם הַשְּׁחִין שְׂאֵת לְבָנָה אוֹ בַּהֶרֶת לְבָנָה
אֲדַמְדַּמְתָּ וְנִרְאָה אֶל־הַכֹּהֵן: כ וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה מִרְאָהּ
שִׁפְלָה מִן־הָעוֹר וְשִׁעְרָהּ הַפֶּדָּה לְבֵן וְטִמְּאוּ הַכֹּהֵן נִגְע־
צָרַעַת הוּא בַּשְּׁחִין פֶּרַחָה: כא וְאִם | יִרְאָנָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה
אֵין־בָּהּ שִׁעַר לְבָן וְשִׁפְלָה אֵינָנָה מִן־הָעוֹר וְהִיא כִּהָה
וְהִסְגִּירוּ הַכֹּהֵן שְׁבַעַת יָמִים: כב וְאִם־פָּשָׂה תִפְשָׂה בְּעוֹר
וְטִמְּא הַכֹּהֵן אֹתוֹ נִגְעַת הוּא: כג וְאִם־תַּחֲתִיָּהּ תַעֲמֹד

לו ולכסותו ולביתו, וכן ברגל, נותנין לו כל-
ימי הרגל: (טו) צרעת הוא. הבשר ההוא. "בשר"
לשון זכר: (יח) שחין. לשון חמום, שנתחמם
הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה, שלא
מחמת האור: ונרפא. השחין העלה ארוכה,
ובמקומו עלה נגע אחר: (יט) או בהרת לבנה
אדמדמת. שאין הנגע לבן חלק, אלא פתוך
ומעורב בשני מראות - לבן ואדם: (כ) מראה
שפל. ואין ממש שפל, אלא מתוך לבנינותו
הוא נראה שפל ועמוק, כמראה חמה עמוקה
מן הצל: (כב) נגע הוא. השאת הזאת או
הבהרת: (כג) תחתיה. במקומה: צרבת השחין.

רש"י עיני הכהן. פרט לכהן שחשך מאורו: (יד) וביום
הראות בו בשר חי. אם צמחה בו מחיה, הרי
כבר פרש שהמחיה סימן טמאה?! אלא, הרי
שהיה הנגע באחד מעשרים וארבעה ראשי
אברים שאין מטמאין משום מחיה, לפי שאין
נראה הנגע כלו כאחד, ששופע אילך ואילך,
וחזר ראש האבר ונתגלה שפועו על-ידי שמן,
כגון שהבריאה ונעשה רחב ונראית בו המחיה,
למדנו הכתוב שתטמא: וביום. מה-תלמוד
לומר? ללמד, יש יום שאתה רואה בו, ויש יום
שאינך רואה בו. מכאן אמרו (מועד קטן ז'
ע"ב): חתן, נותנין לו כל-שבעת ימי המשתה,

הַבְּהֵרֶת לֹא פִשְׁתָּהּ צָרְבֶת הַשְּׁחִין הוּא וְטִהְרוּ הַכֹּהֵן:
 רביעי (שני) כד או בִּשְׂרֵר כִּי־יִהְיֶה בְּעָרוֹ מְכוֹת־אֵשׁ וְהִיָּתָה מִתֵּית
 הַמְּכוֹה בַּהֲרֵת לְבָנָה אֲדַמְדַּמֶּת או לְבָנָה: כה וְרָאָה אֶת־הָ
 הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נִהְפֹךְ שֹׁעַר לֶבֶן בַּבְּהֵרֶת וּמְרָאָה עִמָּק מִן־
 הָעוֹר צָרַעַת הוּא בַּמְּכוֹה פָּרְחָה וְטִמָּא אֶת־וּ הַכֹּהֵן נִגַּע
 צָרַעַת הוּא: כו וְאִם | יִרְאֶנָּה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה אֵין־בַּבְּהֵרֶת
 שֹׁעַר לֶבֶן וְשִׁפְלָה אֵינְנָה מִן־הָעוֹר וְהוּא כִּהָה וְהִסְגִּירוּ
 הַכֹּהֵן שְׁבַעַת יָמִים: כז וְרָאָהּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אִם־
 פִּשְׁתָּהּ תִּפְשָׁה בְּעוֹר וְטִמָּא הַכֹּהֵן אֶת־וּ נִגַּע צָרַעַת הוּא:
 כח וְאִם־תִּחְתִּיָּהּ תִּעַמַּד הַבְּהֵרֶת לֹא־פִשְׁתָּהּ בְּעוֹר וְהוּא
 כִּהָה שְׂאֵת הַמְּכוֹה הוּא וְטִהְרוּ הַכֹּהֵן כִּי־צָרְבֶת הַמְּכוֹה
 הוּא: חמישי כט וְאִישׁ או אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בוּ נִגַּע בְּרֹאשׁ או
 בְּזָקָן: ל וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנִּגַּע וְהִנֵּה מְרָאָהּ עִמָּק מִן־
 הָעוֹר וּבוּ שֹׁעַר צָהָב דָּק וְטִמָּא אֶת־וּ הַכֹּהֵן נִתַּק הוּא
 צָרַעַת הָרֹאשׁ או הַזָּקָן הוּא: לא וְכִי־יִרְאָה הַכֹּהֵן אֶת־נִגַּע

לומר שאין מצטרפין זה עם זה - נולד חצי רש"י
 גריס בשחין וחצי גריס במכוה, לא ידונו
 כגריס: (כט) **בראש או בזקן**. בא הכתוב לחלק
 בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר,
 שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער צהוב:
 (ל) **ובו שער צהב**. שנהפך שער שחור שבו
 לצהוב: **נתק הוא**. כך שמו של נגע שבמקום
 שער: (לא) **ושער שחר אין בו**. הא אם היה

כתרגומו: "רשם שחנא" - אינו אלא רושם
 החימום הניכר בבשר. כל "צרבת" לשון רגיעת
 עור הנרגע מחמת חמום, כמו (יחזקאל כא,
 ג): "ונצרבובה כל-פנים". ריטריר"א בלעז:
צרבת. ריטריימיני"ט בלעז: (כד) **מחית המכוה**.
 שיינימיני"ט בלעז. כשחיתה המכוה, נהפכה
 לבהרת פתוכה או לבנה חלקה. וסימני מכוה
 וסימני שחין שוים הם, ולמה חלקן הכתוב?

הַנְּתִיק וְהִנֵּה אֵין־מְרֹאֵהוּ עִמָּךְ מִן־הָעוֹר וְשַׁעַר שַׁחַר אֵין
 בּוֹ וְהַסְּגִיר הַכֹּהֵן אֶת־נֶגַע הַנְּתִיק שִׁבְעַת יָמִים: ^{לב} וְרָאָה
 הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנְּתִיק
 וְלֹא־הָיָה בּוֹ שַׁעַר צָהָב וּמְרֹאֵה הַנְּתִיק אֵין עִמָּךְ מִן־הָעוֹר:
^{לג} וְהִתְגַּלַּח וְאֶת־הַנְּתִיק לֹא יִגְלַח וְהַסְּגִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַנְּתִיק
 שִׁבְעַת יָמִים שְׁנִית: ^{לד} וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנְּתִיק בַּיּוֹם
 הַשְּׂבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנְּתִיק בְּעוֹר וּמְרֹאֵהוּ אֵינְנוּ עִמָּךְ
 מִן־הָעוֹר וְטָהַר אֹתוֹ הַכֹּהֵן וּכְבִּס בַּגָּדָיו וְטָהַר: ^{לה} וְאִם־
 פָּשָׂה יִפְשֵׂה הַנְּתִיק בְּעוֹר אַחֲרֵי טָהָרְתּוֹ: ^{לו} וְרָאָה הַכֹּהֵן
 וְהִנֵּה פָשָׂה הַנְּתִיק בְּעוֹר לֹא־יִבְקַר הַכֹּהֵן לְשַׁעַר הַצָּהָב
 טָמֵא הוּא: ^{לז} וְאִם־בְּעֵינָיו עָמַד הַנְּתִיק וְשַׁעַר שַׁחַר צָמַח־

למקום הגלוח - טמא: (לה) אחרי טהרתו. אין לי אלא פושה לאחר הפטור, מניין אף בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני? תלמוד לומר: "פשה יפשה": (לז) ושער שחר. מניין אף הירוק והאדם שאינו צהוב? תלמוד לומר: "ושער". ולמה "צהוב" דומה? לתבנית הזהב. "צהוב" - כמו "זהוב", אורבל"א בלעז: טהור הוא וטהרו הכהן. הא, טמא שטהרו הכהן - לא טהור:

בו שער שחור - טהור, ואין צריך להסגר, ששער שחור סימן טהרה הוא בנתקים, כמו שנאמר (פסוק לז): "ושער שחר צמח-בו" וגו': (לב) והנה לא-פשה וגו'. הא, אם פשה, או היה בו שער צהוב - טמא: (לג) והתגלח. סביבות הנתק: ואת-הנתק לא יגלח. מניח שתי שערות סמוך לו סביב, כדי שיהא ניכר אם פשה, שאם יפשה יעבור השערות ויצא

רש"י

(לב) לא פשה הנתק: ולא אמר בעור, ופשיון זה הוא סתם, ואח"כ מתגלח, ואז רואים, אם יפשה בעור או לא יפשה בעור (אח"ס). וסיוע לזה פסוק ל"ו, כי קודם הגילוח אם לא פשה ואין בו שער צהוב יסגרנו, ואחר הגילוח אם פשה בעור, טמא הוא, ולא יבקר הכהן לשער הצהוב ולא יסגירנו לראות אם יעלה בו שער צהוב, מאחר שהפשיון הוא בעור (אח"מ).
 (לז) ואם בעיניו עמד הנתק: מכאן ראיה, כי בעיניו ענינו בשיעורו, לא במראהו.
 ואם בעיניו: שלא הלך לו הפשיון, אם שער שחור צמח בו, נרפא הנתק וטהור (רנ"ה ויזל).

שד"ל

בּוֹ נִרְפָּא הַנֶּתֶק טְהוֹר הוּא וְטַהְרוּ הַכֹּהֵן: לח וְאִישׁ אֹזֶ-
 אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בְּעוֹר־בְּשָׂרָם בְּהֵרֵת בְּהֵרֵת לְבַנְתָּ: לט וְרָאָה
 הַכֹּהֵן וְהֵנִיחַ בְּעוֹר־בְּשָׂרָם בְּהֵרֵת כִּהוֹת לְבַנְתָּ בְּהֵק הוּא
 פָּרַח בְּעוֹר טְהוֹר הוּא: ששי (שלישי) מ וְאִישׁ כִּי יִמְרֹט רֹאשׁוֹ
 קִרְחָה הוּא טְהוֹר הוּא: מא וְאִם מִפְּאֵת פָּנָיו יִמְרֹט רֹאשׁוֹ
 גִּבְחָה הוּא טְהוֹר הוּא: מב וְכִי־יִהְיֶה בְּקִרְחָתָהּ אֹז בְּגִבְחָתָהּ
 נִגַּע לְבָן אֲדָמָדָם צִרְעַת פְּרִחָתָהּ הוּא בְּקִרְחָתָהּ אֹז בְּגִבְחָתָהּ:
 מג וְרָאָה אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְהֵנִיחַ שְׂאֵת־הַנֶּגַע לְבַנָּה אֲדָמָדָמָת
 בְּקִרְחָתָהּ אֹז בְּגִבְחָתָהּ כְּמִרְאֵה צִרְעַת עוֹר בְּשָׂרָה: מד אִישׁ־
 צְרוּעַ הוּא טָמֵא הוּא טָמֵא יִטְמָאנוּ הַכֹּהֵן בְּרֹאשׁוֹ נִגְעוּ:

מנין שאר המראות? תלמוד לומר: "נגע": רש"י
 (מג) כמראה צרעת עור בשר. כמראה הצרעת
 האמור בפרשת "עור בשר" (פסוק ב): "אדם
 כי־יִהְיֶה בעור־בשרו", ומה אמור בו? שמטמא
 בארבע מראות, ונדון בשני שבועות. ולא
 כמראה צרעת האמור בשחין ומכוה, שהוא
 נדון בשבוע אחד. ולא כמראה נתקין של מקום
 שער, שאין מטמאין בארבע מראות - שאת
 ותולדתה, בהרת ותולדתה: (מד) בראשו נגעו.
 אין לי אלא נתקין, מנין לרבות שאר המנגעים?
 תלמוד לומר: "טמא יטמאנו", לרבות את
 כלן. על כלן הוא אומר: "בגדיו יהיו פרמים"

(לח) בהרת. חברבורות: (לט) כהות לבנת. שאין
 לבן שלהן עז, אלא כהה: בהק. כמין לבן הנראה
 בבשר אדם אדום, שקורין רו"ש, בין חברבורות
 אדמימותו קרוי בהק, כאיש עדשן שבין עדשה
 לעדשה מבהיק הבשר בלבן צח: (מ) קרח הוא
 טהור הוא. טהור מטמאת נתקין, שאין נדון
 בסימני ראש וזקן, שהם מקום שער, אלא
 בסימני נגעי עור בשר - בשער לבן, מחיה,
 ופשוין: (מא) ואם מפאת פניו. משפוע קדקד
 כלפי פניו, קרוי "גבחת", ואף הצדעין שמכאן
 ומכאן בכלל, ומשפוע קדקד כלפי אחוריו
 קרוי "קרחת": (מב) נגע לבן אדמדם. פתוך.

(לח) בהרת בהרת: נראה לי (נגד הטעמים) כמו 'חֲמֵרָם חֲמֵרָם' (שמות ח' י'). 'בארֶת בארֶת חֲמֵרָם'
 (בראשית י"ד י').

(מ) מילות שער לבן שמחק רנ"ה ויזל (למטה פסוק מ"ב) ברש"י אינן ברע"ח ולא בחומש עם ג'
 תרגומים ויניציאה שנ"א.

מה והצרוע אשר-בו הנגע בגדיו יהיו פרמים וראשו יהיה פרוע ועל-שפם יעטה וטמא | טמא יקרא: מו כל-ימי אשר הנגע בו יטמא טמא הוא בדד ישב מחוץ למחנה מושבו: מז והבגד כִּי-יִהְיֶה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים: מח או בשתל או בערב לפשתים ולצמר או בעור או בכל-מלאכת עור: מט והיה הנגע ירקרק | או אדמדם בבגד או בעור או-בשתל או-בערב או בכל-כלי-עור נגע צרעת הוא והראה את-הפהן: נ וראה הפהן את-הנגע והסגיר את-הנגע שבעת ימים: נא וראה את-הנגע ביום השביעי כִּי-פִשָּׁה הִנֵּגַע בְּבִגְד או-בשתל או-בערב או בעור לכל אשר-יעשה העור למלאכה צרעת

רש"י

הוא יבדל: מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות: (מח) לפשתים ולצמר. של פשתים, או של צמר: או בעור. זה עור שלא נעשה בו מלאכה: או בכל-מלאכת עור. זה עור שנעשה בו מלאכה: (מט) ירקרק. ירוק שבירוקין: אדום שבאדומים: (נא) צרעת ממארת. לשון "סלון ממאיר" (יחזקאל כח, כד) פויני"ט בלעז. ומדרשו (תורת כהנים): תן-בו מארה, שלא תהנה הימנו:

וגו': (מה) פרמים. קרועים: פרוע. מגודל שער: ועל-שפם יעטה. כאבל: שפם. שער השפתים גירנו"ן בלעז: וטמא טמא יקרא. משמיע שהוא טמא, ויפרשו ממנו: (מו) בדד ישב. שלא יהיו שאר טמאים יושבים עמו, ואמרו רבותינו (ערכין טז ע"ב): מה-נשתנה משאר טמאים לישוב בדד? הואיל והוא הבדיל בלשון הרע בין איש לאשתו ובין איש לרעהו, אף

שד"ל

(מה) והצרוע אשר בו הנגע: אפילו אין בו אלא נגע אחד, וזה חילוק בין צרוע למצורע.

וטמא טמא יקרא: והלא מחוץ למחנה מושבו? מוהר"ר אברהם גריגו ז"ל אומר שהכוונה בשעה שהולך מביתו אל מחוץ למחנה; ונכון, ולפיכך בגדיו יהיו פרומים כאבל, כי הוא מתרחק מחברת רעיו והולך לשבת בדד בבית כלא.

(מח) שתי: ל' יסוד (שתות) שהוא העיקר באריגה, ובו מערבים הערב.

מִמְאָרְתָּ הַנִּגַּע טָמֵא הוּא: ^{נב} וְשָׂרְף אֶת־הַבֶּגֶד אוֹ אֶת־
הַשֵּׁתִי | אוֹ אֶת־הָעֶרְב בַּצֶּמֶר אוֹ בַּפְּשִׁתִּים אוֹ אֶת־כָּל־
כְּלֵי הָעוֹר אֲשֶׁר־יְהִיָּה בּוֹ הַנִּגַּע כִּי־צָרַעַת מִמְאָרְתָּ הוּא
בְּאֵשׁ תִּשְׂרָף: ^{נג} וְאִם יִרְאֶה הַכֹּהֵן וְהֵיָּה לֹא־פֶשֶׁה הַנִּגַּע
בַּבֶּגֶד אוֹ בַשֵּׁתִי אוֹ בְעֶרְב אוֹ בְכָל־כְּלֵי־עוֹר: ^{נד} וְצִוָּה הַכֹּהֵן
וְכִבְּסוּ אֶת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנִּגַּע וְהִסְגִּירוּ שִׁבְעַת־יָמִים שְׁנִית:
שביעי (רביעי) ^{נה} וְרָאֵה הַכֹּהֵן אַחֲרָי | הַכֶּבֶס אֶת־הַנִּגַּע וְהֵיָּה
לֹא־הַפֶּךְ הַנִּגַּע אֶת־עֵינּוֹ וְהַנִּגַּע לֹא־פֶשֶׁה טָמֵא הוּא בְּאֵשׁ

אומרים וכו', כדאיתא בתורת כהנים, ורמזתיה רש"י
כאן לישב המקרא על אפניו: פחתת הוא. לשון
גומא, כמו (שמואל-ב יז, ט): "באחת הפחתים",
כלומר שפלה היא, נגע שמראיו שוקעין:
בקרחתו או בגבחתו. כתרגומו: "בשחיקותה
או בחדותה": קרחתו. שחקים ישנים. ומפני
המדרש שהוצרך לגזרה שוה: מנין לפריחה
בבגדים שהיא טהורה? נאמרה "קרחת וגבחת"
באדם, ונאמרה "קרחת וגבחת" בבגדים. מה-
להלן פרח בכלו - טהור, אף כאן פרח בכלו -
טהור, לכך אחז הכתוב לשון "קרחת וגבחת".
ולענין פרושו ותרגומו זהו משמעו: "קרחת" -
לשון ישנים, "וגבחת" - לשון חדשים, כאילו
נכתב: באחריתו או בקדמותו, שהקרחת לשון
אחורים, והגבחת לשון פנים, כמו שכתוב (פסוק
מא): "ואם מפאת פניו" וגו'. והקרחת, כל-
ששופע ויורד מן הקדקדק ולאחריו. כך מפורש

(נב) בצמר או בפשתים. של צמר, או של
פשתים. זהו פשוטו. ומדרשו (תורת כהנים):
יכול, יביא גזי צמר ואניצי פשתן וישרפם עמו?
תלמוד לומר: "הוא באש תשרף" - אינה צריכה
דבר אחר עמה. אם-כן, מה-תלמוד לומר:
"בצמר או בפשתים"? להוציא את האמריית
שבו, שהן ממין אחר. "אמריית", לשון שפה,
כמו "אמרא": (נד) את אשר-בו הנגע. יכול,
מקום הנגע בלבד? תלמוד לומר: "את אשר-בו
הנגע". יכול, כל-הבגד כלו טעון כבוס? תלמוד
לומר: "הנגע". הא כיצד? יכבס מן הבגד עמו:
(נה) אחרי הכבס. לשון העשות: לא-הפך הנגע
את-עינו. לא הכהה ממראיתו: והנגע לא-פשה.
שמענו, שאם לא הפך ולא פשה - טמא, ואין
צריך לומר לא הפך ופשה. הפך ולא פשה, איני
יודע מה-יעשה לו? תלמוד לומר: "והסגיר את
הנגע", מכל-מקום. דברי רבי יהודה. וחכמים

שד"ל

(נה) אחרי הכבס: ע' מה שכתבתי בישעיה ל"ד ו'.

עינו: מראהו: ואיננו כמו עיניו.

בקרחתו או בגבחתו: ע"י בראב"ע שהביא דברי ר' סעדיה.

תִּשְׂרַפְּנוּ פְּחָתָת הוּא בְּקִרְחָתוֹ אוֹ בְּגִבְחָתוֹ: ^{נו} וְאִם רָאָה
הַכֹּהֵן וְהֵנָּה בָּהֶּה הִנָּגַע אַחֲרֵי הַכִּבֵּס אֹתוֹ וְקָרַע אֹתוֹ מִן־
הַבֶּגֶד אוֹ מִן־הָעוֹר אוֹ מִן־הַשֵּׁתִי אוֹ מִן־הָעֶרֶב: ^{מפסיר}
^{נז} וְאִם־תָּרָאָה עוֹד בְּבִגְד אוֹ־בַשֵּׁתִי אוֹ־בְעֶרֶב אוֹ בְּכָל־
כְּלֵי־עוֹר פְּרָחַת הוּא בְּאֵשׁ תִּשְׂרַפְּנוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הִנָּגַע:
^{נח} וְהַבֶּגֶד אוֹ־הַשֵּׁתִי אוֹ־הָעֶרֶב אוֹ־כָל־כְּלֵי הָעוֹר אֲשֶׁר
תִּכְבֹּס וְסָר מֵהֶם הִנָּגַע וְכִבֵּס שְׁנִית וְטָהַר: ^{נט} זֹאת תּוֹרַת
נִגְעֵ־צִרְעַת בִּגְד הַצֹּמֵר | אוֹ הַפְּשֻׁתִים אוֹ הַשֵּׁתִי אוֹ הָעֶרֶב
אוֹ כָל־כְּלֵי־עוֹר לְטָהָרוֹ אוֹ לְטִמְאוֹ:

לשון טבילה. תרגום של 'כבוסין' שבפרשה
זו לשון לבון - "ויתחור", חוץ מזה, שאינו
ללבון אלא לטבול, לכך תרגמו: "ויצטבע".
וכן כל-כבוסי בגדים שהן לטבילה, מתרגמין:
"ויצטבע":

רש"י בתורת כהנים: (נו) וקרע אתו. יקרע מקום
הנגע מן הבגד וישרפנו: (נז) פרחת הוא. דבר
החוזר וצומח: באש תשרפנו. את כל-הבגד:
(נח) וסר מהם הנגע. אם כשכסוהו בתחלה
על-פי כהן, סר ממנו הנגע לגמרי: וכבס שנית.

שד"ל (נח) וסר מהם הנגע: יחדל ויפסוק כמו 'לא יסור שבט מיהודה' (בראשית מ"ט י') 'וסר ממני כחי'
(שופטים ט"ז י"ז) 'לא תסור מעליו אולתו' (משלי כ"ז כ"ב).

פרשת מצורע

יָד אֶ וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב זֹאת תְּהִיָּה תּוֹרַת הַמְּצָרֵעַ בַּיּוֹם טְהַרְתּוּ וְהוּבֵא אֶל־הַכֹּהֵן: ג וַיֵּצֵא הַכֹּהֵן אֶל־מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהֵנָּה נִרְפָּא נִגְעֵה־הַצָּרַעַת מִן־הַצָּרוּעַ: ד וַצֹּהַ הַכֹּהֵן וּלְקַח לַמַּטְהָר שְׁתֵּי־צַפְרִים חַיִּוֹת טְהוֹרוֹת וְעֵץ אֲרָז וּשְׁנֵי תוֹלַעַת וְאֵזֹב: ה וַצֹּהַ הַכֹּהֵן וּשְׁחַט אֶת־הַצָּפוֹר הָאֶחָת אֶל־כָּל־יְחֻרְשׁ עַל־מֵי חַיִּים: ו אֶת־הַצָּפֹר הַחֲתִיָּה יִקַּח אֹתָהּ וְאֶת־עֵץ הָאֲרָז וְאֶת־שְׁנֵי הַתּוֹלַעַת וְאֶת־הָאֵזֹב וְטָבַל אוֹתָם וְאֶת | הַצָּפֹר הַחֲתִיָּה בְּדָם הַצָּפֹר הַשְּׁחֻטָּה עַל הַמַּיִם הַחַיִּים: ז וְהִזָּה עַל הַמַּטְהָר מִן־הַצָּרַעַת שִׁבְעַת פְּעָמִים וְטָהְרוּ וְשִׁלַּח אֶת־הַצָּפֹר הַחֲתִיָּה עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה: ח וְכִבֶּס הַמַּטְהָר אֶת־בְּגָדָיו וְגִלַּח אֶת־כָּל־

צבוע זהורית: (ה) על־מֵי חַיִּים. נותן אותם תחלה בכלי, כדי שיהא דם צפור ניכר בהם, וכמה הן? רביעית: (ו) את־הַצָּפֹר הַחֲתִיָּה יִקַּח אֹתָהּ. מלמד שאינו אוגדה עמהם, אלא מפרישה לעצמה, אבל העץ והאזוב כרוכים יחד בלשון הזהורית, כענין שנאמר: "ואת־עץ הארז ואת־שני התולעת ואת־האזוב", קיחה אחת לשלשתן. יכול, כשם שאינה בכלל אגודה, כן לא תהא בכלל טבילה? תלמוד לומר: "וטבל אותם ואת הצפור החיה", החזיר את הצפור לכלל טבילה: (ח) וישב מחוץ לאהל.

(ב) זאת תהיה תורת המצרע ביום טהרתו. מלמד, שאין מטהרין אותו בלילה: (ג) אל־מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות שנשתלח שם בימי חלוטו: (ד) חיות. פרט לטרפות: טהרות. פרט לעוף טמא. לפי שהנגעים באין על לשון הרע שהוא מעשה פטופטי דברים, לפיכך הוזהרו לטהרתו צפרים, שמפספסין תמיד בצפצוף קול: ועץ ארז. לפי שהנגעים באין על גסות הרוח: ושני תולעת ואזב. מה־תקנתו ויתרפא? ישפיל עצמו מגאותו, כתולעת וכאזוב: עץ ארז. מקל של ארז: ושני תולעת. לשון של צמר

(ב) והובא אל הכהן: ע' למעלה י"ג ב', ודברי רנ"ה ויזול רחוקים, וכן בפסוק ג' דבריו על "והנה" שד"ל בלתי נכונים.

(ה) על מֵי חַיִּים: הטבילה תהיה בדם ותהיה גם במים, כי הדם מעורב במים, וכן למטה נ"א 'בדם הצפור השחוטתה ובמים החיים'.

שְׁעָרוֹ וְרַחֵץ בַּמַּיִם וְטָהַר וְאַחֲרַיִם יָבֹא אֶל־הַמִּחְנֶה וְיֹשֵׁב
מִחוּץ לְאֹהֶלֹ שְׁבַעַת יָמִים: ט וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי יִגְלַח
אֶת־כָּל־שְׁעָרוֹ אֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־זִקְנוֹ וְאֶת־גְּבַת עֵינָיו וְאֶת־
כָּל־שְׁעָרוֹ יִגְלַח וְכַבֵּס אֶת־בְּגָדָיו וְרַחֵץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם
וְטָהַר: י וּבַיּוֹם הַשְּׂמִינִי יִקַּח שְׁנֵי־כִבְשִׁים תְּמִימִם וְכִבְשֵׁה
אַחַת בַּת־שְׁנַתָּה תְּמִימָה וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֶלֶת מִנַּחֵה
בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן וְלֶג אֶחָד שֶׁמֶן: יא וְהֶעֱמִיד הַפֶּהן הַמְּטִיֵּה
אֶת הָאִישׁ הַמְּטִיֵּה וְאֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:
יב וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּבֵשׁ הָאֶחָד וְהִקְרִיב אֹתוֹ לְאַשֵׁם
וְאֶת־לֶג הַשֶּׁמֶן וְהִנִּיף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה: יג וְשַׁחַט
אֶת־הַכֹּבֵשׁ בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת־הַחֲטָאֹת וְאֶת־הָעֹלָה

רש"י מלמד שאסור בתשמיש המטה: (ט) את־כל־
שערו וגו'. כלל ופרט וכלל, להביא כל־מקום
כנוס שער ונראה: (י) וכבשה אחת. לחטאת:
ושלשה עשרונים. לנסכי שלשה כבשים הללו,
שחטאתו ואשמו של מצורע טעונית נסכים:
ולג אחד שמן. להזות עליו שבע, ולתן ממנו על
תנוך אזנו, ומתן בהונות: (יא) לפני ה'. בשער
נקנור, ולא בעזרה עצמה, לפי שהוא מחוסר
כיפורים: (יב) והקריב אתו לאשם. יקריבנו לתוך
העזרה לשם אשם: והניף. שהוא טעון תנופה

ח"י: והניף אתם. את האשם ואת הלוג: (יג) במקום
אשר ישחט וגו'. על ירך המזבח בצפון. ומה־
תלמוד לומר? והלא כבר נאמר בתורת אשם
בפרשת "צו את אהרן" (ויקרא ז, ב), שהאשם
טעון שחיטה בצפון! לפי שיצא זה מכלל
אשמות לדון בהעמדה. יכול, תהא שחיטתו
במקום העמדתו? לכך נאמר: "ושחט... במקום
אשר ישחט" וגו': כי נחטאת. כי ככל־החטאות:
האשם. הזה: הוא לכהן. בכל־עבודות התלויות
בכהן השהו אשם זה לחטאת. שלא תאמר:

(י) וכבשה אחת: פירש רש"י לחטאת ע' למעלה ד' ל"ב.

(יב) והניף אתם תנופה: הקרבן טעון תנופה ח"י, וכן למטה כ"ד, וכן בפרק כ"ג פסוק כ', וכיוצא
בזה תנופת הלוים (במדבר ח' י"א וכ"א); ורז"ל פירשו כמשמעו (ע"י פתיחתא איכה רבתי כ"ג) שהיה
הכהן מגביהם בידיו, ויש אומרים שהיה מוליכם סביב למזבח, ואומרים כי גם רבנו סעדיה גאון
בתרגומו הערבי תירגם ענין הולכה duxit, circumduxit ע' גיז' שורש נוף.

במקום הקדש כִּי כִּחְטָאת האֱשֶׁם הוא לִכְהֵן קֹדֶשׁ
 קִדְשִׁים הוא: יד וְלִקַּח הַכֹּהֵן מִדָּם הָאֱשֶׁם וְנָתַן הַכֹּהֵן עַל־
 תְּנוּדָא אֲזֶן הַמִּטְהָר הַיְמָנִית וְעַל־בֶּהֱן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֶּהֱן
 רִגְלוֹ הַיְמָנִית: טו וְלִקַּח הַכֹּהֵן מִלֶּג הַשֶּׁמֶן וַיִּצַק עַל־כַּף
 הַכֹּהֵן הַשְּׂמָאלִית: טז וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־אֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן־
 הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפוֹ הַשְּׂמָאלִית וְהִזָּה מִן־הַשֶּׁמֶן בְּאֶצְבָּעוֹ
 שִׁבְעַת פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה: יז וּמִיָּתֶר הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפוֹ
 יָתֵן הַכֹּהֵן עַל־תְּנוּדָא אֲזֶן הַמִּטְהָר הַיְמָנִית וְעַל־בֶּהֱן יָדוֹ
 הַיְמָנִית וְעַל־בֶּהֱן רִגְלוֹ הַיְמָנִית עַל דָּם הָאֱשֶׁם: יח וְהִנּוֹתָר
 בַּשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּף הַכֹּהֵן יָתֵן עַל־רֹאשׁ הַמִּטְהָר וְכִפֶּר
 עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה: יט וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־הַחֲטָאת וְכִפֶּר
 עַל־הַמִּטְהָר מִטְּמֵאתוֹ וְאַחַר יִשְׁחַט אֶת־הָעֵלָה: כ וְהָעֵלָה
 הַכֹּהֵן אֶת־הָעֵלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה הַמִּזְבֵּחַ וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן
 וְטָהַר: שלישו (חמישי) כא וְאִם־דָּל הוּא וְאִין יָדוֹ מִשְׁגַּת וְלִקַּח
 כֶּבֶשׂ אֶחָד אֲשֶׁם לְתִנּוּפָה לְכִפֶּר עָלָיו וְעִשְׂרוֹן סֶלֶת אֶחָד
 בְּלוּל בַּשֶּׁמֶן לְמִנְחָה וְלֶג שֶׁמֶן: כב וּשְׁתֵּי תָרִים אֹ שְׁנֵי בָנֵי

נודע לי, והפותרים קורים לו: טינרו"ם: בהן. רש"י
 גודל: (יח) לפני ה'. כנגד בית קדשי הקדשים:
 (כ) ואת־המנחה. מנחת נסכים של בהמה:
 (כא) ועשרון סלת אחד. לכבש זה, שהוא אחד,
 יביא עשרון אחד לנסכיו: ולג שמן. לתת ממנו
 על הבהונות. ושמן של נסכי המנחה, לא

הואיל ויצא דמו מכלל שאר אשמות להנתן על
 תנוך ובהונות, לא יהא טעון מתן דמים
 ואמורים לגבי מזבח. לכך נאמר: "כי כחטאת
 האשם הוא לכהן". יכול, יהא דמו נתן למעלה,
 כחטאת? תלמוד לומר וכו', בתורת כהנים:
 (יד) תנוך. גדר אמצעי שבאזן. ולשון "תנוך" לא

יֹזְנֵה אֲשֶׁר תִּשְׁיֵג יָדוֹ וְהָיָה אֶחָד חֲטָאת וְהָאֶחָד עֲלֶיהָ:
 כג וְהֵבִיא אֹתָם בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי לְטַהֲרָתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־
 פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה: כד וּלְקַח הַכֹּהֵן אֶת־כֶּבֶשׂ
 הָאֵשֶׁם וְאֶת־לֶגֶם הַשָּׁמֶן וְהִנִּיף אֹתָם הַכֹּהֵן תְּנוּפָה לִפְנֵי
 יְהוָה: כה וְשַׁחֲטֹ אֶת־כֶּבֶשׂ הָאֵשֶׁם וּלְקַח הַכֹּהֵן מִדָּם
 הָאֵשֶׁם וּנְתַן עַל־תְּנוּךְ אֲזֶן־הַמִּטְהָר הַיְמָנִית וְעַל־בֶּהֱן יָדוֹ
 הַיְמָנִית וְעַל־בֶּהֱן רִגְלוֹ הַיְמָנִית: כו וּמִן־הַשָּׁמֶן יִצַק הַכֹּהֵן
 עַל־כַּף הַכֹּהֵן הַשְּׁמָאלִית: כז וְהִזָּה הַכֹּהֵן בְּאֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית
 מִן־הַשָּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפוֹ הַשְּׁמָאלִית שִׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי
 יְהוָה: כח וּנְתַן הַכֹּהֵן מִן־הַשָּׁמֶן | אֲשֶׁר עַל־כַּפוֹ עַל־תְּנוּךְ
 אֲזֶן הַמִּטְהָר הַיְמָנִית וְעַל־בֶּהֱן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֶּהֱן רִגְלוֹ
 הַיְמָנִית עַל־מְקוֹם דָּם הָאֵשֶׁם: כט וְהִנּוֹתָר מִן־הַשָּׁמֶן אֲשֶׁר
 עַל־כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן עַל־רֹאשׁ הַמִּטְהָר לְכַפֵּר עָלָיו לִפְנֵי
 יְהוָה: ל וְעָשָׂה אֶת־הָאֶחָד מִן־הַתְּרִים אוֹ מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה
 מֵאֲשֶׁר תִּשְׁיֵג יָדוֹ: לא אֵת אֲשֶׁר־תִּשְׁיֵג יָדוֹ אֶת־הָאֶחָד
 חֲטָאת וְאֶת־הָאֶחָד עֲלֶיהָ עַל־הַמִּנְחָה וְכַפֵּר הַכֹּהֵן עַל

תולעת: (כח) על־מקום דם האשם. אפילו נתקנח
 הדם. למד שאין הדם גורם, אלא המקום גורם:

רש"י הוזקק הכתוב לפרש: (כג) ביום השמיני לטהרתו.
 שמיני לצפרים ולהזאת עץ ארז ואזוב ושני

רש"י (כג) והביא אתם ביום השמיני לטהרתו: רש"י הדביק השמיני לטהרתו, ואין כן דעת בעל
 הטעמים, שאם כפירושו היה צריך להיות והביא אותם במונח רביעי. ולכל הפנים הענין אחד,
 כי ההזאות בדם הציפור וכו' היו לטהרתו של מצורע, והקרבנות היו תשלום טהרתו (ט' מרחשון
 תרכ"ה).

הַמַּטְהָר לִפְנֵי יְהוָה: לַב זֹאת תֹּולֵת אֲשֶׁר־בּוֹ נִגַּע צִרְעַת
 אֲשֶׁר לֹא־תִשָּׂיג יָדוֹ בְּטַהֲרָתוֹ: רביעי (ששי) לַג וַיִּדְבֵּר יְהוָה אֶל־
 מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: לַד כִּי תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר
 אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם לְאֶחְזָה וְנִתְתִּילִי נִגַּע צִרְעַת בְּבַיִת אֶרֶץ
 אֶחְזַתְכֶם: לֹה וּבֹא אֲשֶׁר־לוֹ הַבַּיִת וְהִגִּיד לַכֹּהֵן לֵאמֹר כְּנִגַּע
 נִרְאָה לִי בַּבַּיִת: לוֹ וּצְוֶה הַכֹּהֵן וּפְנֹו אֶת־הַבַּיִת בְּטָרֶם יָבֹא
 הַכֹּהֵן לְרִאִוֹת אֶת־הַנֶּגַע וְלֹא יִטְמָא כָּל־אֲשֶׁר בַּבַּיִת וְאַחַר
 כֵּן יָבֹא הַכֹּהֵן לְרִאִוֹת אֶת־הַבַּיִת: לז וּרְאָה אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה
 הַנֶּגַע בְּקִירֵת הַבַּיִת שְׁקַעְרוּרֹת יִרְקַרְקַת אִו אֲדַמְדָּמֹת
 וּמִרְאִיָּהוּן שָׁפַל מִן־הַקִּיר: לח וַיֵּצֵא הַכֹּהֵן מִן־הַבַּיִת אֶל־
 פֶּתַח הַבַּיִת וְהִסְגִּיר אֶת־הַבַּיִת שִׁבְעַת יָמִים: לט וְשָׁב הַכֹּהֵן
 בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּרְאָה וְהִנֵּה פָּשָׁה הַנֶּגַע בְּקִירֵת הַבַּיִת:
 מ וּצְוֶה הַכֹּהֵן וְחִלְצוּ אֶת־הָאֲבָנִים אֲשֶׁר בָּהֵן הַנֶּגַע

אשר בבית. שאם לא יפנהו ויבא הכהן רש"י
 ויראה הנגע, נזקק להסגר, וכל־מה־שבתוכו
 יטמא. ועל מה חסה תורה? אם על כלי שטף -
 יטבילים ויטהרו, ואם על אוכלין ומשקין -
 יאכלם בימי טומאתו. הא, לא חסה התורה,
 אלא על כלי חרס, שאין להם טהרה במקוה:
 (לז) שקערוות. שוקעות במראיהן: (מ) וחלצו
 את־האבנים. כתרגומו: "וישלפון" - יטלום
 משם, כמו (דברים כה, ט): "וחלצה נעלו", לשון

(לד) ונתתי נגע צרעת. בשורה היא להם
 שהנגעים באים עליהם, לפי שהטמינו אמוריים
 מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל־ארבעים
 שנה שהיו ישראל במדבר, ועל־ידי הנגע נותץ
 הבית ומוצאן: (לה) כנגע נראה לי בבית. אפילו
 תלמיד חכם שידוע שהוא נגע ודאי, לא יפסוק
 דבר ברור לומר: נגע נראה לי. אלא: כנגע נראה
 לי: (לו) בטרם יבא הכהן וגו'. שכל־זמן שאין כהן
 נזקק לו, אין שם תורת טומאה: ולא יטמא כל־

(לז) שקערוות: אנקלוס: פֶּתַח, ענין גומות, והוא משורש קער. והנה נגעי הבתים היו נקראים שד"ל
 כך להיותם כעין גומות, ואח"כ מפרש שמראיהן שפל מן הקיר.

וְהִשְׁלִיכוּ אֶתְהוֹן אֶל־מַחֲוֶיז לְעִיר אֶל־מִקְוֹם טָמֵא: מֵא וְאֶת־
הַבַּיִת יִקְצַע מִבַּיִת סָבִיב וְשִׁפְכוּ אֶת־הַעֶפְרָל אֲשֶׁר הִקְצִו
אֶל־מַחֲוֶיז לְעִיר אֶל־מִקְוֹם טָמֵא: מֵב וְלִקְחוּ אֲבָנִים אַחֲרוֹת
וְהֵבִיאוּ אֶל־תַּחַת הָאֲבָנִים וְעֶפְרָל אֲחֵר יִקַּח וְטַח אֶת־
הַבַּיִת: מֵג וְאִם־יֵשׁוּב הַנֶּגַע וּפְרַח בַּבַּיִת אַחֲרֵי חֲלִץ אֶת־
הָאֲבָנִים וְאַחֲרֵי הַקְּצוֹת אֶת־הַבַּיִת וְאַחֲרֵי הַטּוֹחַ: מֵד וּבֹא
הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהֵנָּה פְּשָׁה הַנֶּגַע בַּבַּיִת צָרַעַת מִמְּאֲרַת הוּא

להלן לסוף שבוע, אף 'שיבה' האמורה כאן בסוף שבוע: (מד) ובא הכהן וראה והנה פשה. יכול, לא יהא החזור טמא, אלא אם-כן פשה? נאמר: "צרעת ממארת" בבתים, ונאמר: "צרעת ממארת" בבגדים. מה-להלן, טימא את החזור אף-על-פי שאינו פושה, אף כאן טימא את החזור אף-על-פי שאינו פושה. אם-כן, מה-תלמוד לומר: "והנה פשה"? אין כאן מקומו של מקרא זה, אלא "ונתץ את-הבית" היה לו לכתוב אחר: "ואם-ישוב הנגע... וראה והנה פשה". הא לא בא ללמד אלא על נגע העומד בעיניו בשבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני ומצאו שפשה, שלא פירש בו הכתוב למעלה

הסרה: אל-מקום טמא. מקום שאין טהרות משתמשות שם. למדך הכתוב, שהאבנים הללו מטמאות מקומן בעודן בו: (מא) יקצע. רודוניי"ר בלעז, ובלשון משנה יש הרבה: מבית. מבפנים: סביב. סביבות הנגע. בתורת כהנים נדרש כן, שיקלף הטיח שסביב אבני הנגע: הקצו. לשון קצה, אשר קצעו בקצות הנגע סביב: (מג) הקצות. לשון העשות, וכן "הטוח". אבל "חלץ את-האבנים", מוסב הלשון על האדם שחלצן, והוא משקל לשון כבד, כמו: "כפר", "דבר": ואם ישוב הנגע וגו'. יכול, חזר בו ביום, יהא טמא? תלמוד לומר: "ושב הכהן" (פסוק ט), "ואם ישוב" - מה-שיבה' האמורה

רש"י

(מא, מג) הקצו והקצות: משורש קצה, וכאן קצה הוא כמו קצע. אבל רש"י פירש לשון קצה, אשר קצעו בקצות הנגע סביב, כן בכ"י שבידי וברא"ם, ובקצת דפוסים קדמונים כתוב בקצו', והאחרונים טעו וכתבו בקצוע.

שד"ל

הקצות: אם היה נפעל (כדעת רש"י) היה משפטו הקצות (בקו"ף קמוצה), ונראה שהוא הפעיל בחיריק כמו השמך (במקום השמידך בה"א פתוחה (דברים ז' כ"ד)) וכמוהו חלץ (בחי"ת חרוקה במקום חי"ת פתוחה) אבל הטוח אין ספק שהוא נפעל. וכן 'תחלת דבר ה' בהושע' (הושע א' ב') וכן 'כל ימי הסגיר אתו' (למטה פסוק מ"ו).

(מד) והנה פשה: הנכון כרנ"ה ויזל שחזרת הנגע ופריחתו באבנים חדשות, אחר שהוסרו האבנים הקודמות, נקראת פשיון.

בְּבֵית טָמֵא הוּא: מה וְנִתַּן אֶת־הַבֵּית אֶת־אֲבָנָיו וְאֶת־עֲצָיו
 וְאֶת כָּל־עֵפֶר הַבַּיִת וְהוֹצִיא אֶל־מַחוּץ לָעִיר אֶל־מְקוֹם
 טָמֵא: מו וְהֵבֵא אֶל־הַבֵּית כָּל־יְמֵי הַסִּגְרִי אֹתוֹ יִטָּמֵא עַד־
 הָעֶרֶב: מז וְהִשָּׁכַב בַּבַּיִת יַכְבֵּס אֶת־בְּגָדָיו וְהֵאֱכַל בַּבַּיִת
 יַכְבֵּס אֶת־בְּגָדָיו: מח וְאִם־בָּא יָבֵא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא־

ס"ט), "ובא הכהן וראה והנה פשה". ודיבר רש"י
 הכתוב בעומד בראשון, שנותן לו שבוע שני
 להסגרו, ובסוף שבוע שני להסגרו בא וראהו
 שפשה. ומה־יעשה לו? חולץ וקוצה וטח ונותן
 לו שבוע. חזר - נותץ, לא חזר - טעון צפרים,
 שאין בנגעים יותר משלשה שבועות: (מז) כל־
 ימי הסגיר אתו. ולא ימים שקלף את נגעו. יכול,
 שאני מוציא המוחלט שקלף את נגעו? תלמוד
 לומר: "כל־ימי": יטמא עד־הערב. מלמד, שאין
 מטמא בגדים. יכול, אפילו שהה בכדי אכילת
 פרס? תלמוד לומר: "והאכל בבית יכבס את־
 בגדיו". אין לי אלא אוכל, שוכב מנין? תלמוד
 לומר "והשכב". אין לי אלא אוכל ושוכב, לא
 אוכל ולא שוכב מנין? תלמוד לומר: "יכבס",
 "יכבס", ריבה. אם־כן למה נאמר: "אכל
 ושכב"? לתן שעור לשוכב כדי אכילת פרס:
 (מח) ואם־בא יבא. לסוף שבוע שני: וראה והנה
 לא־פשה. מקרא זה בא ללמד בעומד בעיניו
 בראשון ובשני, מה־יעשה לו? יכול, יטהרנו,
 כמשמעו של מקרא: "וטהר הכהן את־הבית"?
 תלמוד לומר: "כי נרפא הנגע", לא טהרתי אלא
 את הרפוי, ואין רפוי אלא הבית שהוקצה
 והוטח, ולא חזר הנגע. אבל זה, טעון חליצה
 וקצוי וטיחה ושבוע שלישי. וכן המקרא נדרש:
 "ואם־בא יבא" בשני, "וראה והנה לא־פשה",
 יטיחנו, ואין טיחה בלא חולץ וקצוי. "ואחרי
 הטוח את־הבית, וטהר הכהן את־הבית", אם
 לא חזר לסוף השבוע, "כי נרפא הנגע". ואם

כלום בעומד בעיניו בשבוע ראשון. ולמדך כאן
 בפשיון זה, שאינו מדבר אלא בעומד בראשון
 ופשה בשני. ומה־יעשה לו? יכול, יתצנו, כמו
 שסמך לו: "ונתץ את־הבית"? תלמוד לומר:
 "ושב הכהן", "ובא הכהן", נלמד ביאה
 משיבה - מה־שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו
 שבוע, אף ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו
 שבוע, ואם חזר - נותץ, לא חזר - טהור. ומנין
 שאם עמד בזה ובזה חולץ וקוצה וטח, ונותן לו
 שבוע? תלמוד לומר: "ובא", "ואם־בא יבא"
 (פסוק מח), במה הכתוב מדבר? אם בפושה
 בראשון - הרי כבר אמור, אם בפושה בשני -
 הרי כבר אמור. הא, אינו אומר ["ובא"], "ואם
 בא יבא", אלא את שבא בסוף שבוע ראשון,
 ובא בסוף שבוע שני "וראה והנה לא־פשה".
 זה העומד מה־יעשה לו? יכול, יפטר וילך, כמו
 שכתוב כאן: "וטהר הכהן את־הבית"? תלמוד
 לומר: "כי נרפא הנגע", לא טהרתי אלא את
 הרפוי. מה־יעשה לו? 'ביאה' אמורה למעלה
 ו'ביאה' אמורה למטה. מה־בעליונה חולץ
 וקוצה וטח ונותן לו שבוע, דגמר לה 'זהו
 שיבה, זהו ביאה', אף בתחתונה כן וכו'.
 כדאיתא בתורת כהנים. גמרו של דבר: אין
 נתיצה, אלא בנגע החוזר אחר חליצה וקצוי
 וטיחה, ואין החוזר צריך פשיון. וסדר
 המקראות כך הוא: "ואם־ישוב", "ונתץ",
 "והבא אל־הבית", "והאכל בבית" ["והשוכב
 בבית"] (כצ"ל, וכן הוא בדפוסי רומא וזאמורה. נאמין

פְּשָׁה הַנִּגַּע בַּבַּיִת אַחֲרֵי הַטַּח אֶת־הַבַּיִת וְטָהַר הַכֹּהֵן
 אֶת־הַבַּיִת כִּי נִרְפָּא הַנִּגַּע: מט וְלָקַח לְחַטָּא אֶת־הַבַּיִת
 שְׁתֵּי צִפְרִים וְעֵץ אָרְזוֹ וּשְׁנֵי תוֹלַעַת וְאַזְבִּ: נ וּשְׁחַט אֶת־
 הַצִּפֹּר הָאֶחָת אֶל־כְּלֵי־חָרֶשׁ עַל־מִים חַיִּים: נא וְלָקַח אֶת־
 עֵץ־הָאָרְזוֹ וְאֶת־הָאִזְבִּ וְאֶת | שְׁנֵי הַתוֹלַעַת וְאֵת הַצִּפֹּר
 הַחַיָּה וְטָבַל אֹתָם בַּדָּם הַצִּפֹּר הַשְּׁחוּטָה וּבַמַּיִם הַחַיִּים
 וְהִזָּה אֶל־הַבַּיִת שִׁבַע פְּעָמִים: נב וְחַטָּא אֶת־הַבַּיִת בַּדָּם
 הַצִּפֹּר וּבַמַּיִם הַחַיִּים וּבַצִּפֹּר הַחַיָּה וּבַעֵץ הָאָרְזוֹ וּבְאִזְבִּ
 וּבְשְׁנֵי הַתוֹלַעַת: נג וְשָׁלַח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה אֶל־מְחוּץ
 לָעִיר אֶל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְכִפֵּר עַל־הַבַּיִת וְטָהַר: חמישי נד זֹאת
 הַתּוֹרָה לְכָל־נִגַּע הַצָּרְעַת וְלִנְתָק: נה וְלִצְרַעַת הַבְּגָד
 וְלַבַּיִת: נו וְלִשְׂאֵת וְלִסְפָּחַת וְלַבְּהֵרֶת: נז לְהוֹרֹת בְּיוֹם
 הַטָּמֵא וּבְיוֹם הַטָּהָר זֹאת תּוֹרַת הַצָּרְעַת: טו וַיְדַבֵּר
 יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: נב דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 וְאָמַרְתֶּם אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ זוּבוֹ טָמֵא
 הוּא: ג וְזֹאת תִּהְיֶה טְמֵאתוֹ בְּזוּבוֹ רַר בְּשָׂרוֹ אֶת־זוּבוֹ אוֹ-

רש"י

חזר - כבר פירש על החוזר, שטעון נתיצה:
 (ט) להורות ביום הטמא וגו'. איזה יום מטהרו
 ואיזה יום מטמאו: (ב) כי יהיה זב. יכול, זב מכל־
 מקום יהא טמא? תלמוד לומר: "מבשרו", ולא
 כל־בשרו. אחר שחילק הכתוב בין בשר לבשר,
 זכיתי לדין טמא בזב וטמא בזבה: מה־זבה,
 ממקום שהיא מטמאה טמאה קלה - נדה,

מטמאה טמאה חמורה - זיבה. אף הזב,
 ממקום שמטמא טמאה קלה - קרי, מטמא
 טמאה חמורה - זיבה: זובו טמא. למד על
 הטיפה שהיא מטמאה. "זוב" - דומה למי בצק
 של שעורין ודחוי, ודומה ללובן ביצה המוזרת.
 "שכבת זרע" - קשור ללובן ביצה שאינה
 מוזרת: (א) רר. לשון ריר שזב את בשרו: את־

הַחֲתִים בְּשָׂרוֹ מְזוּבוֹ טִמְאַתּוֹ הוּא: ד כָּל־הַמְּשֻׁכָּב אֲשֶׁר
 יִשְׁכַּב עָלָיו הֲזָב יִטְמָא וְכָל־הַכֹּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא:
 ה וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכְּבוֹ יִכְבֵּס בְּגָדָיו וְרַחֵץ בַּמַּיִם וְטִמָּא
 עַד־הָעֶרֶב: ו וְהַיֹּשֵׁב עַל־הַכֹּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו הֲזָב יִכְבֵּס
 בְּגָדָיו וְרַחֵץ בַּמַּיִם וְטִמָּא עַד־הָעֶרֶב: ז וְהַנֹּגֵעַ בְּבֶשֶׂר הֲזָב
 יִכְבֵּס בְּגָדָיו וְרַחֵץ בַּמַּיִם וְטִמָּא עַד־הָעֶרֶב: ח וְכִי־יִרְק הֲזָב
 בַּטְּהוֹר וְכִבֵּס בְּגָדָיו וְרַחֵץ בַּמַּיִם וְטִמָּא עַד־הָעֶרֶב: ט וְכָל־
 הַמְּרַכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו הֲזָב יִטְמָא: י וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּכָל־
 אֲשֶׁר יִהְיֶה תַּחְתָּיו יִטְמָא עַד־הָעֶרֶב וְהַנּוֹשֵׂא אוֹתָם יִכְבֵּס
 בְּגָדָיו וְרַחֵץ בַּמַּיִם וְטִמָּא עַד־הָעֶרֶב: יא וְכָל אֲשֶׁר יִגַּע־בּוֹ

טמא בגדים. והמגע שאינו משכב, אינו רש"י
 אלא ולד הטמאה, ואינו מטמא אלא אוכלין
 ומשקין: (י) והישב על-הכלי. אפילו לא נגע,
 אפילו עשרה כלים זה על זה, כולן מטמאין
 משום מושב, וכן במשכב: (ח) וכיירק הזב
 בטהור. ונגע בו, או נשאו, שהרוק מטמא
 במשא: (ט) וכל-המרכב. אף-על-פי שלא ישב
 עליו, כגון: התפוס של סרגא שקורין ארצו"ן,
 טמא משום מרכב. והאוכף שקורין אלוי"ש,
 טמא טומאת מושב: (י) וכל-הנגע בכל-אשר
 יהיה תחתיו. של זב. בא ולמד על המרכב שיהא
 הנוגע בו טמא, ואין טעון כבוס בגדים. והוא
 חומר במשכב מבמרכב: והנושא אותם. את
 כל-האמור בענין הזב: זובו, ורוקו, ושכבת
 זרעו, ומימי רגליו, והמשכב, והמרכב, והמושב,
 שיהא משאן מטמא אדם לטמא בגדים:
 (יא) וידיו לא-שטף במים. בעוד שלא טבל
 מטומאתו, ואפילו פסק מזובו וספר שבעה

זובו. כמו ריר, שיוצא צלול: אור-החתים. שיוצא
 עב וסותם את פי האמה, ונסתם בשרו מטיפת
 זובו. זהו פשוטו. ומדרשו (מגילה ח ע"א): מנה
 הכתוב הראשון ראיות שתיים וקראו "טמא",
 שנאמר: "זב מבשרו זובו טמא הוא". ומנה
 הכתוב השני ראיות שלש וקראו "טמא",
 שנאמר: "טמאתו בזובו, רר בשרו את-זובו או-
 החתים בשרו מזובו, טמאתו הוא", הא כיצד?
 שתיים - לטמאה, והשלישית - מזקיקתו
 לקרבן: (ד) כל-המשכב. הראוי למשכב. יכול,
 אפילו מיוחד למלאכה אחרת? תלמוד לומר:
 "אשר ישכב" - אשר שכב' לא נאמר, אלא
 "אשר ישכב" - המיוחד תמיד לכך, יצא זה
 שאומרים לו: עמוד ונעשה מלאכתנו: אשר-
 ישב. ישב' לא נאמר, אלא "אשר-ישב עליו
 הזב" - במיוחד תמיד לכך: (ה) ואיש אשר יגע
 במשכבו. למד על המשכב, שחמור מן
 המגע, שזה נעשה אב הטומאה לטמא אדם,

הַזָּב וַיְדִיּוּ לֹא־שֹׁטֵף בַּמַּיִם וְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרַחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא
 עַד־הָעֶרֶב: יב וְכִלְי־חַרְשׁ אֲשֶׁר־יַגְעִבוּ הַזָּב יִשְׁבֵּר וְכָל־
 כְּלִי־עֵץ יִשֹּׁטֵף בַּמַּיִם: יג וְכִי־יִטְהַר הַזָּב מִזּוּבוֹ וְסָפַר לוֹ
 שִׁבְעַת יָמִים לְטַהַרְתּוֹ וְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרַחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם
 חַיִּים וְטָהַר: יד וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח־לוֹ שְׁתֵּי תְרִים אֹז שְׁנֵי
 בָּנֵי יוֹנָה וּבָא | לְפָנָי יְהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּנְתַנֵּם
 אֶל־הַכֹּהֵן: טו וַעֲשֵׂה אֹתָם הַכֹּהֵן אֶחָד חֹטֵאת וְהָאֶחָד
 עֹלָה וְכֹפֵר עָלָיו הַכֹּהֵן לְפָנָי יְהוָה מִזּוּבוֹ: ששי (שביעי) טז וְאִישׁ
 כִּי־תֵצֵא מִמֶּנּוּ שְׁכַבַּת־זֶרַע וְרַחַץ בַּמַּיִם אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ
 וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב: יז וְכִלְבָּגַד וְכִלְעֹזֹר אֲשֶׁר־יְהִיָּה עָלָיו
 שְׁכַבַּת־זֶרַע וְכַבֵּס בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב: יח וְאִשָּׁה אֲשֶׁר
 יִשְׁכַּב אִישׁ אִתָּהּ שְׁכַבַּת־זֶרַע וְרַחֲצוּ בַּמַּיִם וְטָמְאוּ עַד־
 הָעֶרֶב: יט וְאִשָּׁה כִּי־תִהְיֶה זֹבָה דָּם יְהִיָּה זֹבָה בְּבִשְׂרָהּ
 שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְּנִדְתָּהּ וְכָל־הַנֶּגַע בָּהּ יִטָּמֵא עַד־

שבעת ימים טהורים מטומאת זיבה, שלא יראה זוב, וכולן רצופין: (יח) ורחצו במים. גזרת מלך היא שתטמא האשה בביאה. ואין הטעם משום נוגע בשכבת זרע, שהרי מגע בית הסתרים הוא: (יט) כִּי־תִהְיֶה זֹבָה. יכול, מאחד מכל־אבריה? תלמוד לומר: (ויקרא כ, יח): "והוא גלתה את־מקור דמיה", ואין דם מטמא אלא הבא מן המקור: דם יהיה זבה בבשרה. אין זובה

ומחוסר טבילה, מטמא בכל־טמאותיו. וזה שהוציא הכתוב טבילת גופו של זב בלשון שטיפת ידים. ללמדך, שאין בית־הסתרים טעון ביאת מים, אלא אבר הגלוי כמו הידים: (יב) וְכִלְי־חַרְשׁ אֲשֶׁר־יַגְעִבוּ הַזָּב. יכול, אפילו נגע בו מאחוריו וכו', כדאיתא בתורת כהנים, עד: איזהו מגעו שהוא בכלול? הו אומר: זה היסטו: (יג) וְכִי־יִטְהַר. כשיפסק: שבעת ימים לטהרתו.

רש"י

שד"ל (טז) שִׁכַבַּת זֶרַע: אחר פעל 'היה' (כמו בפסוק י"ז) ואחר פעל 'צא' הוא ענין שטיחה כמו שכבת הטל (שמות ט"ז י"ג), אחר פעל 'שכב' ענינו שכיבה.

הָעֶרֶב: כ וְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו בְּנִדְתָּהּ יִטְמָא וְכֹל אֲשֶׁר-
 תִּשָּׁב עָלָיו יִטְמָא: כא וְכֹל-הַנִּגַּע בְּמִשְׁכַּבָּה יִכָּבֵס בְּגָדָיו
 וְרַחֵץ בַּמַּיִם וְיִטְמָא עַד-הָעֶרֶב: כב וְכֹל-הַנִּגַּע בְּכָל-כְּלֵי
 אֲשֶׁר-תִּשָּׁב עָלָיו יִכָּבֵס בְּגָדָיו וְרַחֵץ בַּמַּיִם וְיִטְמָא עַד-
 הָעֶרֶב: כג וְאִם עַל-הַמִּשְׁכָּב הוּא אֹז עַל-הַכְּלֵי אֲשֶׁר-הוּא
 יִשְׁבֶּת-עָלָיו בְּנִגְעוֹ-בּוֹ יִטְמָא עַד-הָעֶרֶב: כד וְאִם שָׁכַב
 יִשְׁכַּב אִישׁ אֶתְּהָ וְתִהְיֶה נִדְתָּהּ עָלָיו וְיִטְמָא שְׁבַעַת יָמִים
 וְכֹל-הַמִּשְׁכַּב אֲשֶׁר-יִשְׁכַּב עָלָיו יִטְמָא: כה וְאִשָּׁה כִּי-יִזְוֹב
 זֹוֵב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים בְּלֹא עֶת-נִדְתָּהּ אֹז כִּי-תִזְוֹב עַל-

רש"י שבעת ימים". ומה-תלמוד לומר: "ותהי נדתה עליו"? מה-היא מטמאה אדם וכלי חרס, אף הוא מטמא אדם וכלי חרס: (כה) ימים רבים. שלשה ימים: בלא עת-נדתה. אחר שיצאו שבעת ימי נדתה: או כִּי-יִזְוֹב. את שלושת הימים הללו: על-נדתה. מופלג מנדתה יום אחד, זו היא זבה, ומשפטה חרוץ בפרשה זו. ולא כדת הנדה, שזו טעונה ספירת שבעה נקיים וקרבן, והנדה אינה טעונה ספירת שבעה נקיים, אלא שבעת ימים תהיה בנדתה, בין רואה בין שאינה רואה. ודרשו רבותינו (תורת כהנים) בפרשה זו: אחד עשר יום יש בין סוף נדה לתחלת נדה, שכל-שלושת רצופין שתראה באחד עשר יום הללו, תהא זבה:

קרוי זוב לטמא, אלא אם-כן הוא אדם: בנדתה. כמו (איוב יח, יח): "ומתבל ינדהו", שהיא מנודה ממגע כל-אדם: תהיה בנדתה. אפילו לא ראתה אלא ראייה ראשונה: (כג) ואם על-המשכב הוא. השוכב, או היושב על משכבה, או על מושבה, אפילו לא נגע בה, אף הוא בדת טומאה האמורה במקרא העליון, שטעון כבוס בגדים: על-הכלי. לרבות את המרכב: בנגעו-בו יטמא. אינו מדבר אלא על המרכב, שנתרבה מ"על-הכלי": בנגעו-בו יטמא. ואינו טעון כבוס בגדים, שהמרכב אין מגעו מטמא אדם לטמא בגדים: (כד) ותהי נדתה עליו. יכול, יעלה לרגלה, שאם בא עליה בחמישי לנדתה, לא יטמא אלא שלשה ימים כמותה? תלמוד לומר: "וטמא

(כג) ואם על המשכב הוא וכו': למעלה הזכיר הנוגע במשכבה ומושבה, אף אם איננו שוכב או יושב עליו ואף אם היא איננה שם עכשיו, וכאן הוסיף שאף אם הוא שוכב על המשכב או יושב על הכלי והיא גם היא יושבת עליו עכשיו, אינו טמא רק עד הערב (רנ"ה ויזל ויש' ריגיו). ומילות 'בנגעו בו' חוזרות לתחילת הפסוק, ואם בנגעו בו, כלומר ואם הנוגע שאמרנו הוא על המשכב וכו', וכן דעת בעל הטעמים (אח"מ).

נִדְתָה כָּל־יָמֶי זֹב טְמֵאתָה בְּיָמֵי נִדְתָה תְהִיָּה טְמֵאה
 הוּא: כו כָּל־הַמְשָׁכָב אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו כָּל־יָמֵי זֹבָה
 כְּמִשְׁכַּב נִדְתָה יִהְיֶה־לָּהּ וְכָל־הַכְּלִי אֲשֶׁר תִּשָּׁב עָלָיו
 טְמֵא יִהְיֶה כְּטְמֵאת נִדְתָה: כז וְכָל־הַנּוֹגֵעַ בָּם יִטְמֵא וְכַבֵּס
 בְּגָדָיו וְרַחֵץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב: כח וְאִם־טָהְרָה
 מִזֹּבָה וְסִפְרָה־לָּהּ שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תִּטְהַר: שביעי כט וּבַיּוֹם
 הַשְּׁמִינִי תִקַּח־לָּהּ שְׁתֵּי תָרִים אֵז שְׁנֵי בָנֵי יוֹנָה וְהִבִּיֵּאה
 אוֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: ל וְעָשָׂה הַכֹּהֵן
 אֶת־הָאֶחָד חֲטָאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה וְכִפֹּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן
 לִפְנֵי יְהוָה מִזֹּב טְמֵאתָה: מפטיר לא וְהִזְרַתֶּם אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
 מִטְמֵאתֶם וְלֹא יָמְתוּ בְּטְמֵאתֶם בְּטְמֵאִים אֶת־מִשְׁכַּנִּי
 אֲשֶׁר בְּתוֹכָם: לב זֹאת תּוֹרַת הַזֹּב וְאֲשֶׁר תִּצָּא מִמֶּנּוּ
 שֹׁכְבַת־זָרַע לְטְמֵאה־בָּהּ: לג וְהִדּוּהַ בְּנִדְתָהּ וְהַזֹּב אֶת־זֹבּוֹ
 לְזָכַר וּלְנִקְבָה וּלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם־טְמֵאה:

ממנו שכבת־זרע. הרי הוא כבעל קרי, טמא
 טומאת ערב: (לב) והזב את־זובו. בעל שתי
 ראיות ובעל שלש ראיות, שתורתן מפורשת
 למעלה:

רש"י (לא) והזרתם. אין 'נזירה' אלא פרישה, וכן (ישעיה
 א, ד): "נזרו אחור", וכן (בראשית מט, כו): "נזיר
 אחיו": ולא ימתו בטמאתם. הרי הכרת של
 מטמא מקדש קרוי 'מיתה': (לב) זאת תורת הזב.
 בעל ראייה אחת. ומהו תורתו?: ואשר תצא

פרשת אחרי-מות

טז א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֶהֱרֹן
בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי־יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר
אֶל־אֶהֱרֹן אַחִידְךָ וְאֶל־יָבָא בְּכָל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית
לְפָרֶכֶת אֶל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶן וְלֹא יָמוּת פִּי
בְּעֵזֶן אֲרָאָה עַל־הַכַּפֹּרֶת: ג בְּזֹאת יָבֹא אֶהֱרֹן אֶל־הַקֹּדֶשׁ

ולא ימות. שאם בא, הוא מת: כי בענן אראה. כי רש"י תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני, ולפי שגלוי שכינתי שם, יזהר שלא ירגיל לבוא. זהו פשוטו. ורבותינו דרשוהו (יומא נג ע"א): לא יבוא כי-אם בענן הקטרת ביום הכפורים: (א) בזאת. גמטריא שלו ארבע מאות ועשר, רמז לבית ראשון: בזאת יבא אהרן וגו'. ואף זו, לא בכל-עת, כי אם ביום-הכפורים, כמו שמפורש בסוף הפרשה (פסוק ט): "בחדש השביעי בעשור לחדש":

(א) וידבר ה' אל-משה אחרי מות שני בני אהרן וגו'. מה-תלמוד לומר? היה רבי אלעזר בן עזריה מושלו משל לחולה שנכנס אצלו רופא, אמר לו: אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב. בא אחר ואמר לו: אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב, שלא תמות כדרך שמת פלוני. זה זרזו יותר מן הראשון. לכך נאמר: "אחרי מות שני בני אהרן": (ב) ויאמר ה' אל-משה דבר אל-אהרן אחיך ואל-יבא. שלא ימות כדרך שמתו בניו:

(א) אחרי מות: אעפ"י שהם לא נכנסו לקודש הקדשים, מכל מקום היתה מיתתם מפני זלזולם בכבוד ובמורא הראוי למשכן ה' ולעבודתו. ברש"י כ"י שבידי מוסיף: כל מקום מיקר ומוציא זיעה כגון מחילה שתחת הקרקע מוקפת גדר של אבנים הוא נקרא תחב (אבל קודם לכן כתוב: בטחב בטי"ת).

(ב) ואל יבא בכל עת: בשום זמן.

כי בענן אראה על הכפרת: כי גם כשאהיה נגלה על הכפרת לא יהיה זה אלא בתוך הענן, כי כבוד אלהים הסתר דבר, ולפיכך גם הכהן הגדול ייזהר שלא ייכנס לשם.

ואל יבא בכל עת אל הקדש: טעמי המקרא הזה זרים מאד, כי היה האתנח ראוי תחת ולא ימות (ואלי-יבא בכל עת אל-הקדש מבית לפרכת אל פני הכפרת אשר על הארן ולא ימות); ואולי דעת בעל הטעמים כ"ר" יהודה (מנחות כ"ז ע"ב) 'מבית לפרכת' באזהרה, 'אל פני הכפרת' במיתה. ואפשר עוד לומר כי אולי בבית שני היה מי שהיה אומר: עכשו שאין ארון ואין כפרת ראוי שיהיה מותר להיכנס לבית קודש הקדשים, לפיכך ראו חכמים לחלק מאמר הכתוב כאילו הוא שני מאמרות, 'ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת' (אף אם אין שם ארון וכפרת אסור לבוא שם, ואמנם) 'אל פני הכפרת אשר על הארן' (אל יבא בכל עת) ולא ימות, בזמן שיש ארון יש מיתה, ובזמן שאין ארון מיתה ליכא, אזהרה מיהא איכא. ובעלי הטעמים (שהיו אחרי חתימת התלמוד) ציינו הטעמים על פי הקריאה שהיתה מקובלת בעל פה מחכמי בית שני.

בַּפֶּר בְּזֶבֶק לַחֲטָאת וְאֵיל לְעֹלָה: ד כְּתַנְתְּ בְּד קֹדֶשׁ
 יִלְבָּשׁ וּמְכַנְסֵי בֶד יִהְיוּ עַל־בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵי בֶד יַחְגֹּר
 וּבְמִצְנַפֶּת בֶּד יִצְנֹף בְּגַדֵי־קֹדֶשׁ הֵם וְרַחֵץ בַּמַּיִם אֶת־בְּשָׂרוֹ
 וּלְבָשָׁם: ה וּמֵאֵת עֵדֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי־שְׂעִירֵי עֲזִים
 לַחֲטָאת וְאֵיל אֶחָד לְעֹלָה: ו וְהִקְרִיב אֶהָרֹן אֶת־פֶּרֶר
 הַחֲטָאת אֲשֶׁר־לוֹ וּכְפָר בַּעֲדוֹ וּבַעֲדַת בֵּיתוֹ: ז וְלָקַח אֶת־
 שְׁנֵי הַשְּׂעִירִים וְהֶעֱמִיד אֹתָם לְפָנָי יְהוָה פָּתַח אֶהָל מוֹעֵד:
 ח וְנָתַן אֶהָרֹן עַל־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִים גְּרָלוֹת גּוֹרֵל אֶחָד לַיהוָה

פנים לעבודת חוץ, ומחוץ לפנים, ומשנה
 מבגדי זהב לבגדי לבן, ומבגדי לבן לבגדי זהב.
 ובכל-חליפה טעון טבילה ושני קדושי ידים
 ורגלים מן הכיור: (ו) את-פר החטאת אשר-לו.
 האמור למעלה. ולמדך כאן, שמשלו הוא בא
 ולא משל צבור: וכפר בעדו ובעד ביתו. מתודה
 עליו עונותיו ועונות ביתו: (ח) ונתן אהרן על-שני
 השעירים גרלות. מעמיד אחד לימין ואחד
 לשמאל, ונתן שתי ידיו בקלפי, ונטל גורל

רש"י (ד) כנתנת בד וגו'. מגיד שאינו משמש לפנים
 בשמונה בגדים שהוא משמש בהם בחוץ,
 שיש בהם זהב, לפי שאין קטגור נעשה סגור.
 אלא בארבעה, ככהן הדיוט, וכולן של בוץ:
 קדש ילבש. שיהיו משל הקדש: יצנף.
 כתרגומו: "יחת ברישה" - יניח בראשו, כמו
 (בראשית לט, טז): "ותנח בגדו" - "ואחתתה":
 ורחץ במים. אותו היום טעון טבילה בכל-
 חליפותיו. וחמש פעמים היה מחליף - מעבודת

שד"ל (ח) גרלות: גרלון בערבית אבן.

עזאזל: נראה שהיה מקודם של האל הרע, השטן, אל עז, ומילת עזאזל מן עז עז אל.
 והמאמינים באחדות האל שלא האמינו במציאות האל הרע, נשארה אצלם המילה הזאת
 להוראת הרע הגמור והאבדון, על דרך שגם היום אומרים "שטן" להורות על כל רעה גדולה
 ועל האבדון; והנה השעיר היה משתלח לאבדון במדבר שימות ברעב. והנה בזמן שהיתה
 ארץ ישראל רחבת ידים לישראל להיותם המעט מכל העמים היה אפשר למצוא בתוך ארצם
 ארץ גזרה ורחבה שיתעה בה השעיר וימות, אבל אחר זמן, כשרבתה האומה ונתיישרה הארץ
 ולא היתה שם ארץ גזרה הוצרכו להתקין שיידחף השעיר מעל הצוק, שאם לא כן היה נכנס
 לעיר נושבת. ואמנם המכוון בשילוח השעיר לעזאזל נראה שהוא על דרך (מִיכָה ז' י"ט) 'ותשליך
 במצלות ים כל חטאותם', כי הכהן בדיבורו היה נותן כל עוונות העם על השעיר, ואח"כ היה
 משלח השליח ועמו העוונות כולם אל ארץ גזרה, והעם היה נשאר נקי מכל עוונותם.

וְגֹרֶל אֶחָד לְעִזָּאזֵל: ט וְהִקְרִיב אֶהְרֹן אֶת־הַשְּׁעִיר אֲשֶׁר
עָלָה עָלָיו הַגֹּרֶל לַיהוָה וְעָשָׂהוּ חַטָּאת: י וְהַשְּׁעִיר אֲשֶׁר
עָלָה עָלָיו הַגֹּרֶל לְעִזָּאזֵל יַעֲמִד־חֵי לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו
לְשַׁלַּח אֹתוֹ לְעִזָּאזֵל הַמִּדְבָּרָה: יא וְהִקְרִיב אֶהְרֹן אֶת־פֶּרֶךְ
הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וְשַׁחַט אֶת־פֶּרֶךְ
הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ: יב וְלָקַח מִלֶּאֱהִמְחִתָּהּ גִּחְלֵי־אֵשׁ מֵעַל
הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי יְהוָה וּמִלֶּא חֲפָזָיו קִטְרֹת סָמִים דָּקָה
וְהֵבִיא מִבֵּית לַפָּרֹכֶת: יג וּנְתַן אֶת־הַקִּטְרֹת עַל־הָאֵשׁ לִפְנֵי
יְהוָה וְכִסָּה | עֲנַן הַקִּטְרֹת אֶת־הַכֹּפֶרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדוּת
וְלֹא יָמוּת: יד וְלָקַח מִדָּם הַפֶּרֶךְ וְהִזָּה בְּאֶצְבָּעוֹ עַל־פְּנֵי
הַכֹּפֶרֶת קִדְמָה וּלִפְנֵי הַכֹּפֶרֶת יִזָּה שְׁבַע־פְּעָמִים מִן־הַדָּם
בְּאֶצְבָּעוֹ: טו וְשַׁחַט אֶת־שְׁעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעֵם וְהֵבִיא

רש"י (תהלים קלה, ט): "בית אהרן ברכו אתה" וגו'. מכאן, שהכהנים מתכפרים בו. וכל־כפרתן אינה אלא על טומאת מקדש וקדשיו, כמו שנאמר (פסוק טז): "וכפר על־הקדש מטמאת" וגו': (יב) מעל המזבח. החיצון: מלפני ה'. מצד שלפני הפתח, והוא צד מערבי: דקה. מה־תלמוד לומר "דקה"? והלא כל־הקטרות דקה היא, שנאמר (שמות ל, לו): "ושחקת ממנה הדק"! אלא, שתהא דקה מן הדקה, שבערב יום־הכפורים היה מחזירה למכתשת: (יג) על־האש. שבתוך המחתה: ולא ימות. הא, אם לא עשאה כתקנה - חייב מיתה: (יד) והזה באצבעו. הזאה אחת במשמע: ולפני הכפרת יזה שבע. הרי אחת למעלה ושבע למטה: (טו) אשר לעם. מה־שהפר מכפר על הכהנים, מכפר

בימין וחברו בשמאל, ונותן עליהם, את שכתוב בו "לשם" - הוא לשם, ואת שכתוב בו "לעזאזל" - משתלח לעזאזל: עזאזל. הוא הר עז וקשה, צוק גבוה, שנאמר (פסוק כב): "ארץ גזרה" - חתוכה: (ט) ועשהו חטאת. כשמניח הגורל עליו, קורא לו שם, ואומר: "לה' חטאת": (י) יעמד־חי. כמו: 'יעמד חי' - על־ידי אחרים. ותרגומו: "יתקם כד חי". מה־תלמוד לומר "חי"? לפי שנאמר: "לשלח אתו לעזאזל", ואיני יודע שלוחו, אם למיתה אם לחיים, לכך נאמר: יעמד־חי" - עמידתו חי עד שישתלח. מכאן, ששלוחו למיתה: לכפר עליו. שיתודה עליו, כדכתיב (פסוק כא): "והתודה עליו" וגו': (יא) וכפר בעדו וגו'. וידי שני, עליו ועל אחיו הכהנים, שהם כולם קרויים "ביתו", שנאמר

אֶת־דָּמוֹ אֶל־מִבֵּית לַפָּרֶכֶת וְעָשָׂה אֶת־דָּמוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
 לְדַם הַפָּר וְהִזָּה אֹתוֹ עַל־הַכִּפָּרֶת וּלְפָנֵי הַכִּפָּרֶת: טו וְכִפֶּר
 עַל־הַקֹּדֶשׁ מִטְמֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְשְׁעֵיהֶם לְכָל־
 חַטָּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאַהֲל מוֹעֵד הַשָּׁבֹן אֹתָם בְּתוֹךְ
 טְמֵאתָם: יז וְכָל־אָדָם לֹא־יְהִיָּה | בְּאַהֲל מוֹעֵד בָּבֹאוּ
 לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ עַד־צֵאתוֹ וְכִפֶּר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וּבְעֵד
 כָּל־קֹהֶל יִשְׂרָאֵל: שני יח וַיֵּצֵא אֶל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לְפָנֵי־יְהוָה
 וְכִפֶּר עָלָיו וּלְקַח מִדָּם הַפָּר וּמִדָּם הַשְּׂעִיר וְנָתַן עַל־
 קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: יט וְהִזָּה עָלָיו מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ

רש"י

השעיר על ישראל. והוא השעיר שעלה עליו הגורל לשם: כאשר עשה לדם הפר. אחת למעלה ושבע למטה: (טו) מטמאת בני ישראל. על הנכנסין למקדש בטומאה, ולא נודע להם בסוף, שנאמר: "לכל־חטאתם", וחטאת היא שוגג: ומפשעיהם. אף הנכנסין מזיד בטומאה: וכן יעשה לאהל מועד. כשם שהזה משניהם בפנים אחת למעלה ושבע למטה, כך מזה על הפרכת מבחוץ משניהם אחת למעלה ושבע למטה: השכן אתם בתוך טמאתם. אף־על־פי

שהם טמאים, שכינה ביניהם: (יח) אל־המזבח אשר לפניו. זה מזבח הזהב, שהוא לפני ה' בהיכל, ומה־תלמוד לומר "ויצא"? לפי שהזה הזאות על הפרכת ועמד מן המזבח ולפנים והזה. ובמתנות המזבח הזקיקו לצאת מן המזבח ולחוץ, ויתחיל מקרן מזרחית צפונית: וכפר עליו. ומה־היא כפרתו? "ולקח מדם הפר ומדם השעיר" - מעורבין זה לתוך זה: (יט) והזה עליו מן־הדם. אחר שנתן מתנות באצבעו על קרנותיו, מזה שבע הזאות על גגו: וטהרו.

שד"ל

(טו) וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל ומפשעיהם: ההזיות מטהרות המקדש מן הטומאות אשר אולי טימאוהו ישראל אם בשוגג ואם במזיד, אבל אין הכפרה מועילה למי שטימאו, כי הוא עוונו יישא; והנה המכוון בכפרה הזאת הוא שאם אולי אחד העם יבוא לבית המקדש בטומאה, אל יחשבו העם שהמקדש נטמא וכל העבודות הנעשות בו לא לרצון תהיינה, אך יחשבו שכבר חזר לטהרתו וקדושתו על ידי הזיות הכהן הגדול.

(יח) ויצא אל המזבח אשר לפני ה': מזבח הזהב, ע' שמות ל' י'. ודברי ראב"ע שגגה, עיין רנ"ה וייזל, וע' במעמר שביקש להליץ בעד ראב"ע.

שִׁבַּע פְּעָמִים וְטָהְרוּ וְקִדְּשׁוּ מִטְמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כ וְכֹלֵהּ
 מִכִּפֹּר אֶת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְהַקְּרִיב
 אֶת־הַשְּׁעִיר הַחַי: כא וְסָמַךְ אֶהְרֹן אֶת־שְׁתֵּי יָדָיו יְדו כְּתִיב
 עַל־רֹאשׁ הַשְּׁעִיר הַחַי וְהִתְוֹדָה עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹת בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל־חַטָּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל־
 רֹאשׁ הַשְּׁעִיר וְשִׁלַּח בְּיַד־אִישׁ עֵתִי הַמַּדְבָּרָה: כב וְנָשָׂא
 הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹתֶם אֶל־אָרֶץ גְּזֵרָה וְשִׁלַּח אֶת־
 הַשְּׁעִיר בַּמִּדְבָּר: כג וּבָא אֶהְרֹן אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת־
 בְּגָדֵי הַבָּד אֲשֶׁר לָבַשׁ בָּבֹאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם:
 כד וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם בַּמָּקוֹם קָדוֹשׁ וְלָבַשׁ אֶת־בְּגָדָיו

בין הערבים וקטרת והיכל שעל מזבח הפנימי רש"י
 בבגדי זהב. וסדר המקראות לפי סדר
 העבודות, כך הוא: "ושלח את־השעיר
 במדבר", "ורחץ את־בשרו במים" וגו', "ויצא
 ועשה את־עלתו" וגו', "ואת חלב החטאת" וגו'
 וכל־הפרשה עד "ואחרי־כן יבוא אל־המחנה",
 ואחר־כך: "ובא אהרן": והניחם שם. מלמד
 שטעונון גניזה, ולא ישתמש באותן ארבעה
 בגדים ליום כפורים אחר: (כד) ורחץ את־בשרו
 וגו'. למעלה (פסוק ד) למדנו מ"ורחץ במים את־
 בשרו ולבשם", שכשהוא משנה מבגדי זהב
 לבגדי לבן, טעון טבילה. שבאותה טבילה
 פשט בגדי זהב שעבד בהן עבודת תמיד של
 שחר, ולבש בגדי לבן לעבודת היום. וכאן
 למדנו, שכשהוא משנה מבגדי לבן לבגדי זהב,
 טעון טבילה: במקום קדוש. המקודש בקדושת
 עזרה, והיא היתה בג בית הפרוה, וכן ארבע

ממה־שעבר: וקדשו. לעתיד לבא: (כא) איש
 עתי. המוכן לכך מיום אתמול: (כג) ובא אהרן
 אל־אֹהֶל מוֹעֵד. אמרו רבותינו, שאין זה מקומו
 של מקרא זה, ונתנו טעם לדבריהם במסכת
 יומא (לב ע"א), ואמרו: כל־הפרשה כולה אמורה
 על הסדר, חוץ מ'ביאה' זו, שהיא אחר עשיית
 עולתו ועולת העם והקטרת אמורי פר ושעיר,
 שנעשים בחוץ בבגדי זהב, וטובל, ומקדש,
 ופושטן ולובש בגדי לבן: ובא אל־אֹהֶל מוֹעֵד.
 להוציא את הכף ואת המחתה, שהקטיר בה
 הקטרת לפני ולפנים: ופשט את־בגדי הבד. אחר
 שהוציאם, ולובש בגדי זהב לתמיד של בין
 הערבים. וזהו סדר העבודות: תמיד של שחר
 בבגדי זהב, ועבודת פר ושעיר הפנימיים
 וקטרת של מחתה בבגדי לבן, ואילו ואיל העם
 ומקצת המוספין בבגדי זהב, והוצאת כף
 ומחנתה בבגדי לבן, ושירי המוספין ותמיד של

(כא) עתי: מן עת, כמו מְזַמֵּן מן זָמַן, ומזה אולי עתיד כמו עתית מן עת.

שד"ל

וַיֵּצֵא וְעָשָׂה אֶת־עֲלֹתוֹ וְאֶת־עֲלֹת הָעֵם וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד
הָעֵם: שלישי (שני) כה וְאֵת חֶלֶב הַחֹטָאִת יִקְטִיר הַמִּזְבְּחָה:
כו וְהַמְשִׁלַּח אֶת־הַשְּׂעִיר לַעֲזָאֵל יִכְבֵּס בְּגָדָיו וְרַחַץ אֶת־
בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹא אֶל־הַמִּתְּנָה: כז וְאֵת פֶּרֶךְ
הַחֹטָאִת וְאֵת | שְׂעִיר הַחֹטָאִת אֲשֶׁר הוּבֵא אֶת־דָּמָם
לְכִפֹּר בַּקֹּדֶשׁ יוֹצִיא אֶל־מַחוּץ לַמִּתְּנָה וְשָׂרְפוּ בָאֵשׁ
אֶת־עֲרֹתָם וְאֶת־בְּשָׂרָם וְאֶת־פְּרָשָׁם: כח וְהַשְּׂרָף אֹתָם
יִכְבֵּס בְּגָדָיו וְרַחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹא אֶל־
הַמִּתְּנָה: כט וְהִיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי
בַּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תִּעַנּוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל־מְלֹאכָה לֹא
תַעֲשׂוּ הָאֲזֹרָח וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם: ל כִּי־בִיּוֹם הַזֶּה יִכְפֹּר
עֲלֵיכֶם לְטָהָר אֶתְכֶם מִכָּל חֹטְאֹתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה תִּטְהָרוּ:

רש"י "ואיל אחד לעלה" האמור למעלה (פסוק ה):
"ומאת עדת בני ישראל" וגו': (כה) ואת חלב
החטאת. אמורי פר ושעיר: יקטיר המזבחה. על
מזבח החיצון, דאילו בפנימי כתיב (שמות ל, ט):
"לא־תעלו עליו קטרת זרה ועלה ומנחה":
(כז) אשר הובא את־דמם. להיכל ולפני ולפנים:

טבילות הבאות חובה ליום, אבל הראשונה
היתה בחיל: ולבש את־בגדיו. שמונה בגדים
שהוא עובד בהן כלי־מות השנה: ויצא. מן
ההיכל אל החצר, שמזבח העולה שם: ועשה
את־עֲלֹתוֹ. איל לעולה האמור למעלה (פסוק ג):
"בזאת יבא אהרן" וגו': ואת־עֲלֹת הָעֵם.

שד"ל (כה) ברש"י כ"י שבידי: מתרגמין וית תרבי חטותא, אימורי פר ושעיר יקטיר המזבחה -
והכוונה כי נכללו כאן ב' חטאות, פר ושעיר.

(כט) תענו את נפשותיכם: כמו 'ונפש נענה תשביע' (ישעיה נ"ח י'), 'ויענך וירעבך' (דברים ח' ג').

(ל) יכפר עליכם: הכהן בעבודות שיעשה (רנ"ה וייל).

מכל חטאתיכם, לפני ה' תטהרו: הכוונה על עוונות הנשכחים או נעלמים ממי שעשה אותם.

לא שִׁבַּת שִׁבְתוֹן הִיא לָכֶם וְעֵנִיתֶם אֶת־נַפְשֵׁיכֶם חֻקַּת
 עוֹלָם: לב וּכְפַר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר־יִמָּשַׁח אֹתוֹ וְאֲשֶׁר יִמְלֵא אֶת־
 יָדוֹ לְכַהֵן תַּחַת אָבִיו וְלִבֶּשׂ אֶת־בְּגָדֵי הַבַּד בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ:
 לג וּכְפַר אֶת־מִקְדָּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ
 יִכַּפֵּר וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל־כָּל־עַם הַקְּהָל יִכַּפֵּר: לד וְהִי־תֵהֱ-
 זֵאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל־
 חַטָּאתָם אַחַת בַּשָּׁנָה וְיֵעַשׂ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:
 רביעי יז א וַיִּדְבַּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן
 וְאֶל־בָּנָיו וְאֵל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַדָּבָר

הכהנים הגדולים שעמדו מיאשיהו ואילך, רש"י
 שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשחה:
 לכהן תחת אביו. ללמד שאם בנו ממלא את
 מקומו, הוא קודם לכל־אדם: (לד) ויעש כאשר
 צוה ה' וגו'. כשהגיע יום־הכפורים עשה
 כסדר הזה. ולהגיד שבחו של אהרן, שלא
 היה לובשן לגדולתו, אלא כמקיים גזרת המלך:

(לב) וכפר הכהן אשר־ימשח וגו'. כפרה זו של
 יום־הכפורים אינה כשרה אלא בכהן גדול.
 לפי שנאמרה כל־הפרשה באהרן, הוצרך
 לומר בכהן גדול הבא אחריו שיהא כמוהו:
 ואשר ימלא את־ידו. אין לי אלא המשוח
 בשמן המשחה, מרובה בגדים מנין? תלמוד
 לומר: "ואשר ימלא את־ידו" וגו', והם כל־

(לב) ולבש: דבק עם וכפר, המכהן תחת אביו יכפר ביום הזה ויעשה העבודות בבגדי לבן, וכן
 תירגם רמבמ"ן.

(א) אחר שהוקם המשכן התחיל לצוותם על ענייני קדושה, שיהיו קדושים אחר שהאל השוכן
 בקרבם הוא קדוש, ע"כ הזהיר על המאכלות האסורים ועל הטומאות ועל העריות, וגם על
 עניינים שבין אדם לחבירו, כי הוא האוהב הצדק והחסד בין בני אדם, ואח"כ הזהיר על קדושת
 הכהנים (בפ' אמור); ואמנם איסור החלב והדם, אעפ"י שהוא נוהג גם בחולין אינו אלא דרך
 כבוד כלפי מעלה, כי החלב והדם היו לחם גבוה. ואמנם נבחר הדם להיות קרב על המזבח כי
 בו הנפש, על כן יכפר על הנפש, והחלב אולי נבחר גם קודם מתן תורה להיותו ניתך ועולה
 באש ומעלה עשן יותר מן הבשר, והוא כעין קטורת. והנה הדם מלבד טעם זה יש בו ג"כ טעם
 אחר, כי שתייתו אכזריות ומקנה תכונה רעה בנפש, על כן הדם אסור גם בחיה שאינה קריבה
 על גבי המזבח, מה שאין כן החלב.

אֲשֶׁר-צָוָה יְהוָה לְאמֹר: ^ג אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
 יִשְׁחַט שׂוֹר אוֹ-כֶשֶׁב אוֹ-עֶז בַּמִּחְנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט
 מִחוּץ לַמִּחְנֶה: ^ד וְאֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֵבִיאוּ לְהַקְרִיב
 קֶרְבָן לַיהוָה לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְהוָה דָּם יַחֲשֵׁב לְאִישׁ הַהוּא דָּם
 שֶׁפָּדַד וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ: ^ה לְמַעַן אֲשֶׁר
 יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-זִבְחֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם זִבְחִים עַל-פְּנֵי
 הַשֹּׁדֵד וְהֵבִיִּי אֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל-הַפֶּה
 וְזָבְחוּ זִבְחֵי שְׁלָמִים לַיהוָה אוֹתָם: ^ו וְזָרַק הַפֶּה אֶת-הַדָּם
 עַל-מִזְבַּח יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהַקָּטִיר הַחֵלֶב לְרִיחַ
 נִיחַח לַיהוָה: ^ז וְלֹא-יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת-זִבְחֵיהֶם לְשַׁעֲרֵם
 אֲשֶׁר הֵם זָנִים אַחֲרֵיהֶם חֲקַת עוֹלָם תְּהִי־זֹאת לָהֶם
 לְדֹרֹתָם: ^ח חֲמִישִׁי (שְׁלִישִׁי) ^ח וְאֵלֵהֶם תֹּאמֹר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית
 יִשְׂרָאֵל וּמִן-הַגֵּר אֲשֶׁר-יִגְוֹר בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר-יַעֲלֶה עִלָּה אוֹ-

רש"י (א) אשר ישחט שור אוֹ-כֶשֶׁב. במקדשין הכתוב דמים בחוץ: (ה) אשר הם זבחים. אשר הם רגילים לזבח: (ז) לשעירים. לשדים, כמו (ישעיהו יג, כא): "ושעירים ירקדוֹ-שם": (ח) אשר-יעלה עלה. לחייב על המקטיר אברים בחוץ כשוחט

(א) אשר ישחט שור אוֹ-כֶשֶׁב. במקדשין הכתוב מדבר, שנאמר: "להקריב קרבן": במחנה. חוץ לעזרה: (ד) דם יחשב. כשופך דם האדם, שהתחייב בנפשו: דם שפך. לרבות את הזורק

שד"ל (א) אשר ישחט שור או כשב: בחולין הכתוב מדבר כי במדבר נאסר להם בשר תאווה, וכן דעת ר' ישמעאל (חולין ט"ז ע"ב), והיא קרובה לפשט הכתוב (רנ"ה וי"ז), ואח"כ בפסוק ח' וט' מדבר במקדשין. תחילה אסר השחיטה בחוץ דרך כלל כדי שלא יבואו לזבח לשעירים, ואח"כ אמר: אם אולי יאמר אדם: אני אעלה עולה או זבח לה' בביתי, דעו כי איש איש אשר יעלה עולה או זבח ואל פתח וגו'.

(ז) חקת עולם: שלא יזבחו לשעירים.

זָבַח: ט וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יְבִיאֵנוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לִיהוֹה וּנְכַרְתָּ הָאִישׁ הַהוּא מֵעַמּוֹ: י וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְךָ אֲשֶׁר יֹאכֵל כָּל־דָּם וְנִתְּתִי פָנָי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת אֶת־הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֶתָּה מִקֶּרֶב עַמִּי: יא כִּי־נִפְשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הוּא וְאֲנִי נִתְּתִיו לָכֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי־הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יִכַּפֵּר: יב עַל־כֵּן אֲמַרְתִּי לְבִנְיָ יִשְׂרָאֵל כָּל־נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא־תֹאכַל דָּם וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם לֹא־יֹאכַל דָּם: יג וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְךָ אֲשֶׁר יֵצֵד צִיד תִּיָּה אוֹ־עוֹף אֲשֶׁר יֹאכֵל וְשִׁפָּךְ אֶת־דָּמוֹ וְכִסְהוּ בַּעֲפָר: יד כִּי־נִפְשׁ כָּל־בָּשָׂר

על נפש האדם - תבא נפש ותכפר על הנפש: רש"י (יב) כל־נפש מכם. להזהיר גדולים על הקטנים: (יג) אשר יצוד. אין לי אלא ציד, אוזין ותרנגולין מניין? תלמוד לומר: "ציד" - מכל־מקום. [אם כן, למה נאמר: "אשר יצוד"? שלא יאכל בשר, אלא בהזמנה הזאת]: אשר יאכל. פרט לטמאים: (יד) דמו בנפשו הוא. דמו הוא לו

בחוי, שאם שחט אחד והעלה חברו - שניהם חייבין: (ט) ונכרת. זרעו נכרת, וימיו נכרתין: (י) כל־דם. לפי שנאמר: "בנפש יכפר", יכול, לא יהא חייב אלא על דם המוקדשים? תלמוד לומר: "כל־דם": ונתתי פני. פנאי שלי, פונה אני מכל־עסקי ועוסק בו: (יא) כי נפש הבשר. של כל־בריה, בדם היא תלויה, ולפיכך נתתיו לכפר

(ט) לעשות אתו לה': לא אמר להקריב קרבן לה' כמו למעלה פסוק ד', כי כאן כבר אמר 'אשר יעלה עלה או זבח'.

(יא) כי הדם הוא בנפש יכפר: הוא יכפר בנפש, ע' רש"י.

(יג) וכסהו בעפר: כדי שלא יניחוהו על הקרקע בשביל נפשות המתים שתבואנה לשתותו כמו שהיתה אמונת הגוים הקדמונים כנראה בהומירוס; וראז' אומר דרך כבוד לדם, לבלתי ישתוהו החיות. ולי נראה כדי שלא יישאר דם ויחשוב מי שרואה אותו שהוא דם בני אדם ושנשפך דם נקי בארץ ישראל שהיא קדושה (שש"ס).

(יד) דמו בנפשו הוא: הוא הדם שבגופו, נפשו כמו גופו (הרנהיים).

דָּמוֹ בְּנֶפֶשׁוֹ הוּא וְאָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּם כָּל־בֶּשֶׂר לֹא
 תֹאכְלוּ כִּי נֶפֶשׁ כָּל־בֶּשֶׂר דָּמוֹ הוּא כָּל־אֲכָלְיוֹ יִכְרֹת:
 טו וְכָל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹאכַל נְבֵלָה וְטֵרֶפֶה בְּאֶזְרַח וּבַגֵּר
 וּכְבֹשׁ בַּגְּדָיו וְרֶחֶק בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב וְטָהָר: טז וְאִם
 לֹא יִכְבֹּשׁ וּבִשְׂרוֹ לֹא יֶרְחַק וְנִשְׂא עֲוֹנוֹ: יח וַיְדַבֵּר יְהוָה
 אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם
 אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ג כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבַתֶּם־
 בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא

(ב) אני ה' אלהיכם. אני הוא שאמרתי בסיני (שמות כ, ב): "אנכי ה' אלהיך", וקבלתם עליכם מלכותי, מעתה קבלו גזרותי. רבי אומר: גלוי וידוע לפניו שסופן לנתק בעריות בימי עזרא, לפיכך בא עליהם בגזרה: "אני ה' אלהיכם" - דעו מי גוזר עליכם, דיין להפרע ונאמן לשלם שכר: (ג) כמעשה ארץ־מצרים. מגיד שמעשיהם של מצריים ושל כנעניים מקולקלים מכל־האומות, ואותו מקום שישבו בו ישראל מקולקל מן הכל: אשר אני מביא אתכם שמה. מגיד, שאותן עממין שכבשו ישראל, מקלקלים יותר מכלם: ובחקתיהם לא תלכו. מה־הניח הכתוב שלא אמר? אלא אלו נימוסות שלהן, דברים החקוקין להם, כגון: טרטיאות ואצטדיאות. רבי מאיר אומר: אלו דרכי האמורי

במקום הנפש, שהנפש תלויה בו: כִּי־נֶפֶשׁ כָּל־בֶּשֶׂר דָּמוֹ הוּא. הנפש היא הדם. "דם" ו"בשר" לשון זכר, "נפש" לשון נקבה: (טו) אשר תאכל נבלה וטרפה. בנבלת עוף טהור דבר הכתוב, שאין לה טומאה אלא בשעה שנבלעת בבית הבליעה. ולמדך כאן, שמטמאה באכילתה [ואינה מטמאה במגע]. ו"טרפה" האמורה כאן, לא נכתב אלא לדרוש, וכן שנינו (תורת כהנים): יכול, תהא נבלת עוף טמא מטמאה בבית הבליעה? תלמוד לומר: "טרפה" - מי שיש במינו טרפה. יצא עוף טמא, שאין במינו טרפה: (טז) ונשא עונו. אם יאכל קדש, או יכנס למקדש - חייב על טומאה זו ככל־שאר טומאות: ובשרו לא ירחק ונשא עונו. על רחיצת גופו ענוש כרת, ועל כבוס בגדים במלקות:

רש"י

(טז) ונשא עונו: אם יאכל קודש או יבוא למקדש, או שלא יזהיר את הנוגעים בו. ולדעת אחרים השווה בטומאתו נושא עונו.

שד"ל

(ג) ובחקתיהם לא תלכו: בכל התועבות הנזכרות לפנינו לא מצאנו ענין שיהיה חוק אלא העברת הבנים למולך. ונראה כי כמו שהייבום הוא חוק אצלנו, כך קצת מן העריות היה חוק אצל האומות ההן על פי תנאים ידועים.

אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבַחֲקֵיתֶהֶם לֹא תִלְכוּ: ד אֶת־
 מִשְׁפָּטֵי תַעֲשׂוּ וְאֶת־חֻקֵּי תִשְׁמְרוּ לִלְכַת בְּהֶם אֲנִי יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם: ה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֵּי וְאֶת־מִשְׁפָּטֵי אֲשֶׁר
 יַעֲשֶׂה אִתְּם הָאָדָם וְחֵי בְהֶם אֲנִי יְהוָה: ששי ו אִישׁ אִישׁ
 אֶל־כָּל־שָׂאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגִלּוֹת עֲרוּה אֲנִי יְהוָה:

ישראל, אלך ואלמד חכמת האומות: רש"י
 (ה) ושמרתם את־חוקתי וגו'. לרבות שאר דקדוקי
 הפרשה, שלא פרט הכתוב בהם. דבר אחר:
 לתן שמירה ועשיה לחקים. ושמירה ועשיה
 למשפטים, לפי שלא נתן אלא עשיה
 למשפטים ושמירה לחקים: וחי בהם. לעולם
 הבא. שאם תאמר בעולם הזה. והלא סופו הוא
 מת?!: אני ה'. נאמן שלם שכר: (ו) לא תקרבו.
 להזהיר הנקבה כזכר, לכך נאמר לשון רבים:

שמנו חכמים: (ה) את־משפטי תעשו. אלו דברים
 האמורים בתורה במשפט, שאילו לא נאמרו,
 היו כדאי לאמרן: ואת־חוקתי תשמרו. דברים
 שהם גזרת המלך, שיצר הרע משיב עליהם:
 למה לנו לשמרן?! ואומות העולם משיבין
 עליהם, כגון: אכילת חזיר, ולבישת שעטנז,
 וטהרת מי חטאת, לכך נאמר: "אני ה'", גזרתי
 עליכם, אי אתם רשאים להפטר!: ללכת בהם.
 אל תפטר מתוכם, שלא תאמר: למדתי חכמת

(ה) וחי בהם: תתקיים החברה בשלום, שאם יתחבר אדם עם קרובותיו, תהיה כל משפחה
 חברה לעצמה נבדלת מזולתה. טענה זו לפי דעתי אינה כלום, כי אם יהיו מותרות העריות,
 לא תהיה משפחה בעולם בשום פנים, והטעם הוא כי אם יתחבר אדם עם קרוביו, לא תהיה
 בעולם לא אהבה לא יראה ולא שלום כמו בימי המבול (שש"ם). ואולי (כדעת אח"ם) היה חוק
 במצרים, שלא יהיו אנשי המשפחה והשבט מתחתנים באנשי משפחה או שבט אחר (כי היה
 העם נחלק לקאסטות), ולפיכך לפעמים היו זקוקים לקחת שאר בשרם.

(ו) שאר בשרו: מל' 'אך עצמי ובשרי אתה' (בראשית כ"ט י"ד). גם שאר עניינו בשר, כמו (תהלים
 ע"ח כ"ז) 'וימטר עליהם כעפר שאר'.

איש איש אל כל שאר בשרו: איסורי ביאה אין המכוון בהם כדעת הרמב"ם (מורה חלק ג' פרק
 מ"ט) למעט המשגל, כי לא אסרה תורה ריבוי הנשים (אלא למלך), ולא ריבוי המשגל באשה
 אחת; ואמנם כולם לתועלת החברה. והנה אשת איש טעמה מבואר, והוא להרחיק החמס
 והמריבות והרציחות הבאות בעקבות הניאוף; ואף אם יהיה אדם שיתרצה בזה, ויפקיר אשתו
 לאיש עשיר, הדבר אסור מפני ההשחתה אשר תצא מזה לכלל האומה בקלקול המידות.
 ואיסור הזכר והבהמה הוא מפני שהם מעשים נגד הטבע, ואם היו מותרים, תהיה לקיחת נשים
 מתמעטת. ואמנם העריות אשר הן שאר בשר אסורות בעבור הצלחת הבית ותיקון המידות
 והצלחת המדינה. כי הנה לקיחת האם ואשת האב ואחות האב ואשת אחי האב הוא דבר

ז עֲרוֹת אֲבִיךָ וְעֲרוֹת אִמְךָ לֹא תִגְלֶה אִמְךָ הוּא לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתֶיהָ: ח עֲרוֹת אִשְׁת־אֲבִיךָ לֹא תִגְלֶה עֲרוֹת אֲבִיךָ הוּא:

רש"י אני ה'. נאמן לשלם שכר: (ז) ערות אביך. זו אשת אביך. או אינו אלא כמשמעו? נאמר כאן: אביך: (ח) ערות אשת-אביך. לרבות לאחר מיתה:

שד"ל המתנגד לכבוד אב ואם, והזלזול בכבוד האב והאם גורם קלקול המידות והפסד הנהגת הבית; וכן אשת הבן הרי היא במדרגת הבת לחמיה ולחמותה, ואם ייקחנה חמיה, ימשך מזה זלזול בכבוד החם והחמות והאב והאם, וכן לקיחת אשה ובתה מביאה שווי ביניהן וגורמת זלזול בכבוד האם. ואיסור אשה ואחותה הוא מפורש במילת לצרור, והוא שלא להטיל קנאה בין שתי אחיות לעשותן צרות ושונאות זו את זו, תחת שמשפטן לאהוב זו את זו, וידוע כי השנאה בין הקרובים קשה מהשנאה בין הזרים, כי כתוקף האהבה הקודמת, כן חוזק השנאה הבאה אחריה, וזה יגרום קלקול המידות והפסד גדול בהצלחת הבית. וכן לקיחת אשת האח תביא קנאה ושנאה בין האחים; ואפילו אחר מיתת אחיו, אם יש לו בנים, ויקח האח את יבמתו, זה יגרום שנאה בינו ובני אחיו, וכן בין בניו ובני אחיו, וזה סיבה לקלקול המידות והפסד הצלחת הבית. לא כן אם מת האח זורע אין לו. ואמנם איסור האחות נראה שהוא להצלחת המדינה, שאם היתה האחות מותרת היו רוב בני אדם נושאים אחותם, והיתה כל משפחה כעם בפני עצמו, ולא היו המשפחות מתחתנות ומתערבות זו בזו, ולא היתה האומה לעם אחד אלא לעמים רבים בלתי קרובים זה לזה ובלתי אוהבים זה את זה.

לגלות ערוה: גילוי מקום הבושה, והוא לשון נקיה וכינוי לשכיבה, וגילוי ערוה אינו דוקא בלקיחת קבע, אבל גם בשכיבת עראי, שנאמר (פסוק י"ט) 'ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב לגלות ערותה'. וכשנכתב גילוי ערוה אצל הזכר כגון ערות אביך, ערות אחיך, הכוונה גילוי ערות אשתו, כי איש ואשתו נחשבים כבשר אחד; ובפסוק י' האיש זורעו נחשבים ג"כ כבשר אחד. ודע כי הכתוב תלה תמיד האזהרה בזכר לפי שהוא הפועל, ואם הבעילה אסורה לזכר, לא ייתכן שתהיה מותרת לנקבה (ולפיכך לא פרט האיסור כנגד הנקבה אלא בנרבעת כי שם האשה היא הפועלת, שהיא מביאה את הבהמה עליה). אמנם אין ללמוד מכאן כי כל מה שנאסר לזכר יהיה דוגמתו אסור לנקבה אלא היכא דגלי גלי, היכא דלא גלי לא גלי, כגון אחות האב נאסרה לזכר, אך אחי האב מותר בבת אחיו. ואם תשאל א"כ כמו שהזכיר ערות כלתך, למה לא הזכיר איסור החתן בחותנתו? זה כבר נכלל באיסור אשה ובתה. ואם תשאל כמו שהזכיר ערות בת בתך, למה לא הזכיר איסור הנכד בזקנתו אם אביו או אם אמו? נ"ל כי דיבר הכתוב בהווה, כי קרוב הוא שיתאווה הזקן לבת בנו, ורחוק הוא מאד שיתאווה הבחור לשכב עם אם אביו או אם אמו, אשר היא זקנה ממנו כל כך.

(ז) ערות אביך וערות אִמְךָ לֹא תִגְלֶה: מה שהוא ערות אב וגם ערות אם, והיא האם שהיא קרובה משני צדדים (רמב"ן, ו) ולפי פי' רש"י קשה "אמך היא".

ט עָרוֹת אַחוֹתֶיךָ בַּת־אָבִיךָ אוֹ בַּת־אִמְךָ מוֹלַדֶּת בֵּית אוֹ מוֹלַדֶּת חוּץ לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתֶיךָ: י עָרוֹת בַּת־בְּנֶיךָ אוֹ בַּת־בַּתֶּיךָ לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתֶיךָ כִּי עֲרוֹתֶיךָ הֵנָּה: יא עָרוֹת בַּת־אִשְׁתְּ אָבִיךָ מוֹלַדֶּת אָבִיךָ אַחוֹתֶיךָ הִוא לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתֶיהָ: יב עָרוֹת אַחוֹת־אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה שְׂאֵר אָבִיךָ הִוא: יג עָרוֹת אַחוֹת־אִמְךָ לֹא תִגְלֶה כִּי־שְׂאֵר אִמְךָ הִוא: יד עָרוֹת אַחֵי־אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה אֶל־אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דְּדַתֶּיךָ הִוא:

רש"י שהיא מאיש אחר: ערות בת־בנך. קל וחומר לבתך. אלא, לפי שאין מזהירין מן הדין, למדוה מגזרה שוה במסכת יבמות (ג ע"א): (יא) ערות בת־אשת אביך. למד שאינו חייב על אחותו משפחה ונכרית, לכך נאמר: "בת־אשת אביך", בראויה לקדושין: (יד) ערות אחי־אביך לא תגלה. ומה־היא ערותו? "אל־אשתו לא תקרב":

(ט) בת־אביך. אף בת אנוסה במשמע: מולדת בית או מולדת חוץ. בין שאומרים לו לאביך: קיים את אמה, ובין שאומרים לו לאביך: הוצא את אמה, כגון: ממזרת, או נתינה: (י) ערות בת־בנך. בבתו מאנוסתו הכתוב מדבר. ובתו ובת בתו מאשתו אנו למדין "ערות אשה ובתה לא תגלה" (פסוק יז), בין שהיא ממנו, בין

(ט) מולדת בית וגו': היה נראה לי לומר שזה פירוש הקודם, אחותך בת אביך היא מולדת בית, שנולדה עמך בבית אחד, ואחותך בת אמך היא מולדת חוץ, שנולדה מאיש אחר ומסתמא בבית אחר; אך לפי זה יקשה מה הוסיף אחר כך באמרו (פסוק י"א) 'ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא?' ותלמידי מוהר"ר אברהם חי מיישעטר אומר כי האחות שאינה מן האם לא נזכרה כלל בפסוק ט', אלא כך פירושו: ערות אחותך (בת אמך, כי כן סתם אח ואחות הם מאם אחת, ככתוב: (דברים י"ג ז') 'כי יסיתך אחיך בן אמך', (שיר השירים ח' א') 'מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי'), בין שהיא גם בת אביך בין שאינה אלא בת אמך, כלומר בין שהיא מולדת בית בין שהיא מולדת חוץ, כמו שפירשתי.

(י) לא נזכר איסור הבת שכבר היא נכללת באיסור ערות האם (שהבן לא ישכב עם אמו וכן הבת עם אביה) וגם באיסור אשה ובתה.

ערות הנה: הרי הן עצמך ובשרך, והרי זה כאילו אתה מגלה ערותך.

(יד) ערות אחי אביך: ולא הזכיר ערות אחי אמך, והנה אשת אחי האם איננה בכלל העריות, אלא מן השניות האסורות מדברי סופרים. וטעם החילוק הזה, כי אחי האב הוא ממשפחה אחת עמנו, ולא כן אחי האם, כי ממשפחה אחרת הוא, ואין לקיחת אשתו (כשנתאלמנה או

טו עֲרוֹת כִּלְתָךְ לֹא תִגְלֶה אֶשֶׁת בְּנֶדְךָ הִוא לֹא תִגְלֶה
 עֲרוֹתָהּ: טז עֲרוֹת אֶשֶׁת־אֶחִיךָ לֹא תִגְלֶה עֲרוֹת אֶחִיךָ
 הִוא: יז עֲרוֹת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תִגְלֶה אֶת־בֵּת־בְּנֵיהָ וְאֶת־
 בֵּת־בִּתְּהָ לֹא תִקַּח לְגִלּוֹת עֲרוֹתָהּ שְׂאֵרָה הֵנָּה זְמָה הִוא:
 יח וְאִשָּׁה אֶל־אֶחָתָהּ לֹא תִקַּח לְצָרָר לְגִלּוֹת עֲרוֹתָהּ עֲלֶיהָ
 בְּחַיֶּיהָ: יט וְאֶל־אִשָּׁה בְּנִדָּת טַמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגִלּוֹת
 עֲרוֹתָהּ: כ וְאֶל־אִשָּׁת עַמִּיתְךָ לֹא־תִתֵּן שְׂכַבְתָּךְ לְזֵרַע
 לְטַמְאָה־בָּהּ: כא וּמִזְרַעְךָ לֹא־תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֶּלֶךְ וְלֹא

קרובות זו לזו: זמה. עצה, כתרגומו: "עצת חטאין", שיצרך יועצך לחטוא: (יח) אל־אחתה. שתיהן כאחת: לצור. לשון צרה, לעשות את זו צרה לזו: בחייה. למדך, שאם גרשה לא ישא את אחותה כל־זמן שהיא בחיים: (כא) למלך. עבודה זרה היא ששמה "מלך", וזו היא עבודתה, שמוסר בנו לכמרים, ועושין שתי

(טו) אשת בנך הוא. לא אמרתי אלא בשיש לבנך אישות בה. פרט לאנוסה, ושפחה ונכרית: (יז) ערות אשה ובתה. לא אסר הכתוב אלא על־ידי נשואי הראשונה, לכך נאמר: "לא תקח", לשון קיחה, וכן לענין העונש (ויקרא כ, יא): "אשר יקח את־אשה ואת־אמה", לשון קיחה. אבל אנס אשה, מותר לישא בתה: שארה הנה.

רש"י

נתגרשה) מתועבת; ואם תאמר אף אחות האם ממשפחה אחרת היא - אין זו טענה, כי אחות האם היא שאר אמך, מה שאין כן אשת אחי האם שאין לה שום קורבה טבעית עמנו.

שד"ל

(יז) זמה הִוא: זמם נאמר על מחשבה שמסתירין אותה, והמילה נגזרת מן זמם שענינו בארמית רסן, שחוסמין בו פי הבהמה. והנה המחשבות שמסתירין אותן, על הרוב הן לרע, ואפשר ג"כ שתהיינה לטוב. ובעריות לא נקראת זימה אלא ערות אשה ובתה (כאן ולמטה כי י"ד), כי הוא מעשה מתועב כל כך, שהעושה אותו מוכרח להסתירו; וביחזקאל כ"ב י"א 'ואיש את כלתו טמא בזמה', כי הוא ענין קרוב לאשה ובתה, וכיוצא בזה (עמוס ב' ז) 'ואיש ואביו ילכו אל הנערה', הזכיר זה כדבר מכוער תכלית הכיעור. ואח"כ קראו זימה לכל מעשה מכוער ונתעב, וקראו מזימה לכל מחשבה שאדם מסתיר בלבו, כמו (איוב מ"ב ב') 'ולא יבצר ממך מזמה', גם קראו מזימה לחכמה וערמה כלומר לכוח אשר בו יחשבו אדם מחשבות ויסתירין בלבו עד בוא העת להוציאן לפועל, כגון (משלי ב' י"א) 'מזמה תשמר עליך תבונה תנצרכה' (ח' טבת תרי"ו). (יח, יט, כ) סיים העריות באותן שאיסורן איננו לעולם אלא לזמן, האחות יש לה היתר במות אחותה, הנדה בגמר טומאתה, ואשת איש אם תתאלמן או תתגרש (יום הני"ל).

תַּחֲלֵל אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה: שביעי (רביעי) כב וְאֶת־זֶכֶר
 לֹא תִשָּׁכַח מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תוֹעֵבָה הוּא: כג וּבְכָל־בְּהֵמָה
 לֹא־תִתֶּן שִׁכְבְּתֶךָ לְטַמְאֵה־בָּהּ וְאִשָּׁה לֹא־תַעֲמֹד לְפָנָי
 בְּהֵמָה לְרַבְעָה תָּבֵל הוּא: כד אֶל־טַמְאֹו בְּכָל־אֵלֶּה כִּי
 בְּכָל־אֵלֶּה נְטַמְאוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלַּח מִפְּנֵיכֶם:
 כה וְתִטְמָא הָאָרֶץ וְאֶפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ וְתִקַּא הָאָרֶץ אֶת־
 יֹשְׁבֵיהָ: כו וְשִׁמְרֹתֶם אֹתָם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי וְלֹא
 תַעֲשׂוּ מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה הָאֵזֹרָח וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם:
 כז כִּי אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵל עָשׂוּ אֲנֹשֵׁי־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 לְפָנֵיכֶם וְתִטְמָא הָאָרֶץ: מפטיר כח וְלֹא־תִקַּא הָאָרֶץ אֶתְכֶם
 בְּטַמְאָכֶם אֹתָהּ כְּאֲשֶׁר קָאָה אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר לְפָנֵיכֶם:
 כט כִּי כָל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ

מדורות גדולות, ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש: לא־תִתֶּן. זו היא מסירתו לכמרים: להעביר למלך. זו העברת האש: (כג) תבל הוא. לשון קדש וערוה ונאוף, וכן (ישעיה י, כה): "ואפי על־תבליתם". דבר אחר: "תבל הוא", לשון בלילה וערבוב זרע אדם בזרע בהמה: (כח) ולא־תִקַּא הארץ אתכם. רש"י משל לבן מלך שהאכילוהו דבר מאוס שאין עומד במעיו אלא מקיאו, כך ארץ ישראל, אינה מקיימת עובדי עבירה. ותרגומו: "ולא תרוקן" - לשון רקון, מריקה עצמה מהם: (כט) הנפשות העשת. הזכר והנקבה במשמע:

(כה) ותטמא הארץ וגו': לדעת מוהר"ר יוסף שבתני באזיבי, ותטמא הארץ עניינו יושבי הארץ, שד"ל כמו (בראשית מ"א נ"ז) 'וכל הארץ באו מצרימה', ואפקוד עונה עליה, הכוונה על יושביה ואח"כ ותקיא הארץ, הארץ ממש. ולדעת מוהר"ר אליהו אליעזר איגל גם ותטמא הארץ כמשמעו, ופירוש ואפקוד עונה עליה איננו ענין הקאת יושביה אלא עונשים אחרים ומכות אשר הכה ה' את הארץ, כגון רעב ודבר, כי לבסוף הארץ נלאתה לסבול יושביה המביאים עליה המכות והקיאה אותם.

הַנְּפֹשׁוֹת הָעֹשֶׂת מִקְרֵב עַמָּם: ֹוּשְׁמֵרְתֶם אֶת־מִשְׁמֵרְתִּי
 לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת מַחֲקוֹת הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לְפָנֶיכֶם וְלֹא
 תִּטְמְאוּ בָהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

רש"י (ב) ושמרתם את־משמרתני. להזהיר בית־דין על
 כך: ולא תטמאו בהם, אני ה' אלהיכם. הא, אם
 תטמאו - איני אלהיכם, ואתם נפסלים מאחרי.
 ומה־הנאה יש־לי בכם, ואתם מתחייבים
 כליה! לךך נאמר: "אני ה' אלהיכם":

פרשת קדושים

יֵט אַ וַיִּדְבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: בַּדְּבָר אֶל־כָּל־עַדְתֵּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרַת אֱלֹהִים קְדוּשִׁים תִּהְיוּ כִּי קְדוֹשׁ אָנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: גַּאִישׁ אָמוּ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת־שִׁבְתֵּתִי תִשְׁמְרוּ אָנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: דַּאֶל־תִּפְנּוּ אֶל־הָאֱלִילִים וְאֵלֵהִי מִסָּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אָנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: הַוְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה לְרִצְוֹנְכֶם תִּזְבַּחְהוּ: וּבְיוֹם זִבְחֶכֶם יֹאכְלוּ וּמִמִּחְרַת וְהַנּוֹתָר עַד־יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָאֵשׁ

איזהו מורא? לא ישב במקומו, ולא ידבר רש"י במקומו, ולא יסתור את דבריו. ואיזהו כבוד? מאכיל ומשקה, מלביש ומנעיל, מכניס ומוציא: (ד) אל־תפנו אל־האילים. לעבדם. "אלילים", לשון "אל" - כלא הוא חשוב: ואלהי מסכה. תחלתן אלילים הם, ואם אתה פונה אחריהם - סופך לעשותן אלהות: לא תעשו לכם. לא תעשו לאחרים, ולא אחרים לכם. ואם תאמר: לא תעשו לעצמכם, אבל אחרים עושין לכם. הרי כבר נאמר (שמות כ, ב): "לא יהיה לך" - לא שלך ולא של אחרים: (ה) וכי תזבחו וגו'. לא נאמרה פרשה זו, אלא ללמד שלא תהא זביחתן אלא על־מנת ליאכל בתוך הזמן הזה. שאם לקבוע להם זמן אכילה, הרי כבר נאמר (ויקרא ז, טז): "ואם־נדר או נדבה זבח קרבנו" וגו': לרצונכם תזבחהו. תחילת זביחתו תהא על־מנת נחת־רוח, שיהא לכם לרצון, שאם תחשבו עליו מחשבת פסול, לא ירצה עליכם לפני: לרצונכם. אפיימיני"ט. זהו לפי פשוטו. ורבותינו (הולין יג ע"א) למדו מכאן, למתעסק בקדשים שפסול, שצריך שיתכון לשחט: (י) ביום זבחכם יאכל. כשתזבחהו תשחטוהו על מנת לאכלו בזמן

(ב) דבר אל־כל־עדת בני־ישראל. מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל, מפני שרוב גופי תורה תלויין בה: קדשים תהיו. הו פרושים מן העריות ומן העברה, שכל־מקום שאתה מוצא גדר ערוה, אתה מוצא קדושה - "אשה זנה וחללה וגו' אני ה' מקדשכם" (ויקרא כא, דח). "ולא־יחלל זרעו... אני ה' מקדשו" (שם, טו). "קדשים יהיו" (שם, ו) - "אשה זנה וחללה" וגו' (שם, ז): (ג) איש אמו ואביו תיראו. כל־אחד מכם תיראו אביו ואמו. זהו פשוטו. ומדרשו (קידושין ל ע"ב): אין לי אלא איש, אשה מניין? כשהוא אומר: "תיראו", הרי כאן שנים. אם־כן, למה נאמר "איש"? שהאיש סיפק בידו לעשות, אבל אשה רשות אחרים עליה: אמו ואביו תיראו. כאן הקדים אם לאב, לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו. ובכבוד (שמות כ, יא) - הקדים אב לאם, לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו, מפני שמשדלתו בדברים: ואת־שבתי תשמרו. סמך שמירת שבת למורא אב, לומר: אף־על־פי שהזהרתך על מורא אב, אם יאמר לך: חלל את השבת! אל תשמע לו. וכן בשאר כל־המצות: אני ה' אלהיכם. אתה ואביך חייבים בכבודי, לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי.

יִשְׂרָאֵל: ז וְאִם הָאָכַל יֵאָכַל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פְּגוּל הוּא
 לֹא יִרְצָה: ח וְאִכְלִיו עוֹנֵו יֵשָׂא כִּי־אֶת־קֹדֶשׁ יְהוָה חָלַל
 וּנְכַרְתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַמִּיהָ: ט וּבִקְצָרְכֶם אֶת־קִצִּיר
 אֲרֻצְכֶם לֹא תִכְלֶה פָּאֵת שְׂדֵךְ לְקָצֵר וּלְקַט קִצִּירָךְ לֹא
 תִּלְקַט: י וְכִרְמֶךָ לֹא תַעֲזוּב וּפְרֹט כִּרְמֶךָ לֹא תִלְקַט
 לְעַנִּי וּלְגֵר תַּעֲזוּב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: יא לֹא תִגְנְבוּ

נכרות. איזהו עוללות? כל-שאינן לה לא כסף ולא נטף; ופרט כרמך. גרגרי ענבים הנושרים בשעת בצירה: אני ה' אלהיכם. דיון הפרע, ואיני גובה מכם אלא נפשות, שנאמר (משלי כב, כב-כג): "אל תגזל-דל וגו' כי-ה' יריב ריבם" וגו': (יא) לא תגנבו. אזהרה לגונב ממון. אבל "לא תגנבו" שבעשרת הדברות (שמות כ, יב), אזהרה לגונב נפשות. דבר הלמד מענינו - דבר שחיביבן עליו מיתת בית-דין: ולא-תכחשו. לפי שנאמר (ויקרא ה, כב): "וכחש בה", משלם קרן וחמש. למדנו ענש, אזהרה מניין? תלמוד לומר: "ולא תכחשו": ולא-תשקרו. לפי שנאמר (שם): "ונשבע על-שקר", ישלם קרן וחמש. למדנו עונש, אזהרה מניין? תלמוד לומר: "ולא תשקרו": לא תגנבו ולא-תכחשו ולא-תשקרו... ולא-תשבעו. אם גנבת, סופך לכחש, סופך

רש"י זה שקבעתי לכם כבר: (ז) ואם האכל יאכל וגו'. אם אינו ענין לחוץ לזמנו, שהרי כבר נאמר (ויקרא ז, יח): "ואם האכל יאכל מבשר-זבח שלמיו" וגו', תנהו ענין לחוץ למקומו. יכול, יהיו חייבים כרת על אכילתו? תלמוד לומר (שם): "והנפש האכלת ממנו עונה תשא" - ממנו ולא מחברו. יצא הנשחט במחשבת חוץ למקומו: פגול. מתעב, כמו (ישעיה סה, ד): "ומרק פגלים כליהם": (ח) ואכליו עונו ישא. בנותר גמור הכתוב מדבר, ואינו ענוש כרת על הנשחט חוץ למקומו, שכבר מעטו הכתוב. וזה בנותר גמור מדבר. ובמסכת כריתות (ה ע"א) למדוהו מגזרה שוה: (ט) לא תכלה פאת שדך. שיניח פאה בסוף שדהו: ולקט קצירך. שבלים הנושרים בשעת קצירה, אחת או שתיים, אבל שלש אינן לקט: (י) לא תעזוב. לא תיטול עוללות שבה, והן

שד"ל (ט) לא תכלה פאת שדך: הזכיר כאן איסור אכילת הזבח אחר המחרת, וסמך לו פאת הקציר, כי אמנם לכך ציווה שתהיה אכילת הזבח ביום אחד או בשניים, כדי שיצטרך לקרוא לזבחו אנשים אחרים שיאכלו עמו, שאם היה מותר למלוח בשר הזבח ולשמרו ימים וחודשים, יאכלהו הוא לבדו ואנשי ביתו, ועכשו שנאסרה אכילתו אחר המחרת, הנה הוא מוכרח להאכיל ממנו לזולתו, וזה מביא למעשה צדקה וחסד, דומה להנחת הפאה בשדה. וכן מצאנו אצל הזבחים קריאת אנשים לאכול, כמו 'כי הכין ה' זבח הקדיש קראיו' (צפניה א' ז), 'וקראת לישי בזבח' (שמואל א', ט"ז ג'). 'זבחי שלמים עלי... על כן יצאתי לקראתך' (משלי ז' י"ד ט"ו).

וְלֹא־תִכְחַשׁוּ וְלֹא־תִשְׁקְרוּ אִישׁ בְּעֵמִיתוֹ: יב וְלֹא־תִשְׁבְּעוּ
 בְּשֵׁמִי לְשֹׁקֵר וְחָלַלְתָּ אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה: יג לֹא־
 תִּעְשֶׂק אֶת־רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא־תִלְוֶיךָ פְּעֻלַּת שָׂכִיר אֶתְּךָ
 עַד־בֹּקֶר: יד לֹא־תִקַּלְלַח חֵרֶשׁ וְלִפְנֵי עֹזֵר לֹא תִתֵּן מִכָּשָׁל
 וְיִרְאֵתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה: שני (חמישי) טו לֹא־תִעָשֶׂוּ עֹלִים
 בַּמִּשְׁפָּט לֹא־תִשָּׂא פְּנֵי־דָל וְלֹא תִהְדָּר פְּנֵי גָדוֹל בַּצְּדָק

מכור שדך וקח לך חמור. ואתה עוקף עליו רש"י ונוטלה הימנו: ויראת מאלהיך. לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה, ויכול להישמט ולומר: לטובה נתכונתי. לפיכך נאמר בו: "ויראת מאלהיך", המכיר מחשבותיך. וכן כד-דבר המסור ללבו של אדם העושהו, ואין שאר הבריות מכירות בו, נאמר: "ויראת מאלהיך": (טו) לֹא־תִעָשֶׂוּ עֹלִים בַּמִּשְׁפָּט. מלמד שהדין המקלקל את הדין קרוי "עול", "שנאוי" ו"משקץ", "חרם" ו"תועבה", שהעול קרוי תועבה, שנאמר (דברים כה, טז): "כי תועבת ה' וגו' כל עשה עול". והתועבה קרוי חרם ושקץ, שנאמר (שם ז, כו): "ולא־תביא תועבה אל־ביתך והיית חרם כמהו. שקץ תשקצנו" וגו': לֹא־תִשָּׂא פְּנֵי־דָל. שלא תאמר: עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו, אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות: וְלֹא תִהְדָּר פְּנֵי גָדוֹל. שלא תאמר: עשיר הוא זה, בן גדולים הוא זה, היאך אבישנו ואראה בבשתו? עונש יש בדבר! לכך נאמר: "ולא תהדר פני גדול": בצדק תשפט עמיתך. כמשמעו. דבר אחר: הוי

לשקר, סופך לשבע לשקר: (יב) וְלֹא־תִשְׁבְּעוּ בְּשֵׁמִי. למה נאמר? לפי שנאמר (שמות כ, ו): "לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא", יכול, לא יהא חייב אלא על שם המיוחד, מנין לרבות כל־הכנווי? תלמוד לומר: "ולא תשבעו בשמי לשקר" - כל־שם שיש־לי: (יג) לֹא־תִעָשֶׂק. זה הכובש שר שכיר: לֹא־תִלְוֶיךָ. לשון נקבה, מוסב על הפעלה: עַד־בֹּקֶר. בשכיר יום הכתוב מדבר, שיציאתו מששקעה חמה, לפיכך זמן גבוי שכרו כל־הלילה. ובמקום אחר (דברים כד, טו) הוא אומר: "ולא־תבוא עליו השמש", מדבר בשכיר לילה, שהשלמת פעולתו משיעלה עמוד השחר, לפיכך זמן גבוי שכרו כל־היום. לפי שנתנה תורה זמן לבעל הבית, עונה לבקש מעות: (יד) לֹא־תִקַּלְלַח חֵרֶשׁ. אין לי אלא חרש, מנין לרבות כל־אדם? תלמוד לומר (שמות כב, כז): "בעמך לא תאר". אם כן, למה נאמר "חרש"? מה־חרש מיוחד, שהוא בחיים, אף כל־שהוא בחיים. יצא המת, שאינו בחיים: וְלִפְנֵי עֹזֵר לֹא תִתֵּן מִכָּשָׁל. לפני הסומא בדבר, לא תתן עצה שאינה הוגנת לו, אל תאמר:

(יג) תִּעָשֶׂק: העושק אינו נוטל מיד וזלתו, אבל מעכב לעצמו מה שחייב לו (רנ"ה ויזל) ולענין שד"ל גזרת המילה נ"ל כי פירש עשק כנגזר משורש עקש.

(יד) לֹא תִקַּלְלַח חֵרֶשׁ וגו': אזהרה למזיק בסתר ואומר: לא יראני אדם.

תִּשְׁפֹּט עִמִּיתְךָ: טו לֹא־תִלְךָ רֵכִיל בְּעַמִּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל־
 דָּם רֵעֶךָ אֲנִי יְהוָה: יז לֹא־תִשָּׂא אֶת־אֲחִיךָ בַלְבָבְךָ הוֹכַח
 תּוֹכִיחַ אֶת־עִמִּיתְךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא: יח לֹא־תִקֵּם

הסוחר ומרגל אחר כל־סחורה, וכן המוכר בשמים להתקשט בהם הנשים, על־שם שמחזור תמיד בעיירות, נקרא "רוכל" לשון רוגל. ותרגומו: "לא תיכול קרצין", כמו: "ואכלו קרציהון די יהודיא" (דניאל ג, ח), "אכל בה קרצא בי מלכא" (ברכות נח ע"א). נראה בעיני, שהיה משפּטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה, והוא גמר חזוק, שדבריו מקיימים ויעמידם על האמת, ואותה הלעטה נקראת: "אכילת קרצין", לשון "קרץ בעינו" (משלי ו, יג), שכן דרך כל־הולכי רכיל לקרץ בעיניהם ולרמוז דברי רכילותן, שלא יבינו שאר השומעים: לא תעמד על־דם רעך. לראות במיתתו ואתה יכול להצילו, כגון: טובע בנהר, וחיה או לסטים באים עליו: אני ה'. נאמן לשלם שכר, ונאמן לפרע: (יז) ולא־תשא עליו חטא. לא תלבין את פניו ברבים: (יח) לא־תקם. אמר לו: השאילני מגלך! אמר לו: לאו. למחר אמר לו: השאילני

רש"י דן את חברך לכף זכות: (טו) לא־תלך רכיל. אני אומר: על־שם שכל־משלחי מדנים ומספרי לשון הרע, הולכים בבתי רעיהם לרגל מה־יראו רע, או מה־ישמעו רע לספר בשוק, נקראים "הולכי רכיל" - הולכי רגילה אישפיימינ"ט בלעז. וראיה לדברי, שלא מצינו רכילות שאין כתוב בלשון הליכה: "לא תלך רכיל", "הלכי רכיל נחשת וברזל" (ירמיה ו, כח). ושאר לשון הרע אין כתוב בו הליכה "מלשני בסתר רעהו" (תהלים קא, ה), "לשון רמיה" (שם קכ, ג), "לשון מדברת גדלות" (שם יב, ד). לכך אני אומר שהלשון "רכיל" - לשון הולך ומרגל, שהכ"ף נחלפת בגימ"ל, שכל־האותיות שמוצאיהם ממקום אחד מתחלפות זו בזו - בי"ת בפ"א ובוי"ו, גימ"ל בכ"ף וקו"ף, נו"ן בלמ"ד ורי"ש, וזי"ן בצד"י. וכן (שמואל ב יט, כח): "וירגל בעבדך" - רגל במרמה לאמר עלי רעה, וכן (תהלים טו, ג): "לא־רגל על־לשנו". וכן רוכל,

שד"ל (יז) ולא תשא עליו חטא: אם תשנאהו בלי שתוכיחהו תשא עליו חטא, אבל אם תוכיחהו ולא יקבל תוכחה, נראה שאין עליך חטא אם תשנאהו. ורנ"ה ויזל כתב דברי הבל בענין שנאת הלב, גם לא הבין דעת רז"ל וחכמתם בתורת כהנים (קדושים פרשתא ב') וחשב שדרשו "ולא תשא" ענין נשיאת קול, והם לא לכך נתכוונו, רק אמרו שאם תלבין פניו ברבים יהיה עליך חטא, ואם כדבריו היה להם לומר: יכול אתה מוכיחו בקול רם ת"ל ולא תשא. אך באמרם: יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות ת"ל ולא תשא עליו חטא, הדבר ברור שכוונתם שלא תהיה תוכחתך בלי חמלה וחינה, באופן שיהיה עליך חטא.

(יח) לא תטר: לפי הפשט הנטירה היא נקמה לאחר זמן, כמו 'ונוטר הוא לא־יביו' (נחום א' ב') (רנ"ה ויזל). ואהבת לרעך כמוך: כל שאר עברות שבין אדם לחברו הם נתעבות מצד עצמן, חוץ מן הנקמה שהיא נראית כמשפט צדק, לפיכך אמר בה ואהבת לרעך כמוך, כמו שאתה לא תחפוץ שאחרים ינקמו ממך, כן לא תיקח נקמה מרעך, אף על פי שבדין היתה נקמתך,

וְלֹא־תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעְךָ כַּמּוֹד אֲנִי יְהוָה:
 יט אֶת־חֻקְתִּי תִשְׁמְרוּ בְּהִמַּתֶּךָ לֹא־תִרְבִּיעַ כְּלָאִים שְׂדֵךְ
 לֹא־תִזְרַע כְּלָאִים וּבְגַד כְּלָאִים שַׁעֲטָנֹז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ:
 כ וְאִישׁ כִּי־יִשְׁכַּב אֶת־אִשְׁהוֹ שְׁכַבְתָּ־זָרַע וְהוּא שְׁפָחָה
 נְחֻרְפַת לְאִישׁ וְהִפְדָּה לֹא נִפְדָּתָה אֹ חֲפָשָׁה לֹא נִתַן־

זה עם זה לחברו, מישטי"ר בלעז, כמו: חזין רש"י
 לנאזי דאית בהון (מועד קטן יב ע"ב), שאנו
 מפרשים לשון כמוש - פליישטרי"ר. ולשון
 "שעטנז", פרש מנחם: מחברת צמר ופשתים:
 (ג) נחורפת לאיש. מיועדת ומיוחדת לאיש, ואיני
 יודע לו דמיון במקרא. ובשפחה כנענית
 שחציה שפחה וחציה בת חורין, המאורסת
 לעבד עברי, שמותר בשפחה, הכתוב מדבר:
 והפדה לא נפדתה. פדויה ואינה פדויה. וסתם
 פדיון - בכסף: או חפשה. בשטר: בקרת תהיה.
 יש על בית־דין לבקר את הדבר, שלא לחייבה
 מיתה, "כי לא חפשה" ואין קדושיה קדושין
 גמורין. ורבותינו (כריתות יא ע"א) למדו מכאן,
 שהיא במלקות - תהי בקריאה, שהדיינים
 המלקין קורין על הלוקה (דברים כח, נח"ט): "אם־
 לא תשמר וגו' והפלא ה' את־מכתך" וגו'.

קרדומך! אמר לו: איני משאילך כדרך שלא
 השאלתני - זו היא נקימה. ואיזו היא נטירה?
 אמר לו: השאילני קרדומך! אמר לו: לאו.
 למחר אמר לו: השאילני מגלך! אמר לו: הא
 לך, ואיני כמותך שלא השאלתני - זו היא
 נטירה, שנוטר האיבה בלבו, אף־על־פי שאינו
 נוקם: ואהבת לרעך כמוך. אמר רבי עקיבא
 (תורת כהנים): זה כלל גדול בתורה: (יט) את־
 חקתי תשמרו. ואלו הן: "בהמתך לא תרביע
 כלאים" וגו'. חקים אלו גזרת מלך, שאין טעם
 לדבר: ובגד כלאים. למה נאמר? לפי שנאמר
 (דברים כב, יא): "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים
 יחדו", יכול, לא ילבש גזי צמר ואניצי פשתן?
 תלמוד לומר: "בגד". מנין לרבות הלבדים?
 תלמוד לומר: "שעטנז" - דבר שהוא שוע, טווי
 ונוז. ואומר אני: "נוז", לשון דבר הנמלל ושזור

וכן בכל ענין תאהב לרעך מה שתאהב לעצמך. ורמבמ"ן פירש תאהב את רעך בכל דרכי
 האהבה שאתה אוהב את עצמך, והשווי יהיה באיכות האהבה ולא בכמותה, במקום שאין
 התנגדות בין שני הדברים הנאהבים - וזה אמנם קרוב למידת סדום (שלי שלי ושלך שלך),
 כי איך איטיב לחברי בלי שיבואני הפסד או טורח קל או כבד? כי בהכרח יש תמיד התנגדות
 בין הנאתי להנאת זולתי ואי אפשר לי לתת פרוטה לחברי בלי שתחסר הפרוטה ההיא מכיסי.
 (יט) שעטנז: לדעת Jablonskius et Forsterus מילת שעטנז היא מצרית ועיקרה Sciontnes
 ועניינה בגד צמר ופשתים מהרבה גוונים - כל מיני כלאים היו חוקי עבודה זרה אצל
 הקדמונים.

(ג) בקרת תהיה: כפירוש רמב"ן הפקר, כלומר אין לה דין נשואה מאחר שלא חופשה, ותהיה
 נחשבת כהפקר לענין שלא יומתו כנואפים. ולדעתי ולדעת ראב"ע ישראלית היא ולא כנענית,

לֹא בִקְרַת תְּהִיָּה לֹא יוֹמְתוּ כִּי־לֹא חֲפָשָׂה: כא וְהֵבִיא אֶת־
 אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֵיל אֲשָׁם: כב וְכִפֶּר^ו
 עָלָיו הִכְהִן בְּאֵיל הָאֲשָׁם לִפְנֵי יְהוָה עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר
 חָטָא וְנִסְלַח לוֹ מִחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא: שלישי כג וְכִי־תִבְאוּ
 אֶל־הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶם כָּל־עֵץ מֵאֲכָל וְעֵרְלֹתֶם עֵרְלֹתוֹ אֶת־
 פְּרִיז שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֵרְלִים לֹא יֵאָכֵל: כד וּבִשְׁנֵה
 הָרְבִיעֵת יִהְיֶה כָּל־פְּרִיז קֹדֶשׁ הַלְלוּלִים לַיהוָה: כה וּבִשְׁנֵה
 הַחֲמִישֵׁת תֵּאָכְלוּ אֶת־פְּרִיז לְהוֹסִיף לָכֶם תִּבּוֹאתוֹ אֲנִי

יכול, אם הצניעו, לאחר שלש שנים יהא מותר? תלמוד לומר: "יהיה" - בהיותו יהא: (כד) יהיה כל־פריז קדש. כמעשר שני שכתוב בו (ויקרא כז, ל): "וכל־מעשר הארץ וגו' קדש לה". מה־מעשר הארץ, אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים אלא בפדיון, אף זה כן. ודבר זה "הלולים לה" הוא, שנושאו שם לשבח ולהלל לשמים: (כה) להוסיף לכם תבואתו. המצוה הזאת שתשמרו, תהיה להוסיף לכם תבואתו,

"בקורת" - לשון מכות. "תהיה" - היא לוקה ולא הוא (כצ"ל וכן בדפוס ראשון. עיין "יוסף הלל"): כי לא חפשה. לפיכך אין חייב עליה מיתה, שאין קדושיה קדושין. הא, אם חופשה - קדושיה קדושין וחייבין מיתה: (כב) ונסלח לו מחטאתו אשר חטא. לרבות את המזיד כשווגג: (כג) וערלתם ערלתו. ואטמתם אטימתו - יהא אטום ונסתם מליהנות ממנו: שלש שנים יהיה לכם ערלים. מאימתי מונה לו? משעת נטיעתו.

רש"י

ולדעת רז"ל (כריתות י"א ע"א) אף הכנענית, אם נשתחררה, קדושיה קדושין ככל בת ישראל. וטעם המצווה שלא יחשוב האדון להשתמש בה כשפחה, וגם למשכב, אלא או ישחררנה ויקחנה כמשפט הבנות, או תהיה הפקר לו ולאחרים בשווה. והנה גם האשם הזה הוא שגגה ignorantia juris כמו למעלה סימן ה', כי השוכב עמה חושב שהיא הפקר ממש, והרי היא מותרת לכל אדם, ואין הדבר כן, אך בקרת תהיה בדיעבד, לענין שלא יומתו, אך לא בקרת היא שיבוא עליה מי שירצה לכתחילה.

שד"ל

(כג) יהיה לכם ערלים: יהיה חוזר למילת פריז, ופרי שם כולל ויפול אצלו התואר בלשון רבים, ע"ד 'ועמי תלואים' (הושע י"א ז), וכן כאן יהיה פריז פירות ערלים. ע' מורה נבוכים חלק ג' פרק ל"ז.

(כה) כל מקום שכתוב כי אני ה' אלהיכם השם מחובר למילת אני, וכל מקום שאין כתוב "כי" השם מחובר למילת אלהיכם, וע' פירושי על אנכי ה' אלהיך (שמות כ' ב').

יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: כו לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם לֹא תִנְחָשׁוּ וְלֹא תִעוֹנְנוּ: כז לֹא תִקְפוּ פֶּאת רֵאשֵׁיכֶם וְלֹא תִשְׁחִית אֶת פֶּאת זִקְנֶךָ: כח וְשָׂרֵט לִנְפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בְּבִשְׂרֹכֶם וּכְתַבְתָּ קַעֲקֵעַ לֹא תִתְּנוּ בְּכֶם אֲנִי יְהוָה: כט אֶל־תַּחֲלַל אֶת־בִּתְּךָ

שבשכרה אני מברך לכם פרות הנטיעה. היה רבי עקיבא אומר: דברה תורה כנגד יצר הרע, שלא יאמר אדם: הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם, לפיכך נאמר: "להוסיף לכם תבואתו": אני ה'. אני ה' המבטיח על כך, ונאמן לשמר הבטחתי: (כו) **לא תאכלו עליהם**. להרבה פנים נדרש בסנהדרין (סג ע"א): אזהרה שלא יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים, ואזהרה לאוכל מבהמת חולין טרם שתצא נפשה, ועוד הרבה: **לא תנחשו**. כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות: פתו נפלה מפיו, צבי הפסיקו בדרך: **לא תעוננו**. לשון עונות ושעות, שאומר: יום פלוני יפה להתחיל מלאכה, שעה פלונית קשה לצאת: (כז) **לא תקפו פאת ראשכם**. זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו, ונמצא הקף ראשו עגול סביב, שעל אחורי אזניו עקרי

שערו למעלה מצדעיו הרבה: **פאת זקנך**. סוף רש"י הזקן וגבוליו, והן חמש: שתיים בכל-לחי, ולחי - למעלה אצל הראש, שהוא רחב וישבו שתי פאות, ואחת למטה בסנטרו - מקום חבור שתי הלחיים יחד: (כח) **ושרט לנפש**. כן דרכן של אמוריים, להיות משרטין בשרם כשמת להם מת: **וכתבת קעקע**. כתב המחוקה ושקוע, שאינו נמחק לעולם, שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם: **קעקע**. לשון "והוקע אותם" (במדבר כה, ד), "והוקענום" (שמואל ב כא, ו), תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם, ונמצאו מחוקין ותחובין בקרקע, פורפויני"ט בלעז: (כט) **אל-תחלל את-בתך להזנותה**. במוסר בתו פנויה לביאה, שלא לשם קדושין: **ולא-תזנה הארץ**. אם אתה עושה כן, הארץ מזנה את פרותיה לעשותן במקום אחר, ולא בארצכם.

(כו) **לא תאכלו על הדם**: היו שופכים הדם בגומא והיו אוכלין שם את זבחייהם לכבוד השדים ונשמות המתים, שלפי דעתם היו באים לשתות הדם, ובשכר זה היו באים אליהם בחלום ומגידיים להם העתידות (רמב"ן).

(כז) **ולא תשחית את פאת זקנך**: השחתת הפאה נזכרה אצל שרט לנפש מת, וכן בכהנים (למטה כ"א ה') 'פאת זקנם לא יגלחו ובבשרם לא ישרטו שרטות', ועיין הראב"ע שם. והנה לפי הפשט כל ישראל אסורים להשחית זקנם מפני אבלות על מת ולכהנים נאסר אפילו הגלוח, גם הוא על מת.

(כח) **קעקע**: קרוב לשורש תקע ושקע.

(כט) **אל תחלל את בתך להזנותה**: אחר שהזהיר על כתובת קעקע שהוא סימן שעבוד לעבודה זרה, אמר שלא יקדיש בתו לע"ז להזנותה לכבוד ע"ז, ולפי שאותן הנשים היו נקראות קדשות לשון קדושה, הזכיר בה לשון חלול, אל תחלל, להודיע כי מעשה כזה איננו קדושה אלא חילול.

לְהִזְנוֹתָהּ וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמִלֵּאָה הָאָרֶץ זְמָה: ל אֶת־
 שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ וּמִקְדְּשֵׁי תִירָאוּ אֲנִי יְהוָה: לא אֶל־תִּפְנוּ
 אֶל־הָאֵבֶת וְאֶל־הַיְדְעֹנִים אֶל־תִּבְקְשׁוּ לְטַמְּאָהּ בָּהֶם אֲנִי
 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לב מִפְּנֵי שִׁיבָה תִקּוּם וְהִדְרַת פְּנֵי זָקֵן
 וִירֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה: רביעי (ששי) לג וְכִי־יִגְוֹר אֶתְךָ גֵר
 בְּאֶרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ: לד כְּאֶזְרַח מִכֶּם יְהִי לָכֶם הַגֵּר |
 הַגֵּר אֶתְכֶם וְאֶהְבֶּתָ לּוֹ כְּמוֹד פְּי־גֵרִים הֵייתֶם בְּאֶרֶץ
 מִצְרַיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לה לֹא־תַעֲשׂוּ עוֹל בַּמִּשְׁפָּט

תלמוד לומר: "זקן", אין זקן אלא שקנה חכמה: והדרת פני זקן. איזהו הידור? לא ישב במקומו, ולא ידבר במקומו, ולא יסתור את דבריו. יכול, יעצים עיניו כמי שלא ראהו? לכך נאמר: "ויראת מאלהיך", שהרי דבר זה מסור ללבו של עושהו, שאין מכיר בו אלא הוא, וכל־דבר המסור ללב נאמר בו: "ויראת מאלהיך": (לב) לא תונו. אונאת דברים. לא תאמר לו: אמש היית עובד עבודה זרה, ועכשו אתה בא ללמוד תורה שנתנה מפי הגבורה: (לד) כִּי־גֵרִים הֵייתֶם. מום שבך אל תאמר לחברך: אני ה' אלהיכם. אלהיך ואלהיו אני: (לה) לֹא־תַעֲשׂוּ עוֹל בַּמִּשְׁפָּט. אם לדין - הרי כבר נאמר: "לא

וכן הוא אומר (ירמיה ג, ג): "וימנעו רבבים" וגו': (ל) ומקדשי תיראו. לא יכנס [בהר הבית] לא במקלו ולא במנעלו ובאפנדתו ובאבק שעל רגליו. ואף־על־פי שאני מזהירכם על המקדש - "את שבתתי תשמרו" - אין בנין בית המקדש דוחה שבת: (לא) אֶל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֵבֶת. אזהרה לבעל־אוב וידעוני. "בעל־אוב" - זה פיתום המדבר משחיו. ו"ידעוני" - המכניס עצם חיה ששמה "ידוע" לתוך פיו, והעצם מדבר: אל־תבקשו. להיות עסוקים בם, שאם תעסקו בם - אתם מטמאין לפני, ואני מתעב אתכם: אני ה' אלהיכם. דעו את מי אתם מחליפין במי: (לב) מִפְּנֵי שִׁיבָה תִקּוּם. יכול, זקן אשמאי?

ומי לא יצחק על ראב"ע שפירש שאחר שאסר השריטה הזכיר שאל תשרוט הנערה בבשרה, כי זה יביא אותה לגלות בשרה, וקול באשה ערוה וקול וחומר לשריטה.

(לד) וְאֶהְבֶּתָ לּוֹ כְּמוֹד: הגוים הקדמונים לא היו אוהבים רק את בני עמם, ולא היתה הונאת הנכרים נתעבת בעיניהם, לפיכך אמר כאן וְאֶהְבֶּתָ לּוֹ כְּמוֹד, התנהג עמו כמו שתחפוץ שינהגו אחרים עמך אם היית גר, והוא על דרך מה שכתבתי למעלה (פסוק י"ח) על וְאֶהְבֶּתָ לְרַעַךְ כְּמוֹד. (לה) מִדָּה וּמִשׁוּרָה: מדה היא מידת האורך, והמשורה היא כלי המחזיק, כגון האיפה והסאה (רנ"ה ויזל). שורש מדד מתחילתו מורה שטיחת דבר על דבר, כמו "ויתמדד על הילד" (מלכים

בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמִּשׁוּרָה: לוּ מֵאֲזַנִּי צֶדֶק אֲבִנִי-צֶדֶק
 אֵיפֶת צֶדֶק וְהִינּוּ צֶדֶק יִהְיֶה לְכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר-
 הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: 11 וְשִׁמְרֶתֶם אֶת-כָּל-חֻקֹּתַי
 וְאֶת-כָּל-מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה: 12 חמישי כ א וַיְדַבֵּר
 יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: 13 וְאֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמְרוּ אִישׁ
 אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן-הַגֵּר | הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתֵּן
 מִזְרָעוֹ לַמֶּלֶךְ מוֹת יוֹמָת עִם הָאָרֶץ יִרְגְּמָהוּ בְּאֲבָן: 14 וְאֲנִי
 אֶתֵּן אֶת-פְּנֵי בְּאִישׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ כִּי

אתכם. על מנת כן. דבר אחר: אני הבחנתי רש"י
 במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של
 בכור, ואני הנאמן לפרע ממי שטומן משקלותיו
 במלח להונות את הבריות שאין מכירים בהם:
 (ב) ואל-בני ישראל תאמר. ענשין על האזהרות:
 מות יומת. בבית דין. ואם אין כח לבית דין - עם
 הארץ מסייעין אותן: עם הארץ. עם שבגיננו
 נבראת הארץ. דבר אחר: עם שעתידין לירש
 את הארץ עלידי מצות הללו: (א) אתן את-פני.
 פנאי שלי, פונה אני מכל-עסקי ועוסק בו:
 באיש. ולא בצבור, שאין כל-הצבור נכרתין: כי
 מזרעו נתן למלך. לפי שנאמר: "מעביר בנו-ובתו

תעשו עול במשפט", ומהו "משפט" השנוי
 כאן? הוא המדה והמשקל והמשורה. מלמד
 שהמודד נקרא "דיין", שאם שיקר במדה - הרי
 הוא כמקלקל את הדין, וקרוי "עול", "שנאווי"
 ו"משקץ", "חרם" ו"תועבה", וגורם לחמשה
 דברים האמורים בדיין: מטמא את הארץ,
 ומחלל את ה', ומסלק את השכינה, ומפיל את
 ישראל בחרב, ומגלה אותם מארצם: במדה. זו
 מדת הארץ: במשקל. כמשמעו: ובמשורה. היא
 מדת הלח והיבש: (לו) אבני-צדק. הם
 המשקולות ששוקלין כנגדן: איפת. היא מדת
 היבש: הין. זו היא מדת הלח: אשר הוצאתי

א' י"ז כ"א), ומזה נקראת בשם זה מדידת האורך בהעברת החבל או האמה על הגוף הנמדד; שד"ל
 ואח"כ הושאל לשון מדידה גם על המדידה בכלי מחזיק, כגון (שמות ט"ז י"ח) 'וימדו בעמר', 'מי
 מדד בשעלו מים' (ישעיה מ' י"ב). ורנ"ה וייזל תפש על רש"י. ולא ידע כי רש"י גם הוא הזכיר
 מידת הלח והיבש, וכן הוא בכ"י ובדפוסיו ויניציאה ואמשטרדם, ואם בבבא מציעא ס"א ע"ב
 כתב רש"י (ד"ה משורה) משורה מידת הלח היא, שם פירש כך לפרש הברייתא, וכאן פירש
 אמיתת הוראת המילה בפסוק.

(ג) ואני אתן את פני באיש ההוא: אחר שנסקל, להכריתו מקרב עמו, כלומר לעשות שלא
 ישאר לו זרע ויהיה שמו מחוץ, כי זה הוא הכרת.

מִזְרְעוּ נָתַן לְמֶלֶךְ לְמַעַן טַמְא אֶת־מִקְדָּשֵׁי וּלְחַלֵּל אֶת־
 שֵׁם קִדְשֵׁי: ד וְאִם הֶעֱלַם יַעֲלִימוּ עִם הָאָרֶץ אֶת־עֵינֵיהֶם
 מִן־הָאִישׁ הַהוּא בְּתֹתוֹ מִזְרְעוּ לְמֶלֶךְ לְבַלְתִּי הִמִּית אֹתוֹ:
 ה וְשִׁמְתִּי אֲנִי אֶת־פָּנַי בְּאִישׁ הַהוּא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִכְרַתִּי
 אֹתוֹ וְאֵת | כָּל־הַזְּנִים אַחֲרָיו לְזָנוֹת אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ מִקְרָב
 עַמָּם: ו וְהִנָּפֵשׁ אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל־הָאֵבֶת וְאֶל־הַיְדָעִים
 לְזָנוֹת אַחֲרֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי בְּנַפְשׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ
 מִקְרָב עַמּוֹ: ז וְהִתְקַדְּשְׁתֶּם וְהִיִּיתֶם קְדָשִׁים כִּי אֲנִי יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם: ששי (שביעי) ח וְשִׁמְרַתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם
 אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשְׁכֶם: ט כִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יִקְלַל אֶת־אָבִיו

ללמוד, שאין לך משפחה שישיבה מוכס שאין
 כלם מוכסין, שכלם מחפין עליו: והכרתי אתו.
 למה נאמר? לפי שנאמר "ובמשפחתו", יכול,
 יהיו כל-המשפחה בהכרת? תלמוד לומר:
 "אתו" - אותו בהכרת ולא כל-המשפחה
 בהכרת, אלא ביסורין: לזנות אחרי המלך.
 לרבות שאר עבודה זרה שעבדה בכך, ואפילו
 אין זו עבודתה: (ז) והתקדשתם. זו פרישות
 עבודה זרה: (ט) אביו ואמו קלל. לרבות לאחר
 מיתה: דמיו בן. זו סקילה, וכן כל-מקום

באש" (דברים יח, י), בן-בנו ובן-בתו מניין?
 תלמוד לומר: "כי מזרעו נתן למלך". זרע פסול
 מניין? תלמוד לומר: "בתתו מזרעו למלך":
 למען טמא את-מקדשי. את כנסת ישראל,
 שהיא מקודשת לי, כלשון "ולא יחלל את-
 מקדשי" (ויקרא כא, כג): (ד) ואם העלם יעלימו.
 אם העלימו בדבר אחד - סוף שיעלימו בדברים
 הרבה, אם העלימו סנהדרי קטנה - סוף
 שיעלימו סנהדרי גדולה: (ה) ובמשפחתו. אמר
 רבי שמעון: וכי משפחה מה-חטאה? אלא

רש"י

למען טמא וגו': כי במקדש ה' היו זובחים שור או כבש או עז, ובבמת המולך היו זובחים בני
 אדם, והרי הוא כאילו שולחן ה' נבזה הוא ולכך יזבחו עליו חלב ודם הבהמות, ובמת המולך
 היא טהורה ונכבדת, כי שם היו זובחים אדם (דון יצחק).

שד"ל

(ד) עם הארץ: הם בני המשפחה וכמו שאומר אח"כ ובמשפחתו.

(ט) דמיו בו: מה שכתוב ברש"י: כמו דמו בנפשו, טעות הוא, וצ"ל: כמו דמו בראשו (יהושע ב'
 י"ט). אחר כמה שנים מצאתי בתנ"ך קטן דפוס אמשטרדם שנת כת"ם כתוב: (ס"א בראשו).

וְאֶת־אִמּוֹ מוֹת יוֹמַת אָבִיו וְאִמּוֹ קָלַל דְּמִיו בּוֹ: י וְאִישׁ
 אֲשֶׁר יִנְאֹף אֶת־אִשְׁתּוֹ אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאֹף אֶת־אִשְׁתּוֹ רַעְהוּ
 מוֹת־יוֹמַת הַנְּאֹף וְהַנְּאֹפֶת: יא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־אִשְׁתּוֹ
 אָבִיו עֶרְוֹת אָבִיו גְּלָה מוֹת־יוֹמַתוֹ שְׁנֵיהֶם דְּמִיהֶם בָּם:
 יב וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־כַּלְתּוֹ מוֹת יוֹמַתוֹ שְׁנֵיהֶם תָּבַל
 עָשׂוֹ דְּמִיהֶם בָּם: יג וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־זֹכֶר מִשְׁכַּבֵּי
 אִשָּׁה תוֹעֵבָה עָשׂוֹ שְׁנֵיהֶם מוֹת יוֹמַתוֹ דְּמִיהֶם בָּם:
 יד וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמָּהּ זָמָה הוּא בְּאִשׁ
 יִשְׁרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא־תִהְיֶה זָמָה בְּתוֹכְכֶם: טו וְאִישׁ
 אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכַבְתּוֹ בְּבֵהֶמָה מוֹת יוֹמַת וְאֶת־הֵבֶהֱמָה

שנאמר: ("דמיו בו") "דמיהם במ", ולמדנו מאוב וידעוני, שנאמר בהם (פסוק ז): "באבן ירגמו אתם דמיהם במ". ופשוטו של מקרא: כמו (יהושע ב, יט): "דמו בראשו" - אין נענש על מיתתו אלא הוא, שהוא גרם לעצמו שיהרג: (י) ואיש. פרט לקטן: אשר ינאף את־אשת איש. פרט לאשת קטן. למדנו, שאין לקטן קדושין. ועל איזו אשת־איש חייבתי לך?: אשר ינאף את אשת־דעהו. פרט לאשת גוי. למדנו, שאין קדושין לגוי: מוֹת־יוֹמַת הַנְּאֹף וְהַנְּאֹפֶת. כל־מיתה האמורה בתורה סתם, אינה אלא חנק: (יב) תבל עשו. גנאי. לשון אחר: מבלבלין זרע האב בזרע הבן: (יג) משכבי אשה. מכניס

ממכחול בשפופרת: (יד) ישרפו אתו ואתהן. אי אתה יכול לומר אשתו הראשונה ישרפו, שהרי נשאה בהיתר ולא נאסרה עליו, אלא אשה ואמה הכתובין כאן שתיהן לאסור, שנשא את חמותו ואמה. ויש מרבתינו (סנהדרין עו ע"ב) שאומרים: אין כאן אלא חמותו, ומהו "אתהן"? את אחת מהן, ולשון יוני הוא: "הן" - אחת: (טו) ואת־הבהמה תהרגו. אם אדם חטא, בהמה מה־חטאה? אלא מפני שבאה לאדם תקלה על ידה, לפיכך אמר הכתוב: תסקל. קל־וחומר לאדם, שיודע להבחין בין טוב לרע וגורם רעה לחברו לעבור עבירה. כיוצא בדבר אתה אומר (דברים יב, ב): "אבד תאבדון את־כל־המקמות",

(י) אשר ינאף את אשת רעהו: כמו בפסוק ט' אביו ואמו קלל (ראב"ע), כלומר איש אשר יעשה שד"ל דבר כל כך רע.

(יד) ואתהן: שתיהן אם הראשונה יודעת שלקח השניה ועם כל זאת שוהה עמו ונבעלת לו (שמואל שלמה אלפער).

תְּהַרְגוּ: טז וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל-כָּל-בְּהֵמָה לְרַבְעָה
 אֹתָהּ וְהִרְגַתְּ אֶת-הָאִשָּׁה וְאֶת-הַבְּהֵמָה מוֹת יוֹמָתוֹ
 דְּמֵיהֶם בָּם: יז וְאִישׁ אֲשֶׁר-יִקַּח אֶת-אֶחָתוֹ בֵּת-אָבִיו אֹ
 בֵּת-אָמּוֹ וְרָאָה אֶת-עֶרְוֹתָהּ וְהָיָה תְרָאָה אֶת-עֶרְוֹתוֹ חֲסֵד
 הֵוא וְנִכְרְתוֹ לְעֵינַי בְּנֵי עַמִּם עֶרְוֹת אֶחָתוֹ גְּלָה עֹנֹנוּ יִשָּׂא:
 יח וְאִישׁ אֲשֶׁר-יִשְׁכַּב אֶת-אִשָּׁה דָּוָה וְגָלָה אֶת-עֶרְוֹתָהּ
 אֶת-מְקַרְהָ הֶעֱרָה וְהָיָה גְלָתָהּ אֶת-מְקוֹר דְּמֵיהָ וְנִכְרְתוֹ
 שְׁנֵיהֶם מִקֶּרֶב עַמִּים: יט וְעֶרְוֹת אֶחָתוֹ אִמָּךְ וְאֶחָתוֹ אָבִיךָ

לשון 'ערוה', גלוי הוא. והוא"ו יורדת בתבה לשם דבר, כמו: "זעוה", מגזרת (אסתר ה, ט): "ולא-קם ולא-זע". וכן "אחווה" מגזרת אח. והעראוה זו נחלקו בה רבותינו (יבמות נה ע"ב), יש אומרים: זו נשיקת שמש, ויש אומרים: זו הכנסת עטרה: (יט) וערות אחות אמך וגו'. שינה הכתוב באזהרתן (עין לעיל פרק יח פסוקים יב-יג), לומר, שהזהר עליהן בין על אחות אביו ואמו מן האב, בין על אחיותיהן מן האם. אבל ערות

הרי דברים קל וחומר: מה אילנות, שאינן רואין ואינן שומעין, על שבאת תקלה על ידם, אמרה תורה: השחת, שרף וכלה, המטה את חברו מדרך חיים לדרכי מיתה, על אחת כמה וכמה: (יז) חסד הוא. לשון ארמי: "חרפה" (בראשית לד, יד) - "חסודא". ומדרשו (סנהדרין נח ע"ב): אם תאמר: קין נשא אחותו?! חסד עשה המקום לבנות עולמו ממנו, שנאמר (תהלים פט, ג): "עולם חסד יבנה": (יח) הערה. גילה, וכן כל-

רש"י

(טז) דמיהם בם: אמר כן גם על הבהמה כאן ולא בפסוק שלמעלה, כי כאן הבהמה היא הפועלת (יצחק פארדו), ולפיכך למעלה הבדלים ואמר 'מות יומת ואת הבהמה תהרגו', וכאן הזכרים ביחד 'והרגת את האשה ואת הבהמה'; הן אמת כי אין בבהמה דעת טוב ורע, ולא יצדק לומר עליה דמיה בה, אבל התורה אמרה כן כדי שיתרשם יותר בלבבות בני אדם כי כל עושה מעשה נתעב יקבל עונשו.

שד"ל

(יז) וראה את ערותה וכו': שאפילו הראייה מגונה בין אח ואחות, ולפי שהם גדלים יחדו ולבם גס זה בזה וזה בזה, לפיכך ראוי להחמיר בהם אפי' בראייה, ולפי שהם חשבו לעשות בסתר, ענש אותם שייכרתו לעיני בני עמם.

חסד הוא: מלשון (משלי כ"ה י') 'פֶן יִחְסַדְךָ שְׁמַע', וכן בארמית, ע' רש"י.

(יט) וערות אחות אמך וגו': צריך עיון גדול למה בפרשה זו שהיא פרשת עונשין בא פסוק זה לבדו דרך אזהרה (לא תגלה) ולא דרך עונש (ואיש אשר ישכב). ובכל המפרשים, רש"י לבדו

לֹא תִגְלֶה כִּי אֶת־שְׂאֵרֹךְ הָעֵרָה עֹנֵם יִשְׂאוּ: כ וְאִישׁ אֲשֶׁר
 יִשְׁכַּב אֶת־דָּדְתּוֹ עֲרוֹת דָּדוֹ גְּלָה חֲטָאִים יִשְׂאוּ עֲרִירִים
 יִמְתּוּ: כא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשְׁתּוֹ אֲחִיו נָדָה הוּא עֲרוֹת

אשת אחי אביו לא הוזהר, אלא על אשת אחי אביו מן האב: (כ) אשר ישכב את־דדתו. המקרא הזה בא ללמד על 'כרת' האמור למעלה, שהוא בעונש הליכת ערירי: ערירים. כתרגומו: "בלא ולד", ודומה לו (בראשית טו, ב): "ואנכי הולך ערירי", יִשְׁלוּ בניים - קוברן, אין לו בניים - מת

רש"י בלא בניים. לכך שנה בשני מקראות אלו: "ערירים ימתו", "ערירים יהיו", "ערירים ימתו" - אם יהיו לו בשעת עבירה, לא יהיו לו כשימות, לפי שקוברן בחייו. "ערירים יהיו" - שאם אין לו בשעת עבירה, יהיה כל־ימיו כמו שהוא עכשו: (כא) נדה הוא. השכיבה הזאת

העיר על זה. גם צריך עיון על חילוף הסדר שנסדרו העריות בפרשת אחרי מות ובפרשה זו. שד"ל גם הושמטו כאן שתי אחיות, אולי מפני שהאחת מותרת במיתת חברתה. ומה שרמזו ראב"ע שהוא בשביל כבודו של יעקב הוא תפל מבלי מלח, וכבר השיב עליו דון יצחק. ואמנם עונש לוקח אחות אביו או אחות אמו שאמר בו עוונם ישאו ולא פירש עונשם, אולי הוא כמו בפסוק שאח"כ שאמר חטאים ישאו עריריים ימותו, ויהיה עונש אלו ואלו למות עריריים. גם צריך עיון למה הקדים אחות אם לאחות אב, ויוסף שבתו באזיבי אומר כי להיות שהבן יש לו געגועין עם אמו יותר מאביו, קרוב יותר שתחשוק נפשו באחות אמו ולא באחות אביו. והנה נ"ל כי פסוק י"ט, כ' וכ"א המכוון בהם ענין פרטי ומשונה מענין שאר העריות, כי כשהזכיר בפסוק י"ח שכיבת הנדה, השלים ענין העריות שאדם דבק בהן לתיאבון, ועכשו בא להזהיר על מי שאין לו בניים ולוקח אשה להעמיד ממנה בניים, על כן התחיל בלשון אזהרה ואמר לא תגלה, כלומר אל תחשוב כי מה שהזהרתך בפרשה שלמעלה אינו אלא בעושה לתיאבון, ולא במי שעושה להעמיד זרע ולהקים את שמו, כי הייבום להקים שם אחיו היה דבר נוהג אצלם, ואולי גם בשאר עריות היו לפעמים נוהגים היתר כשהיתה הכוונה לשם שמים. והנה אסר אחות האם ואחות האב ואשת הדוד ואשת האח, ובכולן העונש הוא למות בלא בניים, חלף מה שהיתה כוונת הלוקח להעמיד זרע. והנה הלוקח אשה לשום בניים, אין ספק שיבחר אשה שכבר ילדה זרע, לפיכך לא הוצרך להזכיר כאן היתר הייבום, כי הייבום הוא כשאינן שם זרע, ואם מת האח בלא בניים, מסתמא גם אשת המת לא ילדה. (וכבר אפשר שילדה לאיש אחר קודם שתינשא לזה, אבל הכתוב מדבר בהווה, שנישאת בתולה ולא אלמנה). והאח החי המבקש אשה להעמיד תולדות לא יבחר באלמנת אחיו שמת בלא בניים. וזה שאמרתי כי בכולן העונש הוא למות בלא בניים, הוא מפורש בשני מקראות שאחר זה, אבל בפסוק זה (י"ט) לא נתפרש העונש, רק אמר 'עונם ישאו'. ויתכן להאמין שהכוונה כמו בשני המקראות שלאחריו שכתוב בהם 'חטאים ישאו ערירים ימתו', 'ערירים יהיו'. וכל זה שכתבתי על המקרא הזה ושנים שאחריו אינו אלא השערה בעלמא.

(כא) נדה הוא: השכיבה הזאת (רש"י) לא האשה, כי היה לו לומר נדה היא לו, אבל נדה שם דבר על ההרחקה כמו (למעלה י"ב ב) ב'נדת דותה'.

אֲחִיו גְּלָה עֲרִירִים יְהִיו: כב וּשְׁמֵרְתֶם אֶת־כָּל־חֻקְתִּי וְאֶת־
כָּל־מִשְׁפָּטֵי וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תִקִּיאוּ אֶתְכֶם הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לְשֶׁבֶת בָּהּ: שביעי כג וְלֹא תִלְכוּ
בַחֻקֵּי הַגֹּיִם אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלַּח מִפְּנֵיכֶם כִּי אֶת־כָּל־אֱלֹהֵי
עֲשׂוֹ וְאֶקְּץ בָּם: כד וְאָמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת־אֲדַמְתֶּם
וְאֲנִי אֶתְנַנֶּה לָכֶם לְרֵשֶׁת אֹתָהּ אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים: מפטיר
כה וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין־הָעוֹף
הַטָּמֵא לַטָּהוֹר וְלֹא־תִשְׁקְצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף
וּבְכָל־אֲשֶׁר תִּרְמַשׁ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לַטְּמֵא:
כו וְהִיִּיתֶם לִי קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה וְאַבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם
מִן־הָעַמִּים לְהִיּוֹת לִי: כז וְאִישׁ אִו־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בָהֶם אוֹב
אוּ יְדַעְנִי מוֹת יוֹמָתוֹ בְּאַבָּן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם:

שלי, ואם לאו - הרי אתם של נבוכדנאצר וחבריו. רבי אלעזר בן עזריה אומר: מנין שלא יאמר אדם: נפשי קצה בבשר חזיר! אי אפשי ללבוש כלאים! אבל יאמר: אפשי, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי? תלמוד לומר: "ואבדל אתכם מן־העמים להיות לי", שתהא הבדלתכם מהם לשמי, פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמיים: (כז) כי־יִהְיֶה בהם אוֹב וגו'. כאן נאמר בהם 'מיתה' ולמעלה 'כרת': עדים והתראה - בסקילה, מזיד בלא התראה - בהכרת ושגגתם - חטאת. וכן בכל־חייבי מיתות שנאמר בהם 'כרת':

רש"י מנודה היא ומאוסה. ורבותינו (יבמות נד ע"א) דרשו: לאסור העראה בה כנדה שהעראה מפורשת בה (פסוק יח): "את־מִקְרָה הערה": (כג) וּקְצִי. לשון מיאוס, כמו (בראשית כז, מו): "קצתי בחיי", כאדם שהוא קץ במזונו: (כה) וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה לַטְּמֵאָה. אין צריך לומר בין פרה לחמור, שהרי מבדילין ונכרין הם, אלא בין טהורה לך לטמאה לך, בין שנשחט רובו של סימן לנשחט חציו. וכמה בין רובו לחציו? מלא שערה: אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לַטְּמֵא. לאסור: (כו) וְאַבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים לְהִיּוֹת לִי. אם אתם מובדלים מהם - הרי אתם

פרשת אמור

כא א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אָמַר אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לִנְפֹשׁ לֹא־יִטְמָא בְּעַמּוּי: ב כִּי אִם־לְשֹׂארוֹ
הַקָּרֵב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וּלְבָנָו וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו: ג וְלֹא־חֹתָן
הַבְּתוּלָה הַקְּרוּבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא־הִיְתָה לְאִישׁ לָהּ יִטְמָא:
ד לֹא יִטְמָא בְּעַל בְּעַמּוּי לְהַחֲלוֹ: ה לֹא־יִקְרָחוּ יִקְרַחַת בְּכֵיב
קְרָחָה בְּרֵאשִׁים וּפָאֵת זָקֵנִים לֹא יִגְלַחוּ וּבְבָשָׂרָם לֹא

יהא חייב על כל-הראש? תלמוד לומר: רש"י
"בראשם". וילמדו ישראל מהכהנים בגזרה
שזה: נאמר כאן "קרח" ונאמר להלן (דברים יד,
א) בישראל "קרח". מה-כאן כל-הראש, אף
להלן כל-הראש במשמע, כל-מקום שיקרח
בראש. ומה-להלן על מת, אף כאן על מת:
ופאת זקנים לא יגלחו. לפי שנאמר בישראל
(ויקרא יט, כז): "ולא תשחית", יכול, לקטו
במלקט ובריהיטיני? לכך נאמר: "לא יגלחו" -
שאינו חייב אלא על דבר הקרוי "גלוח" ויש בו
השחתה, וזהו תער: ובבשרם לא ישרטו שרטת.
לפי שנאמר בישראל (שם, כח): "ושרט לנפש
לא תתנו", יכול, שרט חמש שריטות לא
יהא חייב אלא אחת? תלמוד לומר: "לא
ישרטו שרטת" - לחייב על כל-שריטה
ושריטה; שתבה זו יתרה היא לדרוש, שהיה לו
לכתוב: "לא ישרטו" - ואני יודע שהיא שרטת:

(א) אמר אל-הכהנים. אמר ואמרת, להזהיר
גדולים על הקטנים: בני אהרן. יכול, חללים?
תלמוד לומר: הכהנים: בני אהרן. אף בעלי
מומין במשמע: בני אהרן. ולא בנות אהרן:
לא-יטמא בעמיו. בעוד שהמת בתוך עמיו.
יצא מת מצוה: (ב) כי אם-לשאריו. אין "שאריו"
אלא אשתו: (ג) הקרובה. לרבות את הארוסה:
אשר לא-היתה לאיש. למשכב: לה יטמא.
מצוה: (ד) לא יטמא בעל בעמיו להחלו. לא
יטמא לאשתו פסולה, שהוא מחולל בה
בעודה עמו. וכן פשוטו של מקרא: לא יטמא
בעל בשאריו, בעוד שהוא בתוך עמיו, שיש-
לה קוברין, שאינה מת מצוה. ובאיזה 'שאר'
אמרת? באותו שהוא "להחלו" - להתחלל הוא
מכהנתו: (ה) לא-יקרחה קרחה. על מת. והלא
אף ישראל הוזהרו על כך? אלא, לפי שנאמר
בישראל (דברים יד, א): "בין עיניכם", יכול, לא

- (א) לנפש לא יטמא בעמיו: איש בעם הכהנים לא יטמא לנפש אדם, כמו (פסוק י"ד) 'בתולה שד"ל מעמיו יקח אשה' (רשב"ם) כי לפי הפשט צריך שתהיה כהנת.
(ג) אשר לא היתה לאיש: שאם היא בעולה, מסתמא יש לה בנים והם יעסקו בקבורתה, והתורה לא דיברה אלא בהווה, כי רוב הבעולות יש להן בנים; ואם אין לה בנים, אולי ייטמא לה בעלה כמת מצווה או ישכור קוברים.
(ד) בעל בעמיו: הכהן הגדול (אנקלוס ורנ"ה וי"ז).

יִשְׂרְטוּ שְׂרֻטָּתָם: וְקִדְשֵׁים יִהְיוּ לְאֱלֹהֵיהֶם וְלֹא יִחְלְלוּ שֵׁם
 אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת־אֲשֵׁי יְהוָה לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מִקְרִיבִם
 וְהָיוּ קִדְשׁ: ז אִשָּׁה זֹנָה וְחִלְלָה לֹא יִקְחוּ וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה
 מֵאִשָּׁה לֹא יִקְחוּ כִּי־קִדְשׁ הוּא לְאֱלֹהֵינוּ: ח וְקִדְשָׁתוּ כִּי־

רש"י (י) קדשים יהיו. על כרחם יקדישום בית דין בכך: (ז) זנה. שנבעלה בעילת ישראל האסור לה, כגון חייבי כריתות, או נתין, או ממזר: חללה. שנולדה מן הפסולים שבכהונה, כגון: בת אלמנה מכהן גדול, או בת גרושה וחלוצה מכהן הדיוט. וכן שנתחללה מן הכהונה על-ידי ביאת אחד מן הפסולים לכהונה: (ח) וקדשתו. על-כרחו, שאם לא רצה לגרש - הלקה ויטרהו עד

שד"ל (י) חללה: לדעת ראב"ע שאינה מפורסמת כזונה, ולדעת אח"מ אפילו אנוסה.

ואשה גרושה מאישה: דע כי מה שהביא רמבמ"ן בהקדמתו אור לנתיבה: "התפוח נאכל מראובן" איננו מדרך לה"ק ורעותיה, אבל כשהמדבר יודע מי הוא האוכל יאמר "ראובן אכל את התפוח", ואם לא ידע מי הוא האוכל אז יאמר "התפוח נאכל" (בבנין מורה על קבלת הפעולה) בלי זכרון הפועל. ולפיכך הבניינים המורים על קבלת הפעולה נקראים 'בנין שלא נזכר שם פועלו', כי המדקדקים הקדמונים יודעים היו שאין דרך לה"ק ורעותיה להזכיר הפועל באבלאטיק, ויודעים היו שאם יאמר אדם ("כרם חמד" ז' ק'): אהוב ממני מאד, יהיה המובן מדבריו: אהוב יותר ממני מאד, ולא יובן כלל שהוא חביב לי מאד. אך ידוע כי מילת "מן" נאמרת על הסיבה הגורמת כמו 'מחטאת נביאיה' (איכה ד' י"ג), ועל הדרך הזה אמרו 'ולא יכרת כל בשר עוד ממני המבול' (בראשית ט' י"א), והכוונה מפני מי המבול. ועל הדרך הזה אמרו 'נבלעו מן היין' (ישעיה כ"ח ז'), והכוונה בסיבת היין, לא שהיין הוא הפועל. והראיה מה שכתוב אחריו 'תעו מן השכר', שבהכרח פירושו בסיבת השכר, כי תעו איננו פאסיף, כן 'מקשת אסרו' (שם כ"ב ג'), ענינו שהם כמו אסורים מפחד הקשת, לא שהקשת אוסרת אותם, כי הקשת תכה ותהרוג, ולא תאסור. וגעזעניוס באוצרו (עמוד 803), הביא שני המקראות האלה מישיעיה להוכיח מציאות האבלאטיף אחר הפאסיף, ואינו אלא טעות. ועוד הביא לראיה 'כגבור מתרונון מיין' (תהלים ע"ח ס"ה) שהוא מפרש שהיין התגבר עליו (Victus a vino), ואף אם יונח כדבריו ששורש רון בא כאן להוראת ההתגברות כמו בלשון ערבית, לא ייתכן לשום בעל הלשון ולשום אדם אשר אזנו תבחן הדיבור העברי, להבין ממילות מתרונון מיין שהיין התגבר עליו, אבל בהפך ראוי להבין: כגבור המתגבר יותר מן היין, כלומר המתגבר על היין. ועוד הביא החכם הנ"ל 'עת נשברת מימים במעמקי מים' (יהזקאל כ"ז ל"ד), ואמת הוא שהוא מקרא קשה, אבל מכל מקום רחוק הוא עד מאד שיאמר שהים שבר את העיר, והנה למעלה (פסוק כ"ו) 'רוח הקדים שברך בלב ימים', לא שהימים שברו אותה; ועוד מה טעם לומר שנשברה מימים במעמקי מים? לכך אומר אני כי המקרא הזה סתום ואין למדין ממנו. עוד

אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מִקְרִיב קָדְשׁ יְהִי־לְךָ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה מְקַדְשְׁכֶם: ט וּבֵת אִישׁ כְּהֵן כִּי תַחַל לְזַנוֹת אֶת־

שיגרש: קדש יהיה־לך. נהג בו קדושה - לפתוח ראשון בכל־דבר, ולברך ראשון בסעודה: (ט) כי תחל רש"י

מצאנו 'כמו חללים שכבי קבר אשר לא זכרתם עוד והמה מידך נגזרו' (תהלים פ"ח ו'), אך אין שד"ל הכוונה כלל שידך גזרה אותם (e che dalla tua man furono troncati), אבל יגיד עליו רעו (שם ל"א כ"ג) 'נגרזתי מנגד עיניך', וכן 'כי נגזר מארץ חיים' (ישעיה נ"ג ח'), 'כי נגזר מבית ה'" (דברי הימים ב' כ"ו כ"א), כולם ענין הפרשה וריחוק, ומי"ם מידך היא כמי"ם מנגד עיניך ומארץ חיים ומבית ה', והוראתה על המקום אשר ממנו יהיה הריחוק, והכוונה כתרגום רמבמ"ן וכפירוש ר' יואל ברי"ל שלא ירגישו מכותיך וידך החזקה, או כפירוש געזעניוס שהם רחוקים מעזרתך, וקרוב לזה תירגם הארמי: מאפי שכינתך אתפלגון. ודע כי גזר, גרז וגרש אחים הם, ומצאנו (יונה ב' ה') נגרשתי מנגד עיניך בשי"ן, וכן כאן גרושה מאישה, אין המי"ם קושרת הפעול עם הפועל, אבל היא להורות על המקום אשר ממנו יהיה הריחוק, כלומר אשה מופרשת ורחוקה מאישה. עוד מצאנו 'הנשכחים מני רגל' (איוב כ"ח ד'), אך לא הרגל היא השוכחת, אבל הכוונה כפירוש ראב"ע שהם נשכחים מפני הרגל, מרוב שדרכו בהם בני אדם, כלומר הנחל יחרב ויביש וידרכו בו בני אדם, עד שלא ייודע מקומו. ואמנם מצאנו 'מה' מצעדי גבר כוננו' (תהלים ל"ז כ"ג), 'נתנו מרעה אחד' (קהלת י"ב י"א), ומצאנו בלשון ארמית בדניאל (ג' כ"ט) ועזרא (ד' י"ט) מני שים טעם, עד מני טעמא יתשם (שם שם כ"א); ונראה לי כי כל אלו הם דרך כבוד וגדולה, ולא היתה כוונת המדברים במקראות האלה להבחין בשם הקשור במי"ם בחינת פועל ממש, ואין הכוונה ממש לומר שהמלך ישים הדת והחוק, ושהאל יכונן מצעדי גבר, אבל כוונת המדברים לומר כי מלפניו יצא הדבר, על דרך 'מה' יצא הדבר' (בראשית כ"ד נ'), 'מלפניך משפטי יצא' (תהלים י"ז ב'), 'יצא דבר מלכות מלפניו' (אסתר א' י"ט), 'מן קדמי שים טעם' (דניאל ו' כ"ז); ולעולה כי כשאין הכוונה לדבר דרך גדולה וכבוד לא ייתכן בלא"ק לקשור הפעול עם הפועל במי"ם, ועיין למטה על 'והארץ תעזב מהם' (כ"ו מ"ג), 'כל חרם אשר יחרם מן האדם' (כ"ז כ"ט). והואיל ובא לידנו פסוק 'מה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ', אחווה דעתי בו כי לדעתי ענינו פשוט מאד, והמפרשים הלכו בדרך רחוקה. והנה אחשוב שהמקרא הזה ענינו שווה ממש למה שכתבו במשלי (ט"ז ט') 'לב אדם יחשב דרכו וה' יכין צעדו', מה שכתוב כאן 'דרכו יחפץ' הוא כנגד 'לב אדם יחשב דרכו', ולא חסרה הבי"ת כדעת ראב"ע, אבל הכוונה שהאדם הוא בעל בחירה ורצון, והוא החפץ ובוחר דרכו ומחשב בלבו מה שיעשה, אבל השלמת המעשה איננה תלויה בידו, אלא בידי שמים, כי 'מה' מצעדי גבר כוננו, ואם לא יישר בעיני האלהים הדרך אשר הוא הולך, אז לא יכונן מצעדיו, ולא יוכל להשלים דרכו ולהקים עצתו.

(ט) כי תחל: אולי חלל מן קלל, וכן כל דבר חול לשון קל הפך נכבד.

אֲבִיָּהּ הִיא מְחַלֶּלֶת בְּאֵשׁ תִּשְׁרֹף: יוֹהֲפֵהוּ הַגְּדוֹל מֵאֲחִיו
 אֲשֶׁר-יוֹצֵק עַל-רֵאשׁוֹ | שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמֵלֵא אֶת-יָדוֹ
 לְלַבֵּשׁ אֶת-הַבְּגָדִים אֶת-רֵאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרָם:
 יא וְעַל כָּל-נִפְשֹׁת מֵת לֹא יִבֹּא לְאָבָיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטְמָא:
 יב וּמִן-הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יַחַלֵּל אֶת מִקְדָּשׁ אֱלֹהָיו כִּי
 נִזְר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי יְהוָה: יג וְהוּא אִשָּׁה
 בְּבִתּוּלִיָּה יִקַּח: יד אֶלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְחִלְלָה זֹנָה אֶת-אֶלֶּהָ
 לֹא יִקַּח כִּי אִם-בְּתוּלָה מֵעַמּוֹ יִקַּח אִשָּׁה: טו וְלֹא-יַחַלֵּל
 זֶרְעוֹ בְּעַמּוֹ כִּי אֲנִי יְהוָה מִקְדָּשׁוֹ: שני טז וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל-
 מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יז דַּבֵּר אֶל-אֶהֱרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזֶּרְעֶךָ
 לְדֹרֹתֶם אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב לְהִקְרִיב לַחֶם
 אֱלֹהָיו: יח כִּי כָל-אִישׁ אֲשֶׁר-בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב אִישׁ עוֹלָם
 אִם פֶּסֶח אִם חֶרֶם אִם שָׂרוּעַ: יט אִם אִישׁ אֲשֶׁר-יִהְיֶה בּוֹ

ועוד, מכאן למדו רבותינו (זבחים צט ע"א) שכהן גדול מקריב אונן, וכן משמעו: אף אם מתו אביו ואמו, אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה: ולא יחלל את מקדש. שאינו מחלל בכך את העבודה, שהתיר לו הכתוב. הא, כהן הדיוט שעבד אונן - חילל: (יד) וחללה. שנולדה מפסולי כהונה: (טו) ולא יחלל זרעו. הא, אם נשא אחת מן הפסולות - זרעו הימנה חילל, מדין קדושת כהונה: (יז) לחם אלהיו. מאכל אלהיו. כל-סעודה קרויה "לחם", כמו (דניאל ה, א): "עבד לחם רב": (יח) כי כל-איש אשר-בו מום לא יקרב. אינו דין שיקרב, כמו

לזנות. כשתחלל על-ידי זנות, שהיתה בה זיקת בעל וזנתה, או מן הארוסין או מן הנשואין. ורבותינו (סנהדרין נא ע"א) נחלקו בדבר, והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה: את-אביה היא מחללת. חללה ובזתה את כבודו, שאומרים עליו: ארור שזו ילד, ארור שזו גדל: (י) לא יפרע. לא יגדל פרע, על אבל. ואיזהו גדול פרע? יותר משלשים יום: (יא) ועל כל-נפש מת וגו'. באהל המת: נפשת מת. להביא רביעית דם מן המת, שמתמא באהל: לאביו ולאמו לא יטמא. לא בא אלא להתיר לו מת מצוה: (יב) ומן-המקדש לא יצא. אינו הולך אחר המטה.

שֶׁבֶר רֶגֶל אֹ אוֹ שֶׁבֶר יָד: כ אֹ-גִבֵּן אֹ-דָק אֹ תְבַלְל בְּעֵינָו
 אֹ גֶרֶב אֹ אוֹ יִלְפֵת אֹ מְרוּחַ אֲשֶׁד: כא כֹ-לֵאִישׁ אֲשֶׁר-בּוֹ
 מוֹם מְזַרַע אֶהְרֵן הִכְהֵן לֹא יִגַּשׁ לְהִקְרִיב אֶת-אִשֵּׁי יְהוָה
 מוֹם בּוֹ אֵת לֶחֶם אֱלֹהֵיו לֹא יִגַּשׁ לְהִקְרִיב: כב לֶחֶם אֱלֹהֵיו
 מִקְדָּשֵׁי הַקֹּדְשִׁים וּמִן-הַקֹּדְשִׁים יֹאכֵל: כג אֲךְ אֶל־הַפְּרֹכֶת
 לֹא יבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ כִּי-מוֹם בּוֹ וְלֹא יַחֲלִל אֶת-

"שחין", הלח מבחוץ ויבש מבפנים, שנאמר רש"י (דברים כח, כז): "ובגר ובחרס" - כשסמוך גרב אצל חרס, קורא לילפת "גרב", וכשהוא סמוך אצל ילפת, קורא לחרס "גרב". כך מפרש בבכורות (מא ע"א): מרוח אשך. לפי התרגום: "מריס פחדין", שפחדיו מרוססין - שביצים שלו כתותין. "פחדין" - כמו (איוב מ, ז): "גידי פחדו ישרגו": (כא) כל-איש אשר-בו מום. לרבות שאר מומין: מום נו. בעוד מומו בו - פסול. הא, אם עבר מומו - כשר: לחם אלהיו. כל-מאכל קרוי "לחם": (כב) מקדשי הקדשים. אלו קדשי הקדשים: ומן הקדשים יאכל. אלו קדשים קלים. ואם נאמרו קדשי הקדשים, למה נאמרו קדשים קלים? אם לא נאמר, הייתי אומר: בקדשי הקדשים יאכל בעל מום, שמצינו שהותרו לזר, שאכל משה בשר המלואים, אבל בחזה ושוק של קדשים קלים לא יאכל, שלא מצינו זר חולק בהן, לכך נאמרו קדשים קלים. כך מפורש בזבחים (קא ע"ב): (כג) אך אל-הפרכת. להזות שבע הזאות שעל הפרכת: ואל המזבח.

(מלאכי א, ח): "הקריבהו נא לפחתך": חרס. [כל] שחטמו שקוע בין שתי העינים, שכוחל שתי עיניו כאחת: שרוע. שאחד מאבריו גדול מחברו - עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה, או שוקו אחת ארוכה מחברתה: (ד) אֹ-גִבֵּן. שורצילו"ש בלעז, שגביני עיניו שערן ארוך ושוכב: אֹ-דָק. שיש לו בעיניו דק שקורין טייל"א, כמו (ישעיה מ, כב): "הנוטה כדק": או תבלל. דבר המבלבל את העין, כגון: חוט לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסירא, שהוא עוגל המקיף את השחור שקוראים פרוניל"א, והחוט הזה פוסק את העוגל ונכנס בשחור. ותרגום "תבלול" - "חליז", לשון חלזון, שהוא דומה לתולעת אותו החוט, וכן כנוהו חכמי ישראל (בכורות לה ע"א) במומי הבכור: "חלזון", "נחש" "ענב": גרב וילפת. מיני שחין הם: "גרב" - זו החרס, שחין היבש מבפנים ומבחוץ. "ילפת" - היא חזוית המצרית. ולמה נקראת "ילפת"? שמלפת והולכת עד יום המיתה, והוא לח מבחוץ ויבש מבפנים. ובמקום אחר קורא לגרב

(כ) תבלל: כמו שבלול, והיא חליז או חלזון שם שרץ רר בשרו, וכן כאן עינו מורידה ריר. שד"ל מרוח אשך: מן רווח ורִוְחָה, כן תירגם רבינו סעדיה, ולדעת אחרים schiacciato d'un testicolo מלשון מרוח (ויקראו על השחין ישעיה ל"ח כ"א), ואשך כינוי לביצים, ולפירוש זה הסכים געזעניוס ואומר שזו הוראת מילת אשך גם בסורית ושהוא משורש שכה, שבלשון כושית ענינו indicare, ונקראו כן על שם שמעידים על הזכרות וכן ברומית testis.

מִקְדָּשֵׁי כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשִׁים: כד וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־אֱהֲרֹן
 וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כב * וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
 לֵאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־אֱהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וַיִּנְזְרוּ מִקְדָּשֵׁי בְנֵי־
 יִשְׂרָאֵל וְלֹא יַחֲלְלוּ אֶת־שֵׁם קְדָשֵׁי אֲשֶׁר הֵם מִקְדָּשִׁים לִי
 אֲנִי יְהוָה: ג אָמַר אֱלֹהִים לְדֹרְתֵיכֶם כָּל־אִישׁ | אֲשֶׁר־יִקְרַב
 מִכָּל־זֶרְעֶכֶם אֶל־הַקְּדָשִׁים אֲשֶׁר יִקְדִּישׁוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
 לַיהוָה וְטַמְּאֵתוּ עָלָיו וְנִכְרַתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִלִּפְנֵי אֲנִי
 יְהוָה: ד אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אֱהֲרֹן וְהוּא צְרוּעַ אוֹ זָב בַּקְּדָשִׁים
 לֹא יֵאָכֵל עַד אֲשֶׁר יִטְהַר וְהִנְגַּע בְּכָל־טַמְּאֻנְפֹּשׁ אוֹ אִישׁ

חייב? אם-כן, מה-תלמוד לומר "יקרב?" משיכשר ליקרב, שאין חייבין עליו משום טומאה אלא אם כן קרבו מתיריו ואם תאמר: שלש כריתות בטמאת כהנים למה? כבר נדרשו במסכת שבועות (ז ע"א) אחת לכלל ואחת לפרט וכו': וטמאתו עליו. וטומאת האדם עליו. יכול, בבשר הכתוב מדבר, וטומאתו של בשר עליו, ובטהור שאכל את הטמא הכתוב מדבר? [הרי כבר נאמר (ויקרא ז, יט): "והבשר אשר-יגע בכל-טמא לא יאכל"?] אלא, [על כרחק ממשמעו אתה למד, במי שטומאתו פורחת ממנו הכתוב מדבר. וזהו האדם שיש-לו טהרה בטבילה: ונכרתה וגו'. יכול, מצד זה לצד זה, יכרת ממקומו ויתישב במקום אחר? תלמוד לומר: "אני ה'" - בכל-מקום אני. (ז) [מזרע אהרן. אין לי אלא זרעו, גופו מנין? תלמוד לומר: "והוא צרוע". שיכול, הואיל ומקריב אונן, יקריב צרוע וזב? תלמוד לומר: "והוא": עד אשר יטהר. ביאת השמש. או אינו אלא טבילה? נאמר כאן "וטהר", ונאמר למטה (פסוק ז) "וטהר": "ובא השמש וטהר", מה-להלן

החיצון. ושניהם הוצרכו להכתב, ומפורש בתורת כהנים: ולא יחלל את-מקדשי. שאם עבד - עבודתו מחוללת להפסל: (כד) וידבר משה. המצוה הזאת: אל-אהרן ואל-בניו ואל-כל-בני ישראל. להזהיר בית-דין על הכהנים: (ב) וינזרו. אין 'נזירה' אלא פרישה, וכן הוא אומר: "וינזר מאחרי" (יחזקאל יד, ז), "נזרו אחור" (ישעיה א, ד) - יפרשו מן הקדשים בימי טמאתן. וינזרו מקדשי בני-ישראל אשר הם מקדשים לי, ולא יחללו את-שם קדשי, סרס המקרא ודרשהו: אשר הם מקדשים לי. לרבות קדשי כהנים עצמן: (ג) כל-איש אשר-יקרב. אין 'קריבה' זו אלא אכילה. וכן מצינו שנאמרה אזהרת אכילת קדשים בטמאה בלשון 'נגיעה': "בכל-קדש לא-תגע" (ויקרא יב, ד) - אזהרה לאוכל. ולמדוה רבותינו (יבמות עה ע"א) (מגורה שוה) [מהקשא]. ואי אפשר לומר שחייב על הנגיעה, שהרי נאמר 'כרת' על האכילה ב"צו את אהרן" (ויקרא ז כ"א), שתי כריתות זו אצל זו, ואם על הנגיעה חייב, לא הוצרך לחייבו על האכילה; וכן נדרש בתורת כהנים: וכי יש נוגע

רש"י

אֲשֶׁר־תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שְׁכַבְתָּ־זָרַע: ה או־אִישׁ אֲשֶׁר יִזְעַב בְּכָל־
 שָׂרֵץ אֲשֶׁר יִטְמֵא־לוֹ אוֹ בְּאָדָם אֲשֶׁר יִטְמֵא־לוֹ לְכָל
 טְמֵאוֹתָיו: וּנְפֹשׁ אֲשֶׁר תִּגְעַב־בּוֹ וְטִמְאָה עַד־הָעָרֶב וְלֹא
 יֵאכַל מִן־הַקְּדָשִׁים כִּי אִם־רָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם: ז וְבֹא
 הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהַר וְאַחַר יֵאכַל מִן־הַקְּדָשִׁים כִּי לַחֲמוֹ הוּא:
 ח נִבְלָה וְטִרְפָּה לֹא יֵאכַל לְטִמְאָה־בָּהּ אֲנִי יְהוָה: ט וְשִׁמְרוּ
 אֶת־מִשְׁמֵרֹתַי וְלֹא־יִשְׂאוּ עָלָיו חֲטָא וּמָתוּ בּוֹ כִּי יַחֲלֶהוּ
 אֲנִי יְהוָה מִקְּדָשָׁם: י וְכַל־זֹר לֹא־יֵאכַל קֹדֶשׁ תּוֹשֵׁב בְּהֵן
 וְשָׂכִיר לֹא־יֵאכַל קֹדֶשׁ: יא וְכֹהֵן כִּי־יִקְנֶה נַפְשׁ קִנְיָן כִּסְפוֹ

רש"י
 אסור לאכול בקדשים. וצריך לומר: "טרפה" -
 מי שיש במינו טרפה, יצא נבלת עוף טמא,
 שאין במינו טרפה: (ט) ושמרו את־משמרת־י.
 מלאכול תרומה בטומאת הגוף; ומתו בו.
 למדנו, שהיא מיתה בידי שמים: (י) לא־יֵאכַל
 קדש. בתרומה הכתוב מדבר, שכל־הענין דיבר
 בה: תושב כהן ושכיר. תושבו של כהן ושכירו,
 לפיכך "תושב" זה נקוד פתח, לפי שהוא דבוק.
 ואיזהו "תושב"? זה נרצע, שהוא קנוי לו עד
 היובל. ואיזהו "שכיר"? זה קנוי קנין שנים,
 שיוצא בשש. בא הכתוב ולמדך כאן, שאין
 גופו קנוי לאדוניו לאכול בתרומתו: (יא) וכהן כִּי־
 יקנה נפש. עבד כנעני, שקנוי לגופו; ויליד ביתו.

ביאת השמש, אף כאן ביאת השמש]: בכל־
 טמא־נפש. במי שנטמא במת: (ה) בכל־שרץ
 אשר יטמא־לו. בשעור הראוי לטמא -
 בכעדשה: או באדם. במת: אשר יטמא־לו.
 כשעורו לטמא, וזהו כזית: לכל טמאתו. לרבות
 נוגע בזב וזבה, נדה ויולדת: (ו) נפש אשר תגע־
 בו. באחד מן הטמאים הללו: (ז) ואחר יאכל מן־
 הקדשים. נדרש ביבמות (עד ע"ב) בתרומה,
 שמותר לאוכלה בהערב השמש: מן הקדשים.
 ולא כל־הקדשים: (ח) נבלה וטרפה לא יאכל
 לטמאה־בה. לענין הטמאה הזהיר כאן, שאם
 אכל נבלת עוף טהור, שאין לה טומאת מגע
 ומשא, אלא טומאת אכילה בבית הבליעה,

(ט) ולא ישאו עליו: על הקודש שיאכל (והוא נזכר למעלה פסוק ז') ואחר יאכל מן הקדשים
 כי לחמו הוא).

ומתו בו: בחטא.

כי יחלֶהוּ: הקודש.

(יא) אשת כהן אוכלת בתרומה ולא נזכרה בתורה, ולמדו אותה (יבמות סו ע"ב) מן קנין כספו,
 ולדעתי הנקבה נכללת בזכר.

הוא יאכל בו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו: יב ובת־כהן
 כי תהיה לאיש זר הוא בתרומת הקדשים לא תאכל:
 יג ובת־כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה
 אל־בית אביה בנעוניה מלחם אביה תאכל וכל־זר לא־
 יאכל בו: יד ואיש כִּי־יאכל קדש בשגגה ויסף חמשייתו
 עליו ונתן לכהן את־הקדש: טו ולא יחללו את־קדשי בני
 ישראל את אשר־ירימו ליהוה: טז והשיאו אותם עון
 אשמה באכלם את־קדשיהם כי אני יהוה מקדשים: שלישי
 יז וידבר יהוה אל־משה לאמר: יח דבר אל־אֶהרן ואל־

והן נעשין תרומה: (טו) ולא יחללו וגו'. להאכילם
 לזרים: (טז) והשיאו אותם. את עצמם יטענו
 עון באכלם את קדשיהם, שהובדלו לשם
 תרומה וקדשו ונאסרו עליהן. ואנקלוס
 שתרגם: "במיכלהון בסואבא", שלא לצורך
 תרגמו כן: והשיאו אותם. זה אחד משלשה
 "אתים" שהיה רבי ישמעאל דורש בתורה,
 שמדברים באדם עצמו. וכן (במדבר ו, יג):
 "ביום מלאת ימי נזרו יביא אתו" - הוא יביא
 את עצמו. וכן (דברים לד, ו): "ויקבר אתו בגי" -
 הוא קבר את עצמו. כך נדרש בספרי:
 (יח) נדריהם. הרי עלי: נדבותם. הרי זו:

רש"י אלו בני השפחות. ואשת כהן אוכלת בתרומה,
 מן המקרא הזה, שאף היא קנין כספו. ועוד
 למד ממקרא אחר (במדבר יח, יא): "כל־טהור
 בביתך" וגו', בספרי: (יב) לאיש זר. ללוי וישראל:
 (יג) אלמנה וגרושה. מן האיש הזר: זרע אין לה.
 ממנו: ושבה. הא, אם יש־לה זרע ממנו -
 אסורה בתרומה כל־זמן שהזרע קיים: וכל־
 זר לא־יאכל בו. לא בא אלא להוציא את
 האונן, שמוותר בתרומה; 'זרות' אמרתי לך
 ולא אנינות: (יד) כִּי־יאכל קדש. תרומה: ונתן
 לכהן את־הקדש. דבר הראוי להיות קודש,
 שאינו פורע לו מעות אלא פירות של חולין,

(טו) ולא יחללו (הכהנים) את קדשי בני ישראל: ינהגו בקדשים מנהג כבוד ומורא, ויודיעו
 לכל הנוגע בהם כי קודש הם, כדי שלא ייכשל בהם זר לאכלם בשגגה, ואל ינהגו בהם דרך
 חול באופן שכל החפץ יאכל מהם, שאם יעשו כן, ישיאו את בני ישראל עוון אשמה, כלו' הרי
 הכהנים הם המחטיאים את הזרים האוכלים קודש בשגגה.
 (טז) והשיאו אותם עון אשמה: הכהנים ישיאו את בני ישראל עוון אשמה אם יאכילום קודש.

שד"ל

בְּנֵי וְאֵל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִמְרַת אֱלֹהִים אִישׁ אִישׁ מִבֵּית
 יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיב קָרְבָּנוּ לְכָל־
 נְדָרֵיהֶם וּלְכָל־נִדְבוֹתָם אֲשֶׁר־יִקְרִיבוּ לַיהוָה לְעֹלָה:
 יט לְרִצְנֹכְכֶם תָּמִים זָכָר בַּבֶּקֶר בַּכְּשָׁבִים וּבַעֲזִים: כ כָּל
 אֲשֶׁר־בּו מוֹם לֹא תִקְרִיבוּ כִּי־לֹא לְרִצּוֹן יִהְיֶה לָכֶם:
 כא וְאִישׁ כִּי־יִקְרִיב זֶבַח־שְׁלָמִים לַיהוָה לְפֶלֶא־נֹדֶר אוֹ
 לְנִדְבָה בַּבֶּקֶר אוֹ בַעֲזָן תָּמִים יִהְיֶה לְרִצּוֹן כָּל־מוֹם לֹא
 יִהְיֶה־בּו: כב עֹזֶרֶת אוֹ שָׁבוֹר אוֹ־חֲרוּץ אוֹ־יִבֶּלֶת אוֹ גֶרֶב
 אוֹ יִלְפֶת לֹא־תִקְרִיבוּ אֵלָה לַיהוָה וְאִשָּׁה לֹא־תִתְּנֶנּוּ מֵהֶם
 עַל־הַמִּזְבֵּחַ לַיהוָה: כג וְשׂוֹר וְשָׂה שְׂרוּע וְקִלוֹט נִדְבָה
 תַעֲשֶׂה אֹתוֹ וּלְנֹדֶר לֹא יִרְצָה: כד וּמַעֲוֹד וְכַתּוֹת וְנִתּוֹק

מין חזזית, וכן ילפת. ולשון "ילפת", כמו רש"י (שופטים טז, כט): "וילפת שמשון", שאחוזת בו עד יום מיתה, שאין לה רפואה: לא־תִקְרִיבו. שלש פעמים - להזהיר על הקדשתן, ועל שחיתתן, ועל זריקת דמן: ואשה לא־תִתְּנֶנּוּ. אזהרת הקטרתן: (כג) שרוע. אבר גדול מחברו: וקלוט. פרסותיו קלוטות: נדבה תעשה אתו. לבדק הבית: ולנדר. למזבח: לא ירצה. איזהו הקדש בא לרצות? הוי אומר: זה הקדש המזבח: (כד) ומעוון וכתות ונתוק וזרות, בביצים,

(יט) לרצנכם. הביאו דבר הראוי לרצות אתכם לפני, שיהא לכם לרצון, אפיימינ"ט בלעז. ואיזהו הראוי לרצון? תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים. אבל בעולת העוף אין צריך תמות וזכרות, ואינו נפסל במום, אלא בחסרון אבר: (כא) לפלא־נדר. להפריש בדבורו: (כב) עורת. שם דבר של מום. "עורון" בלשון נקבה, שלא היא בו מום של עורת: או שבור. לא יהיה: חרוץ. ריס של עין שנסדק או שנפגם, וכן שפתו שנסדקה או נפגמה: יבלת. וירוא"ה בלעז: גרב.

(יט) לרצנכם: תקריבו לרצונכם, ע' רש"י.

(כב) עֹזֶרֶת: הוא הנקבה לא מן עֹר אלא עֹיִר (ע"ן פתוחה וי"ו בחיריק) הנוהג בלשון ארמית, והמילה בפלס צִדְקָת מן צִדִּיק; ורש"י שפירש עורת שם דבר, הרגיש, שאם כדבריו היה לו לומר אחר כך שָׁבֵר, ונדחק לפרש: עורת (שם דבר) לא היא בו, ושבור (שם התואר) לא יהיה.

וְכָרוֹת לֹא תִקְרְבוּ לַיהוָה וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ: כה וּמִידֵבָר בְּזֶנְכָר לֹא תִקְרְבוּ אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־אֲלֵה כִּי מִשְׁחַתֶּם בָּהֶם מוֹם בָּם לֹא יִרְצוּ לָכֵם: כו וַיִּדְבַר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: כז שׂוֹר אוֹ־כֶשֶׁב אוֹ־עֵז כִּי יוֹלֵד וְהָיָה שְׁבַעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמַיִל וְהָלָאָה יִרְצָה לְקַרְבָּן אִשָּׁה לַיהוָה: כח וְשׂוֹר אוֹ־שָׁה אִתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו לֹא

שהרי סרוס חובת הגוף הוא, וכל־חובת הגוף נהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ: (כה) ומיד בן נכר. נכרי שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים, לא תקריבו לו בעל מום. ואף־על־פי שלא נאסרו בעלי מומים לקרבן בני נח, אלא אם־כן מחוסרי איבר, זאת נהגת בבמה שבשדות, אבל על המזבח שבמשכן לא תקריבוה, אבל תמימה תקבלו מהם, לכך נאמר למעלה (פסוק יח): "איש איש", לרבות את הנכרים, שנודרים נדרים ונדבות כישראל: משחתם. "חבולהו": לא ירצו לכם. לכפר עליכם: (כו) כי יולד. פרט ליוצא דופן: (כח) אותו

או בגיד: מעוך. ביציו מעוכין ביד: כנות. כתושים יותר ממעוך: נתוק. תלושין ביד, עד שנפסקו חוטים שתלויים בהן, אבל נתונים הם בתוך הכיס, והכיס לא נתלש: ורות. כרותין בכלי ועודן בכיס: ומעוך. תרגומו: "ודמריס", זה לשונו בארמית לשון 'כתישה': וכות. תרגומו: "ודרסיס", כמו (עמוס ו, יא): "הבית הגדול רסיסים" - בקיעות דקות, וכן (שבת פ ע"ב): קנה המרוסס: ובארצכם לא תעשו. דבר זה לסרט שום בהמה וחיה, ואפילו טמאה, לכך נאמר: "בארצכם" - לרבות כל־אשר בארצכם, שאי אפשר לומר: לא נצטוו על הסרוס אלא בארץ,

רש"י

ואשה לא תתנו מהם: אל תאמרו: מאחר שאין זה עולה אלא שלמים שרובו נאכל לבעלים מה לי אם יהיה בו מום? לכך הוסיף 'ואשה לא תתנו מהם על המזבח לה', החלב והדם הנקטרים לכבוד ה' אין ראוי שיהיו מבהמה בעלת מום (יצחק פארדו).

שד"ל

(כה) ומיד בן נכר: נ"ל כאותו פי' שדחה רנ"ה וייזל כי אחר שאמר ובארצכם לא תעשו, משמע שמותר לקנות מן הגויים בהמות מסורסות, לאכילה או לעבודת הקרקע או לרכיבה וכיוצא, והיה אפשר להעלות על הדעת שיהיה מותר לעשות מהן גם קרבן, לכך אמר שזה אסור. ומה שמביא אותי להחזיק בפירוש זה הוא מפני שהכתוב מסיים לא ירצו לכם, משמע שישראל הוא המביא הקרבן. ורנ"ה וייזל ביקש להולמו באמרו, לפי שנחשב להם לרצון שבנו מקדש לה', ומאספי ארץ גויים יבואו להשתחוות בו למלך ה' ולהקריב לו קרבן; וזה הבל, כי מליצת 'לא ירצו לכם' אינה אלא כמו 'ונרצה לו' (למעלה א' ד') ואינה חוזרת אלא לבעל הקרבן. ועם כל זה אין ספק שהדין דין אמת שאסור לנו להקריב מעוך וכתות אפי' בשביל בן נכר, שנאמר 'ומעוך וכתות... לא תקריבו לה'.

(כח) ושור או שה: לשון שה ושיתא לא מצאנו בלשון ארמי ואף לא בלשון סורי, אלא בלה"ק

תִּשְׁחַטּוּ בַיּוֹם אֶחָד: כֵּס וְכִי־תִזְבְּחוּ זֶבַח־תּוֹדָה לַיהוָה
 לְרִצְנֹכְכֶם תִּזְבְּחוּ: לַבַּיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל לֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ
 עַד־בֹּקֶר אָנִי יְהוָה: לֹא וּשְׁמֵרְתֶם מִצּוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם
 אָנִי יְהוָה: לֵב וְלֹא תַחֲלִלוּ אֶת־שֵׁם קִדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בַתּוֹךְ

לשני ימים, חזר ופרט בנאכלין ליום אחד, רש"י
 שתהא זביחתן על מנת לאכלן בזמנן:
 (ז) **ביום ההוא יאכל**. לא בא להזהיר אלא שתהא
 שחיטה על מנת כן, שאם לקבוע לו זמן אכילה,
 כבר כתוב (ויקרא ז, טו): "ובשר זבח תודת
 שלמיו" וגו': **אני ה'**. דע מי גזר על הדבר, ואל
 יקל בעיניך: (לא) **ושמרתם**. זו המשנה: **ועשיתם**.
 זה המעשה: (לב) **ולא תחללו**. לעבור על דברי,
 מזידין. ממשמע שנאמר: "ולא תחללו", מה-
 תלמוד לומר "ונקדשתי"? מסור עצמך וקדש
 שמי. יכול, ביחיד? תלמוד לומר: בתוך בני

ואת־בנו. נוהג בנקבה, שאסור לשחוט האם
 והבן או הבת. ואינו נוהג בזכרים, ומותר
 לשחוט האב והבן [או האב והבת]: **אתו ואת־
 בנו**. אף בנו ואותו במשמע: (כט) **לרצנכם תזבחו**.
 תחילת זביחתכם, הזהירו שתהא לרצון לכם.
 ומהו הרצון?: **ביום ההוא יאכל**. לא בא להזהיר
 אלא שתהא שחיטה על מנת כן, אל תשחטוהו
 על מנת לאכלו למחר, שאם תחשבו בו
 מחשבת פסול - לא יהא לכם לרצון. דבר אחר:
 "לרצנכם", לדעתכם. מכאן למתעסק, שפסול
 בשחיטת קדשים. ואף־על־פי שפרט בנאכלים

ובלשון ערבי, והכוונה (כמו שכתבתי על פסוק 'שור שה כשבים ושה עזים', דברים י"ד ד') שד"ל
 על איש אחד מן הצאן, בין מן הכשבים בין מן העזים. ובלשון ארמי אין שום מילה הנאמרת
 על איש אחד, יהיה מהכשבים או מהעזים, אשר על כן בפסוק הנ"ל הוכרח אנקלוס לשנות
 בתרגומו, ותירגם שה כשבים: אמרין דרחלין, ושה עזים: גדיין דעזין. ובפסוק שלפנינו לא
 תרגם רחילא כדי שלא יובן שאין העזים בכלל, לפיכך בחר במילת שיתא אע"פ שאינה
 ארמית, אבל היא נאותה בענין, מפני שהיא כוללת שני המינים. ואני בזמן שכתבתי ס' אוהב
 גר לא הבנתי דבר זה, כמו שלא הבינו בעל ספר יא"ר, והבאתי תמיהתו על אנקלוס, והמעמר
 תפש אותי ואמר כי אנקלוס לא תירגם רחילא, כי הוא לשון נקבה בלבד, אבל בחר במילת
 שיתא הכוללת הזכר והנקבה, כדי להשוות תרגומו עם עיקר הדין - וזה שיבוש גדול, כי מילת
 בְּנו כוללת הבן והבת, אבל מילת אתו וכן מילות שור או שה, המכוון בהן האם לבדה, לא האב,
 ולפיכך שינה אנקלוס ותירגם תורתא לשון נקבה, ומי יאמר כי תורתא כולל הזכר והנקבה?
 ואלמלא שרצה אנקלוס לכלול שה כשבים ושה עזים (כאשר היא דעתי עכשו) אמת הוא
 שהיה לו לתרגם רחילא, שהוא שם הנקבה.
לא תשחטו ביום אחד: לא לרחמים על הבהמה ממש, אלא לחזק בלבנו מידת הרחמים
 ולהרחיקנו מן האכזריות.
 (כט) **לרצנכם תזבחו**: ומתי יהיה לרצון? כשתאכיל ממנו לאחרים, באופן שלא יותר ממנו
 עד בוקר.

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשְׁכֶם: ^א לַג הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
 מִצְרַיִם לֵהֲיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה: ^ב רַבִּיעִי כֹג א וַיִּדְבֹר
 יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: ^ג בִּדְבַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
 אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ
 אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדֵי: ^ד שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלֶאכֶה וּבַיּוֹם
 הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶה לֹא
 תַעֲשׂוּ שַׁבַּת הוּא לַיהוָה בְּכֹל מוֹשְׁבֵיתֵיכֶם: ^ה ד אֵלֶּה מוֹעֲדֵי
 יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם: ^ו ה בַּחֹדֶשׁ
 הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעֲרֵבִים פֶּסַח
 לַיהוָה: ^ז וּבַחֹמֶשֶׁת עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמִּצּוֹת
 לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ: ^ח ז בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־
 קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבָדָה לֹא תַעֲשׂוּ:

בהם. שמעברים את השנה על גליות שנעקרו ממקומם לעלות לרגל, ועדין לא הגיעו לירושלים: (א) ששת ימים. מה ענין שבת אצל מועדות? ללמדך שכל-המחלל את המועדות - מעלין עליו כאילו חילל את השבתות, וכל-המקים את המועדות - מעלין עליו כאילו קיים את השבתות: (ב) אלה מועדי ה'. למעלה מדבר בעיבור שנה, וכאן מדבר בקידוש החדש: (ג) בין הערבים. משש שעות ולמעלה:

רש"י ישראל; וכשהוא מוסר עצמו ימסור עצמו על מנת למות, שכל-המוסר עצמו על מנת הנס, אין עושין לו נס, שכן מצינו בחנניה, מישאל ועזריה, שלא מסרו עצמן על מנת הנס, שנאמר (דניאל ג, יח): "והן לא ידיע להוא-לך מלכא" וגו', מציל ולא מציל - "ידיע להוא-לך" וגו': (ד) המוציא אתכם. על מנת כן: אני ה'. נאמן לשלם שכר: (ה) דבר אל-בני ישראל וגו' מועדי ה'. עשה מועדות, שיהיו ישראל מלמדין

(ב) ע' ישעיה א' י"ג. ברש"י: מלמדין. נ"ל צ"ל: נועדין, עיין תורת כהנים (אמור פרשתא ט'). ולענין פירוש הכתוב נראה לי (נגד הנגינה) שאין מקראי קדש דבק עם אשר תקראו אתם, אלא עם אלה מועדי ה'; כלומר: מועדי ה' (ימי קבוץ לשם ה') מקראי קדש (ימי קבוץ לקדושה) אשר תקראו (תקבעו ותכריזו) אותם; וכן משמע למטה (פסוק ד') 'אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם במועדם'.

ח והקרבתם אשה ליהוה שבעת ימים ביום השביעי
מקרא-קדש כל-מלאכת עבודה לא תעשו: ט וידבר יהוה
אל-משה לאמר: י דבר אל-בני ישראל ואמרת אליהם
כי-תבאו אל-הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את-
קצירה והבאתם את-עמר ראשית קצירכם אל-הכהן:
יא והניף את-העמר לפני יהוה לרצונכם ממחרת השבת
יב ועשיתם ביום הניפכם את-העמר
יג כבש תמים בן-שנתו לעלה ליהוה: יד ומנחתו שני

של מועד יהא אסור במלאכת עבודה וכו': רש"י
(י) ראשית קצירכם. שתהא ראשונה לקציר:
עמר. עשירית האיפה, כך היתה שמה, כמו
(שמות טז, יח): "וימדו בעמר": (יא) והניף. כל-
תנופה מוליך ומביא, מעלה ומוריד. מוליך
ומביא - לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד -
לעצור טללים רעים: לרצונכם. אם תקריבו
כמשפט הזה, יהיה לרצון לכם: ממחרת השבת.
ממחרת יום-טוב הראשון של פסח, שאם אתה
אומר שבת בראשית, אי אתה יודע איזהו:
(יב) ועשיתם... כבש. חובה לעמר הוא בא:
(יג) ומנחתו. מנחת נסכיו: שני עשרונים. כפולה
היתה: ונסכו יין רביעת ההין. אף-על-פי שמנחתו

פסח לה'. הקרבת קרבן ששמו "פסח":
(ח) והקרבתם אשה וגו'. הם המוספין האמורים
בפרשת פינחס. ולמה נאמרו כאן? לומר לך,
שאינ המוספין מעכבין זה את זה: והקרבתם
אשה לה'. מכל-מקום, אם אין פרים - הבא
אילים, ואם אין פרים ואילים - הבא כבשים:
שבעת ימים. כל-מקום שנאמר "שבעת", במין
שם דבר הוא - שבוע של ימים, שייטייני"א
בלעז, וכן כל-לשון "שמונת", "ששת",
"חמשת", "שלשת": מלאכת עבודה. אפילו
מלאכות החשובות לכם עבודה וצורך, שיש
חסרון כיס בבטלה שלהן, כגון דבר האבד. כך
הבנתי מתורת כהנים, דקתני: יכול, אף חולו

(יא) ממחרת השבת: בעל הכוזרי (מאמר ג', מא) אומר שיייתכן להודות לקראים כי ממחרת השבת
הכוונה על שבת בראשית, ושאמנם קצת מן השופטים והסנהדרין חשבו שלא הזכירה התורה
השבת אלא דרך משל, ואמנם הרשות ביד האומה להחל חרמש ביום שנתרצה, והם (השופטים
והסנהדרין) קבעו שתהיה התחלת הקציר ביום שני של פסח. ודע כי כל אריכות לשונו של
הראבע על הפסוק הזה איננה אלא אחיזת עינים, ועיקר סברתו היא כדעת בעל הכוזרי
שהשבת האמור כאן הוא שבת ממש, אלא שלא הזכירה התורה יום השבת רק לדוגמא,
והרשות בידנו להניף את העומר ביום שנרצה. וזה טעם 'לרצונכם' לדעת ראב"ע בחידתו.

עֲשׂוּרָנִים סֵלֶת בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן אֲשֶׁה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ
 וְנִסְכָּה יַיִן רְבִיעֵת הֶהָיִן: יד וְלֶחֶם וְקֹלֵי וְכֶרֶמֶל לֹא תֹאכְלוּ
 עַד-עֶעֶץ הַיּוֹם הַזֶּה עַד הִבֵּיאֲכֶם אֶת-קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם
 חֶקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מִשְׁבְּתֵיכֶם: טו וּסְפַרְתֶּם לָכֶם
 מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הִבֵּיאֲכֶם אֶת-עֹמֶר הַתְּנוּפָה שִׁבְעַ
 שַׁבָּתוֹת תְּמִימַת תִּהְיֶינָה: טז עַד מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת
 תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה:
 יז מִמוֹשְׁבֵיכֶם תִּבְיֹאוּ | לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתֵּי שָׁנֵי עֲשָׂרֹנִים
 סֵלֶת תִּהְיֶינָה חֶמֶץ תִּאֲפִינָה בְּכֹרִים לַיהוָה: יח וְהִקְרַבְתֶּם

ואומר אני: זה מדרשו, אבל פשוטו: עד ממחרת השבת השביעית, שהוא יום חמישים, תספרו. ומקרא מסורס הוא: מנחה חדשה. היא המנחה הראשונה, שהובאה מן החדש. ואם תאמר: הרי קרבה מנחת העמר? אינה כשאר כל-המנחות, שהיא באה מן השעורים: (יז) ממושבתיכם. ולא מחוצה לארץ: לחם תנופה. לחם תרומה המורם לשם גבוה, וזו היא המנחה החדשה האמורה למעלה: בכורים. ראשונה לכל-המנחות, אף למנחת קנאות הבאה מן השעורים לא תקרב מן החדש קודם לשתי הלחם: (יח) על-הלחם. בגלל הלחם, חובה ללחם: ומנחתם ונסכיהם. כמשפט מנחה ונסכים המפורשים בכל-בהמה בפרשת נסכים

רש"י כפולה, אין נסכיו כפולים: (יד) וקלי. קמח עשוי מכרמל רך שמיבשין אותו בתנור: וכרמל. הן קליות שקורין גרני"ש: בכל-משבתיכם. נחלקו בו חכמי ישראל (קידושין לו ע"א): יש שלמדו מכאן, שהחדש נוהג בחוצה לארץ, ויש אומרים: לא בא אלא ללמד, שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירושה וישיבה, משכבשו וחלקו: (טו) ממחרת השבת. ממחרת יום-טוב: תמימת תהיינה. מלמד, שמתחיל ומונה מבערב, שאם לא כן, אינן תמימות: (טז) השבת השביעת. כתרומתו: "שבועתא שביעתא": עד ממחרת השבת השביעת תספרו. ולא עד בכלל, והן ארבעים ותשעה יום: חמישים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'. ביום החמישים תקריבוה.

שד"ל (טז) עד ממחרת השבת השביעת: תספרו חמישים יום עד שתגיעו למחרת השבת השביעית, ואז תקריבו מנחה חדשה.

עד ממחרת השבת השביעת תספרו: כן הוא לפי דעת רש"י, וע' דבריו.

(יז) ממושבתיכם תביאו: מכל מקום שיהיה בארצכם (יהודה אריה אוסימו), כלו' ממקום שיבכר תחילה. משם תביאו לחם הבכורים.

עַל־הַלֶּחֶם שֶׁבַעַת כִּבְשִׁים תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה וּפָר בֶּן־בְּקָר
 אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם יִהְיוּ עֲלֵה לַיהוָה וּמִנְחַתְּם וְנִסְכֵיהֶם
 אִשָּׁה רִיח־נִיחֹחַ לַיהוָה: יט וְעֲשִׂיתֶם שְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד
 לְחֹטָאת וּשְׁנֵי כִבְשִׁים בְּנֵי שָׁנָה לְזִבַח שְׁלָמִים: כ וְהִגִּיף
 הַכֹּהֵן | אֲתָם עַל לֶחֶם הַבִּכּוּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה עַל־
 שְׁנֵי כִבְשִׁים קָדָשׁ יִהְיוּ לַיהוָה לִכְהֵן: כא וּקְרַאתֶם בְּעֶצְם |
 הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרֵא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה
 לֹא תַעֲשׂוּ חֲקֵת עוֹלָם בְּכָל־מוֹשְׁבֵיתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם:
 כב וּבְקִצְרְכֶם אֶת־קִצִּיר אֲרֻצְכֶם לֹא־תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֵךְ
 בְּקִצְרְךָ וּלְקַט קִצִּירְךָ לֹא תִלְקַט לְעַנִּי וְלִגְרַל תַּעֲזֹב אֲתָם
 אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: כג חמישי וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:
 כד דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד

רש"י (במדבר טו, ד"י): שלשה עשרונים לפר, ושני עשרונים לאיל, ועשרון לכבש. זו היא המנחה. והנסכים: "חצי ההין לפר, ושלישית ההין לאיל, ורביעית ההין לכבש": (יט) ועשיתם שעיר־עזים. יכול, שבעת הכבשים והשעיר האמורים כאן, הם שבעת הכבשים והשעיר האמורים בחומש הפקודים: כשאתה מגיע אצל פרים ואילים, אינן הם. אמור מעתה: אלו לעצמן ואלו לעצמן, אלו קרבו בגלל הלחם ואלו למוספין: (כ) והגיף הכהן אתם... תנופה. מלמד שטעונין תנופה מחיים. יכול, כולם? תלמוד לומר: "על־שני כבשים": קדש יהיו. לפי ששלמי־יחיד

קדשים קלים, הוזקק לומר בשלמי־צבור, שהן קדשי קדשים: (כב) ובקצרכם. חזר ושנה, לעבור עליהם בשני לאוין. אמר רבי אבדימס בר רבי יוסי: מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים - פסח ועצרת מכאן, וראש־השנה ויום־הכפורים והחג מכאן? ללמדך, שכל־הנותן לקט, שכחה ופאה לעני כראוי, מעלין עליו כאילו בנה בית־המקדש, והקריב קרבנותיו בתוכו: תעזב. הנח לפניהם והם ילקטו, ואין לך לסייע לאחד מהם: אני ה' אלהיכם. נאמן לשלם שכר: (כד) זכרון תרועה. זכרון פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות, לזכור לכם עקדת יצחק, שקרב תחתיו איל:

(כד) זכרון תרועה: כמו (ישעיה י"ב ד) 'הזכירו כי נשגב שמו', והכוונה כדי שידעו הכל שהיום שד"ל

לַחֲדָשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זְכָרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא־קֹדֶשׁ:
 כה כָּל־מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה לַיהוָה:
 כו וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: כז אַךְ בְּעֶשְׂוֹר לַחֲדָשׁ
 הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַפְּרִים הוּא מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם
 וְעַנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה לַיהוָה: כח וְכָל־
 מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם פְּרִים הוּא
 לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: כט כִּי כָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר
 לֹא־תִעָנֶה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרַתָּה מֵעַמִּיהָ: ל וְכָל־הַנֶּפֶשׁ
 אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָּל־מְלֹאכָה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְהֶאֱבַדְתִּי
 אֶת־הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקְרָב עִמָּה: לא כָּל־מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ
 חֻקַּת עוֹלָם לְדַרְתֵיכֶם בְּכֹל מִשְׁבַּתֵיכֶם: לב שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן
 הוּא לָכֶם וְעַנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתַשְׁעָה לַחֲדָשׁ בְּעֶרֶב

'כרת' בכל-מקום, ואיני יודע מה-הוא, כשהוא
 אומר "והאבדתי", למד על הכרת, שאינו אלא
 אבדן: (לא) כל-מלאכה וגו'. לעבור עליו בלאוין
 הרבה, או להזהיר על מלאכת לילה כמלאכת

רש"י (כה) והקרבתם אשה. המוספין האמורין בחומש
 הפקודים: (זכ) אך. כל-"אכין" ו"רקין" שבתורה
 מעוטין - מכפר הוא לשבים ואינו מכפר על
 שאינם שבים: (ל) והאבדתי. לפי שהוא אומר

ראש השנה, וכן בשנת היובל היו תוקעים להודיע שהיא שנת היובל, וכדי שלא תתחלף
 תקיעת היובל בשל כל השנים נצטוינו לתקוע ביום הכיפורים (ויקרא כ"ה ט').

(כז) אך: עיין למטה פסוק ל"ט.

ועניתם: ע' למעלה ט"ו כ"ט.

(לב) תשבתו שבתכם: לדעת דון יצחק זה כולל כל ימי שביתה, והוא רחוק, מפני מילות
 'בתשעה לחדש בערב' ואין לומר (נגד הטעמים) שהן דבקות למעלה כי אז היל"ל מתשעה
 לחדש.

בתשעה לחדש בערב: שיעורו בתשעה לחדש בערב יהיה לכם שבתון, והוסיף פירוש ואמר
 מערב עד ערב תשבתו שבתכם, כך הוא לפי הטעמים, ואם היתה מילת בערב ברביע היה יותר

מֵעֶרֶב עַד-עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְכֶם: ששי לג וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל-
 מֹשֶׁה לֵאמֹר: לד דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּחַמְשָׁה
 עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסִּפּוֹת שִׁבְעַת יָמִים
 לַיהוָה: לה בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרֵא-קֹדֶשׁ כָּל-מְלֹאכֶת עֲבֹדָה
 לֹא תַעֲשׂוּ: לו שִׁבְעַת יָמִים תִּקְרְיבוּ אֵשֶׁה לַיהוָה בַּיּוֹם
 הַשְּׁמִינִי מִקְרֵא-קֹדֶשׁ יְהִי לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אֵשֶׁה לַיהוָה
 עֲצֻרַת הוּא כָּל-מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: לז אֲלֶּה מוֹעֲדֵי
 יְהוָה אֲשֶׁר-תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהִקְרִיב אֵשֶׁה
 לַיהוָה עֲלֶיהָ וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר-יוֹם בְּיוֹמוֹ: לח מִלִּבְד
 שַׁבָּתַת יְהוָה וּמִלִּבְד מִתְּנוּזוֹתֵיכֶם וּמִלִּבְד כָּל-נְדָרֵיכֶם
 וּמִלִּבְד כָּל-נְדָבְתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַיהוָה: לט אַךְ בְּחַמְשָׁה
 עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַסְפְּכֶם אֶת-תְּבוּאֹת הָאָרֶץ

לא תעשוהו, יש חסרון כיס בדבר: לא תעשו. רש"י
 יכול, אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת
 עבודה? תלמוד לומר: "הוא": (לז) עלה ומנחה.
 מנחת נסכים הקרבה עם העולה: דבר יום
 ביומו. חק הקצוב בחומש הפקודים: דבר יום-
 ביומו. הא, אם עבר יומו - בטל קרבנו: (לט) אך
 בחמשה עשר יום... תחגו. קרבן שלמים לחגיגה.
 יכול, תדחה את השבת? תלמוד לומר: "אך",

יום: (לה) מקרא-קדש. קדשהו בכסות נקיה,
 ובתפלה. ובשאר ימים טובים - במאכל,
 ובמשתה, ובכסות נקיה, ובתפלה: (לו) עצרת
 הוא. עצרתי אתכם אצלי כמלך שזמן את בניו
 לסעודה לכך וכך ימים. כיון שהגיע זמן
 להפטר, אמר: בני, בבקשה מכם, עכבו עמי
 עוד יום אחד, קשה עלי פרדתכם: כל-מלאכת
 עבודה. אפילו מלאכה שהיא עבודה לכם, שאם

נכון. כי אז לא היה המקרא קצר, וכך היה פירושו: בתשעה לחדש בערב (כלו' מערב עד ערב) שד"ל
 תשבתו שבתכם. ואולי רצה בעל הטעמים שיהיה מאמר מערב עד ערב וגו' כולל כל החגים,
 כפירוש דון יצחק. ואין ספק כי גם כל החגים הם מערב עד ערב, אך הוסיף לפרש זה ביום
 הכיפורים מפני העינוי, שיוודע שצריך להתענות כ"ד שעות שלמות.

(לט) אך: ביום כיפורים נכתב אך (פסוק כז) מפני העינוי שאין דוגמתו בחגים, ובחג הסכות נכתב
 אך מפני הלולב והסוכה שאין דוגמתם בשאר מועדים.

תִּחְגּוּ אֶת־חֲגֵי־יְהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן שִׁבְתּוֹן
 וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁבְתּוֹן: ^מ וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן
 פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֶגְפָּה עֵץ־עֵבֶת וְעֶרְבֵי־נַחַל
 וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים: ^{מא} וְחִגְתֶּם
 אֹתוֹ חֵג לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם
 בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תִחְגּוּ אֹתוֹ: ^{מב} בַּסֶּכֶת תִּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים
 כָּל־הָאֶזְרַח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֶּכֶת: ^{מג} לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם
 כִּי בַסֶּכֶת הוֹשַׁבְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם
 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ^{מד} וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־
 מִעַדֵי יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ^{שביעי} כֹּד אַ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
 מֹשֶׁה לֵאמֹר: ^ב צֹ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְקַחוּ אֵלֶיךָ שִׁמּוֹן זֵית
 זָךְ כֶּתִית לַמָּאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד: ^ג מִחוּץ לַפֶּרֶכֶת
 הָעֵדוּת בְּאֵהָל מוֹעֵד יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר

כעבודות וכחבלים, וזהו הדס העשוי כמין קליעה: (מב) האזרת. זה אזרח: בישראל. לרבות את הגרים: (מג) כי בסכות הושבתני. ענני כבוד: (ב) צו את־בני ישראל. זו פרשת מצות הנרות. ופרשת "ואתה תצוה" לא נאמרה, אלא על סדר מלאכת המשכן, לפרש צורך המנורה. וכן משמע: ואתה, סופך לצוות את בני ישראל על כך: שמן זית זך. שלשה שמנים יוצאים מן הזית: הראשון קרוי "זך", והן מפורשים במנחות (פט ע"א) ובתורת כהנים: תמיד. מלילה ללילה, כמו עולת תמיד שאינה אלא מיום ליום: (א) לפרכת העדת. שלפני הארון, שהוא

הואיל ויש לה תשלומין כל־שבעה: באספכם את־תבואת הארץ. שיהא חודש שביעי זה בא בזמן אסיפה. מכאן, שנצטוו לעבר את השנים, שאם אין העבור - פעמים שהוא באמצע הקיץ או החורף: תחגו. שלמי חגיגה: שבעת ימים. אם לא הביא בזה - יביא בזה. יכול, יהא מביאן כל־שבעה? תלמוד לומר: "וחגתם אתו" - יום אחד במשמע ולא יותר. ולמה נאמר "שבעה"? לתשלומין: (מ) פרי עץ הדר. עץ שטעם עזו ופריו שוה: הדר. הדר באילנו משנה לשנה, וזהו אתרוג: כפת תמרים. חסר וו; למד, שאינה אלא אחת: וענף עץ־עבת. שענפיו קלועים

רש"י

לִפְנֵי יְהוָה תִּמְיֵד חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם: דַּעַל הַמְּנִרָה
הִטְהַרְתָּה יַעֲרֹךְ אֶת־הַנְּרוֹת לִפְנֵי יְהוָה תִּמְיֵד: הַוְּלִקְחָתָּ
סֹלֶת וְאַפִּיתָ אֹתָהּ שְׁתִּים עֲשָׂרָה חֲלוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרִים יִהְיֶה
הַחֲלָה הָאֶחָת: וְשָׂמַתָּ אוֹתָם שְׁתִּים מִמְּעַרְכוֹת שֵׁשׁ
הַמְּעַרְכֹת עַל הַשְּׁלֶחַן הַטָּהָר לִפְנֵי יְהוָה: זֹנֶתָתָּ עַל־
הַמְּעַרְכֹת לְבִנְיָה זָכָה וְהִיתָה לְלֶחֶם לְאַזְכָּרָה אִשָּׁה לִיהוָה:
חַבְיוֹם הַשְּׁבֶת בְּיוֹם הַשְּׁבֶת יַעֲרֹכְנוּ לִפְנֵי יְהוָה תִּמְיֵד
מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: טֹוְהִיתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו
וְאָכְלוּהוּ בַּמָּקוֹם קָדֵשׁ כִּי קָדֵשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאִשֵּׁי
יְהוָה חֻק־עוֹלָם: יֹוִיצֵא בֶן־אִשָּׁה יִשְׂרָאֵלִית וְהוּא בֶן־אִישׁ

דבר אחר: על טהרו של שלחן, שלא יהיו רש"י
הסניפין מגביהין את הלחם מעל גבי השלחן:
(ז) ונתת על-המערכת. על כל-אחת משתי
המערכות, הרי שני בזיכי לבונה, מלא קומץ
לכל-אחת: והיתה. הלבונה הזאת: ללחם
לאזכרה. שאין מן הלחם לגבוה כלום, אלא
הלבונה נקטרת, כשמסלקין אותו בכל-שבת
ושבת, והיא לזכרון ללחם, שעל-ידה הוא נזכר
למעלה, כקומץ שהוא אזכרה למנחה:
(ט) והיתה. המנחה הזאת, שכל-דבר הבא מן
התבואה בכלל מנחה הוא: ואכלהו. מוסב על
הלחם, שהוא לשון זכר: (י) ויצא בן-אשה

קרוי "עדות". ורבותינו (שבת כב ע"ב) דרשו על
נר מערבי, שהוא עדות לכל-באי עולם,
שהשכינה שורה בישראל, שנותן בה שמן
כמדת חברותיה, וממנה היה מתחיל ובה היה
מסיים: יעוך אתו אהרן מערב עד-בקר. יערוך
אותו עריכה הראויה למידת כל-הלילה, ושערו
חכמים (מנחות פט ע"א): חצי לוג לכל-נר ונר, והן
כדאי אף ללילי תקופת טבת. ומדה זו הקבועה
להם: (ז) המנרה הטהרה. שהיא זהב טהור. דבר
אחר: על טהרה של מנורה, שמטהרה ומדשנה
תחילה מן האפר: (ח) שש המערכת. שש חלות
המערכה האחת: השלחן הטהר. של זהב טהור.

(ז) מה שכתב רש"י שלא יהו הסניפין מגביהין את הלחם מעל גבי השולחן, הכוונה שהלחם
התחתון לא היה מונח על הקנים, אלא על השולחן עצמו, ע' מנחות צ"ז ע"א.

(י) ויצא בן אשה ישראלית: אחר שהשלים המצוות שהן בעבור כבוד שמו ית' (הקרבנות
והחגים ומשפטי הכהנים), סיים בעונש המקלל את השם, שהוא הקצה האחרון המתנגד

מִצְרֵי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנְצוּ בַּמַּחְנֶה בֶּן הַיִּשְׂרָאֵלִית
 וְאִישׁ הַיִּשְׂרָאֵלִי: ^{יא} וַיִּקָּב בֶּן־הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרָאֵלִית אֶת־הַשֵּׁם
 וַיִּקְלָל וַיִּבְיֹאוּ אֹתוֹ אֶל־מֹשֶׁה וַיִּשֶׂם אִמּוֹ שְׁלֹמִית בֶּת־דָּבָרִי
 לְמִטְהֶ־דָן: ^{יב} וַיִּנְיַחְהוּ בַּמִּשְׁמֶר לְפָרֵשׁ לָהֶם עַל־פִּי יְהוָה:
^{יג} וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: ^{יד} הוֹצֵא אֶת־הַמְקַלָּל אֶל־
 מַחוּץ לַמַּחְנֶה וְסַמְכוּ כָּל־הַשְּׂמַעִים אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֵאשׁוֹ

הכתוב לזו, לומר שהיא לבדה היתה זונה:
 שלמית. דהוה פטפטה: שלום עליך, שלום
 עליך, שלום עליכון! מפטפטת בדברים,
 שואלת בשלום הכל: בת־דברי. דברנית היתה,
 מדברת עם כל־אדם, לפיכך קלקלה: למטה־דן.
 מגיד, שהרשע גורם גנאי לו, גנאי לאביו, גנאי
 לשבטו. כיוצא בו (שמות לא, ו): "אהליאב בן־
 אחיסמך למטה־דן", שבח לו, שבח לאביו,
 שבח לשבטו: (יב) ויניחאו. לבדו, ולא הניחו
 מקושש עמו, ששניהם היו בפרק אחד,
 ויודעים היו שהמקושש במיתה, שנאמר (שמות
 לא, יד): "מחלליה מות יומת", אבל לא פורש
 להם באיזו מיתה, לכך נאמר (במדבר טו, לד): "כי
 לא פרש מה־יעשה לו". אבל במקלל הוא
 אומר: "לפרש להם", שלא היו יודעים אם
 חייב מיתה, אם לאו: (יד) השמעים. אלו העדים:
 כל. להביא את הדיינים: את־ידיהם. אומרים לו:

רש"י ישראלית. מהיכן יצא? רבי לוי אומר: מעולמו
 יצא. רבי ברכיה אומר: מפרשה שלמעלה
 יצא - לגלג ואמר: "ביום השבת יערכנו", דרך
 המלך לאכול פת חמה בכל־יום, או שמא פת
 צוננת של תשעה ימים?! בתמיהה. ומתניתא
 אמרה: מבית דינו של משה יצא מחויב. בא
 ליטע אהלו בתוך מחנה דן, אמרו לו: מה־טיבך
 לכאן? אמר להם: מבני דן אני! אמרו לו: "איש
 על־דגלו באתת לבית אבתם" כתיב (במדבר
 ב, ב). נכנס לבית דינו של משה ויצא מחויב,
 עמד וגדף: בן־איש מצרי. הוא המצרי שהרגו
 משה: בתוך בני ישראל. מלמד שנתגיר: וינצו
 במחנה. על עסקי המחנה: ואיש הישראלי. זה
 שכנגדו, שמחה בו מטע אהלו: (יא) ויקב.
 כתרגומו: "פרש" - שנקב שם המיוחד וגידף,
 והוא שם המפורש ששמע מסיני: ושם אמו
 שלמית בת־דברי. שבחן של ישראל שפרסמה

לכל המצוה עד כאן. והנה עד כאן לא בא שום ציווי על זה (כי 'אלהים לא תקלל' (שמות כ"ב
 כ"ז) הוא על הדיינים), כי אין להעלות על הדעת שאיש מישראל יקלל את השם, ומעולם לא
 היתה התורה מזוהרת על זה, אלמלא המקרה שקרה כי בן איש מצרי עשה התועבה הזאת,
 ואחר שקרה המקרה, באה עליו האזהרה, ונכתבה כאן לסיים כל המתניחם לקדושת השם.
 (יד) וסמכו כל השמעים: לומר דמך בראשך, עיני רש"י, וכן בקרבנות הסומך ידו על ראש
 קרבנו נותן עליו עונו, כמו הכה"ג על ראש השעיר המשתלח (למעלה ט"ז כ"א). ואח"כ נתפשטה

וּרְגַמוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה: טו וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר
 אִישׁ אִישׁ כִּי־יִקְלַל אֱלֹהֵיו וְנִשְׂא חֲטָאוֹ: טז וְנִקְבַּ שְׁמֵי־הָזֶה
 מֹת יוֹמַת רָגוֹם יִרְגְּמוּ־בוּ כָּל־הָעֵדָה כִּגֹּל כָּאֲזָרַח בְּנִקְבוֹ־
 שֵׁם יוֹמַת: יז וְאִישׁ כִּי יִכֶּה כָּל־נַפְשׁ אָדָם מֹת יוֹמַת:
 יח וּמִכֶּה נַפְשׁ־בְּהֵמָה יִשְׁלַמְנָה נַפְשׁ תַּחַת נַפְשׁ: יט וְאִישׁ
 כִּי־יִתֵּן מוֹם בַּעֲמִיתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בֶּן יַעֲשֶׂה לוֹ: כ וְשֹׁבֵר
 תַּחַת שֹׁבֵר עֵינַי תַּחַת עֵינַי שֹׁן תַּחַת שֹׁן כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוֹם
 בְּאָדָם בֶּן יִנְתֵּן בּוֹ: כא מַפְטִיר

שאינו נתינת מום ממש, אלא תשלומי רש"י
 ממון, שמיון אותו כעבד, לכך כתוב בו לשון
 נתינה - דבר הנתון מיד ליד: (כא) ומכה בהמה
 ישלמנה. למעלה דבר בהורג בהמה, וכאן
 דבר בעושה בה חבורה: ומכה אדם יומת.
 אפילו לא הרגו, אלא עשה בו חבורה, שלא
 נאמר כאן "נפש". ובמכה אביו ואמו דבר
 הכתוב, ובא להקישו למכה בהמה: מה־מכה
 בהמה - מחיים, אף מכה אביו ואמו - מחיים.
 פרט למכה לאחר מיתה. לפי שמצינו
 שהמקללו לאחר מיתה חייב, הוצרך לומר

דמך בראשך, ואין אנו נענשים במיתתך,
 שאתה גרמת לך: כלי־העדה. במעמד כל־
 העדה. מכאן, ששלוחו של אדם כמותו:
 (טו) ונשא חטאו. בכרת, כשאין התראה:
 (טז) ונקב שם. אינו חייב עד שיפרש את השם,
 ולא המקלל בכנוי: ונקב. לשון קללה, כמו
 (במדבר כג, ח): "מה אקב": (יז) ואיש כי יכה. לפי
 שנאמר (שמות כא, יב): "מכה איש ומת" וגו',
 אין לי אלא שהרג את האיש, אשה וקטן
 מניין? תלמוד לומר: "כל־נפש אדם": (כ) כן
 ינתן בו. פירשו רבותינו (בבא קמא פד ע"א),

הסמיכה גם על השלמים (למעלה ג' ב'), אע"פי שאינם באים על חטא. ואח"מ מוסיף כי גם כאן שד"ל
 הם נותנים עונם על ראשו, שאם לא היו עושים בו דין, היה החטא על הקהל או על השומעים.
 (טו) כי יקלל אלהיו: בלא הזכרת שם הויה.

(טז) ונקב שם ה': אם המקלל נוקב שם הויה (ראב"ע).

(יז) ואיש כי יכה כל נפש אדם: אפי' גר. אחר שענש מיתה את המקלל שהיה בן איש מצרי,
 ואולי גידף מפני שישראלי הכהו ושאר ישראל היו לעזר לאיש הישראלי, בא להודיע כי המכה
 כל נפש אדם (ואפי' גר) יומת, ושאין לחשוב את הגר כבהמה, כי אמנם (פסוק כ"א) 'מכה בהמה
 ישלמנה ומכה אדם יומת', וכן 'איש כי יתן מום בעמיתו' וכו', וחתם 'כאשר יתן מום באדם',
 וסיים הענין במאמר 'כגר כאזרח יהיה' (וקצת מזה בראב"ע).

אָדָם יוֹמַת: כב מְשֶׁפֶט אֶחָד יִהְיֶה לָּכֶם כַּגֵּר כְּאֶזְרַח יִהְיֶה
כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: כג וַיִּדְבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיֹּצִיאוּ אֶת־הַמִּקְלָל אֶל־מַחֻוֹל לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אֲבָן
וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

שאני מיחד שמי עליכם, כך אני מיחדו על
הגרים: (כג) ובני ישראל עשו. כלהמצוה
האמורה בסקילה במקום אחר - דחיה, רגימה,
ותליה:

רש"י במכה, שפטור. ומהבבהמה בחבלה, שאם
אין חבלה אין תשלומין, אף מכה אביו
ואמו, אינו חייב עד שיעשה בהם חבורה:
(כב) אני ה' אלהיכם. אלהי כלכם - כשם

פרשת בהר

כה א וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תֵבְאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי
נֹתֵן לָכֶם וְשַׁבְתָּה הָאָרֶץ שַׁבַּת לַיהוָה: ג וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע
שָׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרֶמֶךְ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ:
ד וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבְתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שַׁבַּת לַיהוָה

(א) בהר סיני. מה ענין שמיטה אצל הר סיני? והלא כל-המצוות נאמרו מסיני? אלא, מה-שמיטה נאמרו כללותיה, פרטותיה ודקדוקיה מסיני, אף כן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני. כך שנויה בתורת כהנים. ונראה לי שכך פירושה: לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה, למדנו שכללותיה ופרטותיה כן נאמרו מסיני, ובא הכתוב ולמד כאן על כל-דבור שנדבר למשה, שמיטינו היו כלם, כללותיהן ודקדוקיהן, וחזרו ונשנו בערבות מואב: (ב) שבת לה'. לשם ה', כשם שנאמר בשבת בראשית: (ד) יהיה לארץ. לשדות ולכרמים: לא תזמר. שקוצצין זמורתיה. ותרגומו: "לא תכסח", ודומה לו:

(ב) ושבתה הארץ שבת לה': מצוות שנת השמיטה דומה למצוות השבת, כי כמו שמצוות השבת היא לחזק בלב העם אמונת היותם גוי קדוש, כן מצוות השמיטה תביא בלבם האמונה כי גם אדמתם אדמת קודש, אחרי שהיא שובתת בשנה הזו כשביתת האל ביום השביעי (ועיין דברי דון יצחק בנחלת אבות פרק ה' משנת גלות בא לעולם, כי נעמו). וכמו שבמדבר היה ה' נותן להם ביום השישי לחם יומיים, כן בהיותם על אדמתם היה מצווה להם את ברכתו בשנה השישית, שתהיה תבואתה מספקת גם לשנת השמיטה. ואמנם קדושת הארץ היתה סיבה חזקה להרחיק את העם מלטמאה ומלחללה במעשים מתועבים. וגם בהכרח כשתשבות האדמה ינוחו קצת מעבודתם גם העבדים והבהמות, וזה דומה למנוחת העבד והבהמה ביום השבת. והיות תבואת השנה ההיא הפקר הוא חמלה על העניים, והוא משווה העשיר והעני, ומשפיל גאוות העשיר, ומזכיר אותו כי כל בני אדם שווים הם. וכן שמיטת הכספים היא חמלה וחנינה לעניים. וכמו שהעם, מלבד שביתתם ביום השביעי, ניתנו להם חגים אחרים לשבות בהם ולשמוח לשם ה', ככה אדמת הקודש מלבד שנת השמיטה ניתן לה שנת היובל. והיובל משווה העשיר לעני כמו השמיטה וכמו השבת, מצד השביתה מעבודת האדמה, ומצד הפקר התבואת; ונוסף בו חזרת הקרקעות לבעליהם, ויציאת העבדים חפשי, והיא חמלה גדולה על העניים וחיזוק גדול לשווי בני המדינה. והתבונן כי כמו שהיובל הוא אחד לשבע שמיטות, כן המועדים הם אחד משבעה במספר שבתות השנה, כי שבתות השנה הם יותר מארבעים ותשע, אך לא יגיעו לשש וחמישים, ומקראי קודש הם שבעה ימים, והם יום ראשון ושביעי של פסח, יום אחד של שבועות, אחד של ראש השנה, אחד של יום הכיפורים, ראשון של סכות, ושמיני חג עצרת, הרי שבעה ימים.

שֶׁדָּדָךְ לֹא תִזְרַע וְכִרְמְךָ לֹא תִזְמַר: ה אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא
 תִקְצֹר וְאֶת־עֲנָבֶיךָ נִזְיֹרְךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה
 לָאָרֶץ: ו וְהִיְתָה שִׁבַת הָאָרֶץ לָכֶם לֹא־כֹלָה לָךְ וְלַעֲבָדְךָ
 וְלַאֲמָתְךָ וְלַשְׂכִּירְךָ וְלַתּוֹשְׁבֵי הַגְּרִים עִמָּךְ: ז וְלִבְהֵמָתְךָ
 וְלַחֵיה אֲשֶׁר בְּאֶרְצְךָ תִהְיֶה כָל־תְּבוּאָתָה לֶאֱכֹל:
 ח וְסִפַּרְתָּ לָךְ שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים
 וְהָיוּ לָךְ יְמֵי שִׁבְעַת שָׁנִים תְּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה:

באכילה לעשירים? תלמוד לומר: "לך ולעבדך ולאמתך", הרי בעלים ועבדים ושפחות אמורים כאן: ולשכירך ולתושבך. אף הגוים: (ז) ולבהמתך ולחיה. אם חיה אוכלת, בהמה לא כל-שכן, שמזונותיה עליך! מה-תלמוד לומר "ולבהמתך"? מקיש בהמה לחיה: כל-זמן שחיה אוכלת מן השדה - האכל לבהמתך מן הבית, כלה לחיה מן השדה - כלה לבהמתך מן הבית: (ח) שבתת שנים. שמשות שנים. יכול, יעשה שבע שנים רצופות שמטה, ויעשה יובל אחריהם? תלמוד לומר: "שבע שנים שבע פעמים", הוי אומר: כל-שמטה ושמטה בזמנה: והיו לך ימי שבע וגו'. מגיד לך, שאף-על-פי שלא עשית שמטות, עשה יובל לסוף ארבעים ותשע שנה. ופשוטו של מקרא:

רש"י "קוצים כסוחים" (ישעיה לג, יב), "שרפה באש כסוחה" (תהלים פ, יז): (ה) את ספיח קצירך. אפילו לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר, הוא קרוי "ספיח": לא תקצור. להיות מחזיק בו כשאר קציר, אלא הפקר יהיה לכל: נזירך. שהנזרת והפרשת בני-אדם מהם ולא הפקרתם: לא תבצר. אותם אינך בוצר, אלא מן המפקר: (ו) והיתה שבת הארץ וגו'. אף-על-פי שאסרתים עליך, לא באכילה ולא בהנאה אסרתים, אלא שלא תנהג בהם כבעל הבית, אלא הכל יהיו שוים בה, אתה ושכירך ותושבך: שבת הארץ לכם לאכלה. מן השבות אתה אוכל, ואי אתה אוכל מן השמור: לך ולעבדך ולאמתך. לפי שנאמר (שמות כג, יא): "ואכלו אביני עמך", יכול, יהיו אסורים

שד"ל (ה) נזירך: קלער', רמבמ"ן, ראז' וגיד'.

(ו) ולעבדך ולאמתך: בפרשת משפטים (שמות כ"ג י"א) אמר 'ואכלו אביני עמך', וכאן הוסיף העבדים והתושבים שאינם מבני ישראל. ודע כי ברש"י על 'ולשכירך ולתושבך' כתוב בכ"י שבידי וברע"ח: אף הגוים (לא הגרים), וכן הוא בת"כ (בהר פרשתא א').

(ז) ולבהמתך ולחיה וגו': שנת השמיטה היא להזכיר כי לו יתברך הארץ ומידו היא לנו, וגרים ותושבים אנחנו עמו ולא נתגאה בעושרנו, כי מידו הכל, והנה בכל שבע שנים האדמה חוזרת לבעליה, האדון ה', ע"כ נקראת השנה שבת לה', ותבואתה היא לעשיר ולעני בשווה, לגר ולאזרח לעבד ולתושב בשווה, וגם לבהמה ולחיה כי הכל שווים לפניו ית'.

ט וְהֶעֱבַרְתָּ שׁוֹפָר תְּרוּעָה בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבַעִי בְּעֶשְׂוֹר לַחֲדָשׁ
 בְּיוֹם הַכִּפְּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם: י וְקִדְשְׁתֶּם
 אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרַאתֶם דְּרוֹר בְּאַרְץ לְכָל־
 יֹשְׁבֵיהָ יוֹבֵל הוּא תְהִיָּה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֶחָזְתּוֹ
 וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשׁבוּ: יא יוֹבֵל הוּא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים
 שָׁנָה תְהִיָּה לָכֶם לֹא תִזְרְעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ

אמר רבי יהודה: מהו לשון "דרור"? כמדוייר רש"י בידיירא [ומסחר בכל-מדינה], שדר בכל-מקום שהוא רוצה ואינו ברשות אחרים: יובל הוא. שנה זאת מובדלת משאר שנים, בנקיבת שם לה לבדה. ומה-שמה? "יובל" שמה, על שם תקיעת שופר: ושבתם איש אל-אחזתו. שהשדות חוזרות לבעליהן: ואיש אל-משפחתו תשבו. לרבות את הנרצע: (יא) יובל הוא שנת החמשים שנה. מה-תלמוד לומר? לפי שנאמר: "וקדשתם" וגו', כדאיתא בראש-השנה (ח ע"ב) ובתורת כהנים: את-נזריה. את הענבים המשומרים, אבל בוצר אתה מן המופקרים.

יעלה לך חשבון שנות השמטות למספר ארבעים ותשע: (ט) והעברת. לשון: "ויעבירו קול במחנה" (שמות לו, ו) - לשון הכרזה: ביום הכפרים. ממשמע שנאמר: "ביום הכפרים", איני יודע שהוא בעשור לחדש?! אם-כן, למה נאמר: "בעשור לחדש"? אלא, לומר לך: תקיעת עשור לחדש דוחה שבת בכל-ארצכם, ואין תקיעת ראש-השנה דוחה שבת בכל-ארצכם, אלא בבית דין בלבד: (י) וקדשתם. בכניסתה מקדשין אותה בבית דין, ואומרים: מקודשת השנה: וקראתם דרור. לעבדים, בין נרצע, בין שלא כלו לו שש שנים משנמכר.

(יא) יובל: השם הזה היה נוהג קודם מתן תורה בין העמים עובדי הבעל, שהרי התורה אמרה יובל היא כדבר ידוע מה הוא; ונ"ל שהיא מילה מורכבת יו-בל, והנה יה יהו, יו, יו הוא קול של שמחה (עיין פירושי בראשית ב' ד' לשם הויה) ו-בל הוא שם עז כמו בעל בהבלעת העין, ונראה כי הגוים בימי שמחתם היו קוראים הקריאה הזאת, וכיוצא בזה אצל היוונים והרומאים Io Paeane, Io Bacche הוא קול של שמחה שהיו קוראים בחגים ובמועדים, והוא מורכב מן Io שהיא קריאת שמחה וממלה אחרת שהיא שם האליל. והתורה קידשה השמחה, וציותה שיהיה הזמן ההוא זמן גאולה ודרור לעניים שהוצרכו למכור שדה אחוזתם, או את גויתם ג"כ, ומלבד זה באותה שנה תהיה תבואת הארץ לכל יושביה בשווה, וישתנו העשיר והעני יחדיו. ויונתן (ביהושע ו') והש"ס (ראש השנה כ"ו ע"א) ורש"י (שמות י"ט י"ג) פירשו יובל איל, אך אין בתנ"ך שום ראייה לזה, וקרן היובל אין ענינו אלא קרן שתוקעים בו לשמחת היובל, ואח"כ אמרו 'שופרות היובלים' (יהושע ו' ד') ואח"כ אמרו ג"כ (שמות י"ט י"ג) 'במשך הי-בל' ועיין גיז'.

וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נִזְרֵיהֶּ: יב כִּי יִזְבֵּל הוּא קֹדֶשׁ תְּהִיָּה לָכֶם
 מִן־הַשְּׂדֵה תֹאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: יג בְּשָׁנַת הַיִּזְבֵּל הַזֹּאת
 תֵּשְׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ: שני יד וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר לַעֲמִיתְךָ
 אֹו קָנָה מִיַּד עַמִּיתְךָ אֶל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו: טו בְּמִסְפַּר
 שָׁנִים אַחֵר הַיִּזְבֵּל תִּקְנֶה מֵאֵת עַמִּיתְךָ בְּמִסְפַּר שָׁנֵי־
 תְּבוּאֹת יִמְכַר־לְךָ: טז לְפִי | רב השנים תרבה מקנתו
 וּלְפִי מַעֲט הַשָּׁנִים תִּמְעֵיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר תְּבוּאֹת הוּא

אפניו: על האונאה בא הזוהיר - כשתמכור או תקנה קרקע, דע כמה שנים יש עד היובל. ולפי השנים ותבואות השדה שהיא ראויה לעשות, ימכור המוכר ויקנה הקונה, שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל. ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים, הרי נתאנה לוקח. ואם יש שנים מרובות ואכל ממנה תבואות הרבה ולקחה בדמים מועטים, הרי נתאנה מוכר. לפיכך צריך לקנותה לפי הזמן, וזה שנאמר: "במספר שני־תבואת ימכר־ לך" - לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח, תמכור לו. ורבותינו (תורת כהנים) דרשו: מכאן, שהמוכר שדהו אינו רשאי לגאול פחות משתי שנים, שתעמוד שתי שנים ביד הלוקח מיום ליום, ואפילו יש שלש תבואות באותן שתי שנים, כגון שמכרה לו בקמותיה. ו"שני" אינו יוצא מפשוטו, כלומר, מספר שנים של תבואות ולא של שדפון, ומעוט שנים - שתיים: (טז) **תרבה מקנתו**, תמכרנה ביקר: **תמעט מקנתו**. תמעט בדמיה:

כשם שנאמר בשביעית, כך נאמר ביובל. נמצאו שתי שנים קדושות סמוכות זו לזו: שנת ארבעים ותשע - שמטה, ושנת החמשים - יובל: (יב) **קדש תהיה לכם**. תופסת דמיה כהקדש. יכול, תצא היא לחולין? תלמוד לומר: "תהיה" - בהיותה תהא: מן־ **השדה תאכלו**. על־ידי השדה אתה אוכל מן הבית, שאם כלה לחיה מן השדה, אתה צריך לבער מן הבית, כשם שנאמר בשביעית, כך נאמר ביובל: (יג) **תשבו איש אל־אחזתו**. והרי כבר נאמר: "ושבתם איש אל־אחזתו"? אלא, לרבות המוכר שדהו ועמד בנו וגאלה, שחזרת לאביו ביובל: (יד) **וכי־תמכרו וגו'**. לפי פשוטו, כמשמעו. ועוד יש דרשה (תורת כהנים): מנין, כשאתה מוכר, מוכר לישראל חברך? תלמוד לומר: "וכי־תמכרו ממכר - לעמיתך" מוכר. ומנין שאם באת לקנות, קנה מישראל חברך? תלמוד לומר: "או קנה - מיד עמיתך": **אל־תונו**. זו אונאת ממון: (טז) **במספר שנים אחר היובל תקנה**. זהו פשוטו לישב מקרא על

שד"ל (טז) **תרבה מקנתו**: בלוקח מדבר, שהרי סוף הפסוק 'הוא מכר לך', ותמיהה גדולה על רש"י שכתב תמכרנה ביוקר; ובדפוס פראג: ימכרנה, וכן נכון.

מִכָּר לָדָּ: ^{יז} וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עַמִּיתוֹ וְיִרְאֶת מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי
 אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ^{יח} וְעַשִּׂיתֶם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי
 תִּשְׁמְרוּ וְעַשִּׂיתֶם אִתְּם וַיִּשְׁבַּתֶּם עַל־הָאָרֶץ לְבַטַּח:
 שלישי (שני) יט וְנָתַנָּה הָאָרֶץ פְּרִיָּהּ וְאֶכְלַתֶּם לְשֶׁבַע וַיִּשְׁבַּתֶּם
 לְבַטַּח עָלֶיהָ: ^כ וְכִי תֵאמְרוּ מֵה־נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת
 הַזֹּאת לֹא נִזְרַע וְלֹא נֶאֱסַף אֶת־תְּבוּאָתֵנוּ: ^{כא} וְצִוִּיתִי אֶת־
 בְּרַכְתִּי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעָשִׂיתָ אֶת־הַתְּבוּאָה לְשֶׁלֶשׁ
 הַשָּׁנִים: ^{כב} וְזָרַעְתֶּם אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וְאֶכְלַתֶּם מִן־
 הַתְּבוּאָה יֶשֶׁן עַד | הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָהּ

לשבע. אף בתוך המעים תהא בו ברכה: (כ) ולא רש"י
 נאסף. אל הבית: את־תְּבוּאָתֵנוּ. כגון יין, ופרות
 האילן, וספיחין הבאים מאליהם: (כא) לשלש
 השנים. למקצת הששית - מניסן ועד ראש־
 השנה, ולשביעית, ולשמינית - שיזרעו
 בשמינית במרחשון ויקצרו בניסן: (כב) עד
 השנה התשיעית. עד חג הסכות של תשיעית,
 שהיא עת בא תבואתה של שמינית לתוך
 הבית, שכל־ימות הקיץ היו בשדה בגרנות
 ובתשרי הוא עת האסיף לבית. ופעמים
 שהיתה צריכה לעשות לארבע שנים: בששית
 שלפני השמטה השביעית, שהן בטלין מעבודת
 קרקע שתי שנים רצופות: השביעית והיובל.
 ומקרא זה נאמר בשאר השמיטות כולן:

(יז) ולא תונו איש את־עמיתו. כאן הזהיר על
 אונאת דברים, שלא יקניט איש את חברו ולא
 ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו, לפי דרכו
 והנאתו של יועץ. ואם תאמר: מי יודע אם
 נתכונתי לרעה? לכך נאמר: "ויראת מאלהיך" -
 היודע מחשבות, הוא יודע. כל־דבר המסור
 ללב, שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו,
 נאמר בו: "ויראת מאלהיך": (יח) וישבתם על־
 הארץ לַבַּטַּח. שבעון שמטה, ישראל גולים,
 שנאמר (ויקרא כו, לד): "אז תרצה הארץ את
 שבתתיה... והרצת את־שבתתיה". ושבעים
 שנה של גלות בבל, כנגד שבעים שמטות
 שבטלו היו: (יט) ונתנה הארץ וגו' וישבתם לַבַּטַּח
 עליה. שלא תדאגו משנת בצורת: ואכלתם

(יז) ולא תונו איש את עמיתו: נ"ל הטעם כיון שהזהיר ללוקח הוסיף זה שלא יחשבו שהמוכר
 יוכל למכור ביוקר גדול (ששם).

(כא) לשלש השנים: חצי השישית וכל השביעית וחצי השמינית (ע' רש"י), חלק מן השנה קרוי
 שנה.

(כב) עד השנה התשיעית: ע' רש"י.

תֹּאכְלוּ יִשְׁן׃ כג וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְעֲמֻתָּת כִּי־לִי הָאָרֶץ
 כִּי־גֵרִים וְתוֹשְׁבֵי אֶתֶם עִמָּדִי׃ כד וּבְכָל אֶרֶץ אֲחֻזְתְּכֶם
 גֹּאֲלָה תִתְּנוּ לָאָרֶץ׃ רביעי כה כִּי־יִמּוֹךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזְתּוֹ
 וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֵב אֵלָיו וּגְאָל אֶת מִמְכָּר אָחִיו׃ כו וְאִישׁ כִּי
 לֹא יִהְיֶה־לּוֹ גֹּאֵל וְהִשְׁיגָה יָדוֹ וּמָצָא כְּדֵי גֹאֲלָתוֹ׃ כז וְחָשַׁב
 אֶת־שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהָשִׁיב אֶת־הָעֶדְף לְאִישׁ אֲשֶׁר מָכַרְלוֹ
 וְשָׁב לְאֲחֻזְתּוֹ׃ כח וְאִם לֹא־מָצָאָה יָדוֹ דֵּי הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה
 מִמְכָּרוֹ בְּיַד הַקֹּנֵה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל וַיֵּצֵא בַיּוֹבֵל וְשָׁב
 לְאֲחֻזְתּוֹ׃ חמישי (שלישי) כט וְאִישׁ כִּי־יִמְכַר בֵּית־מוֹשָׁב עִיר

רש"י

בישראל שאין לו גואלים! אלא גואל שיוכל לגאול ממכרו: (כז) וחשב את־שני ממכרו. כמה שנים היו עד היובל? כך וכך. ובכמה מכרתיה לך? בכך וכך. עתיד היית להחזירה ביובל, נמצאת קונה מספר התבואות כפי חשבון של כל־שנה - אכלת אותה שלש שנים, או ארבע, הוצאת את דמיה מן החשבון וטול את השאר, וזהו: "והשיב את־העֶדְף", בדמי המקח על האכילה שאכלה, ויתנם ללוקח: לאיש אשר מכר־לו. המוכר הזה שבא לגאלה: (כח) די השיב לו. מכאן, שאינו גואל לחצאין: עד שנת היובל. שלא יכנס לתוך אותה שנה כלום, שהיובל משמט בתחלתו: (כט) בית־מוֹשָׁב עִיר־חומה. בית בתוך עיר המוקפת חומה מימות

(כג) והארץ לא תמכר. לתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל, שלא יהא הלוקח כובשה: לצמתת. לפסיקה, למכירה פסוקה עולמית: כי לי הארץ. אל תרע עינך בה, שאינה שלך: (כד) ובכל ארץ אחזתכם. לרבות בתים ועבד עברי. ודבר זה מפורש בקדושין (כא ע"א). ולפי פשוטו, סמוך לפרשה שלאחריו, שהמוכר אחוזתו רשאי לגאלה לאחר שתי שנים, או הוא, או קרובו, ואין הלוקח יכול לעכב: (כה) כי ימוך אחיך ומכר. מלמד, שאין אדם רשאי למכור שדהו, אלא מחמת דוחק עני: מאחזתו. ולא כולה. למד דרך ארץ שישיר שדה לעצמו: וגאל את ממכר אחיו. ואין הלוקח יכול לעכב: (כו) ואיש כי לא יהיה־לו גאל. וכי יש־לך אדם

שד"ל

(כד) גֹּאֲלָה תִתְּנוּ לָאָרֶץ: חוזר למטה. והגאולה היא בכסף, ולא כשל יובל שאינה אלא חזרה בלא גאולה (רש"י רשב"ם ורמב"ן); וכן (ישעיה נ"ב ג') 'חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו', כמו שהמכירה לא היתה כתיקונה, כי היתה חנם, כן הגאולה לא תהיה כדרכה.

(כז) העדף: הכסף העדף על שווי התבואות שאכל הקונה.

(כט) הגאולה היא נזק לקונה, והתורה התקינה הגאולה בשדה אחוזה, כדי שלא ישאר אדם

חֹמֶה וְהִיתָה גְּאֻלְתּוֹ עַד־תָּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תְּהִיָּה
 גְּאֻלְתּוֹ: וְאִם לֹא־יִגְאָל עַד־מְלֹאת לֹו שְׁנָה תְּמִימָה וְקָם
 הַבֵּית אֲשֶׁר־בְּעִיר אֲשֶׁר־לֹא כְּתִיב לֹו חֹמֶה לַצְּמִיתָת
 לְקַנְיָה אֹתוֹ לְדֹרְתָיו לֹא יֵצֵא בִּיבֹל: לֹא וּבְתֵי הַחֲצֵרִים
 אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם חֹמֶה סָבִיב עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יַחֲשֵׁב גְּאֻלָּה
 תְּהִיָּה־לֹו וּבִיבֹל יֵצֵא: לֵב וְעָרֵי הַלְוִיִּם בְּתֵי עָרֵי אֶחְזָתֶם

ביבל. אמר רב ספרא: אם פגע בו יובל בתוך רש"י
 שנתו - לא יצא: (לא) ובתי החצרים. כתרומו:
 "פצחין" - עיירות פתוחות מאין חומה, ויש
 הרבה בספר יהושע: "הערים וחצריהם" (יהושע
 יג, כח), "בחצריהם ובטירתם" (בראשית כה, טז):
 על־שדה הארץ יחשב. הרי הן כשדות הנגאלים
 עד היובל ויוצאין ביובל לבעלים, אם לא נגאלו:
 גאלה תהיה־לו. מיד, אם ירצה. ובזה יפה כחו
 מכח שדות, שהשדות אין נגאלות עד שתי
 שנים: וביבל יצא. בחנם: (לב) וערי הלוים.
 ארבעים ושמונה עיר שנתנו להם: גאלת עולם.
 גואל מיד, אפילו לפני שתי שנים, אם מכרו
 שדה משדותיהם הנתונות להם באלפים
 אמה סביבות הערים, או אם מכרו בית בעיר
 חומה - גואלין לעולם, ואינו חלוט לסוף שנה:

יהושע בן־נון: והיתה גאלתו. לפי שנאמר
 בשדה, שיכול לגאלה משתי שנים ואילך כל־
 זמן שירצה, ובתוך שתי שנים הראשונות אינו
 יכול לגאלה, הוצרך לפרש בזה שהוא חלוף,
 שאם רצה לגאול בשנה ראשונה - גואלה,
 ולאחר מכאן אינו גואלה: והיתה גאלתו. של
 בית: ימים. ימי שנה שלמה קרויים "ימים", וכן
 (בראשית כד, נה): "תשב הנערה אתנו ימים":
 (ל) וקם הבית וגו' לצמיתתו. יצא מכחו של מוכר
 ועמד בכחו של קונה: אשר־לא חמה. "לו"
 קרינן. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ערכין לב
 ע"א): אף־על־פי שאין לו עכשו, הואיל והיתה
 לו קודם לכן. ו"עיר", נקבה היא, והוצרך לכתוב
 "לה", אלא מתוך שצריך לכתב "לא" בפנים,
 תקנו "לו" במסורת, זה נופל על זה: לא יצא

בלא שדה שיתפרנס ממנו. אבל בבתי עיר חומה שאין בהם חיי נפש, כי מי שיש לו שדה יוכל שד"ל
 לשבת בשדהו, ולכנות לו שם בית, לכך לא נתנה להם תורה גאולה אלא שנה אחת, ועי"כ
 הקונה אחר שעברה שנת מקנתו, יוכל להוציא הוצאות ליפות ביתו, מה שלא היה עושה, אם
 בכל שנה ושנה היה המוכר יכול לגאלו. אמנם בתי החצרים הרי הם הכרחיים כמו השדות,
 על כן יש להם גאולה תמיד, וע' מעמר.

(ל) אשר לא חמה: יפה כתב רש"י (בקצת ספרים) שהתקינו לקרוא לו להיותו קרוב במבטא
 למילת לא שבכתיב, אך לפי האמת היה ראוי לקרוא לה (בלמד קמוצה ובמפיק בהא) חוזר
 לעיר.

(לב) גאלת עולם תהיה ללוים: מאחר שאין להם שדות וכרמים, הרי בתי ערי אֶחְזָתֶם הכרחיים
 להם, כמו בתי החצרים לשאר ישראל.

גֹּאֲלַת עוֹלָם תִּהְיֶה לְלוֹיִם: לַגּוֹאֲשֵׁר יִגְאֹל מִן־הַלְּוִיִּם וַיֵּצֵא
 מִמִּכְרֵבֵית וְעִיר אַחְזָתוֹ בִּיבֹל כִּי בִתִּי עַרְי הַלְּוִיִּם הוּא
 אַחְזָתָם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: לַדּוֹשְׁדָה מִגְרֵשׁ עַרְיָהֶם לֹא
 יִמְכַר בִּי־אַחְזָת עוֹלָם הוּא לָהֶם: לַהּ וְכִי־יִמּוֹךְ אֶחָיִךְ וּמָטָה

שנה כבית של ישראל: כי בתי ערי הלוויים הוא אחזתם. לא היה להם נחלת שדות וכרמים, אלא ערים לשבת ומגרשיהם, לפיכך הם להם במקום שדות, ויש להם גאולה כשדות, כדי שלא תפקע נחלתם מהם: (לד) ושדה מגרש עריהם לא ימכר. מכר גזבר. שאם הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלה, ומכרה גזבר - אינה יוצאה לכהנים ביובל, כמו שנאמר בישראל (ויקרא כז, כ): "ואם-מכר את-השדה לאיש אחר לא יגאל עוד", אבל בן לוי גואל לעולם: (לה) והחזקת בו. אל תניחהו שירד ויפול ויהיה קשה להקימו, אלא חזקהו משעת מוטת היד.

(לב) ואשר יגאל מן-הלוויים. ואם יקנה בית, או עיר מהם - "ויצא ביבול" אותו ממכר של בית, או של עיר, וישוב ללוי שמכרו, ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה של ישראל. ו"גאולה" זו, לשון מכירה. דבר אחר: לפי שנאמר (פסוק לב): "גאלת עולם תהיה ללוויים", יכול, לא דבר הכתוב אלא בלוקח ישראל שקנה בית בערי הלוויים, אבל לוי שקנה מלוי, יהיה חלוט? תלמוד לומר: "ואשר יגאל מן-הלוויים" - אף [לוי] הגואל מיד לוי, גואל גאולת עולם: ויצא ממכר-בית. הרי זו מצוה אחרת. ואם לא גאלה - יוצאה ביובל, ואינו נחלט לסוף

רש"י

(לג) ואשר יגאל מן הלוויים: אם אחד מהלוויים (לוי ב') יגאל מיד ישראל, שקנה הבית מיד לוי א', אל יחשוב לוי ב', שתשאר בידו לעולם, מאחר שאין השבט מפסיד, אלא ביובל יצא הבית מיד לוי ב' הגואל וישוב ליד לוי א' המוכר.

שד"ל

ממכר בית ועיר אחזתו: הו"ו לפירוש. ממכר בית, כלומר ממכר חלק מעיר אחוזתו. ורנה"ז פירש גם הוא שהכתוב מדבר בלוי הגואל מיד הישראל אלא שהוא מפרש 'ואשר יגאל מן הלוויים' מאמר בפני עצמו, מי שירצה מן הלוויים לגאול יבא ויגאל, ונראה כי י"א שהביא ראב"ע נתכוונו לפירוש זה. והוא פירוש רמבמ"ן. ובתרגום רומי (Vulgata) כתוב ואשר לא יגאל, ולפי זה כך הוא המשך הפרשה: (כט) בתי ערי חומה יש להם גאולה עד שנה אחת, (ל) ואם לא נגאלו בתוך שנה אין להם עוד גאולה, ואף ביובל לא יצאו, (לא) אבל בתי החצרים נחשבים כמו שדה, ויש להם גאולה אחר שנה, ואם לא נגאלו יוצאים ביובל, אבל (לב) בתי הלוויים הם אחוזתם, ויש להם גאולת עולם כמו בתי החצרים (לג), ואם לא נגאלו יוצאים ביובל, וכן רשב"ם הרגיש שהכוונה כשלא יגאל, על כן פירש שירצה לגאול ואין לו במה לגאול. (לד) ושדה מגרש עריהם: לפי הפשט אסורים הלוויים למכור שדה מגרש שלהם, כי מעט היה. (לה) גר ותושב: עיין אוהב גר, ושם פירשתי כתרגומו ידור ויתותב, יהיה גר ויהיה תושב ויחיה

יָדוֹ עֶמֶד וְהַחֲזַקְתָּ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחֵי עִמָּךְ: לוֹ אֶל־תִּקַּח
 מֵאֲתוֹ נֶשֶׁךְ וְתִרְבִּית וּיְרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחֵי אַחֶיךָ עִמָּךְ:
 לוֹ אֶת־כֶּסֶףךָ לֹא־תִתֶּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמִרְבִּית לֹא־תִתֶּן אֶכְלָךְ:
 לח אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 לַתֵּת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן לְהִיזֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים: ששי (רביעי)
 לט וְכִי־יִמּוֹךְ אַחֶיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַרְלָךְ לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבַדְתָּ
 עֶבֶד: מ כְּשָׂכִיר כְּתוֹשֵׁב יְהִי עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיָּבֵל יַעֲבֹד
 עִמָּךְ: מא וַיֵּצֵא מֵעִמָּךְ הוּא וּבְנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ
 וְאֶל־אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב: מב כִּי־עֲבַדְתָּ אֶת־הוֹצֵאתִי

אתכם מארץ מצרים", על מנת שתקבלו רש"י
 עליכם מצותי, אפילו הן כבדות עליכם: לתת
 לכם את־ארץ כנען. בשכר שתקבלו מצותי:
 להיות לכם לאלהים. שכל־הדר בארץ ישראל -
 אני לו לאלהים, וכל־היוצא ממנה - כעובד
 עבודה זרה: (לט) עבדת עבד. עבודה של גנאי,
 שיהא ניכר בה כעבד: שלא יוליך כליו אחריו
 לבית המרחץ, ולא ינעל לו מנעליו: (מ) כשכיר
 כתושב. עבודת קרקע ומלאכת אמנות, כשאר
 שכירים התנהג בו: עד שנת היבל. אם פגע בו
 יובל לפני שש שנים - היובל מוציאנו: (מא) הוא
 ובניו עמו. אמר רבי שמעון: אם הוא נמכר, בניו
 מי מכרו? אלא, מכאן שרבו חייב במזונות בניו:
 ואל־אחזת אבותיו. אל כבוד אבותיו, ואין לזלזלו
 בכך: אחזת. חזקת: (מב) כי עבדי הם. שטרי
 קודם: לא ימכרו ממכרת עבד. בהכרזה: כאן
 יש עבד למכור! ולא יעמידנו על אבן הלוקח:

למה־זה דומה? למשאווי שעל החמור, עודהו
 על החמור - אחד תופס בו ומעמידו, נפל
 לארץ - חמשה אין מעמידין אותו: גר ותושב.
 אף אם הוא גר, או תושב. ואיזהו תושב? כל־
 שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה, ואוכל
 נבלות: (לו) נשך ותרבית. חד שוינהו רבנן,
 ולעבור עליו בשני לאוין: ויראת מאלהיך. לפי
 שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית, וקשה
 לפרש הימנו ומורה לעצמו היתר בשביל
 מעותיו שהיו בטלות אצלו, הוצרך לומר:
 "ויראת מאלהיך". או התולה מעותיו בנכרי
 כדי להלוותם לישראל ברבית, הרי זה דבר
 המסור ללבו של אדם ומחשבתו, לכך הוצרך
 לומר: "ויראת מאלהיך": (לח) אשר־הוצאתי
 וגו'. והבחנתי בין בכור לשאינו בכור, אף אני
 יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל ברבית
 ואומר: של נכרי הם. דבר אחר: "אשר־הוצאתי

עמך, וזה פירוש קשה, ואולי הכוונה בין שיהיה גר (שיש לו אשה ובנים), בין שהוא תושב
 (שהוא בגפו) יחיה עמך.

אַתֶּם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִמְכְּרוּ מִמִּכְרַת עֶבֶד: מַג לֹא־
 תִּרְדֶּה בּוֹ בַּפֶּרֶךְ וְיִרְאֶת מֵאֱלֹהֶיךָ: מַד וְעֶבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ
 אֲשֶׁר יִהְיוּ־לְךָ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ
 עֶבֶד וְאִמָּה: מַה וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשְׁבִים הַגֵּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם
 תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאֶרְצְכֶם
 וְהָיוּ לָכֶם לְאֶחָזָה: מו וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לְבָנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם
 לְרֵשֶׁת אֶחָזָה לְעֹלָם בְּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֲיֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
 אִישׁ בְּאָחִיו לֹא־תִרְדֶּה בּוֹ בַּפֶּרֶךְ: שְׁבִיעִי מַז וְכִי תִשְׁיַג יַד
 גֵּר וְתוֹשֵׁב עִמָּךְ וּמָךְ אַחֲיֶךָ עִמּוֹ וְנִמְכַר לְגֵר תוֹשֵׁב עִמָּךְ

לישא נשים בארצכם וילדו להם, הבן הולך
 אחר האב ואינו בכלל "לא תחיה", אלא אתה
 מותר לקנותו כעבד: מהם תקנו. אותם תקנו:
 (מז) והתנחלתם אתם לבניכם. החזיקו בהם
 לנחלה, לצורך בניכם אחריכם. ולא יתכן
 לפרש: הנחילום לבניכם. שאם-כן, היה לו
 לכתוב 'והנחלתם אותם לבניכם': והתנחלתם.
 כמו והתחזקתם: איש באחיו. להביא נשיא
 בעמיו ומלך במשרתיו, שלא לרדות בפרך:
 (מז) יד גר ותושב. גר והוא תושב, כתרגומו:
 "ערל תותב", וסופו מוכיח: "ונמכר לגר תושב":
 וכי תשיג יד גר ותושב עמך. מי גרם לו שיעשיר?
 דבוקו עמך: ומך אחיך עמו. מי גרם לו שימוך?
 דבוקו עמו, על-ידי שלמד ממעשיו: משפחת

(מג) לא-תירדה בו בפרך. מלאכה שלא לצורך
 כדי לענותו, אל תאמר לו: החם את הכוס
 הזה! והוא אינו צריך. עדור תחת הגפן עד
 שאבוא! שמא תאמר: אין מכיר בדבר אם
 לצורך אם לאו, ואומר אני לו שהוא לצורך.
 הרי הדבר הזה מסור ללבו, לכך נאמר:
 "ויראת": (מד) ועבדך ואמתך אשר יהיו-לך. אם
 תאמר: אם-כן, במי אשתמש? בעבדי איני
 מושל, באמות איני נוחל, שהרי הזהרתני
 (דברים כ, טז): "לא תחיה כל-נשמה", אלא מי
 ישמשני? "מאת הגוים" - הם יהיו לך לעבדים:
 אשר סביבתיכם. ולא שבתוך גבול ארצכם,
 שהרי בהם אמרתי: "לא תחיה כל-נשמה":
 (מה) וגם מבני התושבים. שבאו מסביבותיכם

רש"י

(מז) או לעקר: ל' עקר ושרש (ראב"ע), וענינו מי שהוא משורש משפחת גר כלומר אף אם
 הנכרי הזה נולד בא"י, אל תניחו עבד עברי בידו, כיון שהוא ממשפחת גרים, והוא עצמו
 נכרי בן נכרים, אלא שנולד בא"י ואיננו נקרא בשם גר (יח"ף ז"ל). ולדעת אח"ם הוא יחיד
 שמשפחתו גרים תושבים, והוא נעקר מהם ונעשה גר צדק, ואע"פי שהוא כיהודי לכל דבר,
 אל תניחו עבד עברי בידו.

שד"ל

או לעקר משפחת גר: מח אחרי נמכר גאלה תהיה לו
אחד מאחיו יגאלנו: מט או-דדו או בן-דדו יגאלנו או-
משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו או-השיגה ידו ונגאל:
נ וחשב עם-קנהו משנת המכרו לו עד שנת היבל והיה
בסף ממכרו במספר שנים כימי שכיר יהיה עמו: נא אם-
עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאלתו מכסף מקנתו:
נב ואם-מעט נשאר בשנים עד-שנת היבל וחשב לו

שנה ושנה ינכה-לו הגוי מן דמיו: אם היו רש"י
עשרים שנה משנמכר עד היובל, וקנאו
בעשרים מנה - נמצא שקנה הגוי עבודת שנה
במנה. ואם שהה זה אצלו חמש שנים, ובא
לגאול - ינכה-לו חמשה מנים, ויתן לו העבד
חמשה עשר מנים. וזהו: "והיה כסף ממכרו
במספר שנים": (ג) כימי שכיר יהיה עמו. חשבון
המגיע לכל-שנה ושנה, יחשב כאילו נשכר עמו
כל-שנה במנה, וינכה-לו: (נא) אם-עוד רבות
בשנים. עד היובל: לפיהן. הכל כמו שפרשתי:

גר. זהו הגוי, כשהוא אומר: "לעקר", זה הנמכר
לעבודה זרה עצמה להיות לה שמש, ולא
לאלהות, אלא לחטוב עצים ולשאוב מים:
(מה) גאלה תהיה-לו. מיד, אל תניחהו שיטמע
עד שנת היובל, שהרי כל-עצמו לא קנאו אלא
לעבדו עד היובל, שהרי ביובל יצא, כמו
שנאמר למטה (פסוק נד): "ויצא בשנת היבל".
ובגוי שתחת ידך הכתוב מדבר, ואף-על-פי-כן,
לא תבא עליו בעקיפין, מפני חלול ה'. אלא,
כשבא לגאול ידקדק בחשבון, לפי המגיע בכל-

(ג) עד שנת היבל: הנמכר לגוי אינו יוצא בשש, כי מצות השש שנים איננה בשביל הנמכר (כי
רשאי הוא להשאר בעבודתו עד היובל) אלא בשביל הקונה (לבלתי רום לבבו על אחיו, ולמען
יזכור כי כלנו שוים), והתורה לא חששה לחנך את הגוי, ואם לא היה הגוי מותר לקנות העבד
עברי ליותר משש שנים, לא היה קונהו, או היה קונהו בדמים מועטים. ואמנם לא התירה
התורה שיהיה הנמכר לגוי עובד גם אחר היובל כי שנת היובל היתה שנת דרור בארץ לכל
יושביה ואין ראוי שיהיה גם אחד שלא ישוב בה לביתו, כי רצון התורה להשוות העם כלו
כאיש אחד חברים ולא יאומת השווי אם יהיה איש א' נשאר בעבודתו.

כימי שכיר יהיה עמו: על דרך (למעלה פסוק ט"ז) 'כי מספר תבואת הוא מוכר לך', אינו נמכר לו
לעבד עולם, אלא עד היובל במספר שנים, ואינו עם אדוניו אלא כאילו הוא כימי שכיר, כלו'
כאילו נשכר לו לזמן ידוע.

כימי: כמו כבימי, ע' שמות יא ד'.

כְּפִי שָׁנָיו יֵשֵׁב אֶת־גְּאֹלְתָּו: ^{נג} כְּשֹׁכֵר שָׁנָה בְּשָׁנָה יִהְיֶה
 עִמּוֹ לֹא־יִרְדְּנוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ: ^{נד} וְאִם־לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה
 וַיֵּצֵא בְּשַׁנַּת הַיָּבֵל הוּא וּבְנָיו עִמּוֹ: ^{נה} מַפְסִיר נֶה כִּי־לִי בְנֵי־
 יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדֵי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ
 מִצְרַיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ^{נו} כּו אֶל־אֶת־עֲשׂוֹ לָכֶם אֱלִילִים
 וּפְסָל וּמִצֵּבָה לֹא־תִקְיֵמוּ לָכֶם וְאַבְנֵן מִשְׁפִּית לֹא תִתְּנוּ
 בְּאֶרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עֲלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

הפרשיות הללו נאמרו על הסדר: בתחלה הזוהיר על השביעית. ואם חמד ממון ונחשד על השביעית - סופו למכור מטלטליו. לכך סמך לה: "וכי־תמכרו ממכר" (ויקרא כה, ד), מה כתיב בה? "או קנה מיד עמיתך" - דבר הנקנה מיד ליד. לא חזר בו - סוף מוכר אחוזתו, לא חזר בו - סוף מוכר את ביתו, לא חזר בו - סוף לווה ברבית, כל־אלו האחרונות קשות מן הראשונות, לא חזר בו - סוף מוכר את עצמו, לא חזר בו - לא דיו לישראל, אלא אפילו לגוי: ואבן משכית. לשון כסוי, כמו (שמות לג, כב):

(נג) לא־ירדנו בפרך לעיניך. כלומר, ואתה רואה: (נד) ואם־לא יגאל באלה. "באלה" הוא נגאל, ואינו נגאל בשש: הוא ובניו עמו. הגוי חייב במזונות בניו כישראל: (נה) כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים. שטרי קודם: אני ה' אלהיכם. כל־המשעבדן מלמטה - כאילו משעבד מלמעלה: (א) לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִים. כנגד זה הנמכר לגוי, שלא יאמר: הואיל ורבי מגלה עריות - אף אני כמותו, הואיל ורבי עובד עבודה זרה - אף אני כמותו, הואיל ורבי מחלל שבת - אף אני כמותו, לכך נאמרו מקראות הללו. ואף

רש"י

(נג) כְּשֹׁכֵר שָׁנָה וכו': דרך התורה לכפול עקר הדבר בתחלת המאמר ובסופו, כדי שיהיה רשומו חזק בנפש, וכן למעלה ט"ו וט"ז 'במספר שני תבואת ימכר לך, לפי רב השנים תרבה מקנתו ולפי מעט השנים תמעיט מקנתו כי מספר תבואת הוא מכר לך', וכן כאן אמר תחילה כימי שכיר יהיה עמו אם עוד רבות וגו' ואם מעט נשאר וגו' ואח"כ חזר ואמר (אזהרה לבית דין) 'כשכיר שנה בשנה יהיה עמו', והשלים האזהרה לבית דין באמרו 'לא ירדנו בפרך לעיניך', וכל זה במשך זמן עבודתו שהוא עד היובל. ואח"כ הוסיף שאם הגיע יובל ולא נגאל, יצא ביובל, וגם זו אזהרה לבית דין.

שד"ל

(נה) כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים: ברש"י כתוב: כל המשעבדן מלמטה כאילו משעבדן מלמעלה, אבל בתורת כהנים (בהר פרשתא ו) כתוב: מעלין עליו כאילו משתעבד למעלה, ופירש בעל קרבן אהרן כאילו משעבד בו ית', וברש"י כ"י שבידי כתוב: כאילו משעבד מלמעלה.

(א) מִשְׁכִּית: Pietre effigiate אבנים מצוירות (רשב"ם וראב"ע).

ב אֶת־שִׁבְתֵּי תִשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשֵׁי תִירָאוּ אֲנִי יְהוָה:

"ושכתי כפי", שמכסין הקרקע ברצפת אבנים: תורה לעשות כן, חוץ מן המקדש: (ב) אני ה'. רש"י
 להשתחות עליה. אפילו לשמים, לפי נאמן לשלם שכר:
 שהשתחואה בפשוט ידים ורגלים היא, ואסרה

פרשת בחוקותי

כֹּו אִם־בַּחֲקֹתַי תֵּלְכוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעַשִּׂיתֶם
אֹתָם: ד וְנָתַתִּי גְשָׁמִיכֶם בְּעֵתָם וְנָתַנָּה הָאָרֶץ יְבוּלָה וְעַץ
הַשָּׂדֶה יִתֵּן פְּרִיֹו: ה וְהִשִּׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר
יִשִּׁיג אֶת־זֶרַע וְאֶכְלַתֶּם לַחֲמֶכֶם לְשִׁבְעַת יָמֵי שַׁבְּתֵיכֶם לִבְטַח
בְּאֶרְצְכֶם: שֵׁנִי ו וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאִין מַחְרִיד
וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן־הָאָרֶץ וְחָרַב לֹא־תֵעָבֵר בְּאֶרְצְכֶם:
ז וְרִדַּפְתֶּם אֶת־אִיְבֵיכֶם וְנִפְּלוּ לִפְנֵיכֶם לְחָרָב: ח וְרִדְפוּ
מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רַבְּבָה יִרְדְּפוּ וְנִפְּלוּ
אִיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לְחָרָב: ט וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרִיתִי אֶתְכֶם
וְהִרְבִּיתִי אֶתְכֶם וְהִקִּימְתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם: (חמישי)

פי ישעיה מזה, ז - עיין ברכות יא ע"ב): "עושה שלום ובורא את־הכל": וחורב לא־תעבר בארצכם. אין צריך לומר שלא יבואו למלחמה, אלא אפילו לעבור דרך ארצכם ממדינה למדינה: (ז) לפניכם לחרב. איש בחרב רעהו: (ח) ורדפו מכם. מן החלשים שבכם, ולא מן הגבורים שבכם: חמשה מאה ומאה מכם רבבה. וכי כך הוא החשבון, והלא לא היה צריך לומר, אלא: 'ומאה מכם שני אלפים ירדפו'! אלא, אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובים העושין את התורה: ונפלו איביכם וגו'. שיהיו נופלין לפניכם שלא כדרך הארץ: (ט) ופנית אלכם. אפנה מכל־עסקי לשלם שכרכם. משל למה־הדבר דומה? למלך ששכר פועלים וכו' [והיה שם פועל אחד, ועשה עמו מלאכה ימים רבים, נכנסו הפועלים לטול שכרם ונכנס אותו הפועל עמהם, אמר לו המלך לאותו פועל: בני אפנה לך, הבחורים הללו אני נותן להם שכר

(א) אם־בחקתי תלכו. יכול, זה קיום המצוות? רש"י כשהוא אומר: "ואת־מצוותי תשמרו", הרי קיום המצוות אמור, הא, מה אני מקיים: "אם בחקתי תלכו"? שתהיו עמלים בתורה: ואת־מצוותי תשמרו. הו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים, כמו שנאמר (דברים ה, א): "ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם": (ד) בעתם. בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, כגון: בלילי שבתות, [ובלילי ימים טובים]: ועץ השדה. הן אילני סרק, ועתידין לעשות פירות: (ה) והשיג לכם דיש את־בציר. שיהא הדיש מרובה, ואתם עסוקים בו עד הבציר, ובבציר תעסקו עד שעת הזרע: ואכלתם לחמכם לשבע. אוכל קמעא, והוא מתברך במעיו: (ו) ונתתי שלום. שמא תאמרו: הרי מאכל והרי משתה, אם אין שלום אין כלום. תלמוד לומר אחר כל־זאת: "ונתתי שלום בארץ". מכאן, שהשלום שקול כנגד הכל, וכן הוא אומר (בתפלת "רוצר". והוא על

וְאֶכְלֶתֶם יֶשֶׁן נוֹשֵׁן וְיֶשֶׁן מִפְּנֵי חֲדָשׁ תּוֹצִיאוּ: יא וְנִתְּתִי
 מִשְׁפְּנֵי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם: יב וְהִתְּהַלַּכְתִּי
 בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לְאֱלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעַם: יג אֲנִי
 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִצֵּדָה
 לָהֶם עֲבָדִים וְאֲשַׁבֵּר מִטַּת עַלְכֶם וְאוֹלֶךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוֹת:
 יד וְאִם־לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה:
 טו וְאִם־בְּחַקְתִּי תִמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטִי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם

לומר: "והייתי לכם לאלהים": (יג) אני ה' אלהיכם. כדאי אני שתאמינו בי, שאני יכול לעשות כל-אלה, שהרי הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועשיתי לכם נסים גדולים: מטת. כמין יתד [התחובה] בשני ראשי העול המעכבים המוסרה, שלא תצא מראש השור ויתיר הקשר, כמו (ירמיה כז, ב): "עשה לך מוסרות ומטות", קיביל"א בלעז: קוממיות. בקומה זקופה: (יד) ואם-לא תשמעו לי. להיות עמלים בתורה, לדעת מדרש חכמים. יכול, לקיום המצות? כשהוא אומר: "ולא תעשו" וגו', הרי קיום מצות אמור. הא, מה אני מקיים: "ואם-לא תשמעו לי"? להיות עמלים בתורה. ומה-תלמוד לומר "לי"? אין "לי" אלא זה המכיר את רבונו ומתכון למרוד בו, וכן בנמרוד (בראשית י, ט): "גבר-ציד לפני ה'" - שמכירו ומתכון למרוד בו, וכן באנשי סדום (בראשית יג, ג): "רעים וחטאים לה' מאד" - מכירים את רבונו ומתכונים למרוד בו: ולא תעשו. משלא תלמדו, לא תעשו. הרי שתי עברות: (טו) ואם-בחקתי תמאסו. מואס באחרים העושים: משפטי תגעל נפשכם. שונא את החכמה: לבלתי עשות. מונע את אחרים מעשות: את-כל-

מועט, אבל אתה - חשבון רב אני עתיד לחשבן עמך, כדאיתא בתורת כהנים: והפרייתי אתכם. בפריה ורביה: והרבייתי אתכם. בקומה זקופה: והקימתי את-בריתי אתכם. ברית חדשה. לא כברית הראשונה שהפרתם אותה, אלא ברית חדשה שלא תופר, שנאמר (ירמיה לא, ל. עיין שם): "וכרתי את-בית ישראל ואת-בית יהודה ברית חדשה", לא כברית הראשונה: (י) ואכלתם ישן נושן. הפירות יהיו משתמרין וטובים להתישון, שיהא ישן הנושן של שלש שנים יפה לאכול משל אשתקד: וישן מפני חדש תוציאו. שיהיו הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן, וצריכים אתם לפנות האוצרות למקום אחר, לתת החדש לתוכן: (יא) ונתתי משכני. זה בית המקדש: ולא-תגעל נפשי. אין רוחי קצה בכם. כל-געילה, לשון פליטת דבר הבלוע בדבר אחר, כמו (שמואל-ב א, כא): "כי שם נגעל מגן גבורים" - לא קבל המשיחה, שמושחין מגן של עור בחלב מבושל, כדי להחליק מעליו מכת חץ או חנית, שלא יקוב העור: (יב) והתהלכתי בתוכם. אטייל עמכם בגן-עדן כאחד מכם, ולא תהיו מזדעזעים ממני. יכול, לא תיראו ממני? תלמוד

(י) נושן: מורה על הקיום, שלא נפסדה התבואה.

שד"ל

לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי לְהַפְרֹכְכֶם אֶת־בְּרִיתִי:
 טו אֶף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בְּהִלָּה
 אֶת־הַשְּׁחָפֶת וְאֶת־הַקְּדַחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבַת נַפֶּשׁ
 וְזָרְעֶתֶם לָרִיק זָרְעֵכֶם וְאָכְלֶהוּ אֲיִבֵיכֶם: יז וְנִתְתִּי פָנַי בְּכֶם
 וְנִגְפַתֶם לְפָנַי אֲיִבֵיכֶם וְרָדוּ בְכֶם שְׁנֵאֵיכֶם וְנִסְתַּתֶּם וְאִין־

איביכם": (יז) ונתתי פני. פנאי שלי, פונה אני מכל־עסקי להרע לכם: ורדו בכם שנאיכם. כמשמעו, ישלטו בכם. אגדת תורת כהנים מפרשה זו: אף־אני אעשה־זאת. אני מדבר אלא ב"אף", וכן (פסוק כד): "והלכתי אף־אני עמכם בקרי": והפקדתי עליכם. שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו - עד שהראשונה פקודה אצלכם, אביא אחרת ואסמכנה לה: בהלה. מכה המבהלת את הבריות. ואיזו? זו מכת מותן: את־השחפת. יש־לך אדם שהוא חולה ומוטל במיטה, אבל בשרו שמור עליו, תלמוד לומר: "שחפת", שהוא נשחף. או עתים שהוא נשחף, אבל נח ואינו מקדיח, תלמוד לומר: "ואת הקדחת", מלמד, שהוא מקדיח. או עתים שהוא מקדיח, אבל סבור הוא בעצמו שיחיה, תלמוד לומר: "ומכלות עינים". או הוא אינו סבור בעצמו שיחיה, אבל אחרים סבורים שיחיה, תלמוד לומר: "ומדיבת נפש":

רש"י מצותי. כופר [המצות] שלא צויתים, לכך נאמר: "את־כל־מצויותי", ולא נאמר: 'את־כל־המצות': להפרכם את־בריתי. כופר בעיקר. הרי שבע עברות, הראשונה גוררת השנייה, וכן עד השביעית, ואלו הן: לא למד, ולא עשה, מואס באחרים העושים, שונא את החכמים, מונע את האחרים, כופר במצות, כופר בעיקר: (טו) והפקדתי עליכם. וצויתי עליכם: שחפת. חלי שמשחף את הבשר, אנפולי"ש בלעז, דומה לנפוח שהוקלה נפחתו, ומראית פניו זעופה: קדחת. חולי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו, כמו (דברים לב, כב): "כִּי־אֵשׁ קדחה באפִי": מכלות עינים ומדיבת נפש. העיניים צופות וכלות לראות שיקל וירפא, וסוף שלא ירפא, וידאבו הנפשות של משפחתו במותו. כל־תאוה שאינה באה ותוחלת ממושכה קרויה "כליון עינים": וזרעתם לריק. תזרעו ולא תצמח, ואם תצמח - "ואכלהו

שד"ל (טו) בְּהִלָּה: נ"ל כמו 'ויכל בהבל ימיהם ושנותם בבהלה' (תהלים ע"ה ל"ג), 'לא ייגעו לריק ולא ילדו לבהלה' (ישעיה ס"ה כ"ג), אף כאן מכות שיפסידו יגיעכם בעבודת האדמה, והן השחפת והקדחת, והן מכות בתבואה, לא בגוף, וזה מסכים עם 'מכלות עינים ומדיבת נפש', (שהעובד אדמתו מצפה לקצור ואינו קוצר), ועם 'וזרעתם לריק זרעכם', ואח"כ מוסיף שגם אם יצמח יאכלהו האויבים. והנה אמר בהלה בלא ה"א הידיעה, כי ענינה דבר המביש תוחלתכם, ואח"כ פרט את השחפת ואת הקדחת, ועל הדרך הזה יש לפרש ג"כ בכי תבוא (דברים כ"ח כ"ב), וכן הזכיר הראב"ע כי רבים אומרים כי השחפת והקדחת שני חליים בזרע כמו השדפון והירקון.

רָדַף אֶתְכֶם: יח וְאִם-עַד-אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַיִּסְפְּתִי
 לְיִסְרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע עַל-חַטָּאתֵיכֶם: יט וְשִׁבְרֹתַי אֶת-גְּאוֹן
 עֲזֹכְכֶם וְנִתְתִּי אֶת-שְׁמִיכֶם כַּבְּרֹל וְאֶת-אַרְצְכֶם כַּנְחֹשֶׁה:
 כ וְתִם לָרִיק כְּחַכְּכֶם וְלֹא-תִתְּנוּ אֶרְצְכֶם אֶת-יְבוּלָה וְעֵץ

אתכם. מבלי כח: (יח) ואם עד-אלה. ואם בעוד רש"י
 אלה המכות עליכם - "לא תשמעו": ויספתי.
 עוד יסורין אחרים: שבע על-חטאתיכם. שבע
 פרעניות על שבע עברות האמורות למעלה:
 (יט) ושבירתי את-גאון עזכם. זה בית המקדש, וכן
 הוא אומר (יחזקאל כד, כא): "הנני מחלל את-
 מקדשי גאון עזכם": ונתתי את-שמיכם כברזל
 ואת-ארצכם כנחשה. זו קשה משל משה, ששם
 הוא אומר (דברים כח, כג): "והיו שמיך אשר
 על-ראשך נחשת" וגו', שיהיו השמים מזיעין
 כדרך שהנחשת מזיעה, והארץ אינה מזיעה
 כדרך שאין הברזל מזיע, והיא משמרת
 פרותיה. אבל כאן, השמים לא יהיו מזיעין
 כדרך שאין הברזל מזיע, ויהא חורב בעולם,
 והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיעה,
 והיא מאבדת פרותיה: (כ) ותם לריק כחכם. הרי
 אדם שלא עמל, שלא חרש, שלא זרע, שלא
 נכש, שלא כסח, שלא עדר, ובשעת הקציר בא
 שדפון ומלקה אותו, אין בכך כלום, אבל אדם
 שעמל וחרש וזרע ונכש וכסח ועדר, ובא
 שדפון ומלקה אותו, הרי שניו של זה קהות:
 ולא-תתן ארצכם את-יבולה. אף מה-שאתה
 מוביל לה בשעת הזרע: ועץ הארץ. אפילו מן
 הארץ יהא לקוי, שלא יחניט פרותיו בשעת
 החנטה: לא יתן. משמש למעלה ולמטה, אעץ
 ואפרי: לא יתן פריו. כשהוא מפרה - משיר
 פרותיו. הרי שתי קללות, ויש כאן שבע

וזרעתם לריק זרעכם. זורעה ואינה מצמחת.
 ומעתה, מה אויביכם באים ואוכלים? ומה-
 תלמוד לומר: "ואכלהו איביכם", הא כיצד?
 זורעה שנה ראשונה - ואינה מצמחת, שנה
 שניה - מצמחת, ואויבים באים ומוצאים
 תבואה לימי המצור, ושכפנים מתים ברעב,
 שלא לקטו תבואה אשתקד. דבר אחר:
 "וזרעתם לריק זרעכם", כנגד הבנים והבנות
 הכתוב מדבר, שאתה עמל בהם ומגדלן,
 והחטא בא ומכלה אותם, שנאמר (איכה ב, כב):
 "אשר-טפחתי ורביתי איבי כלם": ונתתי פני
 בכם. כמו שנאמר בטובה (פסוק ט): "ופניתי
 אליכם", כך נאמר ברעה: "ונתתי פני". משלו
 משל למלך שאמר לעבדיו: פונה אני מכל-
 עסקי ועוסק אני עמכם לרעה: ונגפתם לפני
 איביכם. שיהא המות הורג אתכם מבפנים,
 ובעלי דבביכון מקיפין אתכם מבחוץ: ורדו בכם
 שנאיכם. שאיני מעמיד שונאים אלא מכם
 ובכם, שבשעה שאומות העולם עומדים על
 ישראל, אינם מבקשים אלא מה-שבגלוי,
 שנאמר (שופטים ו, ג-ד): "והיה אם-זרע ישראל
 ועלה מדין ועמלק ובני קדם וגו', ויחנו עליהם
 וישחיתו את-יבול הארץ". אבל בשעה
 שאעמיד עליכם מכם ובכם, הם מחפשים אחר
 המטמוניות שלכם, וכן הוא אומר (מיכה ג, ג):
 "ואשר אכלו שאר עמי, ועורם מעליהם
 הפשיטו" וגו': ונסתם. מפני אימה: ואין-רדף

(יט) ושבירתי את גאון עזכם: אשבור מה שהוא סיבה לגאונכם.

שד"ל

הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פְּרִיּוֹ: כֹּא וְאִם־תֵּלְכוּ עִמִּי קָרִי וְלֹא תֵּאבֹוּ
 לְשִׁמְעַ לִי וַיִּסְפְּתִי עֲלֵיכֶם מִכָּה שֶׁבַע כְּחֹטְאֵיכֶם:
 כֹּב וְהִשְׁלַחְתִּי בְּכֶם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשָׂכְלָה אֶתְכֶם
 וְהִכְרִיתָהּ אֶת־בְּהֵמַתְכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנִשְׁמוּ דְרֻכֵיכֶם:

בהמה שאין דרכה בכך, מניין? תלמוד לומר (דברים לב, כד): "ושן-בהמת אשלה-בם", הרי שתיים. ומנין שתהא ממיתה בנשיכתה? תלמוד לומר (שם): "עם-חמת זחלי עפר", מה אלו נושכין וממיתין, אף אלו נושכין וממיתין. כבר היו שנים בארץ-ישראל: חמור נושך וממית, ערוד נושך וממית: ושכלה אתכם. אלו הקטנים: והכריתה את-בהמתכם. מבחוץ: והמעטיה אתכם. מבפנים: ונשמו דרכיכם. שבילים גדולים ושבילים קטנים. הרי שבע פרעניות: שן בהמה,

פרעניות: (כא) ואם-תלכו עמי קרי. רבותינו (תורת כהנים) אמרו: ארעי, במקרה, שאינו אלא לפרקים, כן תלכו עראי במצות. ומנחם פרש: לשון מניעה, וכן (משלי כה, יז): "הקר רגלך", וכן (משלי יז, כז): "יקר-רוח". וקרוב לשון זה לתרגומו של אנקלוס: לשון קשי, שמקשין לבם למנע מהתקרב אלי: שבע כחטאתיכם. שבע פרעניות אחרות, במספר שבע, כחטאתיכם: (כב) והשלחתי. לשון גרוי: ושכלה אתכם. אין לי אלא חיה משכלת, שדרכה בכך,

(כא) ואם תלכו עמי קרי: נפתלי וויזל פירש אם תלכו עמי קרי, שגם במקרה הרעה הזאת שקרה לכם תלכו עמי כמו שהלכתם עמי קודם לכן; ולפירושו העיקר חסר, שהרי שיעור הכתוב לפי פירוש זה הוא "אם גם עם המקרים והמכות האלה שהבאתי עליכם עדיין תלכו עמי", ומה טעם תלכו עמי, שהיא מליצה קרובה למליצת 'את האלהים התהלך נח' (בראשית ו' ט)? ורמבמ"ן פירש לשון התנגדות, מגזרת לקראת, תלכו נגד רצוני, תשימו מגמת פניכם לעשות הפך רצוני; אבל לא מצאנו מילת לקראת בענין התנגדות, ובהפך מצאנו (במדבר כ"ד א') 'ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים', שענינו ולא הלך אחרי נחשים: ומלבד זה, הנה כשהגיע אצל (פסוק כ"ח) 'והלכתי עמכם בחמת קרי', לא מצא ידיו ורגליו, כי מה טעם בחמת התנגדות? וכל חמה היא התנגדות, והוצרך להפריד בין הדבקים, ולתרגם בחמת קרי כאילו כתוב בחמה בקרי, ואין זה פירוש אלא עיוות הכתוב. ומי יתן ואדע, מה רבו כל החכמים האלה לפנות כה וכה למצוא להם דרכים צרים ודחוקים לפרש מילת בקרי, אחרי אשר קדמם המתרגם החשוב אנקלוס ע"ה, הראשון בזמן ובמעלה בקהל המפרשים, אשר על פי הקבלה שהיתה בידו תירגם מילת בקרי במילת בקשיו, ומילת בחמת קרי במילת בתקוף רגז, והוא פירוש המתישב על פשוטו של מקרא בלי שום דוחק כלל. ואם תאמר מאין באה למילת קרי הוראת הקושי? - אחשוב שזה נמשך ממילת קוֹרָה, ואולם יהיה איך שיהיה, אין ספק שהיתה המילה הזאת ידועה לקדמונינו בקבלה מקדמוניהם, והם ידעו שהוראתה על הקושי (בכורי העתים תקפט עמוד 89).

כג וְאִם-בְּאֵלֶּה לֹא תוֹסְרוּ לִי וְהִלַכְתֶּם עִמִּי קָרִי: כד וְהִלַכְתִּי
 אַף-אֲנִי עִמָּכֶם בְּקָרִי וְהִבִּיתִי אֶתְכֶם גַּם-אֲנִי שִׁבַע עַל-
 חַטָּאתֵיכֶם: כה וְהִבֵּאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נִקְמַת נִקְם-בְּרִית
 וְנֹאסַפְתֶּם אֶל-עָרֵיכֶם וְשַׁלַּחְתִּי דָבָר בְּתוֹכְכֶם וְנִתְּתֶם
 בְּיַד-אוֹיֵב: כו בְּשִׁבְרֵי לֶחֶם מִטֶּה-לֶּחֶם וְאָפֹו עֵשֶׂר נָשִׁים
 לַחֲמֶכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהִשִּׁיבוּ לַחֲמֶכֶם בַּמֶּשְׁקֶל וְאָכַלְתֶּם
 וְלֹא תִשְׁבְּעוּ: כז וְאִם-בְּזֹאת לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וְהִלַכְתֶּם עִמִּי
 בְּקָרִי: כח וְהִלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת-קָרִי וַיִּסְרַתִּי אֶתְכֶם אַף-
 אֲנִי שִׁבַע עַל-חַטָּאתֵיכֶם: כט וְאָכַלְתֶּם בֶּשֶׂר בְּגִיכֶם וּבִשֶׂר
 בְּנִתְיֶיכֶם תֹּאכְלוּ: ל וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת-בְּמַתֵּיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת-
 חַמְנֵיכֶם וְנִתְּתִי אֶת-פְּגָרֵיכֶם עַל-פְּגָרֵי גְלוּלֵיכֶם וְגַעְלָה

אשבור לכם כל-מסעד אוכל, והם חצי רעב: רש"י
 ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד. מחוסר
 עצים: והשיבו לחמכם במשקל. שתהא
 התבואה נרקבת ונעשית פת נפולה ומשתברת
 בתנור, והן יושבות ושוקלות את השברים
 לחלקם ביניהם: ואכלתם ולא תשבועו. זו היא
 מארה בתוך המעים. הרי שבע פרעניות: חרב,
 מצור, דבר, שבר מטה-לחם, חוסר עצים, פת
 נופלת, מארה במעיים. "ונתתם" (פסוק כה),
 אינה מן המנין, שהיא חרב: (ל) במתיתכם.
 מגדלים ובריניות: חמניכם. מין עבודה זרה
 שמעמידין על הגגות. ועל שם שעומדים
 בחמה קרויין "חמנים": ונתתי את-פגריכם.

ושן חיה, חמת זוחלי עפר, ושכלה, והכריתה
 והמעטיטה, ונשמו: (כג) לא תוסרו לי, לשוב אלי:
 (כה) נקם-ברית. ויש נקם שאינו בכרית, כדרך
 שאר נקמות, וזהו סמוי עיניו של צדקיהו. דבר
 אחר: "נקם-ברית", נקמת בריתי אשר עברתם.
 כל-הבאת חרב' שבמקרא, היא מלחמת
 חילות אויבים: ונאספתם. מן החוץ אל תוך
 הערים מפני המצור: ושלחתי דבר בתוכם.
 ועל-ידי הדבר - ונתתם ביד האויבים הצרים
 עליכם, לפי שאין מלינים את המת בירושלים,
 וכשהם מוציאים את המת לקברו, נתנים ביד
 אויב: (כו) מטה-לחם. לשון משען, כמו (ירמיה
 מח, יז): "מטה-עז": בשברי לכם מטה-לחם.

שד"ל

(כו) עשר נשים: מעשר משפחות (ראב"ע), ועיין רנ"ה ויזל ויש"ד.

(ל) פגרי גלוליתכם: אולי הכוונה על בהמות נעבדות שגם הן תמותינה ברעב.

נִפְשֵׁי אֶתְכֶם: לא וּנְתַתִּי אֶת־עֲרִיכֶם חֲרָבָה וְהַשְׁמוֹתִי
אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אֲרִיחַ בְּרִיחַ נִיחַחְכֶם: לב וְהַשְׁמַתִּי
אֹנִי אֶת־הָאָרֶץ וְשַׁמְמוּ עָלֶיהָ אִיבֵיכֶם הַיְשָׁבִים בָּהּ:
לג וְאֶתְכֶם אֶזְרָה בַּגּוֹזִים וְהִרִיקְתִּי אַחֲרֵיכֶם חֲרָב וְהִיתָה
אֶרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעֲרִיכֶם יְהִיו חֲרָבָה: לד אִזּו תִרְצָה הָאָרֶץ
אֶת־שַׁבְּתוֹתֶיהָ כֹּל יְמֵי הַשְּׁמָה וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אִיבֵיכֶם אִזּו
תִשְׁבַּת הָאָרֶץ וְהִרְצַת אֶת־שַׁבְּתוֹתֶיהָ: לה כָּל־יְמֵי הַשְּׁמָה
תִשְׁבַּת אֶת אֲשֶׁר לֹא־שַׁבְּתָה בְּשַׁבְּתֵיכֶם בְּשַׁבְּתֵיכֶם

בארצם, שתהא שוממה מיושביה: (לג) ואתכם
אזרה בגוים. זו מדה קשה, שבשעה שבני
מדינה גולים למקום אחד, רואים זה את זה
ומתנחמין. וישראל נזרו כבמזורה, כאדם הזורה
שעורים בנפה ואין אחת מהן דבוקה בחברתה:
והריקתי. כששולף החרב, מתרוקן הנדן.
ומדרשו (תורת כהנים): חרב הנשמטת אחריכם
אינה חוזרת מהר, כאדם שמריק את המים
ואין סופן לחזור: והיתה ארצכם שממה. שלא
תמהרו לשוב לתוכה, ומתוך כך עריכם יהיו
חרבה - נראות לכם חרבות, שבשעה שאדם
גולה מביתו ומכרמו ומעירו, וסופו לחזור,
כאילו אין כרמו וביתו חרבים. כך שנויה בתורת
כהנים: (לד) אז תרצה. תפיס את כעס המקום,
שכעס על שמטותיה: והרצת. למלאת "את
שבתותיה": כל־ימי השמה. לשון העשות, ומ"ם
דגש במקום כפל "שממה": (לה) את אשר לא־
שבתה. שבעים שנה של גלות בבל, הן היו כנגד
שבעים שנות השמטה ויובל שהיו בשנים
שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום, ארבע

תפוחי רעב היו, ומוציאים יראתם מחיקם
ומנשקים אותם, וכרסו נבקעת ונופל עליה:
וגעלה נפשי אתכם. זה סלוק שכינה: (לא) ונתתי
את־עריכם חרבה. יכול, מאדם? כשהוא אומר:
"והשמתי אני את־הארץ" (פסוק לב), הרי אדם
אמור. הא, מה אני מקיים: "חרבה"? מעובר
ושב: והשמתי את־מקדשיכם. יכול, מן
הקרבנות? כשהוא אומר: "ולא אריח", הרי
קרבנות אמורים. הא, מה אני מקים: "והשמתי
את־מקדשיכם"? מן הגדודיות - שיירות של
ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם.
הרי שבע פרעניות: אכילת בשר בנים ובנות,
והשמדת במות - הרי שתיים. כריתת חמנים -
אין כאן פרענות, אלא על־ידי השמדת
הבירניות. יפלו החמנים שבראשי הגגות
ויכרתו. "ונתתי את פגריכם" וגו' - הרי שלש,
סלוק שכינה - ארבע, חרבן ערים, שממון
מקדש מן הגדודיות, ולא אריח קרבנות - הרי
שבע: (לב) והשמתי אני את־הארץ. זו מדה טובה
לישראל, שלא ימצאו האויבים נחת רוח

שד"ל (לד) ע' פסוק מא. ברש"י כ"י שבידי: למלאת את שבתותיה (לא: למלך את שבתותיה).

עֲלֶיהָ: לוֹ וְהִנְשֹׂאֲרִים בְּכֶם וְהִבֵּאתִי מֵרֶךְ בְּלִבְכֶם בְּאַרְצָתְךָ
 אֲיִבְיָהֶם וְרִדְדָה אֹתָם קוֹל עֲלֶיהָ נִדְּדָה וְנָסוּ מִנְּסֵת־חֶרֶב וּנְפְלוּ
 וְאִין רִדְדָה: לוֹ וְכִשְׁלוּ אִישׁ־בְּאֶחָיו כַּמִּפְנֵי־חֶרֶב וְרִדְדָה אִין
 וְלֹא־תִהְיֶה לָכֶם תְּקוּמָה לִפְנֵי אֲיִבֵיכֶם: לה וְאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם
 וְאָכַלְתֶּם אֶתְכֶם אֶרֶץ אֲיִבֵיכֶם: לוֹ וְהִנְשֹׂאֲרִים בְּכֶם יִמְקוּ
 בְּעוֹנֵם בְּאַרְצָתְךָ אֲיִבֵיכֶם וְאִף בְּעוֹנֵת אֲבֹתֶם אֹתָם יִמְקוּ:

הרי שבעים חסר אחת, ועוד שנה יתרה רש"י שנכנסה בשמטה, המשלמת לשבעים. ועליהם נגזר שבעים שנה שלמים, וכן הוא אומר בדברי הימים (ב לו, כא): "עדרצתה הארץ את־שבתותיה וגו' למלאות שבעים שנה": (לו) והבאתי מרך. פחד ורך לבב. מ"ם של "מרך", יסוד נופל הוא כמו מ"ם של "מועד" ושל "מוקש": עלה נדף. שהרוח דוחפו ומכהו על עלה אחר ומקשקש ומוציא קול, וכן תרגומו: "קל טרפא דשקיף" - לשון חבטה. "שדופת קדים" (בראשית מא, ו) - "שקיפן קדום", לשון "משקוף" (שמות יב, כב), מקום חבטת הדלת, וכן תרגומו של "חבורה" (שמות כא, כה) - "משקופי" (ונסו מנסת־חרב. כאילו רודפים הורגים אותם): (לו) וכשלו איש־באחיו. כשירוצו לנוס, יכשלו זה בזה, כי יבהלו לרוץ: כמפני־חרב. כאילו בורחים מלפני הורגים שיהא בלבבם פחד, וכל־שעה סבורים שאדם רודפם. ומדרשו (סנהדרין כז ע"ב): "וכשלו איש־באחיו", זה נכשל בעונו של זה, שכל־ישראל ערבין זה לזה: (לה) ואבדתם בגוים. כשתהיו פזורים, תהיו אבודים זה מזה: ואכלה אתכם. אלו המתים בגולה: (לט) בעונת אבתם אתם.

מאות ושלשים [ושש] שנה: שלש מאות ותשעים היו שני עונם, משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים, ובני יהודה הכעיסו לפניו ארבעים [ושש] שנה, משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלים, הוא שנאמר ביחזקאל (ד, ד-ו): "ואתה שכב על־צדך השמאלי וגו' וכלית את־אלה, ושכבת על־צדך הימני שנית ונשאת את־עון בית־יהודה ארבעים יום", ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמשית לגלות המלך יהויכין. ועוד עשו שש שנים עד גלות צדקיהו, הרי ארבעים ושש. ואם תאמר: שנות מנשה חמשים וחמש היו, מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה, וכל־שנות רשעו עשרים ושתים שנה, דכתיב (מלכים ב כא, ג): "ויעש אשרה כאשר עשה אחאב". ואחאב מלך עשרים ושתים שנה, כמו שאמרו באגדת "חלק" (סנהדרין קג ע"א), ושל אמון שנים, ואחת עשרה ליהויקים, וכנגדן לצדקיהו. צא וחשוב לארבע מאות ושלשים ושש שנה שמיטין ויובלות שבהן, והם שש עשרה למאה: ארבע עשרה שמיטין ושנים יובלות, הרי לארבע מאות שנה - ששים וארבע, לשלשים ושש שנה - חמש שמיטות,

שד"ל

(לו) עלה נדף: ברש"י כ"י שבידי, שהרוח הודפתו (עשה נדף כמו נהדף).

(לט) אתם: עם עוונות של עצמם.

מִוְהִתְוָדוּ אֶת־עֹנֶם וְאֶת־עֹן אַבְתָּם בְּמַעַלְם אֲשֶׁר מַעַלּוּ־
 בִּי וְאָף אֲשֶׁר־הִלְכוּ עִמִּי בְקָרִי: מא אֶף־אֲנִי אֶלְךָ עָמָם
 בְּקָרִי וְהִבַּאתִי אֹתָם בְּאָרֶץ אֲיִבִיָּהֶם אוֹ־אֲזִי יִכְנַע לְבָבָם
 הָעֶרְלָ וְאֲזִי יִרְצוּ אֶת־עֹנָם: מב וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקֹב
 וְאָף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאָף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכָּר
 וְהָאָרֶץ אֶזְכָּר: מג וְהָאָרֶץ תִּעֲזֹב מֵהֶם וְתִרְץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ
 בְּהִשְׁמָה מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת־עֹנָם יַעַן וּבִיַּעַן בְּמִשְׁפָּטֵי

ואז ירצו את־עונם. יכפרו על עונם ביסוריהם: (מב) וזכרתי את־בריתי יעקוב. בחמשה מקומות נכתב מלא, ואלהו חסר בחמשה מקומות: יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון, שיבוא ויבשר גאולת בניו: וזכרתי את־בריתי יעקוב. למה נמנו אבות אחרוני? לומר, כדאי הוא יעקב הקטן לכך. ואם אינו כדאי - הרי יצחק עמו. ואם אינו כדאי - הרי אברהם עמו, שהוא כדאי. ולמה לא נאמרה 'זכירה' ביצחק? אלא אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על המזבח: (מג) [יען וביען. יען במשפטי מאסו, וביען בחקותי געלה נפשם]: יען וביען. גמול

כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם: ימקו. לשון המסה, כמו "ימסו", וכמוהו: "תמקנה בחריהן" (זכריה יד, יב), "נמקו חבורתי" (תהלים לח, ו): (מא) והבאתי אתם. אני בעצמי אביאם. זו מדה טובה לישראל, שלא יהיו אומרים: הואיל וגלינו בין האומות, נעשה כמעשיהם. אני איני מניחם, אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן לתחת כנפי, שנאמר (יחזקאל כ, לב־לג): "והעלה על־רוחכם היו לא תהיה וגו' חִי־אני וגו' אִם־לא ביד חזקה" וגו': או־אז יכנע. כמו (שמות כא, לו): "או נודע כי שור נגח הוא" - אם אז יכנע. לשון אחר: אולי, שמא, אז יכנע לבבם וגו':

רש"י

(מא) ירצו את עונם: כמו 'עד ירצה כשכיר יומו' (איוב י"ד ו'). או אולי כל ירצו ותרצה הכתובים כאן ראויין להינקד פתח, והם הפעיל, כמו (פסוק ל"ד) 'והרצת את שבתתיה', וטעם הַרְצָה Pagare (על דרך שלם שענינו עשה שלום, ככה הרצה ענינו פייס) והטעם כשייכנע לבבם אז יכלה תשלום עוונם (avranno pagato) וכן האדמה כאילו היא חייבת לשלם לה' שבתותיה. ועיין רמבמ"ן פסוק ל"ד.

שד"ל

(מג) והארץ תעזב מהם וגו': איננו דבק עם מהם אלא שיעור הכתוב: הארץ, כשתהיה בלא הם, תישאר נעזבת ולא תתישב עוד לעולם. המפרשים שתהיה נעזבת מהם, כלומר שהם יעזבוה, אין להם חיך לטעום הדיבור העברי, אבל כוח המי"ם הזאת הוא להורות על הפירוד והריחוק, והכוונה כי אחר שיגלו ישראל מארצם, לא יצליח עליה שום גוי, ולא תהיה ארצם מיושבת כמו שהיתה, אבל תהיה נעזבת, אחרי היפרדה מהם, ותרצה את שבתותיה; וכן

מֵאָסוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי גָּעַלְהוּ נַפְשָׁם: מִדְּוַאף גַּם־זֹאת בְּהִיּוֹתָם
 בְּאַרְץ אֲבִי־הֵם לֹא־מָאֲסוּתִים וְלֹא־גָעַלְתִּים לְכַלְתָּם לְהַפֵּר
 בְּרִיתִי אִתְּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם: מִה וְזִכַּרְתִּי לָהֶם
 בְּרִית רֵאשִׁנִּים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאַרְץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי
 הַגּוֹזִים לְהִיּוֹת לָהֶם לְאֱלֹהִים אֲנִי יְהוָה: מו אֱלֹהֵי הַחֻקִּים
 וְהַמְשַׁפְּטִים וְהַתּוֹרָה אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה בְּיָדוֹ וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 בְּהַר סִינַי בְּיַד־מֹשֶׁה: רביעי (ששי) כז א וַיִּדְבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
 לֵאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אִישׁ כִּי
 יִפְלֵא גֵדֶר בְּעַרְכּוֹ נַפְשׁוֹ לַיהוָה: ג וְהָיָה עַרְכּוֹ הַזֶּכֶר מִבֶּן

ובגמול, אשר "במשפטי מאסו": (מד) ואף־גם־
 זאת. ואף אפילו אני עושה עמהם זאת
 הפרענות אשר אמרתי, בהיותם בארץ איביהם
 לא אמאסם לכלותם ולהפר בריתי אשר אתם:
 (מה) ברית ראשנים. של שבטים: (מו) והתורת.

אחת בכתב ואחת בעל־פה. מגיד, שכלם נתנו רש"י
 למשה מסיני: (ב) כי יפלא. יפריש בפיו: בערך
 נפשות. לתן ערך נפשו לומר ערך דבר שנפשו
 תלויה בו "עלי": (א) והיה ערכך וגו'. אין ערך זה
 לשון דמים, אלא בין שהוא יקר בין שהוא

בהשמה מהם אין ענינו שהם יעשו אותה שממה, אבל שהיא תישאר שממה אחרי היפרדה שד"ל
 מהם.

בְּהַשְׁמָה: הרי זה אחד ממשפטי אותיות אהח"ע, שלפעמים יבוא בהן השווא הראוי לבוא
 לפניהן, ותבוא לפניהן התנועה הראויה לבוא בהן, כמו 'לְעֶשֶׂר' (דברים כ"ו י"ב) במקום לְעֶשֶׂר,
 'בְּעֶשֶׂר' (נחמיה י' ל"ט) במקום בְּעֶשֶׂר, 'מְעַזְרִים' (דברי הימים ב' כ"ח כ"ג), 'מַחְלָמִים' (ירמיה כ"ט ח'),
 'מַהֲלֵכִין' (דניאל ד' ל"ד) במקום מְעַזְרִים, מַחְלָמִים, מַהֲלֵכִין.

(ב) כי יפלא: עיין במדבר ו'.

ערכך: כפול, כמו רענן שאנן אמלל (רשב"ם), והראוי ערכך (בכף קמוצה), והוא להבדיל ערך
 קצוב (Prezzo fisso) משאר ערכים שבעולם.

בערכך נפשות: כל נפש אדם במשמע, בין נפשו (ערכי עלי), בין נפש אחרים (ערך פלוני עלי).
 ורש"י פירש ערך נפש, ואין זה מדוייק, ולפיכך כשהגיע לפסוק 'ואם מבן חמש שנים', הוצרך
 לכתוב לא שיהא הנודר קטן, ואם היה מפרש בערכך נפשות בין נפשו בין של אחרים, לא היה
 צריך לכתוב הדיבור ההוא. ואמנם מבן חמש שנים עד בן כ' שנה נכלל גם מי שהשלים י"ג

עֲשִׂיִּים שָׁנָה וְעַד בֶּן־שְׁשִׁים שָׁנָה וְהָיָה עֲרֹכֶךָ חֲמֵשִׁים
 שָׁקֶל בְּסֹף בְּשָׁקֶל הַקֹּדֶשׁ: ד וְאִם־נִקְבָּה הוּא וְהָיָה עֲרֹכֶךָ
 שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל: ה וְאִם מִבֶּן־חֲמִשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־עֶשְׂרִים
 שָׁנָה וְהָיָה עֲרֹכֶךָ הַזָּכָר עֲשִׂיִּים שָׁקֶלִים וְלִנְקָבָה עֲשִׂרֶת
 שָׁקֶלִים: ו וְאִם מִבֶּן־חֲדָשׁ וְעַד בֶּן־חֲמִשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֲרֹכֶךָ
 הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שָׁקֶלִים בְּסֹף וְלִנְקָבָה עֲרֹכֶךָ שְׁלֹשֶׁת שָׁקֶלִים
 בְּסֹף: ז וְאִם מִבֶּן־שְׁשִׁים שָׁנָה וְמֵעֵלָּה אִם־זָכָר וְהָיָה עֲרֹכֶךָ
 חֲמִשָּׁה עָשָׂר שָׁקֶל וְלִנְקָבָה עֲשָׂרָה שָׁקֶלִים: ח וְאִם־מֵד
 הוּא מֵעֲרֹכֶךָ וְהָעֲמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהָעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן
 עַל־פִּי אֲשֶׁר תִּשְׁיֵג יַד הַנָּדָר יַעֲרִיכֵנוּ הַכֹּהֵן: ט וְאִם־בְּהֵמָה

אלא שליש בערכה, דאמרי אינשי: סבא
 בביתא - פחא בביתא, סבתא בביתא - סימא
 בביתא, וסימנא טבא בביתא: (ה) ואם מן הוא.
 שאין ידו משגת ליתן הערך הזה: והעמידו.
 לנערך לפני הכהן, ויעריכנו לפי השגת ידו של
 מעריך: על-פי אשר תשיג. לפי מה-שיש לו
 יסדרנו, וישאיר לו כדי חייו: מטה, כר וכסת,
 וכלי אמנות, אם היה חמר - משאיר לו חמורו:
 (ט) כל אשר יתן ממנו. אמר: רגלה של זו עולה -

זול - "כפי שניו", הוא הערך הקצוב עליו
 בפרשה זו: ערכך. כמו "ערך". וכפל הכפ"ן, לא
 ידעתי מאיזה לשון הוא: (ה) ואם מבן-חמש
 שנים. לא שיהא הנודר קטן, שאין בדברי קטן
 כלום, אלא גדול שאמר: ערך קטן הזה, שהוא
 בן חמש שנים, עלי: (ו) ואם מבן-ששים שנה
 וגו'. כשמגיע לימי הזקנה האשה קרובה
 להחשב כאיש, לפיכך האיש פוחת בהזדקנו
 יותר משליש בערכו, והאשה אינה פוחתת

רש"י

שנה ואיננו נקרא קטן, והוא יכול לנדור ערכי עלי. ודע כי ברש"י כ"י שבידי כתוב: ערך דבר
 שנפשי (לא: שנפשו) תלויה בו עלי, וכן צ"ל.

שד"ל

(ו) ואם מבן ששים שנה: מה שכתב רש"י: האיש פוחת בהזדקנו יותר משליש בערכו והאשה
 אינה פוחתת אלא שליש בערכה, כן צריך להבינו: האיש בהזדקנו יורד עד למטה משליש
 בערכו, אינו שווה אפילו שליש מממה שהיה שווה, (שבתחילה היה שווה 50 ועכשו 15),
 והאשה אינה יורדת אלא עד שליש בערכה (בתחילה 30 ועכשו 10), ובש"ס (ערכין י"ט ע"א)
 אמרו נקבה קימא אתילתא, זכר לא קאי אתילתא.

(ט) כל אשר יתן ממנו: פירוש כל אשר יתן ממנו כתרגום רמבמ"ן *dasjenige stück*; וחז"ל

אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה יְהִי־קֹדֶשׁ: ֹ לֹא יִחְלִיפוּנוּ וְלֹא־יִמֶּר אַתּוֹ טוֹב בְּרַע אֲוֶרַע בְּטוֹב וְאִם־הֵמֶר יִמֶּר בְּהֵמָה בְּבַהֲמָה וְהִיָּה־הוּא וּתְמוֹרְתוֹ יְהִי־קֹדֶשׁ: ִּי וְאִם כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא־ יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה וְהֶעֱמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן: ִּי וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין רַע כְּעֶרְכָּךְ

דבריו קיימין ותמכר לצרכי עולה ודמיה חולין, חוץ מדמי אותו האבר: (י) טוב ברע. תם בבעל מום: אורדע בטוב. וכל־שכן טוב בטוב ורע ברע: (יא) ואם כל־בהמה טמאה. בבעלת מום הכתוב מדבר, שהיא טמאה להקרבה. ולמדך הכתוב, רש"י שאין קדשים תמימים יוצאין לחולין בפדיון, אלא אם כן הוממו: (יב) כערכך הכהן כן יהיה. לשאר כל־אדם הבא לקנותה מיד הקדש:

פירשו (תמורה י"א ע"א) אמר רגלה של זו עולה, אבל לפי הפשט לא דיבר הכתוב במקדיש חלק שד"ל בהמה.

(י) לא יחליפנו ולא ימיר אתו: זה דרך כלל, ואח"כ פירש הפרטים שלא ימיר אותו לא טוב ברע ולא רע בטוב. ולדעת בעל הטעמים נראה כי התמורה היא טוב ברע, והחילוף רע בטוב, ויש לזה סיועים: 'וארזים נחליף' (ישעיה ט' ט') 'יחליפו כח' (שם מ' ל"א), 'זימירו את נבודם בתבנית שור' (תהלים ק"ו כ'); וקשה (בראשית ל"א ז') 'והחלף את משכרת'. ואולי הכוונה כי בבחינת לבן היו החלופים מרע לטוב, כי היה מבקש תמיד תועלת לעצמו. הן אמנת שאם לא יחליפנו דבק עם רע בטוב, תהיה מילת או יתרה, והאמת כי מרע"ה לא נתכוון להפסיק כפי הטעמים האלו, אלא לפי כוונתו כך היה ראוי להטעמים: לא יחליפנו ולא־ימיר אותו, ואח"כ פתח במאי דסיים, טוב ברע כנגד ימיר, או רע בטוב כנגד יחליפנו.

(יא) בהמה טמאה: לפי הפשט בטמאה לקרבן. בבהמה טמאה בבית ובשדה המקדיש רשאי לתת הדבר בעינו או דמיו, וזהו טעם 'והעריך הכהן', ואם יאמר לתת דמים, אבל אם נתן הדבר בעינו, ואח"כ נמלך ורוצה לתת דמים צריך להוסיף חומש.

(יב) והעריך הכהן אתה וכו': כערכך הכהן כן יהיה, פירש רש"י לשאר בני אדם, הבא לקנותם מיד ההקדש, 'ואם גאל יגאלנה' (פסוק י"ג), בבעלים החמיר הכתוב להוסיף חומש, וכן במקדיש בית (פסוק י"ד), וכן במקדיש שדה (ט"ז). וכל זה קשה לפי הפשט, כי התורה לא הזכירה כלל ענין הגזבר שמוכר את ההקדשות למי שיזדמן, ומשמע הכתובים אינו אלא שהמקדיש דבר שאינו קרב על גבי המזבח, תכף שהקדיש משלם הערכך ואח"כ אם בא לגאול, מוסיף עוד חמישיתו; ואמנם כשלא היה גואל, למה היה נותן הערכך? והלא היה מוסר להקדש גוף הדבר – לפיכך נ"ל, כי המקדיש לא היה מוסר גוף הדבר שהקדיש, אבל היה מעכבו אצלו, והוא היה נוהר

הִכֵּהוּ כִּן יִהְיֶה: יג וְאִם־גָּאֵל יִגְאֹלְנָה וְיִסַּף חֲמִישְׁתּוֹ עַל־
 עֶרְכָּךְ: יד וְאִישׁ כִּי־יִקְדָּשׁ אֶת־בַּיְתוֹ קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוּ
 הִכֵּהוּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ אֹתוֹ הִכֵּהוּ כִּן יָקוּם:
 טו וְאִם־הֶמְקַדֵּשׁ יִגְאֹל אֶת־בַּיְתוֹ וְיִסַּף חֲמִישִׁית בְּכֶסֶף־
 עֶרְכָּךְ עָלָיו וְהָיָה לוֹ: חמישי (שביעי) טז וְאִם | מִשְׁדָּה אֲחֻזָּתוֹ
 יִקְדֵּשׁ אִישׁ לַיהוָה וְהָיָה עֶרְכָּךְ לְפִי זֶרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר
 שְׁעָרִים בְּחַמְשִׁים שֶׁקֶל בְּכֶסֶף: יז אִם־מִשְׁנַת הַיֵּבֶל יִקְדֵּשׁ
 שְׁדָּהוּ כְּעֶרְכָּךְ יָקוּם: יח וְאִם־אֲחֵר הַיֵּבֶל יִקְדֵּשׁ שְׁדָּהוֹ
 וְחִשְׁבֵּלוֹ הִכֵּהוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתֶרֶת עַד

הלוקח עד היובל, כשאר כל-השדות המכורות, וכשהיא יוצאה מידו, חוזרת לכהנים של אותו משמר שהיובל פוגע בו, ומתחלקת ביניהם, זהו המשפט האמור במקדיש שדה. ועכשו, אפרשנו על סדר המקראות: (יז) אם משנת היובל יקדיש וגו'. אם משעברה שנת היובל מיד הקדישה, ובא זה לגאלה מיד: כערך יקום. כערך הזה האמור, יהיה - חמשים כסף יתן: (יח) ואם-אחר היבל יקדיש. וכן אם הקדישה משנת היובל ונשתהה ביד גזבר, ובא זה לגאלה אחר היובל: וחשב-לו הכהן את-הכסף על-פי השנים הנותרות. כפי חשבון. כיצד?

(יג) ואם-גאל יגאלנה. בבעלים החמיר הכתוב להוסיף חומש, וכן במקדיש בית, וכן במקדיש את השדה, וכן בפדיון מעשר שני, הבעלים מוסיפין חומש ולא שאר כל-אדם: (טז) והיה ערך לפי זרעו. ולא כפי שוויה, אחת שדה טובה ואחת שדה רעה, פדיון הקדשן שוה בית כור שעורים בחמשים שקלים, כך גזרת הכתוב. והוא שבא לגאלה בתחלת היובל, ואם בא לגאלה באמצעו - נותן לפי החשבון: סלע ופונדיון לשנה, לפי שאינה הקדש אלא למנין שני היובל, שאם נגאלה הרי טוב, ואם לאו, הגזבר מוכרה בדמים הללו לאחר, ועומדת ביד

רש"י

בו ונוהג בו מנהגי קדושה בלתי ידועים לנו; ודוגמא לזה מעשר שני שנקרא קודש (למטה פסוק ל' ו"א), והיה נאכל לבעלים בירושלים. והנה לא רצתה תורה שיהיה אדם מקדיש דבר שאינו קרב על גבי המזבח בלי שתימשך מזה שום תועלת לזולתו, כי אין רצון התורה שיחשוב אדם שעשה מעשה קדוש ורצוי לאלהיו (חוץ מהקרבתו, כגון שיתנדב עולה), אך אם אין מעשהו מוליד שום תועלת לזולתו, על כן צייתה תורה שמיד כשהוא מקדיש דבר ייתן לבית ה' ולכהנים את כסף מחירו, ואחר כן יישאר הדבר בידו בתורת קדושה. ואם אחרי כן ירצה להוציאו לחולין, אז ייתן עוד חמישיתו ויגאלנו, וישתמש בו כרצונו.

שד"ל

שְׁנַת הַיָּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכָּךְ: יט וְאִם־גָּאֵל יִגְאֹל אֶת־הַשְּׂדֵה
הַמִּקְדִּישׁ אִתּוֹ וְיִסֹּף חֲמִשִּׁית בְּסֹף־עֶרְכָּךְ עָלָיו וְקָם לוֹ:
כ וְאִם־לֹא יִגְאֹל אֶת־הַשְּׂדֵה וְאִם־מָכַר אֶת־הַשְּׂדֵה לְאִישׁ
אַחֵר לֹא־יִגְאֹל עוֹד: כא וְהָיָה הַשְּׂדֵה בְּצֵאתוֹ בַּיָּבֵל קֹדֶשׁ

(יט) ואם לא יגאל את-השדה. המקדיש: ואם־
מכר. הגזבר: את-השדה לאיש אחר לא-יגאל
עוד. לשוב ליד המקדיש: (כא) והיה השדה
בצאתו ביבל. מיד הלוקחו מן הגזבר, כדרך
שאר שדות היוצאים מיד לוקחיהם ביובל:
קדש לה'. לא שישוב להקדש בדק הבית, ליד
הגזבר, אלא כשדה החרם הנתון לכהנים,
שנאמר (במדבר יח, יד): "כל-חרם בישראל לך
יהיה", אף זו תתחלק ביובל לכהנים של אותו
משמר, שיום הכפורים של יובל פוגע בו:

הרי קצב דמיה של ארבעים ותשע שנים
חמשים שקל, הרי שקל לכל-שנה, ושקל יתר
בין כלן. והשקל ארבעים ושמונה פונדיונין -
הרי סלע ופונדיון לשנה, אלא שחסר פונדיון
אחד לכלן. ואמר רבותינו (בכורות נ ע"א) שאותו
פונדיון - קלבון לפרוטרוט, והבא לגאול, יתן
סלע ופונדיון לכל-שנה לשנים הנותרות עד
שנת היובל: ונגרע מערכך. מנין השנים שמשנת
היובל עד שנת הפדיון: (יט) ואם־גאל יגאל.
המקדיש אותו, יוסיף חומש על הקצבה הזאת:

(כ) מכר את השדה: חכמים פירשו אם מכר הגזבר, ולפי פשוטו נ"ל אם המקדיש לא יגאל
את השדה בתוך זמן מה (אולי בתוך שנה), אלא אחר שהקדישו מכר אותו כדי לגאול אותו
בכסף ממכרו, לא יגאל עוד אלא אף כשיגיע היובל והיה משפט השדה לצאת מיד ההקדש
ליד בעליו יהיה קדש לה' 'לכהן תהיה אֶחָזתו'.

ואם לא יגאל את השדה ואם מכר את השדה לאיש אחר: גם כאן פירשו ואם מכר הגזבר,
אבל גזבר מאן דכר שמיה? ועוד קשה שהיה מן הראוי שתקבע התורה זמן עד מתי יצטרך
הגזבר להמתין קודם שימכרו, שאם לא כן, לא הנחת מקום כלל לגאולה, כי תיכף שיקדיש
אדם שדהו ימהר הגזבר וימכרנו, ושוב לא יוכל המקדיש לגאול אותו. ולפי שיטתי כוונת
המקרא הזה, שאם המקדיש לא גאל שדהו, כלומר שלא נתן החומש, ועם כל זה רצה
להוציא לחולין, לבלתי יצטרך לנהוג בו מנהג קדושה, ובכוונה זו מכר את השדה לאיש אחר,
אז קנסה אותו התורה שלא יוכל לגאול אותו מיד הקונה אותו, אלא יהיה ביד הקונה עד
היובל, ואחר כן והיה השדה בצאתו ביובל קדש לה', לא ישוב ליד המוכר, אלא יבוא ליד
ההקדש, ויהיה לאחזות עולם לכהנים; ואם לא היה מוכרו, אז בבוא שנת היובל היה השדה
יוצא מקדושתו והיה בעליו נהנה בו כשאר אחזותו (וכן משמע מפסוק י"ז י"ח, שאם לא
כן, למה יהיה הכסף על פי השנים שעד היובל), ועכשו שמעל ומכר, יפסיד לעולם מן היובל
והלאה.

(כא) בצאתו: כשהיה ראוי לצאת.

לִיהוֹהַ כְּשֶׁדָּה הַחֶרֶם לִכְהֵן תִּהְיֶה אַחֲזָתוֹ: שְׂשִׁי כַּבּ וְאִם אֶת־
 שְׂדָה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְׂדָּה אַחֲזָתוֹ יִקְדִּישׁ לַיהוָה:
 כַּבּ וְחֹשֶׁב־לוֹ הִכְהֵן אֶת מִכְסַּת הָעֶרְכָּךְ עַד שְׁנַת הַיָּבֵל
 וְנָתַן אֶת־הָעֶרְכָּךְ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה: כַּד בְּשַׁנַּת
 הַיָּבֵל יָשׁוּב הַשְׂדָּה לְאִשְׁר קָנָהּוּ מֵאֲתוֹ לְאִשְׁר־לוֹ אַחֲזַת
 הָאָרֶץ: כֵּה וְכָל־עֶרְכָּךְ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה
 יִהְיֶה הַשֶּׁקֶל: כו אֶדְ־בְכּוֹר אֲשֶׁר יִבְכֹּר לַיהוָה בְּבַהֲמָה לֹא־
 יִקְדִּישׁ אִישׁ אֶתוֹ אִם־שׂוֹר אִם־שֶׁה לַיהוָה הוּא: כז וְאִם־
 בְּבַהֲמָה הַטְּמְאָה וּפְדָה בְּעֶרְכָּךְ וִיִּסַּף חֲמִשָּׁתוֹ עָלָיו וְאִם־

"לאשר־לו אחזת הארץ" - מירושת אבות, וזהו בעלים הראשונים שמכרוה למקדיש: (כה) וכל־ ערכך יהיה בשקל הקדש. כל־ערכך שכתוב בו 'שקלים', יהיה בשקל הקדש: עשרים גרה. עשרים מעות, כך היו מתחלה, ולאחר מכאן הוסיפו שתות, ואמרו רבותינו (בכורות נ ע"א): שש מעה כסף דינר, עשרים וארבע מעות לסלע: (כו) לא־יקדיש איש אתו. לשם קרבן אחר, לפי שאינו שלו: (כז) ואם בבהמה הטמאה וגו'. אין המקרא הזה מוסב על הבכור, שאין לומר בבכור בהמה טמאה: "ופדה בערכך".

(כב) ואם את־שדה מקנתו וגו'. חלוק יש בין שדה מקנה לשדה אחוזה, ששדה מקנה לא תתחלק לכהנים ביובל, לפי שאינו יכול להקדישה, אלא עד היובל, שהרי ביובל היתה עתידה לצאת מידו ולשוב לבעלים, לפיכך אם בא לגאלה, יגאל בדמים הללו הקצובים לשדה אחוזה. ואם לא יגאל וימכרנה הגזבר לאחר, או אם לא יגאל הוא בשנת היובל - "ישוב השדה לאשר קנהו מאתו" אותו שהקדישה. ופן תאמר: "לאשר קנהו" - הלוקח הזה האחרון מאתו, וזהו הגזבר. לכך הוצרך לומר (פסוק כד):

רש"י

(כז) ואם בבהמה הטמאה: עיין רנה"ו ויש"ר.

שד"ל

ונמכר בערכך: לפי שאין ההקדש יכול ליהנות בו, משום 'לא תעבד בככר שורך' וגו' (דברים ט"ו י"ט) ימכרו ויצא לחולין (יא"א).

מדבר במקדיש פטר חמור (כדעת רב"ע ור"מ וי"ל). ולפי שיטתי ופדה בערכך ענינו שייתן הערך ככל שאר מקדיש, וכאן הוא צריך להוסיף חמישיתו עליו, בלי שתהיה זו גאולה המוציאה אותו לחולין, כי החומש הזה אינו אלא להפקיע ממנו הקדושה שהוסיף עליו בשעה שהקדישו, ועל ידי נתינת הערכך והחומש פקעה ממנו אותה קדושה שניה, וחזר לקדושתו הראשונה, שהיא קדושת בכור. ואז אם לא יגאל, אם לא יפדהו בשה, אז ונמכר בערכך, הכהנים ימכרוהו לאחרים

לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַר בְּעֶרְכָּךְ: כח אַךְ כָּל־חָרָם אֲשֶׁר יִחְרַם
 אִישׁ לַיהוָה מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מֵאָדָם וּבְהֵמָה וּמִשְׁדֵּה אַחֲזָתוֹ
 לֹא יִמָּכַר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל־חָרָם קִדְש־קֳדָשִׁים הוּא לַיהוָה:
 כט כָּל־חָרָם אֲשֶׁר יִחְרַם מִן־הָאָדָם לֹא יִפְדֶּה מוֹת

רש"י מפרש מקרא זה בסתם חרמים. והאומר: סתם חרמים לבדק הבית - מפרש מקרא זה בחרמי כהנים, שהכל מודים שחרמי כהנים אין להם פדיון, עד שיבואו ליד כהן, וחרמי גבוה נפדים: כל־חרם קדש־קדשים הוא. האומר: סתם חרמים לבדק הבית - מביא ראייה מכאן. והאומר: סתם חרמים לכהנים - מפרש "כל־חרם קדש־קדשים הוא לה'", ללמד, שחרמי כהנים חלים על קדשי קדשים ועל קדשים קלים, ונותן לכהן. כמו ששינו במסכת ערכין (כב ע"ב): אם נדר - נותן דמיהם, ואם נדבה - נותן את טובתה: מאדם. כגון שהחרים עבדיו ושפחותיו הכנענים: (כט) כל־חרם אשר יחרם וגו'. היוצא ליהרג, ואמר אחד: ערכו עלי. לא

וחמור אין זה, שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה, והוא מתנה לכהן ואינו להקדש. אלא הכתוב מוסב על ההקדש, שהכתוב שלמעלה (פסוק יא) דבר בפדיון בהמה טהורה שהוממה, וכאן דבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית: ופדה בערכך. כפי מה שיעריכנה הכהן: ואם־לא יגאל. על־ידי בעלים: ונמכר בערכך. לאחרים: (כח) אך כל־חרם וגו'. נחלקו רבותינו (ערכין כח ע"ב - כט ע"א) בדבר, יש אומרים: סתם חרמים להקדש, ומה אני מקיים (במדבר יח, יד): "כל־חרם בישראל לך יהיה?" בחרמי כהנים, שפירש ואמר: הרי זה חרם לכהן. יש שאמרו: סתם חרמים לכהנים: לא ימכר ולא יגאל. אלא ינתן לכהן. לדברי האומר: סתם חרמים לכהנים -

והוא יפסיד ממנו, על דרך (שמות י"ג י"ג) 'ואם לא תפדה וערפתו'. ועדיין קשה לשון 'ואם לא יגאל' כי סתם גאולה אינו אלא בכסף, והנותן שה, פודה ייקרא ולא גואל; ואולי בנדון זה הוא מִצְנָה לגאול אותו לא בשה, אלא בהוספת החומש פעם שנית, ואם לא יגאל בחומש שני, אז נמכר בערכך. והנה כל זה שאמרתי שהיה ההקדש נשאר ביד המקדיש, והוא היה נוהג בו מנהגי קדושה, זה היה בבהמה הטמאה ובבית ובשדה, אבל בהמה טהורה היתה קרבה על גבי המזבח, ואדם שהקדישוהו ונתנו את ערכו, נראה שלא היה עליו דין קדושה כלל, כי אין אדם משועבד לאדם, עד שיוכל ראובן להביא על שמעון חיוב מאיזה מין שיהיה, בלתי הסכמתו (טבת תר"ב).

(כח) אך כל חרם: זה במקדיש מעבדיו הכנענים או מבהמתו, או מאחוזתו לשם חרם, והחרם הזה קדש קדשים לגבוה, והכהנים נהנים ממנו, ואין כאן לא הריגה ולא איבוד.

אך כל חרם: זה במקדיש מעבדיו הכנענים או מבהמתו, או מאחוזתו לשם חרם, וכל חרם ניתן לכהנים, בלי שיוכלו למכרו לאחרים (על דרך ונמכר בערכך), וגם הבעלים אינם רשאים לגאלו, כי החרם קודש קדשים, ואסור בהנאה למי שאינו כהן.

(כט) כל חרם אשר יחרם מן האדם: זה ענין אחר, ואינו חרם לגבוה, כי לא נאמר בו לה', אבל הוא להשמיד ולהרוג, ואינו דבר התלוי ביד איש ואיש, כי לא נאמר בו אשר יחרים איש, רק

יומת: ל וְכָל־מַעֲשֵׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרֵי הָעֵץ
 לִיהוָה הוּא קָדֵשׁ לִיהוָה: לא וְאִם־גָּאֵל יִגָּאֵל אִישׁ מִמַּעֲשָׂרוֹ
 חֲמִשִּׁיתוֹ יִסַּף עָלָיו: מב מַפְטִיר לֵב וְכָל־מַעֲשֵׂר בִּקְרֹב וְצֹאן כָּל
 אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט הַעֲשִׂירִי יִהְיֶה־קָדֵשׁ לִיהוָה:
 לג לֹא יִבְקַר בֵּין־טוֹב לָרַע וְלֹא יִמְרְנוּ וְאִם־הִמָּר יִמְרְנוּ
 וְהִי־הוּא וְתַמּוּרְתוֹ יִהְיֶה־קָדֵשׁ לֹא יִגָּאֵל: לד אֵלֶּה הַמִּצְוֹת
 אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי:

כשבא לעשרון, מוציאן בפתח זה אחר זה, והעשירי מכה בשבט צבוע בסיקרא להיות ניכר שהוא מעשר, כן עושה לעגלים ולטלאים של כל-שנה ושנה: יהיה-קדש. ליקרב למזבח דמו ואמוריו. והבשר נאכל לבעלים, שהרי לא נמנה עם שאר מתנות כהונה, ולא מצינו שיהא ניתן לכהנים: (לב) לא יבקר וגו'. לפי שנאמר (שם יב, יא): "וכל מבחר נדריכם", יכול, יהא בורר ומוציא את היפה? תלמוד לומר: "לא יבקר בין טוב לרע" - בין תם בין בעל מום, חלה עליו קדושה. ולא שיקרב בעל מום, אלא יאכל בתורת מעשר, ואסור ליגזז וליעבד:

אמר כלום: מות יומת. הרי הולך למות, לפיכך לא יפדה, אין לו לא דמים ולא ערך: (ל) וכל-מעשר הארץ. במעשר שני הכתוב מדבר: מזרע הארץ. דגן: מפרי העץ. תירוש ויצהר: לה' הוא. קנאו השם, ומשולחנו צוה לך לעלות לאכלו בירושלים, כמו שנאמר (דברים יד, כג): "ואכלת לפני ה' אלהיך וגו' מעשר דגןך תירשך" וגו': (לא) ממעשורו. ולא ממעשר חברו - הפודה מעשר של חברו, אין מוסף חומש. ומה-היא גאלתו? כדי להתירו באכילה בכל-מקום, והמעות יעלה ויאכל בירושלים, כמו שנאמר (שם, כה): "ונתת בכסף" וגו': (לב) תחת השבט.

רש"י

אשר יחרם. והוא דבר המסור לכללות האומה או למנהיגיה לגזור ולומר בהוראת שעה (אף אם לא יהיה הדין כך) העושה כך וכך יחרם, וכפירוש רמב"ן ורנ"ה ויזל. וראזנמילר פירש אשר יחרם מן האדם כענין 'אשר יחרים איש', כאילו כל אחד מישראל יהיה רשאי להחרים בניו ובני ביתו; וזה שיבוש גדול, נמשך ממה שחשבו שהעברי יאמר: והתפוח נאכל מראובן (עי' למעלה כ"א ז). וע' למעלה פירוש והארץ תעזב מהם ועל כן מן האדם הוא הפועל ולא הפועל והפועל לא נזכר כי הוא מי שהרשות בידו, והוא כלל האומה, וחלילה חלילה שיהיה זה ביד כל אחד מישראל להחרים בניו ובניו ביתו, כדעת Rosenmuller זה מתנגד לדרכי תורת משה, כי הנה ראינו בכמה מקומות התורה צווחת על תועבות הגוים הזובחים את בניהם, וראינו שמסרה משפט בן סורר ומורה לבית דין (דברים כ"א י"ט) גם ראינו (שמות כ"א כ') 'וכי יכה איש את עבדו... ומת תחת ידו נקם ינקם'. ברוך שהבדילנו מן התועים ונתן לנו את תורתו תורת אמת, דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום.

שד"ל